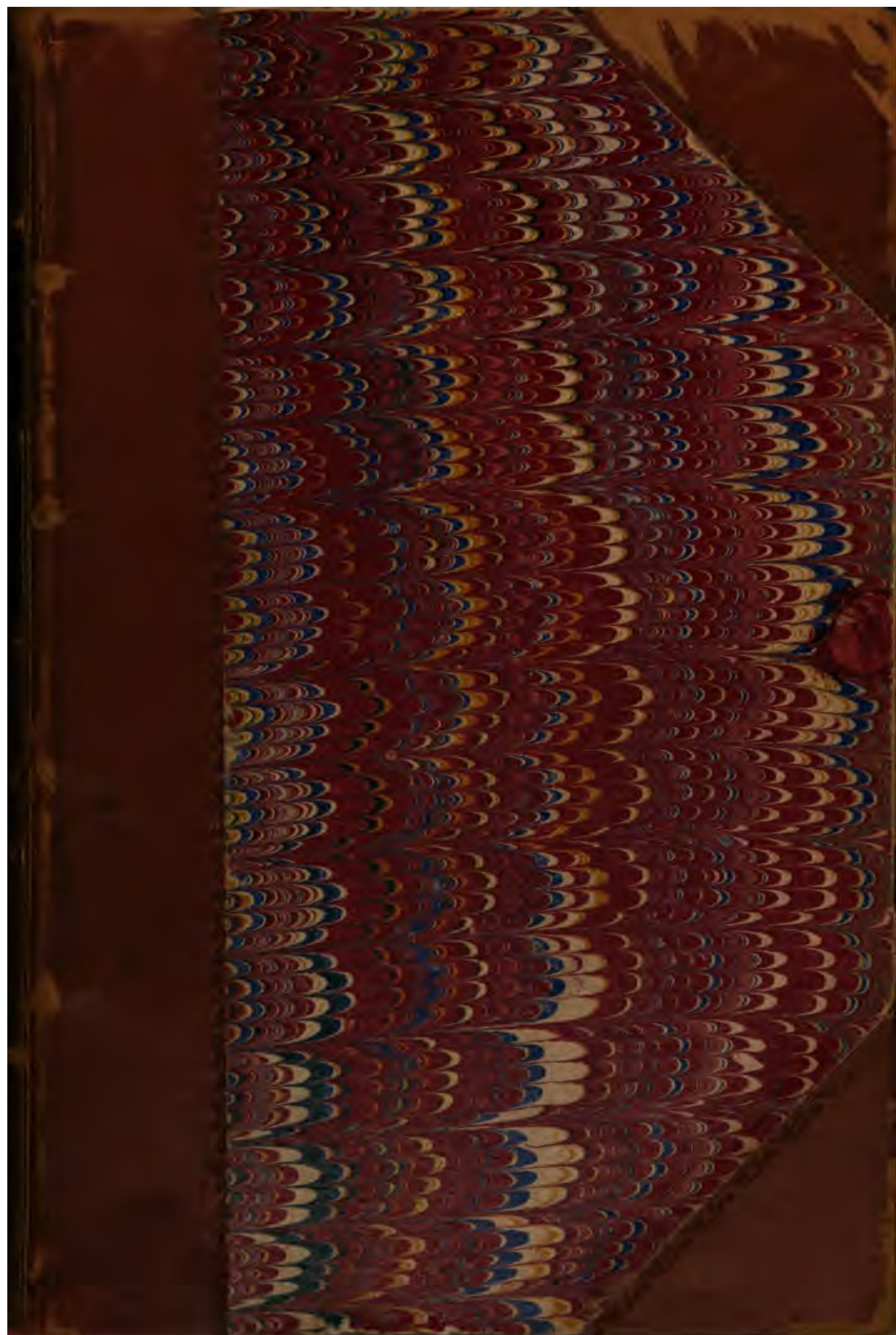
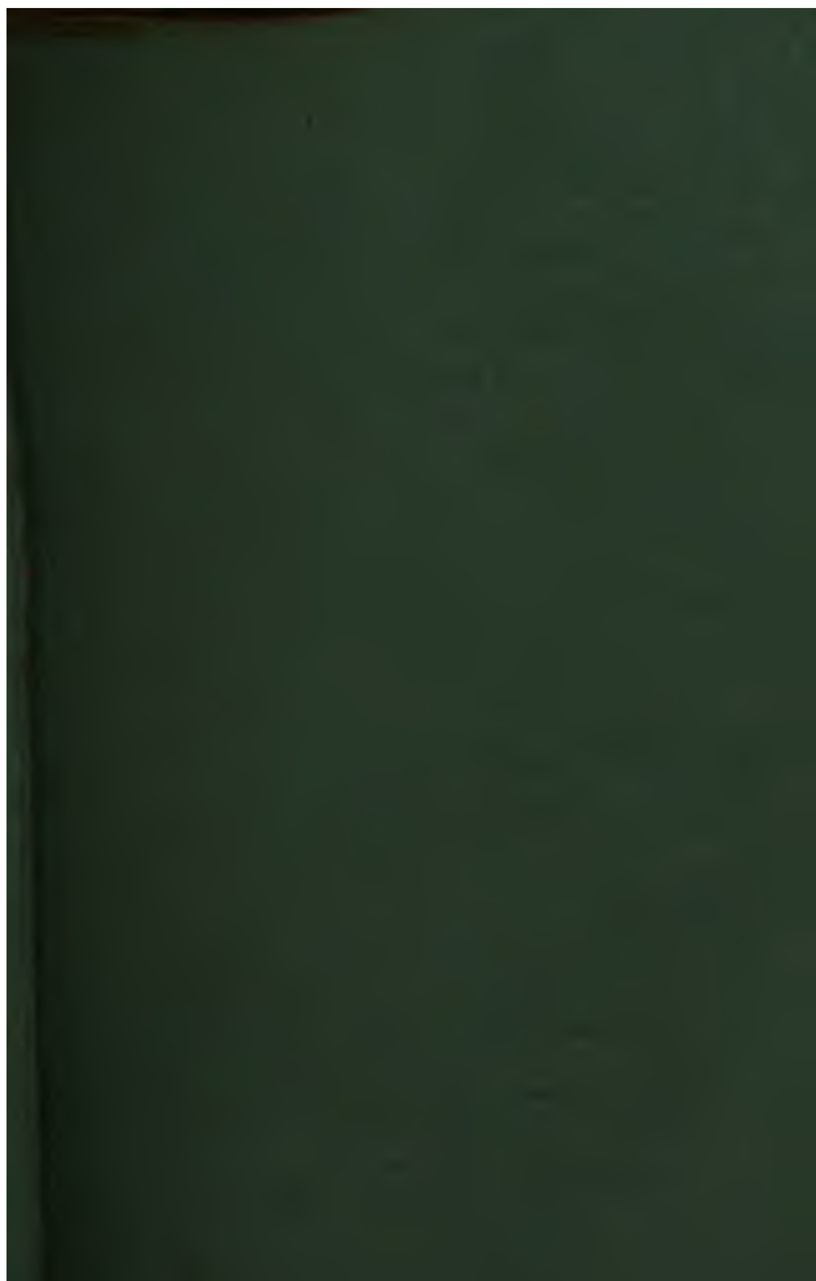

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA
Taylor Institution.

Hovedstrømninger

i

det 19de Aarhundredes Litteratur.

Forelæsninger
holdte ved Kjøbenhavns Universitet
i Foraarshalvaaret 1873

af

G. Brandes.

Den romantiske Skole i Tydskland.

2.

Kjøbenhavn.
Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).
Græbes Bogtrykkeri.
1873.

Allen Gewalten
Zum Trutz sich erhalten,
Nimmer sich beugen . . .

GOETHE.

Philosophiren ist dephlegmatisiren, vivificiren.

NOVALIS.

I.

Det vil være mine Tilhørere bekjendt, hvorledes den første Række af disse Forelæsninger er bleven modtaget. Den Reaction, som det er min Agt at skildre og afsløre, har forsøgt at tilintetgjøre den Bevægelse, der gik ud paa at byde den Stangen. Det er imidlertid langt fra, at der er Udsigt til, at dette vil lykkes. Franskmændene have et Ordsprog, som siger: Nul prince n'a tué son successeur.

De kjender Planen for det Arbeide, jeg har foresat mig. De veed, at jeg vil skildre Aarhundredets Litteraturbevægelse, den spirende og stigende Reaction først i dens Principer, saa i dens Gang til dens Culmination. Jeg vil saa vise Dem, hvorledes den mødes af det fra forrige Aarhundrede kommende frisindede Pust, der svulmer til en Storm og kaster Modstanden overende. Her er mange Værker at charakterisere, mange Personligheder at tegne. Min Opgave vil være at skildre Dem disse Personligheder og Værker i

Profil, i saa skarp og sikker en Profil, som det er mig muligt. Ingen kan medtage Alt. Kraftigt at belyse det Hele, men fra een Side, saaledes at Hovedtrækkene springe frem og falde i Øinene, det er mit Princip. Jeg vil paa den ene Side stræbe at tage Litteraturhistorien saa psychologisk som muligt, gaae saa dybt ned, som jeg kan, gribe de Sjælerørelser, der længst tilbage, inderst inde forberede og frembringe den hvergang foreliggende Litteratur. Dertil maa jeg bede Dem om at see saa uhildet som muligt ind i Dem selv. Og jeg vil paa den anden Side forsøge at fremstille Resultatet i saa udvortes og haandgribeligt plastisk Form som muligt. Kunde det lykkes mig at give den dulgte Følelse og den abstracte Idee, der overalt ligger til Grund, i en præcis og anskuelig Form ligesom i Silhouet og Profil, da var min Opgave løst. Helst drev jeg altid Principet helt ud i Anekdoten.

Først og fremmest fører jeg da overalt Litteraturen tilbage til Livet. De vil allerede kunne see det deraf, at medens ældre Polemiker i vor Litteratur f. Ex. den mellem Heiberg og Hauch, ja selv den berømte Polemik mellem Baggesen og Oehlenschläger have holdt sig paa et udelukkende litterært Gebet og ere blevne til Disputer om litterære Principer alene, er Polemiken om mine Forelæsninger ei alene ved Oppositionens Uforstand, men lige saa meget ved Skriftets Natur

kommen til at berøre en Vrimmel af religiøse, sociale, moralske Spørgsmaal. De maa ikke troe, at jeg paa Grund af Alt, hvad der i Anledning af min Bog er bleven discuteret, tillægger mine Forelæsninger en særlig Betydning. Tvertimod, mit Skrift var en lille og i og for sig ikke meget betydende Production. Men det kastede et nyt Princip ud paa Markedet, og der stod et Slag omkring det. Det mest vulgaire Terrain, siger Victor Hugo, vinder en vis Glands ved at blive Valplads: Austerlitz og Marengo ere store Navne og smaa Landsbyer. Efter at have reduceret Forholdene tør jeg vel anvende dette paa min Bog.

I denne min Opfattelse af Litteraturens Forhold til Livet ligger det, at den Litteraturhistorie, jeg lærer, ikke er Salonlitteraturhistorie. Jeg griber med saa kraftig Haand, jeg formaaer, ned i det virkelige Liv og viser, hvorledes de Følelser, der faae deres Udtryk i Litteraturen, opdukke i Menneskehjertet. Men Menneskehjertet er ingen stille Pyt og ingen idyllisk Skovsø. Det er et Ocean med en undersøisk Vegetation og frygtelige Beboere. Salonlitteraturhistorien som Salonpoesien seer i Menneskelivet en Salon, en pudset Balsal, Møbler og Mennesker lige polerede; Belysningen udelukker alle mørke Kroge. Lad den, som har Lyst, tage Tingene fra denne Side, det er ikke min Sag. Som den, der vil botanisere, maa gribe

om Brændenælder saavel som om Roser, saaledes maa den, der vil studere Litteraturen, vænne sig til med Naturforskerens og Lægens uforfærdede Øie at see alle Former af Menneskevæsenet i deres Forskjellighed og deres indre Sammenhæng. Om Planten stikker eller dufter, gjør den ikke mere eller mindre interessant. — Jeg vil da komme til at berøre Et og Andet, som Convenientsen ellers udelukker af Samtale og Foredrag. Jeg beder Dem aldrig at stødes herover, men agte vel og nøie paa, i hvad Aand dette skeer, agte paa den Alvor og den fuldstændige Kulde, hvormed jeg omtaler de saakaldte brændende Sujetter.

Det er tydsk Litteratur, jeg nærmest vil komme til at behandle. Den Opgave at skildre den tydske romantiske Skole i Sammenhæng er for en Dansk en meget vanskelig og nedslaaende. Dette Stof er for det Første overvældende stort, dernæst mangfoldigt behandlet af tydske Forfattere og tilsidst ved Arbeidets Deling med en saadan Detaillærdom, at det er umuligt for en Fremmed, hvem tilmed Kilderne langtfra altid ere tilgjængelige, i udtømmende Kundskab at kunne hamle op med Landets egne Børn, der fra Barndommen af alt ere hjemme i den Litteratur, han i en Alder, hvor Massetilegnelsen er langt vanskeligere, skal lære at kjende. Han maa da søge sin Styrke dels i den Bestemthed, hvormed han

anlægger og bevarer sit individuelle Synspunkt, dels i om muligt at udvikle Egenskaber, der ere mindre fremtrædende hos Landets egne Forfattere. En saadan Egenskab er her den kunstneriske, jeg mener Evnen til at udvortesgjøre. Den tydske Natur er saa inderlig og dyb, at denne Evne ikke er hyppigt forekommende. Dels er der endelig et Element, som den Fremmede lettere opdager end den Indfødte, det er Racemærket, det i den tydske Forfatter, der betegner ham som Tydsker. For den indfødte Betragter bliver det at være tydsk og det at være Menneske altfor let Et og det Samme, da han er vant til overalt, hvor han behandler et Menneske, at have med en Tydsker at gjøre. Den Fremmede forekommer Meget paafaldende, hvis Eiendommelighed den Indfødte overseer, fordi han er vant til at see det, og især fordi han selv har det eller er det.

Jeg vil i det Hele sparsomt og kun momentvis komme ind paa den danske Litteratur. I det Tæppe, jeg opruller for Dem, borer jeg kun nu og da et Hul, hvorigjennem De seer de danske Forhold. Ikke at jeg glemmer den danske Litteratur eller taber den afsigte. Tvertimod jeg har den uafbrudt for Øie. Idet jeg forsøger at levere de fremmede Litteraturers indre Historie, giver jeg paa ethvert Punkt indirecte Bidrag til den danske Litteraturhistorie. Jeg maler den Baggrund, som er nødvendig, for at vor Litteratur

engang paa den kan springe frem med sin Eiendommelighed. Jeg udarbeider den Underbygning, hvorpaa efter min Overbevisning den moderne danske Litteraturs Historie maa reises. Er Fremgangsmaaden den indirecte, saa er den derved saa meget mere grundig. Dog vil jeg gjerne med faa Ord angive Dem, hvilket det Resultat omtrentlig er, hvortil en Sammenligning mellem dansk og fremmed Litteratur i denne samme Periode harført mig. Jeg kan sammenfatte det som i en Formel. Forholdet mellem Tydskland og Danmark her er det: Den tydske Litteratur er i dette Tidsrum forholdsvis oprindelig ved sine Tendentser og sit Indhold. Den danske fortsætter dels en særligt nordisk Aare, dels bygger den paa Grundlag af den tydske. De danske Forfattere have gjennemgaaende læst og tilegnet sig de tydske, hvorimod disse aldrig have læst de danske Skribenter eller modtaget nogen Paavirkning af dem. Steffens, som bibringer os Stødet fra Tydskland, er Schellings absolute Lærling. Her har De som Bevissted et Stykke af et Brev fra Steffens til Schelling: «Jeg er Deres Elev, helt igjennem Deres Elev. Alt, hvad jeg kan yde, tilhører oprindeligt Dem. — Det er ikke en forbigaaende Følelse, det er en fast Overbevisning, jeg har om, at det forholder sig saaledes, og jeg skatter mig derfor ikke ringere. — Naar jeg da engang har frembragt et i Sandhed stort Product, som jeg gad

kalde mit, og naar det er blevet anerkjendt, da vil jeg offentlig fremtræde, med Begeistringens Varme nævne min Lærer og række Dem den vundne Laurbærkrands» *).

I dette Forhold til Tydskland ligge flere Conseqventser: I Tydsklands Poesi mere Liv, i Danmarks tilsvarende Poesi mere Kunst. Det er Tydskland, som graver Æmnerne op. Den Litteratur, som med Romantiken begynder, lever og væver i de inderligste Stemninger, svælger i Følelser, tumler med Problemer, skaber Former, som den selv uophørligt slaaer itu. Den danske Litteratur modtager de af Liv sprudlende Stoffer og Ideer, og det lykkes den ofte at give dem en mere sikker Form og et meget klarere Udtryk, end de fik i deres Hjemstavn. (Man tænke f. Ex. paa Heibergs Forhold til Tieck.) Dels anvender og bearbeider den dem, dels fremstiller den beslægtede Tanker i gunstigere og mere plastiske Stoffer som f. Ex. i det Materiale, den nordiske Oldtid afgav.

Saaledes skeer det, som jeg engang har skrevet: Paa dansk Grund fik Romantiken mere Klarhed og mere Form. Den blev mindre natlig, den vovede sig tilsløret ud i Solen. Den følte, at den var kommen til et ædrueligt og besindigt Folk, der endnu ikke var blevet ganske enigt med sig

*) G. L. Plitt: Aus Schellings Leben. I. 309.

selv, om ikke Maanens Skin var unaturligt og sentimentalt. Den steg op af Bjergenes Schachter, hvorfra Novalis i sine Bjergmandssange første Gang havde manet den frem, og slog med Vaulundur paa Bjergets Side, saa det revnede og lagde alle sine Skatte for Dagen i Dagens eget Lys. Den følte, at den var kommet til en anden Natur, mere smilende, mild og idyllisk, den rystede det Uhyggelige af sig, dens tykke, uformelige Taager fortættede sig til slanke Elverpiger, den glemte Harzen og Blocksbjerg, og en smuk St. Hans Aften opslog den sin Residents paa Dyrehavsbakken*).

Aladdin er et bedre og mere anskueligt Digterværk end Tiecks «Kaiser Octavianus». Men til Gjengjæld kunde Oehlenschläger ikke negte Tieck, at Aladdin aldrig var bleven skrevet, ifald Octavianus ei havde existeret. Heibergs «Julespøg og Nytaarsløier» er nok saa vittigt et Stykke, som Tiecks aristophanisk-polemiske Satirer, men den hele Form, Theatret i Theatret, Litteratursatiren, Blandingen af Sentimentalt og Ironisk er laant fra Tieck, og hvad værre er, kun forstaaelig ud fra Tiecks Principer. Der er med eet Ord mere Form i Oehlenschläger, Hauch, Heiberg end i Novalis, Tieck, Fr. Schlegel, men der er mindre Indhold, det vil sige

*) Kritiker og Portraiter p. 230.

mindre Liv, mindre directe Forhold til Livsrørelserne. Den tydske Litteratur har altfor tidt været Medium. Man har hos os for ofte ladet de store Livsproblemer ligge, sat dem tildørs udenfor Litteraturen, naar man ikke formaaede at bringe dem i regulær-poetisk Form.

Psychologisk kan dette udtrykkes saaledes: Vore Forfattere have i Regelen som Kunstnere været mere end de tydske, som Mennesker, som Aander langt mindre. Dette Sidste gjælder ei blot om denne Periode, men for hele dette Aarhundrede overhovedet og absolut. Sammenlign Tieck og Oehlenschläger eller sammenlign et Øieblik i Deres Tanker de Moderne: Lenau, Auerbach, Spielhagen, Paul Heyse med Blicher, Hostrup, Andersen, Bjørnson, og De vil lægge Mærke til følgende: hos den tydske Forfatter som Tieck eller Auerbach, (jeg tænker her nærmest paa Tiecks ikke-romantiske Periode), er der i hver nok saa lille Frembringelse, den være uplastisk, den være svag eller endog forfeilet, udtalt en hel Livsbetragtning, og en, som ikke er grebet ud af Luften, men en gjennem et Livs Erfaring og Reflexion modnet og udviklet, præget af den hele forbausende mangesidige Dannelse, som udmærker den tydske Aand. En Novelle af Tieck, en Roman af Auerbach indeholder et poetisk-philosophisk Totalsyn paa Livet, og dette Totalsyn er en Mands, selv naar det ikke altid er en Digters.

En Tragoedie af Oehlenschläger, et Eventyr af Andersen, en Vaudeville af Hostrup derimod vil næsten altid udmærke sig ved udpræget digteriske Egenskaber, som Phantasi, Lune, Lystighed, ungdommeligt slaaende og friske Træk, men Grundanskuelsen er, naar den er poetisk, et Barns. Om en gjennem et Forhold til Videnskaben indvunden og under Livets Gang bestandig mere udviklet Livsbetragtning er saa at sige aldrig Tale. Til en egentlig Udvikling findes der ofte ikke Spor. Digtere som Winther eller Andersen ere ligesaa fuldkomne i deres første Arbeider som i deres sidste. Hos Andre ophører den poetiske Production i en Alder, hvor man maatte vente, den først ret skulde til at udfolde sig, som hos Hostrup og Richardt. Talentet faaer undertiden med Aarene en vis Embonpoint som hos Oehlenschläger. Undertiden bliver Idealet stedse mere magert som hos Paludan-Müller. Hvor en Metamorphose finder Sted, bestaaer den ikke i, at man efterhaanden skaber sig selv en Livsanskuelse; man slaaer, efter i nogen Tid at have holdt sig paa Poesiens snævre Sti, ind paa en af de to store Alfarveie, enten paa Spidsborgerveien eller Kirkeveien. Slobrokken eller det sorte Ornat! det er næsten altid det Costume, man bærer, naar man aflægger den poetiske Ungdoms Slængkappe. Selv de yngste Forfattere hertillands gaae af Veien for Tidens Ideer. Sammenligner De f. Ex.

en af vore Yngre som Bergsøe med en af Tydsklands Yngre som Spielhagen, da ligger Forskjellen ikke saa meget i den tydske Forfatters unegteligt betydeligere Evner, nei Spielhagen er en Bergsøe med Ideer — med vor Tids Ideer. Han er bevæget af alle Tidsalderens Problemer, forløfter sig undertiden paa dem, men bringer dem altid sin Tids Bevidsthed nærmere. Læg derimod Mærke til, hvad Bergsøe polemiserer imod. Mod Adelsaristokratiet, som han spotter i sine Digte, mod den katholske Religion, som han spotter i sine Romaner. Denne Kamp har sin store Betydning i Livet, hvor disse Magter endnu spille en kraftig Rolle; men det er hundrede Aar siden, at den i Litteraturen var interessant. Disse Magter høre til Litteraturens Døde, og det er ikke Umagen værd at slaae de Døde ihjel. Altsaa gjennemgaaende: de tydske Forfattere have næsten overalt, hvor de i dette Aarhundrede kunne sammenlignes med de Danske, en modnere og originalere Livsbetragtning og ere som Personligheder større, hvad de end som Digtere er.

En tredie Side af samme Sag er denne: De danske Forfattere have som Regel det Fortrin at undgaae de Udskeielser af Smag og Phantasi, hvortil de fremmede hyppigt forfalde. De standse itide, de undgaae Paradoxet eller de forfølge det ikke ud i den yderste Conseqvents; de have den Sikkerhed, som medfødt Ligevægt og medfødt

Phlegma give, de ere næsten aldrig cyniske, forvovne, blasphemiske, oprørske, vildt phantastiske, helt sentimentale, rent abstracte eller rent sandselige; de løbe sjeldent løbsk, de storme aldrig Himlen, de falde aldrig i en Brønd. Dette er det, som gjør dem saa populære i deres Nation. En sikker Smag og Elegance, som den, der udmærker Heibergs Poesi og Gades Musik, en sund og kraftig Natureiendommelighed, som den, der stempler Oehlenschlägers og Hartmanns bedste nordiske Productioner, vil altid af de Danske skattes som Udtryk af en ædel og behersket Kunst. Hvad indeholder i Modsætning hertil Tydsklands romantiske Hospital ikke for excentriske Personligheder? En brystsvag Herrnhuter med hektisk Sandselighed og hektisk overjordiske Længsler — Novalis. En ironisk Melancholiker med sygelige Hallucinationer og sygelige katholske Tendentser. Jeg mener Tieck. Et poetisk-impotent Geni med Geniets Trang til at revoltere og Afmagtens Trang til at underkaste sig et udvortes Magtsprog — Friedrich Schlegel. En forvaaget Phantast med halvt vanvittige Opiumsphantasier som Hoffmann. En fjantet Mystiker som Werner og en genial Selvmorder som Kleist. Husk paa Hoffmann, fra hvem Andersen udgik, og see, hvor sund, men ogsaa hvor nøgtern og rolig Andersen seer ud ved Siden af sin første Mester!

Altsaa at der er mere Harmoni i de Danske, det er vist. Og at Den, der sætter Harmonien, selv en fattigere, som det Høieste i Kunsten, maa sætte den danske Litteratur i vort Aarhundredes første Aar meget høiere end den tydske, er let at fatte. Enhver dømmer i slige Sager efter sit Naturel og sin Smag. Jeg for min Part vil ikke lægge Dølgsmaal paa, at min Synsmaade her er temmelig afvigende fra den gjængse. Det forekommer mig, at vi for en stor Del have vundet hin Harmoni ved Forsigtighed, ved Mangel paa kunstnerisk Mod. Vi ere ikke faldne ned, fordi vi ikke ere stegne derop, hvorfra der var Fare for at falde. Vi have overladt det til Andre at bestige Montblanc. Vi have undgaaet at brække Halsen, men vi have ogsaa ladet de Alpeblomster staae, som kun blomstre paa de høieste Bjergtinder og ved Afgrundens Rand. Jeg paatvinger Ingen min Smag. Ethvert Forsøg derpaa vilde være et unyttigt Pedanteri. Men hvad det synes mig, at vi ikke have skattet nok i Litteraturen, det er Dristigheden, den Dristighed, der er det Samme som Forfatterens Evne til hensynsløst at udtrykke sit bestemte kunstneriske Ideal. Denne Dristighed, hvormed Forfatteren forfølger det for hans Retning Typiske, er ofte det, som i Værket bliver Skjønhed. Lad mig forklare mig: Naar en Retning som Romantiken f. Ex. anslaaer den phantastiske Streng, synes den

Forfatter mig interessant fremfor Alle, som driver Phantasteriet op til den kjækkeste Høide — som Hoffmann. Jo mere vildt phantastisk han er, des skjønnere er han, ligesom Poplen jo høiere den er og Bøgen, jo bredere og mægtigere. Skjønheden ligger i den Dristighed og Kraft, hvormed det Typiske er udtrykt. Den, der opdager et nyt Land, kan under Opdagelsen strande paa et Skjær. Det er let at undgaae Skjæret og lade være at opdage Landet. Vore Romantikere ere aldrig vanvittige som Hoffmann, men heller aldrig dæmoniske som han. De tabe i betagende og overvældende Liv og Energi, hvad de vinde i Læselighed og Klarhed. De opnaae forholdsvis flere Læsere og flere Arter af Læsere, men de opnaae ikke at vinde dem saa helt. Den kraftigere Originalitet afskrækker Flere og fængsler stærkere. Vi have i vor romantiske Retning ikke Fr. Schlegels dumdristige Usædelighed, men heller ikke hans geniale Oppositionsaand, og man tager hos os som givet og fast, hvad hans Lidenskab bringer til at smelte, og hvad hans Kjækhed støber i nye og barokke Former. Vi faae hos os heller ikke den katholske Tendents. Det vil sige, vi faae Orthodoxi i den mest forhærdede Form, vi faae Overjordiskhed og Pietisme, vi faae i Grundtvigianismen en Retning, der glider ned ad det Skraaplan, som fører til Katholicisme; men her som altid gjøre vi ikke Skridtet fuldt ud, springe

tilbage fra de yderste Conseqventser. Heraf følger, at Reactionen hos os er langt mere snigende og skjult. Tilhyllet som Lasten er det, klamrer den sig til Kirkens Altre, der altid afgave et Tilflugtssted for Forbrydere af enhver Art. Man kan aldrig ret komme den paa Klingen, aldrig uden videre overbevise den om, hvortil conseqvent dens Principer føre, nemlig til Samvittighedstvang, Inqvisition og Despoti. Kierkegaard er f. Ex. orthodox, i Politiken Absolutist, i Slutningen af sit Liv fanatisk. Han undgaaer imidlertid hele sit Liv igjennem — og dette Træk er ægte romantisk — at drage nogensomhelst ydre eller social Conseqvents af sin Lære, ja man skimter knap Læren for Omsvøb. Tag i Modsætning hertil en anden absolutistisk Orthodox, Joseph de Maistre, en ligesaa ædel og oprigtigt troende Mand som Kierkegaard og med et ligesaa menneskekjærligt Sind. Han driver alle sine Anskuelser ud i deres klare Conseqventser, skyer intet Træk, der i lige Linie deriverer sig fra hans Overbevisning. Som Kierkegaard er han en glimrende begavet, gjennemdannet Aand. Men medens Kierkegaard, naar Talen er om Virkeligheden, som en gammel Jomfru viger tilbage for «Udvorteshedens Spektakel», drager han kjækt alle praktiske Conseqventser. Det berømte Afsnit om Bøddelen i sjette Samtale i «Soirées de Saint-Petersbourg» lader i Tydelighed Intet til-

bage at ønske. Bøddelen er «det sublime Væsen», «Samfundets Hjørnesten»; med ham «forsvinder al Samfundsorden». To Magter udkræves efter de Maistres Anskuelse i den moderne Stat for at styrte de revolutionære aandelige Kræfter, som den franske Omvæltning har sluppet løs, dem som ikke ville troe, og som ikke ville lyde: den ene er Paven, den anden er Bøddelen. Paven paa den ene Side, Bøddelen paa den anden, det er Samfundets tvende Grundpiller: hin rammer den oprørske Tanke med sin Bulle, denne det oprørske Hoved med sin Øxe. Det er en Nydelse at læse en saadan Udvikling. Her er Kraft og Conseqvents, et fuldt Udtryk for en klar Tanke, en energisk og uhyklet Reaction. Og de Maistre er sig lig paa alle Omraader, han er ikke som vore danske Reactionære eller hvad jeg vilde sige Liberale politisk frisindet og socialt reactionær, religiøst reactionær og politisk liberal eller halvliberal: han hader den politiske Frihed, han spotter (i sine Breve) Kvindens Emancipation, han forsvarer (i et eget Skrift) med Varme og Fasthed den spanske Inqvisition og ønsker i sit Hjertes Renhed og med al sin mandige Sjæls Alvor Kjætterbaalene gjenindførte, og skammer sig ikke ved at sige det, da han tænker det. Se en saadan genial og fremragende Mand, stor som Minister, stor som Forfatter, der opofrer hele sin Formue hellere end at gjøre den ringeste Indrøm-

melse til Revolutionen, som han hader, eller til Napoleon, som han afskyer, en saadan Mand, der uden Sky forguder Skarpretteren som Ordenens uundværlige Hævder, planter Galgen midt i sin Lovbog og rækker Kirken Øxe og Baal — det er et Physiognomi, en stolt og kjæk Profil, som udtrykker en Aandsretning, og som man ikke glemmer; det er en Type, som man glæder sig over, som Naturforskeren fryder sig ved et udmærket Exemplar af en Race, hvoraf han hidtil kun har truffet paa forjadskede og uklare Exemplarer, og det, at den Art Individualiteter ikke forekomme i vor Litteratur er en Omstændighed, som man praktisk kan regne os til Lykke, men som i ethvert Tilfælde giver Litteraturens Historie en mindre plastisk Charakter.

Joseph de Maistre er den franske Reactions mest udprægede Romantiker. Jeg vender tilbage til den tydske Retning. Overfor den Methode, jeg følger, frembyder denne Periode af tydsk Litteratur tilsyneladende en overordentlig Vanskelighed. Methoden bestaaer, som De veed, i psychologisk at følge de dybere Bevægelser i Litteraturen fra Land til Land og vise, hvorledes fra Tid til anden det flydende Materiale sammenpresses, krystalliseres i en eller anden tydelig og fattelig Type. Dette Typiske er det her mindre let at paapege, fordi det netop er denne Poesies Eiendommelighed at være uden faste typiske Former.

Den er ikke plastisk, men musikalsk. Den franske Romantik frembringer faste Skikkelser, den tydskes Ideal er ikke en Skikkelse men en Melodi, ingen enkelt Form men en uendelig Higen, og skal den benævne sin Længsels Gjenstand, vælger den Udtryk som «et hemmeligt Ord», «en blaa Blomst», «Skoveensomhedens Trylleri». — Men disse Betegnelser ere Stemningsudtryk, og til enhver Stemning svarer en bestemt psychologisk Tilstand. Opgaven er at føre enhver Stemning, Følelse eller Længsel tilbage til den Gruppe af Stemninger, hvortil den hører. Tilsammen danner denne Gruppe en Sjæl. Og med en kraftigt udpræget Eiendommelighed staaer en saadan Sjæl i Litteraturen som Repræsentant for mange, der levede uden selv at kunne skildre deres Væsen, men som gjenfandt deres Væsen i Skildringen. Saaledes vil det maaskee lykkes mig at vise Dem, at Charaktertypen ikke undslipper os, fordi Digteren giver sig til at male Landskab paa Landskab istedenfor at fremstille kraftige Personligheder, eller fordi han opløser sine Digte i den Grad i Musik, at han tilsidst kun bruger Allegro eller Rondo som Overskrifter, men at disse Landskabers ganske særegne Charakter og Naturen af denne Ordmusik er et aldeles præcist Symptom paa en Sjælstilstand, der med tilnærmelsesvis stor Nøiagtighed lader sig bestemme.

For ret at forstaae denne tydske Romantik

maa man opfatte den under fire Synspunkter: poetisk, socialt, religiøst og politisk. Paa det poetiske Gebet løber den ud i hysterisk Andagt og blaa Dunst; paa det sociale Omraade har den kun behandlet et eneste Forhold, et Forhold af Privatlivet, det imellem Kjønnene og hyppigst med uordentlig og usund Lidenskabelighed uddelt Slag i Luften. Den har her ikke Menneskeheden, men kun nogle aristokratisk begunstigede Kunstnernaturer for Øie. Hvad det religiøse Forhold angaaer, række alle de i Poesien saa revolutionære Romantikere Halsen frem, saasnart de øine Aaget. Og i Politiken er det dem, der dirigere Wienercongressen og forfærdige dens Manifester, afskaffende Folkenes Tænkefrihed mellem en Kirkefest i Stephanskirken og en Østersdiner hos Fanny Elsler.

Man sige længe nok, at det kun er de gode og sunde Elementer af Romantiken, som vi have tilegnet os. Tro ikke dem, der sige saaledes! Romantiken var forgiftet i sine Kilder. Troer man en Flod, der har saadanne Bestanddele i sig ved sin Munding, førte Guld med sig ved sit Udspring? Se, hvorledes disse Mænd ende, og begrib af den Bue, de beskrive, hvad det var for Impulser, de gav. Hvad var han, den Steffens, der kom herind og bragte os den Ild, han havde hentet fra den tydske Himmel? En ærlig og blødagtig Natur med et Hoved fuldt af Begeistring

og Forvirring, lutter Følelse og efterfølende Phantasi, uden Spor af Skarphed i Tanken eller Sammentrængthed og Prægnants i Stilen. Det er bogstaveligt umuligt at læse hans saakaldte videnskabelige Skrifter fra hans senere Tid, man drukner i tyndt Føleri og kvæles af Kjedsommelighed. «Naar han, siger en tydsk Skribent, foredrog Naturphilosophien fra preussiske Kathedre i sit feilfulde Tydsk, slog hans mathematiske Beregninger ikke til og hans physiske Experimenter uvægerlig feil, men han henrev sine Tilhørere ved den naivt barnlige Andagt, der lyste ud af hans præstelige Foredrag.» Naivetet og atter Naivetet! Han fornegter ikke sin Oprindelse. I sin gode Tid havde han en uskyldig Morskab af paa naturphilosophisk Vis at gjenfinde Menneskesjælens Kræfter i Stenene og menneskeliggjøre Geologi og Botanik, saa Planterne toge sig ud omtrent som i Grandvilles «Fleurs animées». Men Julirevolutionen bragte kam rent. fra Concepterne. Pietismen, i hvis Arme han i de sidste tretten Aar havde befundet sig vel, og for hvilken gamle tørre Dame han allerede havde brudt adskillige Landser, opflammede ham til at slutte sin litterære Virksomhed med en Række matte Angreb paa det unge efterrevolutionære Tydsklands Mænd og deres Skrifter.

Han fulgte her kun den Vei, som hans Lærer Schelling var gaaet. Schelling, der i Modsætning

til Fichte og hans rene Jeg-Lære havde krænget Aandens dunkle Naturside ud, og grundet Philosophien ligesom Kunsten og Religionen paa den geniale Vision, den saakaldte intellectuelle Anskuelse, havde den frie Vilkaarlighed i sit Princip, i sin Læres Organ, den Vilkaarlighed, der er Romantikens Kjærne. Allerede i sin «Bruno» (1802) havde han indflettet det senere saa betydningsfulde Stikord «christelig Philosophi», hvorvel han endnu hævdede, at Biblen ikke paa langt nær i ægte religiøst Gehalt kunde sammenlignes med Indernes hellige Bøger, et Standpunkt, som endog Gørres i Begyndelsen af sin Forfatterbane forfægter. Da han som Novalis paa Tiecks Foranledning fordybede sig i Jacob Bøhme og de øvrige Mystikere, begyndte han mystisk at philosophere over «Naturen i Gud», et Udtryk, som den speculative Dogmatik som bekjendt senere har taget til Indtægt; men da han kort derefter som Professor i München blev optaget i Adelsstanden, udnævnt til virkelig Geheimeraad og Præsident for Videnskabernes Akademi i det inderligt katholske og clericale Baiern, da begyndte den senere saa meget omtalte «Aabenbaringsphilosophi» at spire i hans Sjæl. Snart var Forvandlingen foregaaet. Ildmanden var bleven til en Hofmand og Propheten til en Charlatan, der ved Hemmelighedskræmmeri, ved vidunderlige Programmer om en Videnskab, «man hidtil havde anseet for

umulig», ved aldrig at ville trykke, men blot meddele og aldrig meddele helt, gjorde sig værdig til nogen Tid efter Hegels Død at blive kaldt fra Baiern til Berlin for at række Statsreligionen i den bestaaende christelig-germaniske Politistat en hjælpende Haand og lære en Statsphilosophi, der efter hans eget Sigende ei vilde være Andet end Christologi. Her var det saa, at den unge Generation, Hegels Disciple af Venstre, faldt over ham og rev hans mystiske Spindelvæv i tusinde Stykker.

Dog Schelling er endnu den mest rationelle; han selv bliver ivrigt forkjættret af den af Kierkegaard beundrede Franz Baader. Denne bebreider ham, at han stiller Treenigheden paa en logisk Balancerstang, men især at han har gjort sig skyldig i det Fritænkeri at negte den onde Aand som personlig Djævel. De øvrige romantiske Philosopher udtale sig i Harmoni hermed. Schubert skriver «Drømmens Symbolik», beskjæftiger sig i fuldt Alvor med Drømmetydning — Romantikernes hele Poesi havde jo Drømmen til Ideal — og svælger i Somnambulisme og Aandeseeri som i de høieste Kilder til Kundskab. Seerinden fra Prevorst, som Strauss charakteristisk nok begynder sin Virksomhed med at afsløre, spiller i hin Tid en vigtig Rolle. Gørres endelig, han, hvem Heine kalder den kronragede Hyæne, Forfatteren af «Den christelige Mystik»,

den Bog, som Kierkegaard læste med hellig Gysen, ruller sig i Martyrernes Blod, nyder Helgenindernes Pinsler og Ekstase, skildrer i hvad Orden Glorieudstraaling, Naglegab og Saaret i Siden vise sig paa de Helgener og Helgeninder, som dermed benaades, og kaster sig, han, den fordums Jacobiner, næsegrus ned for den ene saliggjørende katholske Kirke, lovsyngende Fyrsternes hellige Alliance. Føi saa hertil Politikerne: Adam Müller, der, som man træffende har sagt, repræsenterer Novalis' blaa Blomst i Politiken og vil sammensmelte Stat, Videnskab, Kirke og Theater til en vidunderlig Enhed. Haller, der skjuler sin Overgang til Katholicismen for at beholde sine Embeder, og som i sin «Restauration af Statsvidenskaberne» grunder disse Videnskaber paa Theokratiet, Leo, mod hvem Ruge førte sin glimrende Polemik, som i samme Aand ivrer mod Tidsalderens Humanitet og Sky for at udgyde de Radicales Blod, Stahl, der i sin Retsphilosophi sammenligner Ægteskabet med Forholdet mellem Christus og Menigheden, Familien med Treenigheden og den jordiske Arveret med Retten til den himmelske Arv — læg Alt dette sammen, og De vil føle, hvorledes Romantiken ender som med en sand Hexesabbath, i hvilken Philosopherne spille de gamle Kjærlingers Rolle, under Obscuranternes Tordnen, under Mystikernes vanvittige Hyl og under Politikernes Raaben paa Politistat, Kleresi

og Theokrati, medens Theologien og Theosophien kaste sig over Videnskaberne og kvæle dem under deres Kjærtegn.

Se saaledes er det, at Romantiken ender, og det er dens Kilder, som ved Aarhundredets Begyndelse afgave Ungdomskilden for vor Litteratur.

II.

Den, som ved Hjælp af Reiser og Bøger opnaaer et Indtryk af det nuværende Tydskland, kan, naar han seer tilbage til det Tydskland, der existerede for 80 Aar siden, ikke noksom forundres over Forskjellen. Hvilken Afstand mellem nu og da! Hvem skulde troe, at dette realistiske Tydskland engang har været et romantisk Tydskland!

Alle offentlige Ytringer, alle private Samtaler, ja selv Byernes Physiognomier bære i vore Dage Præget af en afgjort Virkelighedssands. Gaaer man en Gade ned i Berlin, møder man overalt det stramme, uniformerede, med Hæderstegn bedækkede Militær. I Boghandlervinduerne ligger overveiende Litteratur med et praktisk Formaal. Selv Bohave og Smagsgjenstande ere paavirkede af den nye Aand. Intet kan see mere plumpt og krigerisk ud end en Berlinsk Galanteriboutik. Paa de Taffeluhre, hvor fordum en Ridder i Rustning knælende kyssede sin Dames Fin-

gerspidser, staae nu Uhlaner og Kyradserere i Uniform, Spidskugler hænge ved Lommeuhrene som Nips, og Geværer i Pyramide danne Lysestager. Det Metal, som er paa Moden, er Jernet. Det Ord, som er paa Mode, er ogsaa Jernet. Hint Folk af Tænkere og Digtere er for Øieblikket sysselsat med alt Andet end at digte og philosophere. Selv høitdannede Tydskere ere nutildags uvidende i Philosophi — ikke en af 20 tydske Studenter har i vore Dage læst det Mindste af Hegel — Interessen for Poesi i metrisk Form er saa godt som slet ingen, de politiske og sociale Problemer vække hundrede Gange mere Opmærksomhed end Dannelsesproblemerne og Hjertets Gaader. — Og det er dette Folk, som engang fortabte sig i romantiske Reflexioner og Drømmerier og saa sin Repræsentant i Hamlet. Hamlet og Bismarck! Bismarck og Romantik! Sikkert har den store tydske Statsmand især af den Grund formaaet at rive hele Tydskland med sig, fordi han bragte Folket i sin Person alle de Egenskaber, som det saalænge havde savnet og sukket efter. Med ham har Politiken afløst Æsthetiken. Tydskland er bleven Et, Militærmonarkiet har opslugt Smaastaterne og med dem alle deres feudale Idyller, Preussen er bleven Tydsklands Piemont og har paatrykt det nye Rige sin regelrette og praktiske Aandsretning, paa samme Tid som Naturvidenskaberne have fortrængt eller reformeret

Philosophien, og som den nationale Idee har fortrængt eller modificeret Humanitetsidealet. Frihedskrigen 1813 var overveiende et Product af Begeistring, Seirene i 1870 fortrinsvis et Product af den forsynligste Beregning.

Den Idee, under hvis Stjerne det nye Tydskland staaer, er Ideen om at indordne sig i et Hele. Den gjennemtrænger Livet og Litteraturen. Udtrykket «In Reih' und Glied» (Titelen paa en samtidig Roman) kan i denne Henseende betegnes som det almindelige Løsen. Man vil samle det Spredte og udsprede den paa altfor faa Hænder opsamlede Cultur, man vil grunde en stor Stat og et stort Samfund og fordrer Resignation af den Enkelte til Bedste for Massevirkningen. Massevirkningen! Den finder man overalt i Tidsalderens betydeligste Phænomener. Det er Troen paa den, som ligger til Grund for Bismarcks Organisation og for Lasalles Agitation, for Moltkes Krigskunst som for Wagners Musik. Det er Villien til at opdrage Folket og samle det om fælles Maal, der ligger bag ved Prosaskribenternes Forfattervirksomhed. Det at holde sig til Sagen og Gjenstanden, hvad man i gamle Dage kaldte Objectivitet og Realisme, have alle de Productioner tilfælles, der sikrest afspeile Tiden. Massevirkningen betinges i Litteraturen af Forholdet til historiske Ideer, af Troen paa Fremskridt og Frihed som historiske Magter. Den Enkeltes Forhold til

Menneskeheden, Selvets Opofrelse for Ideen staaer i denne Litteratur i skarp Contrast til Romantikens Forgudelse af det aandrige Individ med alle dets Særheder og til Ligegyldigheden for alt Historisk og Politisk. Romantiken var og blev jo fortrinsvis Salonpoesi og dens Ideal det aandrige Compagni og den æsthetiske Thee (se f. Ex. Samtalerne i Tiecks Phantasus).

Thi hvor ganske anderledes saa det ikke ud i Livet og i Litteraturen tilforn! Overalt see vi det løsrevne Selv, i dets hjemløse Vilkaarlighed. Det frie uhistoriske Selv det er Stjernen her. Hele Riget var delt i en Mangfoldighed af Smaastater under 300 Souverainer og 1500 Halvsouverainer. I disse hersker det 18de Aarhundredes saakaldte oplyste Despotisme med sine smaaligt forstenede Samfundsforhold. Adelsmanden er Herre over sine Livegne, Husfaderen Jeronimus overfor sin Familie; paa alle Kanter streng Justits og ingen Retfærdighed. Ingen Opgaver i Virkeligheden for den Enkelte; derfor ingen Plads for Geniet. Theatret bliver det eneste Sted, hvor den, som ikke er fyrsteligt født, kan gjennemleve alle Menneskelivets Scener. Deraf Litteraturens Theatermani. Da der intet Samfund er at virke i, faaer al Virksomhed nødvendigvis Form enten af Kamp mod Virkeligheden eller af Flugt fra Virkeligheden. Flugten forberedes ved Indflydelsen fra den gjenopdagede Antik, ved Indtrykkene

fra Winckelmanns Skrifter, Kampen ved Indflydelsen fra Englands sentimentalt-melancholske Digtere (Young, Sterne) og fra Franskmanden Rousseau, der æres som den Naturens Apostel, der efter Schillers Udtryk «vil gjøre de Christne til Mennesker». Hos Ingen naaer Grækomanien en saadan Høide som hos Hølderlin. Hans hele Forfattervirksomhed og hans hele Liv er kun en lang Længselsklage efter det tabte Hellas. Om Tydskerne siger han, at de «staae som Gjæs med platte Fødder i det moderne Vand og afmægtigt stræbe at flagre op mod den græske Himmel». Han kalder dem Barbarer, der ved Flid og Videnskab og selv ved Religion ere blevne endnu mere barbariske. Han jubler over Franskmændenes Seire, over «Republikanernes Kjæmpeskridt», haaner alle «det politiske og geistlige Würtembergs og Tydsklands og Europas Lumperier», spotter Tydskernes «bornerte Huslighed» og klager over deres Følelsesløshed for fælles Ære og fælles Eiendom. «Jeg kan, siger han, ei tænke mig noget Folk mere sønderrevet end de Tydske. Haandværkere seer Du, men ingen Mennesker, Tænkere, men ingen Mennesker, Præster, men ingen Mennesker, Herrer og Trælle, Unge og Satte, men ingen Mennesker». — Man veed, til hvilket Punkt derfor Interesseløsheden for den politiske Virkelighed gik hos Periodens største Digteraand. Et Par Anekdoter af Goethes Liv kunne tjene

som Beviser paa, hvorledes hos ham den udeltagende videnskabelige Interesse maatte træde i den personlige politiske Interesses Sted. Om sin Deltagelse i Felttoget mod Frankrig under Revolutionen bruger han det Udtryk, at han her benyttede sin Tid til at studere «forskjellige Phænomener af Farvelæren og det personlige Mod». Efter Slaget ved Jena skriver Knebel om ham og sig: «Goethe har hele Tiden været beskjæftiget med Optik. Vi studere her under hans Veiledning Osteologi (Knokkellære), hvortil Tiden er passende, da alle Marker ere bedækkede med Præparater». Hans faldne Landsmænds Lig begeistrede ham ikke til Oder, han skeletterede dem og præparerede Knoklerne. Og da strax efter Julirevolutionen den 81aarige Goethe modtog en Bekjendt med Udraabet: «Nu, hvad tænker De om den store Begivenhed, Vulcanen er kommet til Udbrud», og den Paagjældende svarte med en Hjerteudgydelse om den kongelige Familiеs Fordrivelse, afviste Goethe Misforstaaelsen; han havde talt om den lige i Akademiet udbrudte videnskabelige Kamp mellem Cuvier og Geoffroy de Saint-Hilaire.

Herved forstaaes ogsaa den store Fjernhed, hvori Goethe som Digter holder sig fra Tidsbegivenhederne. At han ikke skrev patriotiske Krigsdigte under Kampen med Napoleon, har imidlertid ogsaa sin smukke Side, som man ikke maa

oversee*): «At skrive Krigssange og selv sidde i min Stue, ligner det mig? Ude ved Bivouakken, hvor man om Natten hører de fjendtlige Forposters Heste vrinske, der havde jeg kunnet have Lyst dertil. Men det var ei mit Liv og min Sag, men Theodor Kørners. Ham klæde hans Krigssange ogsaa fortrinligt. Hos mig, der ikke har nogen krigerisk Natur eller krigerisk Sands, vilde Krigssangene have været en Maske, der vilde klædt mit Ansigt meget stygt. Jeg har i min Poesi aldrig været affekteret». Den stærke Trang til kun at behandle hvad han selv havde oplevet, førte Goethe ligesom hans Discipel Heiberg til her at holde sig tilbage, ligesom han jo overhovedet efter sit eget Sigende ansaa alt Historisk for «det utaknemmeligste og farligste Fag».

Den rene Humanitet er hans som den hele Periodes Ideal; Privatlivet sluger Alt. Alle det 18de Aarhundredes og Oplysningstidens uhyre Kampe blive overensstemmende med Tydskernes idealistiske Naturel indesluttede i Individets Dannelsesproces. Men den rene Humanitet er ikke blot Bortvendelse fra det Historiske, men overhovedet Interesseløshed for Stoffet som Stof. I et af sine Breve til Goethe bemærker Schiller, at to Ting udfordres af Digter og Kunstner, først

*) Gottschall: Nationallitteratur I. 58.

at han skal hæve sig op over det Virkelige, og dernæst at han skal blive staaende indenfor det Sandselige. Og dette udvikler nu Schiller nøiere saaledes, at den Kunstner, der staaer midt i ugunstige, formløse Forhold og derfor forlader det Virkelige, let tillige forlader Sandseverdenen og bliver abstract, ja, hvis hans Forstand er svag, endog phantastisk; eller hvis han omvendt holder sig til Sandseverdenen, let bliver staaende ved det, som blot er virkeligt, og hvis hans Phantasi er ringe, bliver slavisk og vulgær. I disse Ord er ligesom det Vandskjel angivet, der deler Samtidens tydske Litteratur. Paa den ene Side falder den Goethe-Schillerske upopulære Kunstpoesi og dens Fortsættelse i Romantikernes Phantasterier, paa den anden Side den blotte Underholdningslitteratur, der staaer paa Virkelighedens men en spidsborgerlig Virkeligheds Grund, og hvis bekjendteste Repræsentanter ere Lafontaines borgerligt-sentimentale Romaner og Schrøders, Ifflands, Kotzebues populærprosaiske Familiedramaer. At denne Spaltning indtraadte, var en Ulykke for den tydske Litteratur. Men kom end den gode Litteraturs Løsrivelse fra Virkeligheden først frem i en afskrækkende Form hos Romantikerne, bør man dog ikke glemme, at Spaltningen ligger meget længere tilbage, og at Kotzebue var ligesaa fuldt allerede Schillers og Goethes Modpol som senere Romantikernes. En Anekdote fra

den Tid vil give Dem et levende Indtryk heraf*):

En Dag i det tidlige Foraar 1802 var den lille By Weimar i største Oprør over en i alle Byens Huse og Kjældre behandlet og fortolket Begivenhed. Man havde længe vidst, at en særdeles Festlighed var i Gjære. Det hed sig, at en meget berømt og anseet Mand, Præsident v. Kotzebue under Haanden havde henvendt sig til Borgemesteren for at faae den af Communen nys decorerede Raadhussal overladt. Byens fornemste Damer havde i en Maaned ikke bestilt Andet end lade sye Costumer og prøve dem. Man vidste, at Frøken v. Imhof havde givet 50 Guldgylden ud for sin Dragt. Man havde til sin Forbauselse seet en Billedskjærer og en Forgylder bære en mærkværdig Hjelm og en Fane midt over Gaden ved høilys Dag. Hvad skulde disse Sager bruges til? Vilde man spille Comoedie paa Raadhuset? Man vidste, at en uhyre Klokkeform af Pap, der skulde see ud, som den var muret, var bestilt i Byen. Hvortil skulde den benyttes? Snart var det ingen Hemmelighed mere. Kotzebue, den europæisk berømte Forfatter til «Menneskehad og Anger» var, spækket med russiske Rubler og et Adelsdiplom, vendt hjem til sin Fødestad Weimar

*) Goethe: Tag- und Jahreshefte 1802. G. Waitz: Caroline II. 207. Gotschall I. 83.

for at være den tredie i Goethes og Schillers Forbund. Det var lykkedes ham at faae Indpas ved Hoffet. Nu gjaldt det for ham at faae Adgang til Goethes Kreds, et Hof som det andet, og hvortil Adgangen var nok saa vanskelig. Et sluttet Selskab, det, for hvilket Goethe har digtet sine udødelige Selskabssange, kom een Gang ugentlig sammen hos Digteren. Kotzebue lod sig foreslaae af Selskabets Damer, men Goethe føiede en Bestemmelse til Selskabets Statuter, der udelukkede den Paatrængende. Saa besluttede Kotzebue da for at hævne sig at feire Schiller paa en Maade, der, som han haabede, tilgavns skulde ærgre Goethe. Denne havde netop strøget nogle Personligheder mod Brødrene Schlegel i Kotzebues paa Weimars Theater opførte Stykke «Die Kleinstädter». Kotzebue vilde da for at rivalisere med Theatret, give en stor Forestilling til Ære for Schiller paa Raadhuset. Scener af alle hans Stykker skulde opføres, og tilsidst skulde Digtet «Klokken» præsenteres og fremsiges. Naar Kotzebue da som Mester med Skjødskind ved Digtets Ende slog Papformen itu med sin Hammer, skulde ikke en Klokke, men Schillers Buste findes under Formen. Man havde imidlertid gjort Regning uden Vært, det vil sige uden Goethe. I Weimar fandtes kun een Buste af Schiller. Den stod paa Bibliotheket. Da man den sidste Dag sendte hen for at udbede sig den tillaans, fik man til sin

Forbauselse Svaret, at da man endnu aldrig i Verdenshistorien havde faaet en Gipsbuste tilbage fra en Fest i samme Stand, hvori den udlaantes, maatte dette Forlangende desværre afslaaes. Og hvad ligner den forbundne Armees Forundring og Raseri, da Tømmermændene, som med Brædder, Pæle og Lægter kom anstigende til Raadhuset, fandt Salen lukket og fik den Besked fra Borgemester og Raad, at da Salen var ganske nyt indrettet og decoreret, kunde man ikke overlade den til et saa tumultuarisk Foretagende. Dette er kun en Smaastadsanekdote og Storm i et Vandglas. Men hvad der er mærkværdigt og udgjør Kjærnen i denne Begivenhed, det er det Factum, at hele hin Kreds af de fineste adelige Damer, Frøken Egloffstein, den skjønne Hofdame og Digterinde Amalie v. Imhof, senere beundret af Gentz, der ved denne Leilighed havde sin 50 Guldgylden at beklage og alle de øvrige adelige Damer, der hidtil havde opretholdt Goethes Ry, nu i deres Harme faldt fra og fra Goethes Leir gik over til Kotzebues. Ja Grevinde Einsiedel, hvem Goethe bestandig havde udmærket, blev fra nu af hans Fjende. Saa lidet dybt var den klassiske Dannelse trængt ind i disse de høieste, ved Aand og Samfundsstilling fremragende Kredse, saa mægtig var endnu Den, der i sine litterære Frembringelser forholdt sig direkte til det virkelige Liv og greb sine Stoffer ud af Omgivelserne.

Var der da ikke en Tid, da Goethe og Schiller selv havde været Naturalister? Ganske vist, de vare begge begyndte med en raa, uroligt gjærende Virkelighedstrang. Begge havde de givet Naturen og Følelsen frit Spillerum i deres første Productioner, Goethe i «Götz» og «Werther», Schiller i «die Raüber». Men da «Götz» gav Anledning til Ridder- og Røverromanerne, «Werther» til factiske og litterære Selvmord, «Røverne» til Productioner som «Abällino, der grosse Bandit», og da det store Publicum kun gjorde ringe Forskjel paa Originalerne og Efterligningerne, trak de store Digtere sig tilbage fra Concurrencen. Deres Interesse for Stoffet tabte sig i Interessen for Formen. Studiet af Antiken førte dem begge til at lægge udelukkende Vægt paa den kunstneriske Idealitet. Et Publicum, der forstod dem, endsige et Folk, der kunde forelægge dem Stoffer, stille Fordringer til dem, saa at sige gjøre Bestillinger hos dem, forefandt de ikke. Dertil var det tydske Folk endnu altfor langt tilbage. Da Goethe fra Weimar af forsøger at gjøre Noget for Schiller, møder han overalt den Opfattelse, at denne med sin bevægede og letfærdige Ungdom i Mannheim, med sin Fortid som politisk Flygtning og navnlig med sin fuldstændige Armod er en Forfatter med ikke heldige Antecedentser. Under Xeniekampen 1797 behandles de tvende Digtere gjennemgaaende som «to Litterater af tvivlsom

Begavelse». En af Hovedbrochurerne imod dem er rettet mod «die zwei Sudelköche (Fuskere) in Weimar und Jena». Det er Napoleons Anerkjendelse af Goethe, det at han ønskede at see og tale med Manden, Ordet: «Voilà un homme!», som især styrkede dennes Anseelse i Tydskland. En preussisk Stabsofficeer, som paa samme Tid ligger i Indkvartering hos Goethe, har aldrig hørt hans Navn. Da den samlede Udgave af Goethes Skrifter skal foretages, klager Forlæggeren i sine Breve bittert over den ringe Afsætning. Digterens illegitime Svoger Vulpius, Forfatter til «Rinaldo Rinaldini» glæder sig ved en meget bedre. Ja med et europæisk Yndlingsstykke som Kotzebues «Menschenhass und Reue» formaaer Tasso og Iphigenia saa lidet at kappes, at Goethe selv fortæller, de i Weimar kun spilles engang hvert 3die, 4de Aar. Tydeligt nok har Publicums Uforstand drevet de store Digtere bort fra den profane Vei til Hæder, men da ogsaa omvendt den antikiserende Retning, de slog ind paa, været stigende Aarsag til deres Upopularitet. I Goethes Liv findes egentlig kun to store succés: «Werther» og «Hermann og Dorothea», hvilken sidste idylliske Digtning dæmpede Forbitrelsen over «Die Wahlverwandtschaften», der gjennemgaaende opfattedes som et Forsvar for Immoraliteten og et Angreb paa Ægteskabet.

Hvorledes bære da nu de to store Digtere

sig ad, idet de vende Omgivelserne Ryggen? Goethe gjør sine egne Dannelseskampe til Gjenstand for digterisk Formning og Behandling. Men da han, saalænge han fordyber sig i den moderne Individualitet, aldrig kan naae de gamle Grækeres Simpelhed og Skjønhed, udrenser han det Individuelle, bliver Symboliker og Allegoriker, skriver «die natürliche Tochter», i hvilken Personerne kun ere betegnede efter deres Artsbeskaffenhed som Konge, Geistlig o. s. v. forfatter de antikiserende Studier Achilleis, Pandora, Palæophron og Neoterpe, Epimenides og anden Del af Faust. Han begynder at behandle den græske Mythologi omtrent som den benyttedes i den klassiske franske Litteratur, nemlig som et almenforstaaeligt Billedsprog. Han behandler ikke mere som i første Del af sin Faust Individet som Type, men opstiller Typer, der skulle gjælde for Individer. Hans egen Iphigenia er ham nu for moderne. Den Retning mod Allegorien, som fjerner Thorvaldsens Kunst fra Livet, griber stedse mere om sig hos ham. Paa samme Maade hævder han i sine kunsthistoriske Skrifter bestandig, at det ikke er Natursandheden, men Kunstsandheden, hvorom det gjælder, og foretrækker som Kunstdommer idealistisk Maniererthed som den, der findes i hans egne Tegninger (i hans Hus i Frankfurt) for keitet men frisk Naturlighed. Som Theaterdirecteur gaaer han frem efter de samme Prin-

ciper: det Høitidelige og Værdige er ham Alt. Han allierer sig med den conventionelle Stil hos Calderon og Alfieri, Racine og Voltaire. Hans Skuespillere skulle som de antike præsentere sig som levende Statuer; at vende Siden eller Ryggen til, at tale mod Baggrunden er dem forbudt. Han lader paa Trods mod den moderne levende Mimik Skuespil opføre med Masker. Han iværksætter trods den almindelige Opinion Opførelsen af Wilhelm Schlegels «Ion», en unaturlig Bearbeidelse af Euripides' Drama, som skulde udgives for en Quasi-Original, og som «Iphigenias» Exempel havde fremkaldt. Ja han gjennemfører, at Fr. Schlegels «Alarcos» dette elendige Makværk, der synes skrevet af en talentløs Skoledreng, gaaer over Scenen i Weimar, blot for at han kan øve Skuespillerne i Vers-Recitation*). I den Grad ofrer han efterhaanden Alt for den ydre Kunstform.

Men er det nu saaledes end let at see, hvorledes Goethe har forberedt Romantikens Ensidighed ved sin, synes det vanskeligere at efterspore det Samme hos Schiller. Hans Dramer see jo

*) Ueber den Alarcos bin ich völlig Ihrer Meinung; allein mich dünkt, wir müssen Alles wagen, weil am Gelingen oder Nichtgelingen nach aussen gar Nichts liegt. Was wir dabei gewonnen, scheint mir hauptsächlich das zu sein, dass wir diese äusserst obligate Sylbenmaasse sprechen lassen und sprechen hören.

Goethe.

ud som Prophetier om virkelige Begivenheder. I «Røverne» gjærer allerede den franske Revolution (Stykket skaffede som bekjendt senere «M. Gille» Titel som Æresborger af den franske Republik), og som Gotschall har sagt «i Fiesko afspeiles den 18de Brumaire, i Posa Girondinernes Veltalenhed, i Wallenstein den cæsariske Soldateraand og i Jomfruen og Tell Frihedskrigenes Opsving». Men i Virkeligheden er det kun Schillers første Dramer, i hvilke han uden Bitanke og Bihensigt lader sig inspirere af sit Stof. Ved alle de senere føler enhver Kjender, i hvilken Grad Sujetterne ere grebne og valgte ud fra rent formelle Synspunkter. En af vore første nulevende Digtere gjorde mig engang i en Samtale opmærksom derpaa for «Jomfruen af Orleans'» Vedkommende, hævdede, at den ikke er «oplevet», ikke forfattet ud fra stærke, selvoplevede Indtryk, men construeret. Og Hettner har eftervist dette Forhold for dem alle. Fra Aaret 1798 af fører Schillers Beundring for den antike Tragoedie ham til overalt at søge Surrogater for den antike Skjæbnetro. Nemesisforestillingen behersker «Polykrates'sRing», «Dykkeren», «Wallenstein». Maria Stuart er skrevet efter Forbilledet af Sophokles's Oedipus rex og Stoffet valgt med det Hensyn for Øie at finde et Sujet, i hvilket den tragiske Skjæbne som en Dom er fastslaaet forud, saa at Stykket kun analytisk udvikler det, der fra først af er givet.

«Jomfruen af Orleans», der synes saa romantisk, er valgt som Stof, fordi Schiller vilde have et Æmne, i hvilket paa antik Maneer et umiddelbart Bud fra Guden greb ind i den menneskelige Sjæl, saa man fik en umiddelbart sandselig Indgriben af Guddommen, og det Menneske, der blev Guddommens Organ, paa ægte Græsk samtidigt kunde bukke under for sin menneskelige Svaghed. Længe havde Schiller, saa lidet musikalsk han var, i Overeensstemmelse med denne sin abstracte Retning prist Operaen paa Skuespillets Bekostning, og de Gamles Chor som langt mere imposante end den moderne tragiske Dialog. I «Bruden fra Messina» giver han saa en Skjæbnetragoedie, der i Et og Alt er en sophokleisk Studie. Ja ikke engang i «Wilhelm Tell» er Synspunktet moderne, tvertimod paa ethvert Punkt rent hellenisk. Stoffet er ikke dramatisk, men episk opfattet. Den Enkelte staaer ikke med nogen udpræget Eiendommelighed. Det er kun et Tilfælde, der hæver Tell ud af Massen og stiller ham i Spidsen for Bevægelsen. Han er, som Goethe siger, «en Art Demos». Det er derfor heller ikke store historiske Modsætninger, som i Stykket bryde sig, der findes ingen Frihedspathos i Rütli-Mændene, og det er ikke Frihedens eller Statens Idee, som fremkalder Oprøret. Det er Privat-Ideer og Privat-Interesser, Indgreb i Eiendom og Familie, som i de øvrige Dramer personlig Ærgjerrighed

og dynastiske Formaal, der afgive Handlingens eller rettere Begivenhedens Drivhjul. Det gjælder for Bønderne udtrykkeligt ikke om Erobring af nye Friheder, men, som det siges, om Opretholdelsen af gamle nedarvede Sæder. Jeg kan med Hensyn til dette Punkt henvise til En, der overalt, hvor han seer hen, seer med Geniets Blik, til Lassalle, der i sin interessante Fortale til sit Drama «Franz v. Sickingen» udvikler denne Anskuelse.

Saaledes see vi da, at selv naar Schiller, den politiske og historiske blandt Tydsklands Digtere, mest synes at indlade sig med Historie og Politik, gaaer han ligefuldt forholdsvis abstract og idealistisk tilværks, og saaledes kan det vel betragtes som bevist, at hvad man kalder Subjectivisme og Idealisme, Sky for Historien og den ydre Virkelighed er hele Litteraturens Charaktermærke paa denne Tid.

Sit philosophisk-videnskabelige Udtryk fik denne Aandsretning i Fichtes Videnskabslære. Det absolute Jeg fordrer, da det indeholder al Realitet, at det Ikke-Jeg, som det sætter, skal staae i Overensstemmelse med det selv og er kun den uendelige Stræben efter at overvinde sine Skranker. Dette Resultat af Videnskabslæren er det, som slaaer ned i den unge Slægt. Ved det absolute Jeg forstod man, som Fichte selv i Grunden, men paa meget forskjellig Vis, ikke Guddommens Idee men det

menneskelige, det tænkende Væsen, og den nye Frihedstrang, Jeg'ets Eneraadighed og Selvglæde, der med en enevældig Monarchs Vilkaarlighed lader den hele ydre Verdén forsvinde i et Intet overfor Selvet, denne Frihedsrus kommer til Udbrud i en løierligt vilkaarlig, ironisk og phantastisk Skare af unge Genier. Sturm- und Drangperioden, i hvilken den Frihed, man frydede sig over, var det 18de Aarhundredes Oplysning, gjentager sig i finere og mere abstracte Former, og den Frihed, man glæder sig ved, er det 19de Aarhundredes Vilkaarlighed.

Fælles for alle Romantikernes saa vidt fra hinanden faldende Bestræbelser og Productioner, for Wackenroders Klosterbroder med hans sværmerisk-aandige Begeistring for Kunsten og den ideale Skjønhed og for den sandselige Lucinde med sin Apotheose af Kjødet, for Tiecks tungsindige Romaner og Eventyr, i hvilke et uberegneligt Fatum leger med Mennesket, og for de Dramer af Tieck og de Fortællinger af Hoffmann, der opløse alle faste Former i Lunets Capricer og Arabesker — fælles for det Alt er den vilkaarlige Selvhævdelse eller Hævdelsen af en Grundvilkaarlighed, der har sit Udgangspunkt i Kampen imod en indsnevrende Prosa, i Nødraabet efter Poesi og Frihed.

Den første betydeligere Production, der møder os, er Tiecks William Lovell. Denne Romans

første Del, forfattet i Tiecks 21de Aar, udkom 1795. Nu og da anslaaes allerede her med Hensyn til Kunstsmagen de Strenge, som den romantiske Skole senere spillede paa.

William Lovell kommer til Paris (som Tieck da aldrig havde seet) og er naturligvis opfyldt af stor Modbydelighed for Alt, hvad han oplever: (I. 49—52). «Byen er en grim, uregelmæssig Stenhob. I hele Paris har man Følelsen af at være i et Fængsel. — Man taler og snakker hele Dage uden en eneste Gang at sige, hvad man tænker. — Jeg er af Kjedsomhed gaaet nogle Gange i Theatret. Tragoedierne bestaae af Epigrammer uden Handling og Følelse, og Tirader, der tage sig ud, som naar paa gamle Malerier Ordene hænge ud af Munden paa Personerne. Jo mere Skuespilleren fjerner sig fra Naturen, for des større bliver han anseet. — I den store verdensberømte Pariser-Opera faldt jeg i Søvn.» Det er de Indtryk, som Lovell. der i Bogen er Englænder, har modtaget af Paris omkring Revolutionstiden — den hele traditionelle tydske Foragt for fransk Væsen og fransk Kunst, dobbelt komisk her, fordi den er lært udenad efter Bøger. I Modsætning hertil udbryder Lovell i Theâtre français: «O Sophokles, o guddommelige Shakspeare!», og meget betegnende siger han: «Jeg hader Menneskene, som med deres eftergjorte lille Sol [skal være Fornuften] lyse op i enhver hyg-

gelig Dæmring og forjage de elskværdige Skyggebilleder, der boede saa trygt under det hvælvede Løvtag. I vor Tidsalder er det blevet en Slags Dag, men den romantiske Nat- og Morgenbelysning var skjønnere end dette graa Lys fra en skyet Himmel».

Undtager man disse enkelte Stænk, synes Bogen ellers ved første Øiekast ikke at have nogen af de Egenskaber, som man pleier at betegne som de romantiske Frembringelsers; men i Virkeligheden viser intet Værk bedre og sikrere end dette, hvori de romantiske Tendentser grunde. William Lovell har laant sin Grundtanke og Brevformen fra en i høi Grad usædelig fransk Roman af den materialistiske Skribent Rétif de la Brétonne: Le paysan perverti. Det er ikke uden Betydning, at vi strax her kunne føre en romantisk Production tilbage til den franske Materialisme; det er i Virkeligheden fra den, at den mørke romantiske Skjæbnetro stammer. Lovell er en Bog, hvis Læsning i vore Dage er i høi Grad besværlig. Formen er trættende bred, alle Charactererne staae som i Taager. Bipersoner som den ædle gamle Tjener ere trivielle Richardsonske Reminiscentser, og der findes hverken et drastisk Træk eller en plastisk Situation. Bogens Fortrin, som er ligesaa tydsk som dens Mangler, bestaaer i en udholdende og haardnakket psychologisk Reflexion. Dens Helt er en Yngling,

der lidt efter lidt langsomt og sikkert føres til at opløse alle faste og substantielle Livsmagter, alle overleverede og godkjendte Regler for Livet, paa en saadan Maade, at han ender i en ren Forbryderexistents med den mest forhærdede Egoisme til Grundvold. Man har Uret, synes jeg, i at undre sig over, at Tieck i saa ung en Alder kunde skildre Sligt. Er det ikke netop i de tidligste Ungdomsaar, at Ynglingen, hvis Blik endnu slet ikke formaaer at vende sig udad, bestandig sysselsat med alt det Forunderlige, der viser sig for hans Blik, naar han seer ind i sit eget Hjerte, uafladeligt maa optrævle sig selv, undersøge sine egne Tilstande, see sig selv i det Speil, som hans egen Bevidsthed rækker ham? Der gives for mange Gemytter ingen mere selvkritisk Alder end Perioden omkring det 20de Aar. Man har endnu saa god Tid i Livet, saa god Tid til at gjøre sig Rede for sig selv; man tilbringer sine Dage med at lære det Instrument at kjende, hvorpaa man hele Livet igjennem skal spille; man stemmer det, man agter paa, hvorledes det er stemt. Den Tid er endnu fjern, hvor man rask væk bemægtiger sig sig selv og benytter sig som Instrument, hvad enten det nu er som Violin eller som Brækjern, eller som hvad det nu kan falde. Og byder Omverdenen nu ved Omstændighedernes Beskaffenhed hverken Opgaver eller Næring, og vedbliver Individet at leve af sit eget Blod, da maa uund-

gaaeligt Reflexionssygen føre til, at Individualiteten opplukkes eller udhules.

Det for Digteren, for Retningen, for Tidspunktet Eiendommelige er her det Følelsens Phantasteri, hvori den selvkritiske Reflexion slaaer over. Individet vover for Alvor at gjøre det tilfældigt bestemte, umiddelbare Jeg, som har opløst Alt, hvad Vedtægt respecterer, til alle Tings Norm og alle Reglers Ophav. Forvridningen af Fichtes Totaltanke og den psychologiske Sammenhæng med den kan her ikke miskjendes. Man læse følgende Vers af Lovell og den efterfølgende Reflexion: (Lovell I. 178.)

Willkommen, erhabenster Gedanke,
Der hoch zum Gotte mich erhebt.

Die Wesen sind, weil wir sie dachten,
In trüber Ferne liegt die Welt,
Es fällt in ihre dunkeln Schachten
Ein Schimmer, den wir mit uns brachten.
Warum sie nicht in wilde Trümmer fällt?
Wir sind das Schicksal, das sie aufrecht hält!

Den bangen Ketten froh entronnen
Geh' ich nun kühn durchs Leben hin
Den harten Pflichten abgewonnen,
Von feigen Thoren nur ersonnen.
Die Tugend ist nur, weil ich selber bin,
Ein Wiederschein in meinem innern Sinn.

Was kümmern mich Gestalten, deren matten
Lichtglanz ich selbst hervorgebracht?
Mag Tugend sich und Laster gatten!

Sie sind nur Dunst und Nebelschatten,
Das Licht aus mir fällt in die finstre Nacht.
Die Tugend ist nur, weil ich sie gedacht.

«Saaledes behersker min ydre Sands den physiske, min indre Sands den moralske Verden. Alt underkaster sig min Vilkaarlighed; ethvert Phænomen, enhver Handling kan jeg kalde hvad det behager mig; den levende og livløse Verden hænger i Kjæder, som min Aand styrer; mit hele Liv er kun en Drøm, hvis mangfoldige Skikkelser forene sig efter min Villie. Jeg selv er den eneste Lov i den hele Natur og denne Lov lyder Alt». Man seer, at naar Friedrich Schlegel senere i sin Polemik mod Fichte udraaber: «Fichte er ikke nok absolut Idealist, fordi han ikke er nok Kritiker og Universalist; jeg og Hardenberg (Novalis) ere det dog mere», saa har allerede 10 Aar i Forveien, og længe før der var Tale om Romantik og romantisk Skole, Tieck øinet den Vei, som den nye Skole vilde slaae ind paa: Individualitetens Opgaaen i personlig Vilkaarlighed og denne Vilkaarligheds Ophøielse til Livets og Kunstens Kilde under Navnet Phantasi. Lovell fører denne Bane ud over alle afstukne Grændser. Medens «Johannes Forføreren», der i vor Litteratur fuldender og afslutter denne Type, bestandig holder sig indenfor et vist Schema, i Afstand fra det Ethiske, hvilket han betragter som en kjedelig og fortrædelig Magt, og som han derfor heller

aldrig angriber i Fronten, lader Lovell som den alsidigere, dristigere anlagte, om end slettere udførte Charakter, sig hverken skræmme tilbage af Forræderi, Drab eller Giftmord. Han er den i den hele Periode varierede Don-Juan-Faust-Type med en Tilsætning af Schillers Frants Moor. Selvbeskuelsens Blaserthed har her ført til grændseløs Menneskeforagt og hensynsløs Bortfeien af alle Illusioner, og der øines ingen anden Trøst end den, at Hykleriet afsløres, og den hæslige Sandhed sees. I hvor dyb en Sammenhæng med Meget af hvad Romantikerne siden frembragte staaer ikke en Udtalelse som denne (I, 212): «Visselig er Vellyst vort Væsens store Hemmelighed; selv den reneste og inderligste Elskov vil dukke sig i denne Brønd. — Kun Letsind, kun Indsigt i Illusionen kan frelse os, og derfor er Amalie Intet for mig mere, siden jeg indseer, at Poesie, Kunst og selv Andagt kun er forklædt og tilhyllet Vellyst — — Intet uden Sandselighed er det første bevægende Hjul i vort Maskineri — — Sandselighed og Vellyst er Musikens, Maleriets og alle Kunsters Aand; alle Menneskets Ønsker flyve om denne Pol som Myggene om det brændende Lys; — — derfor ere Boccacio og Ariost de største Digtere, og Titian og den kaade Correggio staae høit over Dominichino og den fromme Raphael. Jeg antager endog Andagten for at være en afledet Kanal for den raa Sandsedrift, der bryder sig i tusind

mangfoldige Farver.» Man kunde troe, at denne Lovell, i hvis Reflexioner Sandseligheden spiller saa stor en Rolle, var skildret som en Natur, hvis Instincter ledede den paa Afveie. Lige omvendt! Han er kold som Is, kold som Kierkegaards Skygge af en Forfører, der endog i dette Træk er anticiperet her. Han begaaer ei sine Udskeielser med Kjød og Blod, men med en phantastisk exalteret Hjerne. Han er et purt Cerebralmenneske, en Nordtydsker af det reneste Vand. Og i et bestemt Punkt er han tilmed allerede ved Anticipation romantisk i en uventet Grad. Da han helt er udbrændt, da hver Gnist af Overbevisning er udslukt hos ham, og alle hans Følelser ligge «døde og slagtede» omkring ham, tyer han til Troen paa det Vidunderlige og sætter sin Lid til mystiske Meddelelser, som en gammel Bedrager har foregjøglet ham Udsigten til. Dette Træk, som charakteristisk nok ei findes i det franske Forbillede, udfordredes for at supplere Figuren.

Saa udhulet er her Individualiteten, saa lidet veier den i sin egen Haand, at den forekommer sig lige sand og usand i ethvert Moment; den er bleven sig fremmed og har ligesaa liden Tillid til sig selv som til nogen objectiv Magt. Den staaer udenfor, hvad den selv oplever. Det forekommer den, at den spiller en Rolle, naar den handler. Lovell fortæller, hvorledes han har forført en ung

Pige, Emilie Burton: «Jeg kastede mig pludselig ned for hendes Fødder og tilstod hende, at alene en heftig Kjærlighed havde bevæget mig til mit Ophold i Slottet; jeg sagde, at dette skulde være mit sidste Forsøg paa, om der gaves noget menneskeligt Hjerte, der endnu vilde tage sig af mig, for igjen at forsone mig med Livet og Skjæbnen. Hun var skjøn, og som i et Skuespil spillede jeg min Rolle videre med en forunderlig Begeistring; Alt, hvad jeg sagde, lykkedes mig, jeg talte med Ild og dog uden Affektation» (Lovell II, 110); og senere hedder det: «At hun selv paa nogen Tid har forspildt sin huslige Lykke, er hendes egen Skyld; at hun efter den gjængse Synsmaade nu maa skamme sig for mange Mennesker, kan ikke bebreides mig. Jeg gav en Rolle overfor hende, hun kom mig imøde med en anden, og vi spillede saaledes med megen Alvor et Stykke af en daarlig Digter, og nu gjør det os atter ondt, at vi saaledes have spildt Tiden.» Altsaa et Spil, en Rolle var det Hele. Man har her allerede udfoldet i en litterær Figur, hvad senere blev til et Livs Virkelighed i Charakterer som Fr. Schlegels og Gentz's, og man har her psychologisk charakteriseret, hvad kunstnerisk bestemt blev til Romantikernes meget omtalte Ironi. Her i Charakteren den nøgne Egoisme, der tager Livet som en Rolle, i Kunsten Misforstaaelse og Overdrivelse af Schillers Grundtanke, at den æsthetiske Virk-

somhed er «en Leg», et Spil ɔ: en Virken uden ydre Formaal, saa at den sande Kunstform bliver den, der hvert Øjeblik itubryder Formen, umuliggjør Illusionen og ender i Selvparodien, saaledes som det skeer i Tiecks Lystspil. Der er her den allernøieste Sammenhæng mellem Maaden, paa hvilken Helten handler og Maaden, paa hvilken Comoedien skrives. Ironien er en og den samme. Alt kan føres tilbage til den samme Selviskhed og Uvirkelighed.

For ret at forstaae den Sjælstilstand, som er skildret i «Lovell», er det ikke nok, at vi see dens fremtidige Conseqventser, vi maa her som tidligere ved René see, hvori dette psychologiske Moment er begrundet, og hvoraf det er betinget. Betinget er det ved den hele Selvraadighed, i hvilken Tiden gjærer. Derfor mødes de forskjelligste Digteraander i Typens Udformning. Som en Blaserthedens Titan hører Lovell hjemme i en Slægt af Titaner.

Jean Paul, der er 10 Aar ældre end Tieck, 4 Aar yngre end Schiller, begyndte, 2 Aar før «Lovell» blev anlagt, en Skildring af Racen i sin «Faustiade» Romanen «Titan». Jean Paul er i mange Maader Romantikens Forløber; indenfor den romantiske Skole bliver han reproduceret af Hoffmann, ligesom Goethe af Tieck. Han er Romantiker først og sidst ved den grændseløse Vilkaarlighed, hvormed han som Kunstner gaaer

tilværks. Han har, som Auerbach har sagt det om ham, «Studiehoveder, Stemninger, Charaktertræk, psychologiske Forviklinger, Billeder i Almindelighed liggende færdige, som han vilkaarligt overfører paa givne Charakterer og Situationer», han skyder alle mulige nok saa uvedkommende Indfald ind i sine Fortællingers elastiske Ramme. Dernæst er han Romantiker ved sin grændseløse Selvraadighed; thi man hører ham og atter ham gjennem alle hans Personer, hvad de saa hedde, fremdeles ved sin Alt beherskende og ingen fast Kunstform respecterende Humor, endelig ved sin hele Stilling som den antike Dannelses Antipode. Men hvad han saa end i Kunsten var, saa var han i Livet ikke Virkelighedens, men Frihedens Mand, dens lidenskabelige Forkjæmper, Fichtes Ligemand i begeistret Pathos; han bekjæmper hverken Oplysningen eller Fornuften eller Reformationen eller Revolutionen, han er overbevist om den historiske Værdi og den fulde Gyldighed af de Ideer, som det er det 18de Aarhundredes Hæder at have bragt frem og forfægtet. Derfor vender han sig advarende mod Romantikernes tomme og demoraliserende Phantasteri.

I Titan forekommer den kraftigst udprægede af Jean Pauls Idealfigurer, Roquairol, Idealfigurer siger jeg, fordi han som fortrinlig realistisk Idyldigter frembragte en hel anden Art Charakterer.

Roquairol er en Prototyp for den Form, hvori Tiden støber sin Lidenskab og sin Fortvivlelse.

Han er den rasende og dybt reflecterede Attraa, der bliver til Phantasteri, fordi den er en Kraft, som Forholdene ikke tage i Brug, og som ikke har de Evner i sig, hvormed man tilegner sig eller gjennembryder og behersker Virkeligheden. Attraaen bliver saaledes en Sygdom, der slaaer ind og som fører til Selvbeskuelse og Selvmord. Vil De høre Roquairol skildre sig selv i et Brev (Titan, 3die B. 88 Zykel):

«See kun paa mig, jeg tager min Maske af, convulsiviske Bevægelser gaae over mit Ansigt som paa Folk, der have taget Gift. Jeg har drukket mig fuld i Gift, jeg har slugt Giftkuglen, Jordkuglen. — Jeg er som et udhulet Træ, forkullet af en phantastisk Ild. Naar Jegets Indvoldsorme, Vrede, Henrykkelse, Elskov og andre lignende igjen give sig til at krybe om og fortære hinanden, da seer jeg fra mit Jeg ned paa dem, og jeg skjærer dem i Stykker som Polyper og stikker dem ind i hinanden. Da skuer jeg atter paa denne min Skuen, og da dette gaaer for sig i det Uendelige, hvad har man saa af det Alt? Naar Andre have en Troes-Idealisme, saa har jeg en Hjertets Idealisme, og Enhver, der ofte har gjennemgaaet alle Følelser, paa Theatret, paa Papiret eller paa Jorden, har den som jeg. Hvad nytter det til? — Ofte seer jeg paa Bjergene og

Floderne og Landet rundt om mig, og det er mig, som kunde de i et Øieblik flagre fra hverandre og jeg med. — Der gives en kold, kjæk Aand i Mennesket, hvem Intet angaaer, ikke engang Dyden, thi han vælger den først, og han er dens Skaber ei dens Skabning. Jeg oplevede engang paa Havet en Storm, hvor alt Vandet rasende og takket og skummende splittedes og kastedes i Bølger, medens den stille Sol saa til foroven — bliv saadan! Hjertet er Stormen, Himlen, det er Jeget! — Troer Du, at Roman- og Tragoedieforfatterne, Genierne iblandt dem, der tusinde Gange tilbunds have efterabet Alt, det Guddommelige og det Jordiske, ere anderledes end jeg? hvad der i Virkeligheden holder dem og de Øvrige oppe, det er Hungeren efter Penge og Ros. — Aberne ere Genierne blandt Dyrene; og Genierne ere Aber i æsthetisk Eftergjøren, i Hjerteløshed, Ondskab, Skadefryd, Vellyst og — Lystighed.»

Han fortæller, hvorledes han uden selv at føle Andet end en af Kjedsomhed udspringende Drift har besnæret sin Vens Søster:

«Jeg mistede Intet — i mig er ingen Uskyld — jeg vandt Intet — jeg hader Sandsernes Lyst — den sorte Skygge, som Nogle kalde Anger, foer bred afsted efter Tryllelanternens flygtende, brogede Lystbilleder. Men er det Sorte mindre optisk end det Brogede?»

Den, der omhyggeligt vil læse blot dette korte

Citat af Jean Pauls enorme fire Binds Roman, vil see, hvorledes atter her en Forbindelseslinie imellem Livet og Kunsten er draget. Uvilkaarligt men høist betydningsfuldt bruger Roquairol den frembringende Kunstners Natur som Symbol paa sin, og Udtrykkene «udhulet af en phantastisk Ild» og «Hjertets Idealisme» (det Samme, som jeg har kaldt Subjectivisme) ere saa skarpt betegnende, som vare de valgte kategorisk. Ja saa bevidst har Digteren været sig, hvad det var, han vilde skildre, at han (efterat Roquairol har begaaet sin sidste og afskyeligste Forbrydelse, forvexlet med Albano, Helten, at besøge dennes Elskede, Linda, om Natten) lader ham døe paa et Theater, lader ham skyde sig selv under Udførelsen af en Rolle, der ender med Selvmord, endnu til det yderste Øieblik levende i Skinnets og Spillets Verden, forvexlende eller sammenblandende Virkelighed og Phantasi. Blev ikke det at gjøre Virkeligheden phantastisk eller poetisk et Løsen for den følgende Slægt? Det var den Opgave, den satte sig, og som den stræbte at løse i al sin Production; det er en Stræben henimod dens Løsning, som forklarer og undskylder dens Forvildelser, hvor den skizzerer en Omformning af Virkeligheden som f. Ex. i Schlegels «Lucinde».

Det store Problem om Forholdet mellem Poesien og Livet, Fortvivlelsen over deres dybe, bitre Disharmoni, den rastløse Famlen efter en

Forsoning, den er det, som ligger bagved den uhyre store Gruppe af tydsk Litteratur lige fra Sturm- und Drang-Periodens Tid til Romantikens Ophør. For at forstaae saavel «Lucinde» som «Lovell« maa man derfor gaae tilbage. Begge forstaaes de bedre gjennem Jean Pauls «Titan», Lovell gjennem Titaniden Roquairol, Lucinde gjennem Titaniden Linda.

III.

Jeg har skildret Dem, hvorledes Romantiken fra sin negative Side: Virkelighedsskyen og Vilkaarligheden var forberedt ved den ældre Litteratur, ved Göthe og Schiller og vist Dem, i hvilke Livsforhold dette havde sin Grund. De vil nu see, hvorledes Romantiken ogsaa omvendt fra sin positive Side i allerhøieste Grad var forberedt ved hvad der gik forud.

Lad os endnu et Øieblik blive ved Roquairol. Lad os see bort fra den særegne Nuance af dæmonisk Phantasteri, som Charakteren her har modtaget. Hvad udgjør saa dens Fond? Dens Fond er Lidenskab, det vil sige, hvad Tydskerne kalde Lidenskabens «Freigeisterei», dens Frihedsfølelse og Omvæltningstrang. Men det er netop denne Følelse, som var Udgangspunktet for den moderne tydske Litteratur i Goethes og Schillers Ungdomsdigtninge. De bæres af en og samme Grundstemning: Trods. De ere Udtryk för en og

samme Opposition. De ere revolutionære Udbrud og revolutionære Experimenter. Goethes «Die Geschwister» experimenterer med Elskov mellem Sødskende. Hans «Stella» ender i sin oprindelige Form som Forsvar for Dobbelt-Ægteskab, og paa samme Vis skildrer Jean Paul i «Siebenkäs» Bigami som en Sag, Geniet har Lov til at begaae, naar det føler sig trykket af den først indgaaede Forpligtelse. «Götz» er det geniale Individs tragiske Undergang i Kamp mod en slap og fordærvet Tidsalder. Schillers «Die Raüber» med sin Vignet «In tyrannos» og sit Motto af Hippokrates «Hvad Lægemidler ei helbrede, det helbreder Jernet, hvad Jernet ei helbreder, det helbreder Ilden» er en Krigserklæring mod Samfundet. Karl Moor er den høihjertede Idealist, der i «Castrataarhundredet» nødvendigvis maa gaae tilgrunde som Forbryder. Schillers «Røvere» ere ikke Banditer, men Revolutionære. De ville ikke plyndre, men straffe, de ville ikke Postsækken, men Privilegierne tillivs, de udsondre sig fra Samfundet for at hævne sig paa det for begaaet Uret. I Schillers «Røvere» (1781) leger Revolutionen «Røvere», 8 Aar før den bryder løs for Alvor. Endnu mere personligt udtalt er Schillers Trods i de Digte fra hans første Periode, som han skrev under Inspiration af sin Forbindelse med Fru von Kalb. De ere omarbeidede og aldeles forvanskede i den gjængse Udgave. De maa søge dem i den store

fortræffelige historisk-kritiske Udgave, der endnu ikke er sluttet. I det Digt, som senere fik Titelen «Der Kampf», men som oprindeligt bar Titelen «Freigeisterei der Leidenschaft» hedder det:

Woher dies Zittern, dies unnennbare Entsetzen,
Wenn mich dein liebevoller Arm umschlang?
Weil Dich ein Eid, den auch nur Wallungen verletzen,
In fremde Fesseln zwang?
Weil ein Gebrauch, den die Gesetze heilig prägen,
Des Zufalls schwere Missethat geweiht?
Nein — unerschrocken trotz' ich dem Bund entgegen,
Den die erröthende Natur bereut.
O zittre nicht — Du hast als Sünderin geschworen,
Ein Meineid ist der Reue fromme Pflicht,
Das Herz war mein, das Du vor dem Altar verloren,
Mit Menschenfreuden spielt der Himmel nicht.

Saa pudsigt, som dette naive Sophisteri kan lyde, saa tvivlsomt det maa synes, om Himmelen ikke skulde tillade sig at lege en lille Smule med Menneskets Glæder, saa utvetydig er her Tendentsen, og som Hettner (3, I, 375) slaaende har bemærket, siger Don Carlos næsten enslydende «Min Elskovs Rettigheder ere ældre end Alterets Formler». Thi Don Carlos, som tre Gange blev omarbeidet, efter hvad der hvergang var Schillers herskende Passion, har i sit andet Udkast Angrebet paa Ægteskabet til Hovedtanke.

Til den unge Dronning Elisabeth var Charlotte von Kalb Forbilledet. Denne Dame, som beherskede Schillers første Ungdom, var bleven

tvungen til Ægteskab af sine Forældre. I Aaret 1784 lærte Schiller hende at kjende, og i 1788 drøftede de endnu den Plan for bestandigt at forene deres Skjæbne. Det er i hendes Hus, at Schiller anbringer den ulykkelige Hølderlin, da denne har maattet forlade sin Huslærerplads paa Grund af sin Forstaaelse med Husets Dame Susette Gontard. Kort efter at Schiller havde forladt hende, blev hun Jean Pauls Elskerinde. (Caroline Schlegel kalder hende i Spøg Jeanette Pauline.) Han beskriver hende saaledes: «Hun har to store Egenskaber, store Øine, som jeg endnu aldrig saa dem, og en stor Sjæl.» Det er efter hans egen Tilstaaelse hende, hvem han har stillet overfor Roquairol som Titaniden Linda. Om Linda hedder det i Titan (118 Zykel), at hun maa skaanes ikke blot af Hensyn til sit zarte Væsen, men i sin Sky for Ægteskabet, der gaaer meget vidt. Hun kan ikke engang ledsage en Veninde til Alteret; hun kalder dette Retterstedet for den kvindelige Frihed, det Baal, hvorpaa den skjønneste og frieste Elskov bliver brændt, og siger, at Kjærlighedens Heltedigt der i det Høieste kan blive til Ægteskabets Hyrdepoesi. Og det er forgjæves, at hendes forstandige Veninde foreholder hende (125 Zykel), at hendes Uvillie mod Ægteskabet umuligt kan have anden Grund end hendes Afsky for Præsterne — at det ægteskabelige Baand jo kun betyder evig Kjærlighed, og at

enhver sand Kjærlighed maa ansee sig for evig — at man tæller ligesaa mange, om ikke flere ulykkelige Kjærlighedsforbindelser som ulykkelige Ægteskaber o. s. v. Fru v. Kalb selv skriver til Jean Paul: «Hvorfor angle med det Ord forføre? Jeg beder Dem, skaan de stakkels Tingester og ængst ikke mere Deres Hjerte og Deres Samvittighed. Naturen er saamæn stenet nok. Jeg forandrer aldrig min Tænkemaade om denne Gjenstand. Jeg forstaaer ikke denne Dyd og kan ikke erklære Nogen for salig for dens Skyld. Religionen her paa Jorden er ikke Andet end Udviklingen og Vedligeholdelsen af de Kræfter og Anlæg, som vort Væsen besidder. Ingen Tvang skal Skabningen taale, men heller ingen uretfærdig Resignation. Lad kun altid den kjække, kraftige, modne, sig sin Kraft bevidste Menneskehed have sin Villie; men Menneskeheden i vor Generation er ussel og jammerlig. Alle vore Love ere Følger af den elendigste Ynkelighed og de usleste Behov og sjeldent engang af Klogskab. Kjærlighed behøver ingen Lov.»

Der taler en stor og energisk Aand ud af dette Brev. Springet herfra og til Lucindes Idee er ikke stort, men Faldet herfra og til Lucindes platte Udførelse er dybt. Dog ret forstaaes disse Udbrud først, naar man seer de selskabelige Forhold, fra hvilke de udsprang, og naar man veed, at de ei ere enkelte, løsrevne og tilfældige Udfald, men

betingede ved de poetiske Naturers gjennemgaaende Forhold til Samfundet da. De tydske Klassikeres Hovedkvarteer og Samlingspunkt var dengang Weimar. Aarsagen til, at saa lille en By i et lille Hertugdømme blev det, lader sig uden Vanskelighed paavise. Af Tydsklands to store Fyrster var Joseph den 2den altfor optagen af sine rationalistiske Reformbestræbelser, altfor ivrig for Forstandsoplysningen til at have nogen Interesse tilovers for den tydske Poesi, og den voltairianske Friedrich af Preussen var som bekjendt altfor fransk i Smag og Aandsretning til at have nogen Interesse for Tydsklands Poeter. Det blev da Smaahofferne, der toge sig af dem; Schiller havde sit Tilhold i Mannheim, Jean Paul sit i Gotha, Goethe var bosat i Weimar. I mange Tider havde den poetiske Production i Tydskland ikke været centraliseret. Nu blev Weimar et Midtpunkt. Goethe kaldte Herder og Wieland dertil og fik Schiller anbragt i sin Nærhed i Jena. Weimar var da det Sted, hvor praktisk og theoretisk Lidenskaben mest hensynsløst og fordomsfrit blev forgudet som poetisk overfor Samfundets Convenients. «Ak! her er Kvinder!» udbryder Jean Paul, da han kommer til Weimar, «her er Alt revolutionært dristigt, og det at være Hustru betyder Intet.» Wieland tager sin tidligere Elskede, La Roche, i Huset «for at leve op igjen». Schiller foreslaaer Fru v. Kalb en fælles Reise til Paris.

Goethe er den, som ved sin Ankomst til Weimar bringer hele Sturm- und Drang-Perioden med sig. Man kan ikke tænke sig et eiendommeligere og friskere Selskab end dette: Hertugen og Hertuginden 18 Aar gamle, Goethe 26 Aar, Hertuginde Amalia, Karl August's Moder, kun 36 Aar gammel og fuld af ubunden Livslyst. I dette Hof bliver Goethe Sjælen, og med Ungdommens Overmod hvirvler han denne Kreds med sig i Fornøielser, Fester, Landpartier, Væddeløb og Maskerader, i en ofte «rasende» Lystighed, en vild Naturglæde, der snart forklares snart «formørkes» ved mere eller mindre letfærdige Kjærlighedshistorier. Jean Paul skriver til sin Ven, at han kun mundtligt kan skildre ham Weimars Sæder. Naar man betænker, at allerede det, at man løb paa Skøiter, var Weimars ærbare Philistre en Skandale, vil man ikke undre sig over den gamle Wielands arrige Udbrud, at det kun syntes at gjælde om «at brutalisere den bestialske Natur.» Saa var det, at den blide og fine Coquette, Fru v. Stein, 10 Aar i Træk blev Goethes Muse, Originalen til Leonore og Iphigenia. Og stor blev Forargelsen, da Goethe optog Christiane Vulpius «den lille Blomst, lysende som Stjerner, skjøn som et Øie» i sit Hus og levede 18 Aar med hende, inden han legitimerede sin Forbindelse. Schiller var gift med Charlotte v. Lengenfeldt, men hendes Søster, Karoline, Schillers

«Ideal», med hvem han følte sig inderligere beslægtet, skilte sig fra sin Mand og flyttede ind i Huset. Saaledes begriber man, at Jean Paul under Indtrykket af Fru v. Kalbs Personlighed her i Weimar kan udraabe: «Saameget er vist, en aandigere og større Revolution end den politiske og ligesaa morderisk som denne banker i Verdens Hjerte.»

Hvilken Revolution? Følelsens Emancipation fra Samfundets Vedtægter, Hjertets respectstridige Pukken paa sin Ret til at betragte sin Lovbog som Sædernes nye Codex og til at omstøbe Sæderne efter Sædeligheden, undertiden efter Tilbøieligheden. Ud over dette vilde man Intet, tænkte man ikke paa Noget. Praktiske eller sociale Reformer havde man ikke for Øie. Det ægte Tydske viser sig her i, at man bestandig udvortes gjorde dybe Buk for enhver Regel, fra hvilken man skulkede eller kneb ud. Ikke blot hævder den ældre Goethe f. Ex. bestandig i direkte Udtalelser i Samtaler de bestaaende Former af Kjønnenes Samliv som absolut nødvendige for Culturen. Men gjennemgaaende gjælder det, at man i Bøgerne udtalte revolutionære Ideer, som man selv mere eller mindre bifaldt, og saa ved Slutningen tilbagekaldte dem, idet Helten enten tilstaaer sin Uret, eller dræber sig selv, eller straffes for sin Trods eller ender med at resignere (som Karl Moor, Werther, Tasso, Linda), ganske som de kjætterske

Forfattere i Middelalderen til Slutning tilføiede en Notits om, at Alt, hvad der stod i Bogen, selvfølgelig burde forstaaes i Overensstemmelse med den hellige almindelige Moderkirkes Fordringer.

I denne Kreds af Weimars begavede Kvinder er det, at Madame de Staël «Stormen klædt i Skjørter», som man kaldte hende, under sit Besøg i Tydskland træder ind. Hun staaer iblandt dem som en vild og fremmed Fugl. Hvilken Forskjel paa hendes Tendentser og deres Sympathier! Hos dem er Alt personligt, hos hende er Alt allerede socialt. Hun er optraadt offentligt, hun slaaer drabelige Slag for store sociale Reformer. Disse tydske Kvinder fra Humanitetsperioden ere, selv naar de gaae videst, altfor idyllisk anlagte dertil. For hende gjælder det om at omforme Livet politisk; for dem gjælder det om at gjøre Livet poetisk. Den Tanke at kaste Handsken til en Napoleon havde aldrig kunnet falde nogen af dem ind. Hvilken Brug af en Kvindehandske, af et Kjærlighedspant! Ikke Menneskerettighederne, men Hjertets Rettigheder er det, de forstaae, og de bekjæmpe ikke Livets Uret, men dets Prosa. Forholdet mellem Samfundet og det geniale Individ antager ikke her som i Frankrig Form af en Kamp mellem individuel, revolutionær Frihed og social, traditionel Nødvendighed, men Formen af en Kamp imellem den Enkeltes Ønsker som Poesi, og Politik og Samfundsregel som

Prosa. Deraf den romantiske Litteraturs uafladelige Lovprisning af Evnen og Kraften til at ønske, et Thema, hvortil især Fr. Schlegel ofte vender tilbage. Det er i Virkeligheden den eneste udadgaaende Kraft man har, Afmagten selv opfattet som Kraft. De finder den samme Beundring for Ønsket i «Enten — Eller». «Det er derfor, at Aladdin er saa styrkende, fordi dette Stykke har den geniale, barnlige Dristighed i de mest forfløine Ønsker. Hvormange er der vel, der i vor Tid i Sandhed tør ønske! o. s. v.» Barnlighed og atter Barnlighed! Men hvo kan undre sig over, at Ønsket, Religionernes Moder og Daadløshedens Udtryk blev Romantikernes Stikord. Ønsket er da Poesi, Samfundet Prosa. Først ud fra dette Synspunkt forstaaes ogsaa Tydsklands store Digteres klareste og mest lutrede Værker. Goethes «Tasso» med sin Kamp mellem Statsmand og Digter, ɔ: mellem Virkelighed og Poesi, sin Skildring af Modsætningen mellem de to, der supplere hinanden og kun ere ulige, «fordi Naturen ikke formede een Mand af dem begge», er trods sin krystalklare Form og sin haardt tilkjæmpede Resignation et Product af den selvsamme lange Gjæring, der afgiver den romantiske Skole alle dens Fermenter. «Wilhelm Meister« har intet andet Sujet. Ogsaa dette Værk fremstiller den langsomme, gradvise Forsoning og Sammensmelten af det poetiske Ideal og den reale Virkelighed.

Men kun de største Aander formaaede at naae til denne Høide, den store Skare af fremragende, men uklart stræbende Aander bleve staaende i Disharmonien. Og jo mere Poesien nu blev sig bevidst som Magt, jo mere Digteren følte sig i sin Værdighed, og Litteraturen blev til en lille Verden for sig med sine særegne Fag-Interesser, des mere antog Kampen mod Virkeligheden den underordnede Form af Kamp mod Philisteriet (see f. Ex. Eichendorffs Drama «Krieg den Philistern»). Det bliver da ikke Poesiens Sag at hævde det evigt Berettigede i Friheden overfor de ydre Forholds Tyranni, den hævder sig selv som Poesi overfor Livets «Prosa». Dette er den germaniske, den tydsk-nordiske, det vil sige den litterært reflecterede Forstaaelse af Poesiens Frihedsgjerning.

»Man maa erindre, siger Kierkegaard, (Begrebet Ironi S. 322), at Tieck og den hele romantiske Skole traadte eller troede at træde i Forhold til en Tid, i hvilken Menneskene vare aldeles ligesom forstenede i de endelige sociale Forhold. Alt var fuldkommet og fuldendt i en guddommelig chinesisk Optimisme, der ingen fornuftig Længsel lod utilfredsstillet og intet fornuftigt Ønske uopfyldt. Skik og Brugs herlige Grundsætninger og Maximer vare Gjenstand for en from Gudsdyrkelse; Alt var absolut, selv det Absolute; man afholdt sig fra Polygami, man gik med spidspullede Hatte, Alt havde sin Betydning. Enhver

følte i Forhold til sin Stilling med nuanceret Værdighed, hvormeget han udrettede, hvor stor Betydning hans utrættelige Stræben havde for ham selv og det Hele. Man levede ikke qvækeragtigt letsindigt uden Agtelse for Timer og Klokkeslet, slig Ugudelighed søgte forgjæves at indsnige sig. Alt gik sin rolige, sin afmaalte Gang, selv den, der gik paa Frieri; thi han vidste jo, at han gik i lovligt Ærinde og gjorde et høist alvorligt Skridt. Alt skete paa Klokkeslet. Man sværmede i Naturen St. Hansdag, man var synderknust store Bededag, man forliebede sig, naar man fyldte sit 20de Aar, man gik i Seng Kl. 10. Man giftede sig, man levede for Huslighed og for sin Stilling i Staten; man fik Børn, fik Familiesorger; man stod i sin fulde Manddomskraft, blev paa høiere Steder bemærket i sin velsignelsesrige Virksomhed, var en Omgangsven af den Præst, under hvis Øine man episk fuldbyrdede de mange skjønne Træk til et hæderligt Eftermæle, som man vidste, han engang med et rørt Hjerte forgjæves vilde søge at fremstamme; man var Ven i Ordets sande og oprigtige Betydning, en virkelig Ven, som man var virkelig Cancelliraad.»

Jeg seer ikke, at der i denne Skildring er nogetsomhelst Historisk. Naar jeg undtager, at man nu ikke gaaer med spidspullede, men med rundpullede Hatte, seer jeg ikke, hvorfor den mindre godt skulde passe paa 1873 end paa enhver

anden Tid. Den slutter sig ikke bestemtere om een Tidsalder end om en anden. Nei det Særegne ligger her kun i de begavede Aanders, i Romantikernes Opfattelse af Spidsborgerligheden. «De opfattede den philosophisk som Endeligheden, intellectuelt som Indskrænketheden, ikke som vi moralsk, naar vi see den som det Usle. Op imod den holdt de deres egen uendelige Længsel .... Imod dens Prosa satte de deres ungdommelige Poesi, som vi mod dens Usselhed vor Mandsvillie».*) Som almindelig Regel gjælder det da, at de flygtede fra Samfundet og Virkeligheden med deres Længsler og Tanker. Undtagelsesvis forsøgte de, som allerede antydet, dog nu og da, om end ikke at virkeliggjøre deres Ideer i Livet, saa dog at skizzere, hvorledes de tænkte sig Gaaden løst, hvorledes Virkeligheden skulde kunne omformes saaledes, at den gik op i Poesien uden Rest.

Ikke at her er Glimt af Indignation eller Initiativ som hos franske Forfattere paa dette Omraade f. Ex. hos George Sand, men man morer sig med at udkaste revolutionære eller dog skandaløse Phantasier.

IV.

I Juni 1801 stod en ung Mand paa et Katheder i Jena for at disputere for Doctorgraden.

---

*) G. Brandes: Kritiker og Portraiter 284.

Man chikanerede ham af alle Kræfter, ja hvad der var uhørt, man paatvang ham Opponenter. Den ene, en ellers flau Person, forsøgte at slaae sig til Ridder paa ham og sagde: «In Eurem tractatum eroticum Lucinda sagt Ihr o. s. v.», hvorpaa Præses svarede ved tørt at kalde Opponenten en Nar. Der blev Oprør og Skandale, og en af Professorerne erklærede, at i 30 Aar havde et saadant Scandalum ikke profaneret den philosophiske Skueplads. Præses svarede, at i 30 Aar var Ingen bleven behandlet saaledes. Denne Præses var Friedrich Schlegel, dengang saa frygtet for sine skrækkelige Meninger, at man undertiden ikke tillod ham at overnatte i en By. Her har De et Brudstykke af et Rescript fra det Churfyrstelige Hannoveranske Universitets-Curatorium til Prorectoren i Göttingen 26 Septbr. 1800. «Skulde Broderen til Professoren, den for sine «sittenverderbliche Schriften» berygtede Friedrich Schlegel indfinde sig der for at opholde sig der nogen Tid, saa er dette ikke at tilstede Samme, men man være saa god at betyde ham, at han har at forlade Gøttingen.»

Det kalder man streng Justits. — Og al denne Larm for Lucinde!

Det er ikke ved digterisk Kraft, at Lucinde er et af Romantikernes betydeligste Værker; thi hvormeget der end i denne Bog tales om Følelsen for Kjødet er der ikke Kjød og Blod, ingen sand

Plastik at finde i den; ikke heller er det ved Tankens Dybde; der er mere Philosophi i de Par paradoxe Blade, Schopenhauer har skrevet under Titelen «Metaphysik der Liebe», end i den hele pretentiøse Lucinde; det er ikke engang ved en genial eller bakchantisk Naturjubel; sammenligner man den med Heinses, i sydlandsk Livslyst glødende «Ardinghello», seer man, hvor bleg og doctrinær den er. Men Bogen har sit Værd som Manifest og Program. Dens Hovedidee er at forkynde Livets Enhed og Harmoni, som den øiensynligst og lettest fattelig aabenbarer sig i den erotiske Begeistring, der giver den aandige Følelse et sandseligt Udtryk og omvendt aandiggjør den sandselige Glæde. Hvad den vil skildre, er Forvandlingen af det virkelige Liv til Poesi, til Kunst, til det frie Schillerske «Spil» af Kræfter, til drømmende, i bestandig tilfredsstillet Længsel opgaaende Phantasiliv, i hvilket Mennesket ikke har Formaal eller handler efter Formaal, men er indviet i Naturens Hemmeligheder og «fatter Nattergalens Klage og de Nyfødtes Smil, og hvad der betydningsfuldt er aabenbaret i Blomsters og Stjerners hemmelige Billedskrift».

Man forstaaer Intet af denne Bog, naar man som Kierkegaard med en Række dogmatiske Kasteller i Ryggen kaster sig over den med Udraabet: «Det, den vil, er den nøgne Sandselighed, hvori Aanden er et negeret Moment; det, den

modsætter sig, er den Aandelighed, i hvilken Sandseligheden er et indoptaget Moment.» Man begriber neppe den Blindhed, som udfordres til at skrive dette; dog, Orthodoxien giver gode Skyklapper. Og man forstaaer ikke denne Bog tilbunds, saalænge man som Gutzkow i den kun seer en Doctrin om den frie Kjærligheds Berettigelse eller som Schleiermacher en Protest imod den abstracte Aandighed og en Afvisning af den affecterte Fornægten og Bortfortolken af Kjød og Blod. Bogens Grundtanke er selve den romantiske Lære om Identiteten af Liv og Poesi. Dog, er denne alvorlige Tanke end Bogens Kjærne, saa er dens Form af den Art, at den udtrykkelig er anlagt paa at høste Skandalens Laurbær. Sympathetisk virker vel den Kjækhed og Trods, hvormed den udæskende Tone er anslaaet, det Mod, hvormed Forfatteren af Overbevisning har udsat sig for alle de Overfald, alle de personlige Forhaanelser og Bagvadskelser af hans private Existents, som fulgte. Anerkjendelsesværdig er den Sikkerhed, hvormed her paa et meget lille Rum alle de Anskuelser og Stikord, som Romantiken udspredte, ere forenede, saa man med Lethed i denne Bog kan see alle de Tendentser, som ellers ere fordelte paa mange Hænder, udbrede sig vifteformigt fra et Midtpunkt. Men modbydelig er den kunstneriske Afmagt, hvorom denne saakaldte Novelle, der i Virkeligheden kun er et Udkast,

vidner, de mange Tilløb, der ikke blive til Noget, og den hele nerveslappe Selvforgudelse, der forsøger at skjule sin Ufrugtbarhed ved at bringe en kunstig og usund Hede tilveie, for i den at udruge sine Vindæg. Caroline Schlegel har opbevaret os følgende bidende Epigram, der dengang blev forfattet imod Bogen:

Der Pedantismus bat die Fantasie
Um einen Kuss, sie wies ihn an die Sünde;
Frech, ohne Kraft, umarmt er die,
Und sie genass mit einem todten Kinde
Genannt Lucinde.

Naar jeg undtager Ordet Synd, der ikke hører hjemme her, — thi Lucinde forsynder sig først og fremmest mod Poesien og Kunsten — har jeg Intet at indvende mod denne blodige Spot.

Allerdybest i Lucinde ligger atter Subjectivismen, Selvraadigheden som den Vilkaarlighed, der kan blive til alt Muligt, til Revolution, til Frækhed, til Dogmatisme, til Reaction, fordi den fra først af ikke er knyttet til nogen Magt, fordi Jeget ikke arbeider i den eneste Idees Tjeneste, der giver en Stræben Fasthed og Værd: Fremskridtets og Frihedens. Vilkaarligheden, der i Kunsten bliver til den af Fr. Schlegel opfundne «Ironi», Kunstnerens Svæven over sit Stof, hans frie Spil med Stoffet, i Poesien nærmere til Principet om den rene Form, der bestandig persiflerer

sit eget Indhold og bryder sin egen Illusion, denne Vilkaarlighed bliver paa Virkelighedens Omraade til en Ironi, der er de Høitbegavedes Væremaade, Aandsaristokraternes genialt-paradoxe Maade at leve Livet paa. Denne Ironi er en Gaade for de Profane, «der mangle Organet for den». Den er «den frieste af alle Licentser» (et Udtryk, som jo ogsaa hører Poesien til), fordi man ved den sætter sig ud og bort over sig selv; men dog er den den mest lovbundne; thi den er — hedder det — ubetinget og nødvendig. Den er en stadig Selvparodi, uforstaaelig for de «harmonisk Platte» (et Udtryk, som stedse bruges af Romantikerne om dem, der finde sig beroligede i en triviel Harmoni); thi disse tage dens Alvor for Spøg og dens Spøg for Alvor. Ikke blot ved Navnet har da denne Ironi en Grundlighed med den Kierkegaardske, der ligeledes aristokratisk «gaaer ud paa at misforstaaes». Det geniale Jegs Umiddelbarhed, «Subjectiviteten», er da Sandheden, om end ei som Kierkegaard vil have dette forstaaet, dog saaledes, at Subjectiviteten har alle udvortes gyldige Bestemmelser i sin Magt og til Forargelse og Forbauselse for Verden stedse ytrer sig i Form af Paradoxer. Ironien er «den guddommelige Frækhed». Den saaledes opfattede Frækhed er en alsidig Mulighed. Den er Frihed for Fordomme, men den aabner, rent formel som den er, en Horizont for den frækkeste Hævden

af alle mulige Fordomme. Den er lettere opnaaelig, siges der, for Kvinden end for Manden. «Som den kvindelige Dragt, saaledes har ogsaa den kvindelige Aand det Fortrin for den mandlige, at man ved en eneste dristig Combination kan sætte sig ud over alle Culturens og den borgerlige Convenientses Fordomme og paa eengang befinde sig midt i Uskyldighedstilstanden og Naturens Skjød.» Naturens Skjød! Man hører, hvorledes Toner fra Rousseau gaae igjen selv i denne kaade Fanfare. Det lyder, som blæstes Revolutionen ind, i Virkeligheden er det kun Reactionen, som forkyndes. Rousseau vilde «vende tilbage» til Naturtilstanden, da Menneskene nøgne løb om i de store Skove og spiste Agern. Schelling vilde føre Udviklingen tilbage til Urtiden, da Menneskeheden endnu ikke var falden ved Syndefaldet. Schlegel blæser revolutionære Melodier i det store romantiske Underhorn. Men, som der staaer i «Des Knaben Wunderhorn»: «Es blies ein Jäger wohl in sein Horn — Und Alles, was er blies, das war verlorn.» Det bliver ikke til Aandsfrihed, det bliver kun til høiere Nydelse. Alt, ogsaa Vellysten, forvandles til Kunst. Som den romantiske Poesi er Poesi i anden Potents, Poesi om Poesi, raffineret Poesi, saaledes er Elskoven for Romantikeren raffineret Elskov, «Elskovskunst». Den høiere Sandseligheds forskjellige Grader ere her betegnede og

satte i System; jeg henviser til Bogen, der ikke som «Ardinghello» giver yppige Malerier, men en tør, pedantisk Theori, hvis tomme Rammer det overlades Læserens Erfaring og Phantasi at udfylde. Frækheden er nærmere Dovenskab, den geniale Lediggang. Lediggangen betegnes som «Uskyldighedens og Begeistringens Livsluft». Drevet til sit Høieste er Ørkesløsheden Vegeteren. «Det høieste, fuldendteste Liv er intet Andet end ren Vegeteren.» Plantens Liv betragtes som det høieste Naturliv. Man vender i den Grad tilbage til Naturen, at man vender tilbage til Planten. Den hvilende Nydelse i det evigtvarende Øiebliks rene Vegeteren vilde være det Høieste. «Jeg tænkte alvorligt, siger Julius til Lucinde, paa Muligheden af en evig Omfavnelse. Jeg pønsede paa Midler til at forlænge vor Samværen.» Men idet nu Genialiteten, der intet Slid og Slæb behøver, og Vellysten, der i sig selv er den hvilende Salighed, Intet have med Formaal eller Handling eller Nytte at gjøre, bliver hint dolce far niente Livets Culmination, og Hensigten, der fører til planmæssig Handlen, forfølges som latterlig og philistrøs. Hovedstedet herom i Lucinde er dette: «Flid og Nytte ere de Dødsengle med det flammende Sværd, der spærre Mennesket Tilbageveien til Paradiset.» Ja det er det visselig! Flid og Nytte spærre Tilbageveien til alle de Paradiser, der ligge bag os. Derfor ere de hel-

lige for os! Nytten er os selve det Gode, og hvad er Fliden i det Nyttiges Tjeneste Andet end alle Dyders Indbegreb, hvad er den Andet end den Resignation overfor adspredende Nydelser, den Begeistring og den Kraft, hvormed det Gode erobres og iværksættes!

Tilbageveien til Fuldkommenheden er i Kunsten Tilbagesøgen til Kunstnerens geniale Vilkaarlighed, til det Punkt, hvor han kan gjøre Et og ogsaa kan gjøre et ganske Andet, lige Modsat; i Livet er det Lediggangens Tilbagevei, thi den, der er ledig, gaaer tilbage, Tilbageveien til den nydende Vegeteren; i Videnskaben er den Tilbageveien til den umiddelbare Tro, hvilken Tro af Schlegel atter bestemmes som Religion, hvilken Religion atter føres tilbage til Katholicisme. Hvad Natur og Historie angaaer, er den Tilbageveien til det paradisiske Urfolks Tilstand.*) Saaledes forstaaes det ud fra selve Romantikens Grundidee — Tilbageveien —, at endog den himmelstormende Lucinde, som alle Romantikernes øvrige Himmelstormerier ikke fik det ringeste praktiske Udslag. «Lad os gjøre det om igjen radicalere», staaer der hos Henrik Ibsen. Jeg vil hellere roligt og lidenskabsløst sige: Lad os tage Problemerne op paany i nye Former og be-

*) A. Ruge: Werke I. 329.

handle dem paa andre Maader, vi, som ere fast besluttede paa, at vi ikke ville tilbage, men frem.

V.

Man træffer da altsaa i Lucinde i en Nød alle de Læresætninger, som senere i Romantikens Historie udfoldes og exemplificeres. I en Afhandling som den om «Vexeldriften» af Æsthetikeren i «Enten-Eller» er Lediggangen sat i System: «Man paatage sig aldrig nogen Kaldsforretning. Gjør man det, saa bliver man en slet og ret Peter Flere, en lille bitte Tap med i Statslegemets Maskine; man ophører selv at være Drifts-Herren... Om man end afholder sig fra Kaldsforretninger, bør man dog ikke være uvirksom, men lægge Vægt paa al den Beskjæftigelse, der er identisk med Ørkesløshed... I Vilkaarligheden ligger hele Hemmeligheden. Man troer, det er ingen Kunst at være vilkaarlig, og dog hører der et dybt Studium til at være vilkaarlig saaledes, at man ikke selv løber vild deri, at man selv har Fornøielse deraf...» Ørkesløshed, Vilkaarlighed, Nydelse! her har De Trekløveret. De finder det overalt paa den romantiske Mark. I en Bog som Eichendorffs «Das Leben eines Taugenichts» er Ørkesløsheden og Formaalsløsheden idealiseret og forherliget i en Person. Og Formaalsløsheden, det er et Hovedpunkt, som man fremfor Noget ikke maa oversee. Formaalsløsheden, det er et

andet Udtryk for den romantiske Genialitet. «At have Hensigter, at handle efter Hensigter og kunstigt væve Hensigter sammen med Hensigter til ny Hensigter, denne Uvane er saa dybt indgroet i det gudlignende Menneskes taabelige Natur, at han ordentlig maa sætte sig det for og gjøre sig det til Hensigt, naar han engang vil bevæge sig helt frit, uden al Hensigt, paa den indre Strøm af evigt flydende Billeder og Følelser... o! det er sandt og vist, min Veninde, Mennesket er af Naturen et alvorligt Bæstie» (Julius til Lucinde).

Selv den strengt christelige Kierkegaard siger i Anledning af disse Udsagn: «For ikke at gjøre Schlegel Uret, maa man erindre de mange Forkertheder, der havde indsneget sig i saa mangfoldige Livsforhold og navnlig været utrættelige i at gjøre Kjærligheden saa tam, saa vel afrettet, saa slæbende, saa dorsk, saa nyttig og brugbar som noget andet Husdyr, kort sagt saa uerotisk som muligt... Der er en saare indskrænket Alvorlighed, en Hensigtsmæssighed, en ussel Teleologi, hvilken mange Mennesker dyrke som en Afgud, der kræver enhver uendelig Stræben som sit retmæssige Offer. Kjærligheden er saaledes Intet i og ved sig selv, men bliver først Noget ved den Hensigt, hvormed den indordnes i den Smaalighed, der gjør Furore paa Familiernes Privattheater.» Man tør maaskee slutte, at disse Udtryk af Kierkegaard om den tamme, velafrettede, dorske

og nyttige Husdyrs-Kjærlighed have kunnet finde særlig Anvendelse i Tydskland, der paa den Tid sikkert var den gammeldags Kvindeligheds Sæde. Tiecks satiriske Udfald i hans Lystspil sigte undertiden i lignende Retning. Saaledes beklager i hans «Daümling» en Ægtemand sig over sin Kones evindelige Strikkelyst, der ikke lader ham i Ro, et Motiv, som næsten kun kan forstaaes i Tydskland, hvor Damerne den Dag idag indfinde sig med Strikketøi i Haanden endog paa offentlige Steder, som f. Ex. i Dresden paa Concerter. Hr. Semmelziege siger hos Tieck:

Des Hauses Sorge nahm zu sehr den Sinn ihr ein,
Die Sauberkeit, das Porzellan, die Wäsche gar;
Wenn ich ihr wohl von meiner ew'gen Liebe sprach,
Nahm sie der Bürste vielbehaartes Brett zur Hand,
Um meinem Rock die Fäden abzukehren still.
. . . .
Doch hätt ich gern geduldet Alles, ausser Eins
Dasss wo sie stand, und wo sie ging, auswärts, im Haus,
Auch im Concert, wenn Tongewirr die Schöpfung schuf,
. . . .
Da zaspelnd, haspelnd, heftig rauschend, nimmer still,
Ellnbogend fliegend, schlagend Seiten und Geripp,
Sie immerdar den Strickstrumpf eifrig handgehabt.

Pudsigst bliver denne Satire, hvor den frivilligt eller ufrivilligt kommer til at see ud som en Parodi paa den bekjendte romerske Elegi, hvor Goethe trommer Hexametret paa sin Elskedes Ryg:

Einst als des Thorus heilig Lager uns umfing,
Am Himmel glanzvoll prangte Lunas keuscher Schein,
Der goldnen Aphrodite Gab' erwünschend mir,
Von silberweissen Armen ich umflochten lag,
Schon denkend, welch ein Wunderkind so holder Nacht,
Welch Vaterlandserretter, kraftgepanzert, soll
Dem zarten Leib entspriessen nach der Horen Tanz,
Fühl ich am Rücken hinter mir gar sanften Schlag:
Da wähn ich, Liebsgekose neckt den Schulter mir,
Und lächle from die süsse Braut und sinnig an:
Bald naht mir der Enttaüschung grauser Höllenschmerz,
Das Strickzeug tanzt auf meinem Rücken thätig fort;
Ja stand das Werk just in der Ferse Beugung, wo
Der Kundigste, ob vielem Zählen selber pfuscht.

Overfor en saadan Dyrkelse af det Nyttige forstaaer man, at Formaalsløsheden anbefales.

Men Formaalsløsheden hænger sammen med Lediggangen. «Kun Italienere, hedder det, forstaae at gaae, kun Orientalere forstaae at ligge, men hvor har Aanden udviklet sig zartere og sødere end i Indien, og i alle Himmelstrøg er det Lediggangen, der adskiller Fornemme og Simple, og som derfor er det egentlige Adelsprincip.»

Denne sidste Ytring er næsten nederdrægtig, men ved sin Cynisme saa meget mere betegnende. Her har De Maaden, hvorpaa Romantiken stiller sig til Menneskehedens Mængde. Det at have Raad til Intet at bestille, det er for den det sande Adelsbrev. De, som drive de brødløse Kunster og forsørges af Andre, Konger og Riddere som i Fouqués og Ingemanns Romaner, Kunstnere

og Poeter som hos Novalis og Tieck, det er dens Helte. Den afsondrer sig fra Mængden. Den vil Intet udrette for den, den har kun sine Foretrukne for Øie. Helten og Heltinden i «Lucinde», det er den geniale Kunstner og Genikvinden; det er Natur eller Kunst-Ægteskabet mellem dem alene, som forherliges. Derfor spørger ogsaa Julius sin Elskede, om hendes Barn, hvis det bliver en Pige, skal opdrages til Portrait- eller Landskabsmaleriet. Kun som Medlem af Kunstnerlauget har hun for Forældrene Interesse. Vi, som nutildags tørste efter Virkelighed, vi ville have den Uret afskaffet, at Poesien kun fordeles til Digtere og Malere. Vi ville have Kredsen af dens Yndlinge udvidet, ja sprængt.

Man forstaaer da let, hvorfor Lucinde ikke kunde bringe noget socialt Resultat. Men havde den end intet praktisk Udslag, og var den end for marvløs til at kunne virke til nogensomhelst Art af Reform, saa laa der dog en Praxis bag Bogen.

Lad os først kaste et Blik paa Bogens Figurer, saa paa de virkelige Figurer, som staae bag dem.

Paa en Baggrund af den dybeste Foragt for al Virkelighedens Prosa og alle Samfundets borgerlige Forhold tegne Bogens Hovedpersoner sig som talende Silhouetter. Skriftet skammer sig ikke ved sin erotiske Lære, det føler sig i sin Renhed hævet over Mængdens Dom: «Ikke blot

den kongelige Ørn tør foragte Ravnenes Skrig, hedder det; ogsaa Svanen er stolt og bryder sig ikke derom. Den har ingen anden Bekymring end den, at dens hvide Vinger ikke tabe deres Glands. Den tænker kun paa at klynge sig til Ledas Skjød uden at lade sig skræmme, og udaande Alt, hvad der er dødeligt i den, i Sang.»

Billedet er smukt og kjækt, men er det sandt? Leda og Svanen ere blevne behandlede paa saa mange Maader.

Julius er en zerrissen ung Mand, naturligvis Kunstner, om hvem vi i «Lehrjahre der Männlichkeit», et Afsnit, der indeholder, hvad Flaubert har kaldt «l'éducation sèntimentale», erfare som det mest betegnende Træk, at han kunde spille Pharao med den tilsyneladende heftigste Lidenskab og dog være adspredt og fraværende, i et Øiebliks Hede kunde vove Alt og, saasnart det var tabt, vende sig ligegyldig bort. Kan dette Charaktertræk nu end ikke aflokke os Beundring, saa maler det dog taaleligt godt en nydelsessyg og udbrændt Natur, der uden kraftig Drift til Handling søger Pirringsmidler i en slap og koldtfortvivlet Lediggang. Hans Udviklingshistorie betegnes udelukkende af en Række Kvindenavne, saaledes som meget unge Menneskers saa ofte gjør. De paagjældende Kvinder skizzeres flygtigt som med en Blyant i et Album; kun et af disse forberedende Billeder er mere udført, Portraitet

af en i orientalsk Vegeteren fuldstændig opgaaet Cameliadame, der som Cameliadamen hæver sig ud af sin Sphære gjennem en oprigtig Forelskelse og døer, da hun ikke bliver forstaaet eller troet. Hun gaaer ved et Selvmord ud af Livet med en brillant Sortie og synes, som hun skildres, siddende i sit Boudoir omgivet af store Speile, indaandende Parfumer, med Hænderne i Skjødet at skulle levendegjøre Billedet af den æsthetiske Bedøvelse og Selvfortabelse og Selvbeskuen, i hvilken Romantiken gik op. Efter at have gjennemgaaet en Mangfoldighed af alle lige dybt modbydelige erotiske Stadier lærer Julius endelig sit kvindelige Modbillede Lucinde at kjende, af hvem Indtrykket ikke mere udviskes. «Han traf i hende en ung Kunstnerinde [naturligvis!], der som han lidenskabeligt tilbad det Skjønne og syntes at elske Ensomheden og Naturen lige høit. I hendes Lidenskaber følte man altid et frisk levende Pust. Hun drev Maleriet ikke som et Erhverv eller en Kunst [ei Alvor! ei Nytte!], men kun af Lyst [Dilettanteri og Ironi!]. Hun henkaster kun Vandfarveskizzer. Til Oliemaleriet havde hun manglet Taalmodighed og Flid [ingen Flid!]. Lucinde havde et afgjort Hang til det Romantiske [naturligvis! hun er jo lutter Romantik]. Ogsaa hun var af dem, der ikke leve i den almindelige Verden, men i en egen selvdannet . . . ogsaa hun havde med kjæk Beslutning sønderrevet alle Hen-

syn og Baand og levede fuldkomment frit og uafhængigt.» Fra det Tidspunkt af, da Julius lærer hende at kjende, bliver ogsaa hans Kunst mere varm og besjælet. Han maler det Nøgne «i en Strøm af besjælende Lys». Hans Skikkelser syntes «besjælede Planter i Menneskeskikkelse».

Let og melodisk i stedse vakt og tilfredsstillet Længsel flyder for Julius og Lucinde Livet hen «som en skjøn Sang». Handlingen foregaaer som i et Atelier, hvor Staffeliet staaer nær ved Alkoven. Lucinde bliver Moder, og herved er «Naturægteskabet» indviet. Det er Barnets Tilblivelse, der constituerer det. «Hvad forhen forenede os, var kun Elskov og Lidenskab. Nu har Naturen forenet os inderligere.» Ved Barnets Fødsel faaer Parret «Borgerret i Naturtilstanden», formodentlig Rousseau's, den eneste Borgerret, det synes at have sat Pris paa. Sociale og politiske Rettigheder ere ligesaa ligegyldige for Romantikerne som for Kierkegaards Pseudonym hos os, der mener, man bør være glad, at der er Nogen, som gider regjere, saa vi Andre kunne være fri.

Bag denne usikre Production laa der imidlertid en Virkelighed med kraftigere Omrids. Heltens Ungdomsliv passede, som Fr. Schlegels Breve udvise, temmelig nøiagtigt til Forfatterens. Berlin var dengang endnu ikke pietistisk, men efter Samtidiges Vidnesbyrd et sandt Venusbjerg, som Ingen ustraffet nærmede sig. Tronens Exempel

helligede enhver Frihed i Sæder. Begeistringen for Kunst og skjøn Litteratur afløste og erstattede den nys saa mægtige officielle Moral, som man gik ud paa at afryste.

I Efteraaret 1799, samme Aar, som Lucinde udkom, skriver Fr. Schlegel til Schleiermacher: «Da Menneskene drive det saa galt med deres Væsen, har Schelling faaet et nyt Anfald af sin gamle Enthousiasme for Irreligionen, hvori jeg da af alle Kræfter styrker ham. Derfor har han udkastet en epikuræisk Troesbekjendelse i Hans Sachs Goethes Maneer.

Kann es fürwahr nicht länger ertragen,
Muss wieder einmal um mich schlagen,
Wieder mich rühren mit allen Sinnen,
So mir dachten zu entrinnen
Von den hohen, überirdischen Lehren,
Dazu sie mich wollten mit Gewalt bekehren.

Darum so will auch ich bekennen,
Wie ich in mir es fühle brennen,
Wie mir's in allen Adern schwillt,
Mein Wort so viel wie anderes gilt,
Da ich in bös' und guten Stunden
Mich habe gar trefflich befunden,
Seit ich gekommen in's Klare,
Die Materie sei das einzig Wahre.

Halte nichts vom Unsichtbaren,
Halt' mich allein am Offenbaren,
Was ich kann riechen, schmecken, fühlen,
Mit allen Sinnen drinnen wühlen.

Mein einzig Religion ist die,
Dass ich liebe ein schönes Knie
Volle Brust und schlanke Hüften,
Dazu Blumen mit süssen Düften,
Aller Lust volle Nährung,
Aller Liebe süsse Gewährung.
D'rum, sollt's eine Religion noch geben
(Ob ich gleich kann ohne solche leben),
Konnte mir vor den andern allen
Nur die katholische gefallen,
Wie sie war in den alten Zeiten,
Da es gab weder Zanken noch Streiten,
Waren alle Ein Mus und Kuchen,
Thäten's nicht in der Ferne suchen,
Thäten nicht nach dem Himmel gaffen,
Hatten von Gott 'n lebend'gen Affen,
Hielten die Erde für's Centrum der Welt,
Zum Centrum der Erde Rom bestellt,
Darin der Stadthalter residirt
Und der Welttheile Szepter führt,
Und lebten die Laien und die Pfaffen
Zusammen wie im Land der Schlaraffen,
Dazu sie im hohen Himmelhaus
Selber lebten in Saus und Braus,
War ein täglich Hochzeit gehalten
Zwischen der Jungfrau und dem Alten. *)

Et saadant Digt fra en saadan Haand er et sandt Document om Tidsaanden.

Moden var revolutionær, Brystet stærkt blottet, Klæderne orientalsk vide. Tonen blandt de mest fremragende unge Kvinder var yderst fri.

---

*) Plitt: Aus Schellings Leben I. 282.

Ingen er mere omtalt for sin Skjønhed paa hin Tid end den unge Pauline Wiesel, i hvis Boudoir Prinds Louis Ferdinand, den revolutionære Ungdoms Catilina, gik ud og ind, hun om hvem en Samtidig skriver: «Jeg betragter hende absolut som et Phænomen af den græske Mythologi». Alexander v. Humboldt gik 12 Mile tilfods for at see hende. Charakteristisk for Tidsaanden er det, at det Forhold, hvorved Pauline Wiesel satte sit Rygte paa Spil, ei fandt den ringeste Misbilligelse hos hendes intelligente Veninder, f. Ex. ikke hos den iøvrigt saa absolut ulastelige Rahel. Det er ikke langt fra, at denne misunder hende. Hun skriver selv som ung Pige mismodig: «Lutter Midler til at leve, lutter Anstalter dertil, og aldrig tør man leve, aldrig kommer jeg dertil, og understaaer man sig engang dertil, saa har man den elendige Verden, den hele Verden imod sig.»

Men Originalen til Lucinde var dog mere værd end sit Portrait og større anlagt. Hun hørte til samme Kreds, til den Kreds af unge, aandfulde Jødinder, der paa den Tid repræsenterede den frieste og høieste Dannelse i Berlin, og hvis historiske Betydning er den, at de dengang endnu udgjorde den eneste Kreds, i hvilken Goethes Ry var absolut sikret, og en sand Cultus af Goethe fandt Sted.*) De mest begavede af disse unge

*) Köpke: Tiecks Leben. I, 193.

Kvinder vare den klartseende, fintfølende, Gnister sprudende Rahel Levin, senere Varnhagens Hustru, den skjønne, opvakte og kundskabsrige Henriette, gift med Lægen Marcus Herz og endelig Moses Mendelssohns kloge, selvstændige Datter Dorothea, som af Føielighed mod sine Forældre havde givet Banquieren Veit sin Haand, men levede i et aandelig utilfredsstillet Ægteskab med ham. Ikke ved ydre Skjønhed, men ved sit Vid og sine lidenskabelige aandelige Interesser fængslede hun Friedrich Schlegel. Han var dengang 25 Aar, hun 32. I hendes Væsen og Optræden var intet Sandseligt eller Frivolt, hun havde store og brændende Øine, og en mandig Haardhed laa over hendes Træk. I sine Breve til Broderen priser han hendes «gediegne Værd», hun er, siger han, meget ligefrem (einfach) og har ikke Sands for noget Andet end Elskov, Musik, Vid og Philosophi. I Aaret 1798 skiltes Dorothea fra sin Mand og fulgte Schlegel til Jena. «At forbinde os borgerligt, siger han i et Brev fra den Tid, har egentlig aldrig været vor Agt, skjøndt jeg allerede længe ikke har anseet det for muligt, at noget Andet end Døden kunde skille os. Vel strider det absolut imod min Følelse at ville udjævne og beregne Nutid og Fremtid, men hvis den forhadte Ceremoni blev den eneste Betingelse for Uadskilleligheden, saa vilde jeg handle efter Øieblikkets Bydende og tilintetgjøre mine kjæreste

Ideer.» Ingen Ven hjalp mere til at ordne Forholdet mellem Friedrich og Dorothea end den ædle Schleiermacher. I ingen af Friedrichs Venner var Lucinde slaaet ned som i ham. Han var dengang Præst ved Charité - Kirken i Berlin. Allerede længe havde han med varm Sympathi, ja Beundring fulgt Friedrichs Emancipationsbestræbelser. I. sin Afhandling «Diotima», saavelsom i sin hvasse Bedømmelse af Schillers «Würde der Frauen» havde Friedrich erklæret den traditionelle Opfattelse af Kvindens Samfundsstilling Krig. Han havde haanet det almindelige Ægteskab, hvor Ægtefællerne leve «i gjensidig Foragt for hinanden, hvor han i hende kun seer hendes Kjøn, hun i ham sin borgerlige Stilling og begge i Børnene deres Makværk og Eiendom». Det gjaldt for ham om Kvindens sædelige og aandelige Emancipation. Aand og Dannelse, forenet med Begeistring, vare de Egenskaber, der i hans Øine gjorde en Kvinde elskværdig. De almindelige Forestillinger om Kvindelighed haanede han. Med Forbitrelse talte han om Mændenes Dumhed og Slethed, der af Kvinderne fordrede Uskyld og Mangel paa Dannelse; saaledes bleve Kvinderne tvungne til Pruderi, og Pruderi var Prætension paa Uskyld uden Uskyld. Sand Uskyld kunde hos det andet Kjøn godt bestaae med Dannelse. Den var tilstede, hvor Religion, Evne til Enthousiasme var det. At derfor et skjønt og godt Fritænkeri passede sig

mindre for Kvinder end for Mænd, det var kun een af de mange almengjældende Platheder, der ved Rousseau vare komne i Omløb. «Kvindens Trældom» var en af Menneskehedens Kræftskader. Hans høieste litterære Ønske er, som han naivt udtrykker det, «at stifte en Moral». Som den første sædelige Rørelse i Mennesket betegner han «Opposition imod den positive Lov og den conventionelle Ret».

Schleiermachers Fragment i Athenæum «Fornuftkatechismus for ædle Kvinder» slaaer ganske ind paa denne Vei og fordrer af Kvinderne, at de skulle frigjøre sig for deres Kjøns Skranker. Ja saa utroligt det end lyder: det saa tidt citerede Fr. Schlegelske Fragment, at man ikke kunde indvende noget Grundigt mod et Ægteskab à quatre, skriver sig (som Haym har paavist) muligvis fra Schleiermachers Pen. Dets Pointe er rettet mod de mange gemene og usande Ægteskaber, mod «de mislykkede Ægteskabsforsøg», som Staten i sin Forkerthed med Magt søger at sammenholde, og hvorved Muligheden til ægte Ægteskaber forhindres. Som det i dette Fragment hedder, at næsten alle Ægteskaber kun ere provisoriske og fjerne Tilnærmelser til et virkeligt Ægteskab, saaledes siger Schleiermacher selv, at mange Forsøg ere nødvendige og, at «naar man tager tre eller fire Par sammen, kunde der opstaae ret gode Ægteskaber, ifald de maatte bytte».

Den dybeste Aarsag til, at Schleiermacher strax personligt tog sig saa varmt af Friedrich og Dorothea, laa i hans egne Livsforhold dengang. Han nærede en stærk og gjengjældt Kjærlighed til Eleonore Grunow, der levede i et barnløst og høist ulykkeligt Ægteskab med en Præst i Berlin.

Han fandt, at der løb megen Udannethed og Plathed, meget Philistrøst og Pharisæisk ind med i Raseriet over Lucinde, som man nedrev paa samme Tid, som man fornøiede sig kosteligt over Wielands og Crébillons lystne Romaner. Det minder mig om Hexeprocesserne, siger han, hvor Ondskab formulerede Anklagen, og den fromme Enfoldighed fuldbyrdede Dommen.

Og hvad der især bragte ham til voldsomt at tage det forfulgte Pars Parti, det var, som han siger, at den Klage, som reistes over krænket Decents, hos de Fleste kun var et Paaskud, for at slaae en Bro over til Schlegels private Personlighed og komme den tillivs.

Dorothea besad en kraftig Sjæl i et svagt Legeme. Uden Vaklen bar hun Alt, hvad hendes Brud med Samfundsnormen bragte over hende, privat Forkjættring, offentlig Beskjæmmelse gjennem Hentydninger i Angrebene paa Lucinde. Hun viste den mest udholdende Hengivenhed og den mest opofrende Troskab mod den Mand, hun havde valgt. Hun deler ikke alene hans Interesser og Bestræbelser, men taaler hans Urimeligheder og

finder sig uden Klage i den lunefuldeste Elskers Luner. Ja endnu mere: En ualmindelig Aandsfrihed og Munterhed spreder alle Mismodets Skyer om hende og Andre. Hendes Latter klinger lystigt ind mellem Schleiermachers altfor subtile Reflexioner og Friedrichs transscendentale Ironi. Saa fri hun iøvrigt er for kvindelig Sentimentalitet, gaaer hun helt op i Beundring for sin Elskede, er med rørende Beskedenhed kun stolt af ham. Da hun har forfattet Romanen «Florentin», en Bog, hvori der, trods al dens Svaghed, er mere skabende Evne end i nogen poetisk Frembringelse af Friedrich selv, er hun fremfor Alt lykkelig og stolt over, at hans Navn staaer paa Titelbladet som Udgiverens. Hun gjør selv mange Løier med sin litterære Virksomhed. Med bankende Hjerte og rødmende Kinder sender hun Schleiermacher sin Bogs første Bind til Gjennemsyn og smiler over de mange røde Streger i Manuscriptet. «Pokker staaer altid i det, der hvor Accusativ og Dativ skulde staae.» At ogsaa hun maatte give sig til at skrive og digte, paa en Tid (henimod Aar 1800), da alle Romantikerne, selv Schleiermacher og Schelling, begik poetiske Synder, betegner hende som hørende til Romantikernes tydsk-litterære Kreds, og i Virkeligheden er hendes Roman ogsaa et Udtryk for alle de herskende Ideer, Efterligning af Wilh. Meister og Frants Sternbald, Forherligelse af de harmonisk

Dannede overfor de Gemene, af det frie Vagabondliv, af Lediggangen óg det skjønne Letsind, af Formaalsløsheden, der midt i den prosaiske, reale Verden ingen Hensigter har. Men ikke desto mindre hæver denne Kvinde sig op over denne Kreds. Ikke for Intet var hun den kloge og ædru Mendelssohns Datter.

Hun vilde, siger hun, saare gjerne see en Kunstner i Friedrich, men ret kjær vilde han dog først blive hende, naar hun saae ham som dygtig Borger i en ægte Stat, ja det synes hende, som om alle hendes revolutionære Venners Væsen og Villen passede til det Litteraære, til Kritik og al den Slags Tøieri (all dem Zeuge), som en Kjæmpe til en Barneseng; hun siger, at gik det efter hendes Hoved, gjorde de som Götz v. Berlichingen, der kun greb Pennen for at udhvile fra Brugen af Sværdet.*)

Vi see atter her, hvad der allerede var slaaende ved Fru v. Kalb, hvorledes hos Kvinderne i denne Periode en mandigere og mere udelt Kraft gjør sig gjældende end hos Mændene, og hvorledes de bestandig ville bringe de Problemer ind for det sociale Forum, som Mændene ville holde paa det litteræære. De føle dybere Forholdenes Tryk, de ere mindre svækkede ved boglig Overcultur, og

*) Haym: Die romantische Schule. 668 ff.

de have mere praktisk Sands og Blik end Mændene omkring dem.

Den første større Begivenhed, der hænder det nys forenede unge Par, er, at Fichte kommer til dem. De veed, man havde anklaget ham for som Professor at lære Atheisme. Caroline Schlegel skriver derom til en Veninde:

«Kun med Kummer kan jeg skrive til Dig om det, hvorom Du spørger mig, om Fichtes Sag. Tro mig, den er meget slem for alle Venner af en ærlig og frimodig Adfærd. Hvad Du skal tænke om den første Anklage, der kom fra en bigot Fyrste og hans dels katholske, dels hernhutiske Raadgivere, vil Du omtrent selv indsee. . . . Men saa hidser man Fichte ved allehaande Beretninger fra Weimar om, at hans Sag staaer slet o. s. v. til han erklærer, han vil tage sin Afsked, ifald man giver ham en Irettesættelse og indskrænker hans Lærefrihed . . . Alle Hoftjenere og alle Professorerne, som Fichte har overstraalet, skrige nu over hans Dristighed, hans Ubesindighed. Han bliver forladt, undgaaet.»

I et Brev, som paa eengang er forfattet af Friedrich, Schleiermacher og Dorothea, siger denne sidste:

«Det gaaer meget godt med Fichte her, man lader ham i Fred. Nicolai har ladt sig forlyde med, at man ikke i ringeste Maade vil bekymre sig om ham, kun maa han ikke holde offentlige

Forelæsninger; det vilde ikke blive godt optaget. Jeg kommer ganske fortræffeligt ud af det med Fichte, og overhovedet jeg føler mig saa vel tilpas i dette Philosoph-Convent, som havde jeg aldrig været vant til noget Ringere. Kun har jeg en vis Angst for Fichte, dog det ligger ikke ved ham, men mere i mine Forhold til Verden og til Friedrich -- jeg frygter — dog maaskee tager jeg feil. Skrive kan jeg ikke et Ord mere, Kjære, thi mine Philosopher løbe uophørligt op og ned af Gulvet, saa jeg er nær ved at blive svimmel.»

Her har De en lille Interieur-Scene af Dorotheas Liv i Berlin. Ja man befinder sig saa vel sammen, at Fichte fatter Planen til, at man for bestandig skal forene sin Existents. Han skriver, at han arbeider paa at bevæge Friedrich til at blive i Berlin, og at faae Wilh. Schlegel med sin Kone til ligeledes at flytte derhen. «Reusserer dette, da danne begge Schlegelerne, Schelling, som ogsaa maatte bringes til at flytte herhen, og vi een Familie, leie et stort Logis, holde een Kokkepige o. s. v.» *) Det blev ved Projectet. Brødrene Schlegels Damer kunde ikke komme ud af det sammen. Men kommer det nu ikke som et Pust fra en anden Verden, naar man midt under al denne Omsorg for Fichte og Indignationen over den Uret, som skeer ham, finder Ord som disse i

*) Caroline I. 254, 259, 261.

Dorotheas Breve: «Jeg takker din Moder hjerteligt for det kjære Helgenbillede. Jeg har det altid liggende for mig. Det synes mig, at jeg selv ikke havde kunnet vælge mig nogen anden Helgen. hun passer ret for mig. Billederne og de katholske Sange have rørt mig saaledes, at jeg har besluttet, at naar jeg bliver Christen, vil jeg absolut blive Katholik.» *) Ingensteds føler man vel tydeligere end her den romantiske Aandsretnings religiøse Confusion. Man seer, at Katholicismen da spiller ganske samme Rolle som Grundtvigianismen senere her.

Dog Dorothea er ikke det eneste Kvindeportrait i Lucinde. Under sine Læreaar lærer Julius en udmærket Kvinde at kjende, som skildres saaledes: «Ogsaa denne Sygdom som alle forrige helbredede og tilintetgjorde det første Syn af en Kvinde, der var enestaaende i sin Art, og som for første Gang ramte hans Aand helt og i Midten.

«Hun havde valgt og havde givet sig hen; hendes Ven var ogsaa hans og levede værdig hendes Kjærlighed. Julius var den Fortrolige, han kjendte derfor nøie, hvad der gjorde ham ulykkelig og dømte med Strenghed om sit eget Uværd. Derfor trængte han al Elskov tilbage i sit Inderste og lod Lidenskaben rase, tære og brænde der; men hans Ydre var aldeles forvandlet,

*) Caroline I. 293.

og saa godt lykkedes det ham at give sig Skin af den barnligste Ligefremhed og Uerfarenhed, og en vis broderlig Haardhed, at hun ikke fattede den ringeste Mistanke. Hun var munter og let i sin Lykke og skyede altsaa Intet, men gav sit Vid og sit Lune frit Spil, naar hun fandt ham uelskværdig. Overhovedet laa i hendes Væsen enhver Høihed og enhver Finhed, enhver Guddommelighed og enhver Caprice, men Alt var fint, dannet og kvindeligt. Frit og kraftigt udviklede hun hver enkelt Enkelthed, som var den kun til for sig alene, og dog var den rige dristige Blanding af saa uensartede Ting ikke forvirret; thi een Aand besjælede den, et levende Pust af Harmoni og Kjærlighed. Hun kunde i samme Time efterligne en eller anden komisk Taabelighed med en dannet Skuespillerindes Overgivenhed og Finhed, og forelæse et ophøiet Digt med en ukunstlet Sangs henrivende Værdighed. Snart morede det hende at glimre og spøge i Selskab, snart var hun helt Begeistring, og snart hjalp hun med Raad og Daad, alvorlig, beskeden og venlig som en øm Moder. En ringe Begivenhed blev, ved hendes Maade at fortælle den paa, saa henrivende som et skjønt Eventyr. Alt omgav hun med Følelse og Vid, hun havde Sands for Alt, og Alt kom forædlet fra hendes formende Haand og hendes sødt talende Læber. Intet Godt og Stort var for helligt eller for almindeligt for

hendes lidenskabeligste Deltagelse. Hun forstod enhver Antydning og besvarede ogsaa det Spørgsmaal, som ikke blev gjort. Det var ikke muligt at holde Taler overfor hende, det blev af sig selv til Samtaler, og under den stigende Interesse spillede paa hendes Ansigt en altid ny Musik af aandfulde Blikke og elskelige Miner. Ja Blik og Miner troede man endog at see, naar man læste hendes Breve, saa gjennemsigtigt og sjælfuldt skrev hun, hvad hun havde tænkt som Samtale. Hvo der kun kjendte hende fra denne Side, havde kunnet troe, at hun kun var elskværdig, at hun maatte fortrylle som Skuespillerinde, og at der kun fattedes hendes bevingede Ord Versemaal og Rim for at blive til en fin Poesi. Og dog viste netop denne Kvinde ved enhver Leilighed Mod og Kraft til det Forbausende, og dette (Forholdet til Modet og Kraften) var ogsaa det høie Synspunkt, ud fra hvilket hun dømte om Menneskers Værd.»

Der er mere Ros end Malerkunst i dette Portrait. Saint-Beuve vilde have grebet det anderledes an. Men Originalen til dette Billede er den Kvinde, der siden Udgivelsen af hendes Brevsamling med Titel «Caroline», næsten som en Dronning kun gaaer under dette sit Fornavn, og som man lettest kalder saaledes, fordi hun har havt saa mange Efternavne, at man ei ret veed, hvorledes man skal betegne hende. Hun er født Michaelis, en Datter af den bekjendte tydske

Philolog, blev først gift med en Dr. Böhmer, efter hans Død med A. W. Schlegel og endelig tilsidst med Schelling. Hun staaer ved sine to sidste Forbindelser i Midtpunktet af den hele romantiske Kreds, der let ordner sig om hende. Hun var dens egentlige Muse. Calderons og Ariost's geniale Oversætter Gries kalder hende den aandrigste Kvinde, han har kjendt, Steffens og Wilh. v. Humboldt bruge lignende Betegnelser. Om flere af sine Afhandlinger skriver A. W. Schlegel, at de tildels skrive sig fra en aandfuld Dames Haand, der besad alle Talenter til at glimre som Skribentinde, men hvis Ærgjerrighed ikke var rettet derpaa. Schelling skriver ved hendes Død: «Havde hun end ikke været det for mig, som hun var, havde jeg som Menneske maattet begræde hende, sørge over, at dette Mesterværk af Aand ikke mere er til, denne sjeldne Kvinde med mandig Sjælsstyrke, med det skarpeste Vid, forenet med det blødeste, ømmeste, elskovsfuldeste Hjerte. Noget Saadant kommer ikke igjen.» Hendes Portrait er vidunderligt: indtagende, fint, maliciøst og dog smeltende. Hun er ganske i Leonardos Stil. Dorothea er langt mere af eet Stykke.

Caroline var født 1763, og er 21 Aar gammel, da hun første Gang bliver gift. A. W. Schlegel lærer hende at kjende under sin Studietid i Gøttingen, og bliver forelsket i hende; hun afslaaer at ægte ham. Forbindelsen blev

snart afbrudt, men fortsat gjennem Brevvexling, da A. W. Schlegel 1791 overtog en Huslærerplads i Amsterdam, hvor adskillige galante Forbindelser, deriblandt een alvorligere Kjærlighedshistorie bragte Forholdet til Caroline til at træde i Skygge. Imidlertid havde denne indviklet sig i et Net af de besynderligste Forhold. 1792 havde hun begivet sig til Mainz og levede i Georg Forsters Hus. Da denne beundringsværdige og geniale, men altfor sangvinske Mand, Humboldts Lærer, lige udmærket som Naturforsker og Skribent, indlod sig paa revolutionære Foretagender og søgte at udbrede den franske Frihed i Rhinegnene, delte Caroline med Iver hans Sympathier og Bestræbelser og indlod sig med de republikanske Klubmedlemmer i Mainz. Hun mistænktes tilmed særligt, om end med Urette, for igjennem sin Svoger, Custines Secretair, at have staaet i Forbindelse med Fjenden. Da Mainz bliver tilbageerobret af de tydske Tropper, bliver hun arresteret og tilbringer flere Maaneder i et barbarisk Fængsel, delende Stue med 7 andre. Fra sit Fængsel skriver hun nu til Schlegel om Bistand. Hendes Situation er endnu værre og mere compliceret, end den synes. I Mainz har hun i Fortvivlelse over, at hendes hedeste Ønsker vare slaaede feil (hun havde haabet, at den mandige og energiske Tatter skulde tilbyde hende sin Haand) kastet sig hen til en tilfældig Tilbeder, en Franskmand, og

Følgerne af denne Forbindelse ville uundgaaeligt compromittere hende for bestandigt, ifald hun ei i rette Tid befries fra Fængslet. Ved Wilhelms Connexioner og hendes egen Broders Iver lykkes det at faae en Løsladelsesordre udstedt, og med den rolige Ridderlighed, der var ham eiendommelig, stiller Wilhelm nu den af Alle forladte Caroline under sin yngre Broder Friedrichs Beskyttelse. Det er under disse saa lidet fordelagtige Omstændigheder, at Friedrich lærer hende at kjende. Han er ikke forudindtaget for hende, han er ei langt fra at føle Ringeagt. Og under saadanne Forhold er det, at han skriver: «Denne Enfold og denne formeligt guddommelige Sands for Sandhed havde jeg aldeles ikke ventet.»*) «Hun gjorde et meget levende Indtryk paa mig; jeg ønskede heftigt at turde stræbe efter Meddelelse og Venskab fra hendes Side, men da hun syntes at ytre nogen Deltagelse, saa jeg meget bestemt, at det blotte Forsøg vilde føre til de heftigste Kampe, og at hvis Venskab var muligt mellem os, det kun kunde være den sildige Frugt af mange forkerte Bestræbelser ..... ethvert egennyttigt Ønske blev da opgivet. Jeg satte mig i det simpleste, enfoldigste Forhold til hende, en Søns Ærefrygt, en Broders Aabenhed, et Barns Ligefremhed, en Fremmeds Fordringsløshed.»

---

*) Caroline I. 347.

1796 gifter A. W. Schlegel sig saa med sin stærkt compromitterede Veninde. Hendes Kreds dannes af alle Samtidens bedste Mænd. Hun staaer i stadig Forbindelse med Goethe, Herder, Fichte, Schelling, Hegel, Tieck, Schleiermacher og Hardenberg. Goethe er netop da i intim Forbindelse med den unge Skole. Den er lige ved at dannes, og de forskjellige Medlemmer af den have deres første Stævnemøder i Jena. Hun spiser Frokost med Goethe, til Middag med Fichte og er snart kun alt for uadskillelig fra Schelling.

Som et Exempel paa Styrken og Finheden af Carolines Dømmekraft hidsætter jeg følgende Brudstykke af et Brev fra hende til Schelling (1ste Marts 1801): «Du vil dog vel ikke, allerkjæreste Ven, af mig have Noget at vide om, hvorvidt Fichtes Aand rækker, skjøndt Du synes at ville høre min Mening derom. Mig har det altid forekommet, som om han med al sin uforlignelige Tænkekraft, sin faste Slutningsmaade, sin Klarhed og Nøiagtighed, sin umiddelbare Anskuelse af Jeget og sin Opdager-Begeistring dog var begrændset, kun tænkte jeg, det kom af, at den guddommelige Indgivelse fattedes ham, — og naar Du har gjennembrudt en Kreds, ud af hvilken han ikke kunde komme, saa skulde jeg troe, at Du ikke saameget har gjort dette som Philosoph — hvis Benævnelsen her skulde være urigtig brugt, maa Du ikke skjænde paa mig derfor — men mere

forsaavidt som Du har Poesi og han ingen. Den ledede Dig umiddelbart til en productiv Tilstand, ligesom det var Iagttagelsens Skarphed, der førte ham til Bevidsthed. Han har Lyset i dets klareste Klarhed, men Du ogsaa Varmen, og hint kan kun lyse, denne frembringer. Er dette nu ikke fint seet af mig? ret som man gjennem et Nøglehul seer et uhyre Landskab.»

Om Hegel findes her etsteds den morsomme Ytring, der lidet svarer til den almindelige Forestilling om Philosophen: «Hegel macht den Galanten und allgemeinen Cicisbeo» (II. 239).

Med Lidenskab deltager Caroline i alle den romantiske Skoles Bestræbelser, forfatter, corrigerer, anmelder anonymt, snart selv skrivende, snart virksom paa anden, tredie, fjerde Haand. Den politisk-revolutionære Lidenskab, der udmærker hende fremfor Mændene, gaaer nu nødtvungen med til litterære Skjærmydsler og Intriguer. Vi see hende saaledes anmelde Schlegels «Ion» anonymt, men temmelig drillende, see Schlegel ligeledes anonymt besvare og imødegaae denne Recension, og saa endelig Caroline kalde Schelling til Hjælp, der i en tredie anonym Recension som Carolines Ridder under en Form af udsøgt Finhed lader det gaae endnu værre ud over Schlegel, mens han skriver ham til, at han haaber, det ei vil blive taget ilde op. Det er ogsaa Caroline, som fordærver Forholdet mellem Schiller og Schlegel,

bevirker Bruddet imellem dem, og ved sine utallige ofte yderst vittige, men ubillige Løier med den Schillerske Poesi, bestandig hidser Brødrene mod Schiller, der paa sin Side ei kan frikjendes for med en vel fornem Oldermandsmine at have afvist dem, da de begyndte deres Forfatterbane. Schiller kalder bestandig Caroline «Dame Lucifer». Hendes svageste Side kommer frem i hendes smaalige Had til den stakkels Dorothea Veit, hvem hun forfølger, et Had, som forstyrrede det ellers saa skjønne Forhold mellem de to Brødre, der tillige vare de fortroligste Venner, og som nær havde skilt dem fra hinanden. Vil man høre i hvad Tone, hun taler om Dorothea? «Friedrich har nu selv seet Alarcos og har umiddelbart derefter sat sig paa en Vogn for at ile til Frankrig, hvor han har isinde at lade sig vie republikansk. At blive druknet i Loire kaldtes under Robespierre noces républicaines, og Halvdelen af dette Par undte jeg gjerne et saadant Bryllup.» Hendes skjønneste Egenskaber komme frem overfor hendes Datter, det vidunderlige Barn, Augusta Böhmer, hvis Navn vil staae uudsletteligt indskrevet i Tydsklands Litteraturhistorie, skjøndt hun kun er 15 Aar gammel, da hun døer. Man læse hendes Domme over Friedrich, over Dorothea, hendes versificerede Breve til Tieck eller Schleiermacher, og man vil forbauses over hendes fine og mærkværdige Begavelse. Hendes Død foraarsagede

en Vending i Carolines Liv. Schelling, der maaskee havde været noget indtaget i Augusta, traadte ved hendes pludselige og sørgelige Bortgang Moderen nærmere. Han var dengang ganske ung, i sine første Arbeiders Hede, blussende af Lidenskab, straalende af Geni, Goethes Yndling. De havde en dyb fælles Sorg og gjensidig Trøst Behov. Forholdet antog Charakter af den mest glødende Kjærlighed. At Romantikernes gemene Modstandere lode forfatte en Brochure, hvori det paastodes, at Schelling med sin forrykte Naturphilosophi og de Cure, han havde foreskrevet, var den, som havde taget Barnet af Dage — en Udtalelse, som beroede paa lutter løgnagtigt Opspind, kunde kun forene dem yderligere. Det er i Svaret paa denne Brochure, at Schelling bruger de voldsomme Udtryk om sine Modstandere, der citeres i Indledningen til Lassalles «Capital und Arbeit». Carolines Forhold til Schlegel havde længe været koldt, han og hun levede i forskjellige Byer. Havde Caroline været skinsyg, vilde hun have havt adskillig Aarsag til Klage. Senere indlod Schlegel sig i et Kjærlighedsforhold til Tiecks Søster, Sophie Bernhardi, der for hans Skyld lod sig skille fra sin Mand. Hans sidste Ægteskabsforsøg med en Datter af Rationalisten Paulus mislykkedes som bekjendt, og endte med Skilsmisse.

Da Schelling og Caroline vare blevne hinanden saa uundværlige, at Baandet maatte løses,

gav Schlegel med fuldkommen Ridderlighed sit Samtykke. Det kom til Skilsmisse, og som Caroline siger: «vi løste et Baand, som vi altid havde betragtet os selv som Herre over» — die wir unter uns nie anders als wie ganz frei betrachteten*) — og et nyt Ægteskab, der fra begge Sider var absolut lykkeligt, blev indgaaet.

Høist interessant for Skolens Theorier og disses Overensstemmelse med Førernes Liv er det at see, hvorledes Schlegel tager denne Carolines Beslutning. Han ikke blot giver sin Indvilligelse, men han vedbliver at staae i aldeles venskabelig Brevvexling med Schelling, og de to Mænd understøtte gjensidigt hinanden i Litteraturen med Raad og Daad. Ja Caroline vedbliver at staae i den venskabeligste Forbindelse med Schlegel, længe efter at hendes Forhold til Schelling ikke mere er nogen Hemmelighed for ham. Hun skriver f. Ex. i Mai 1801 til Schlegel: «Afgjør engang følgende Trætte mellem Schelling og mig. Due disse Hexametre (af Schelling) Noget? Jeg finder de sidste Linier keitede, men han forfægter, at de ere gode.» Med Mme de Staël besøger Schlegel endog senere Parret i München.

Saaledes formaaede nok saa stærke personlige Brydninger og Spaltninger ikke at skille dem, der vare forbundne ved et Fællesskab i Ideer og en

*). Caroline II. 237.

fælles Kamp for disse. Man betragtede den personlige Frihed som uafhændelig og respecterede den som saadan hos Andre, ligesom man fordrede den for sig selv.

Heri er paa den ene Side noget Smukt og Frit, paa den anden noget Stødende. Man maa beklage, at de, der hørte sammen, havde saa mange Omveie nødig for at finde hinanden, men man forstaaer ret godt Charaktererne og deres Forhold. Dommen er bleven besørget af de Paagjældendes Samtid.

Men endnu en anden Lære lader sig uddrage heraf, end den om Romantikernes omskiftelige Tilbøieligheder og fuldkomne Aandsfrihed overfor sociale Baand, nemlig den: at deres Kvinder i Virkeligheden stod over dem selv, og at de kun have formaaet at drage dem ned til sig. Vi see den kraftige, energiske Dorothea, hun, som saa stærkt føler Smaaligheden af alle Romantikernes litterære Tendentser, langsomt forvandles, see hende modstræbende beundre Lucinde, saa selv forfatte Romaner i den almindelige Skure, saa endelig følge Friedrich til Wien og blive katholsk med ham. Eller se den fine, enthousiastiske, staalhaarde Caroline, der som ganske ung Enke paa et Par og tyve Aar forsøger at revolutionere Rhinlandene; hun er da saa besluttet, at hun allierer sig næsten med hvemsomhelst og udsætter sine Kjærestes Liv og Velfærd med den yderste

Hensynsløshed. Friedrich skriver dengang med Forfærdelse til Wilhelm: «Det vil jeg aldrig kunne tilgive hendes Hjerte, at hun var istand til at lokke Dig, hendes Ven, ind i denne Hvirvel af elendige Farer og usle Mennesker.» Og se hende saa nogle Aar efter forvandlet, recenserende, skrivende anonymt for og imod sin egen Mands slette Dramer, helt opgaaet i litterære Intriguer. Saa kommer igjen i Øieblikke ligesom et Pust fra den gamle Tid ind i hendes Sjæl. Og man føler, hvorledes hun er omdannet. Hun skriver i October 1799 til sin Datter først en Masse Familiebegivenheder. Referatet om disse ender saaledes: «Hofraad Hufeland er kommen tilbage med Kone og Børn.» Saa følger: «Luseri er det Alt! Buonaparte er i Paris. O, Barn, betænk, det gaaer Alt atter godt. Russerne ere blevne fordrevne fra Schweitz — Russerne og Englænderne maae i Holland capitulere med Skamme. — Franskmændene trænge frem i Schwaben. Og nu kommer ovenikjøbet Buonaparte. Glæd Dig dog med mig, ellers troer jeg, at Du blot forstaaer Fjas og slet ingen alvorlige Tanker har.» — Saa følger i samme Aandedræt litterært Nyt. «Tieck er her, og vi er meget sammen. Hvad de Mennesker dog Alt hitte paa, det troer Du ikke. Jeg skal sende Dig en Sonnet mod Merkel; han har rendt rundt i Berlin og fortalt, at Hertugen havde givet Schlegelerne en Irettesættelse paa

Grund af Tidsskriftet o. s. v. Saa satte Wilhelm og Tieck sig forleden Aften ned og lavede en forrykt Sonnet til ham. Det var en Fest at see paa, hvordan de fire brune Øine sprudede Funker mod hinanden, og med hvilken vild og gal Lystighed denne retfærdige Malice blev begaaet. Jeg og Dorothea laa næsten paa Gulvet af Latter. Hun forstaaer rigtigt at lee, hvad vist vil være hende en Anbefaling hos Dig. Merkel kan sige, at han er et leveret Uhyre. Deraf vil han ikke komme sig igjen. Et morderligt Spektakel vil det blive fra alle Sider . . . Schelling rykker nu frem i Litteraturtidenden med sit fulde Skyts. — Dog disse Stridigheder angaae ikke Dig, men Russerne og Buonaparte angaae Dig meget.» Man skulde sige, at hun bestræber sig for at holde de store Interesser vaagne hos Datteren, nu da de ere ifærd med at døe ud hos hende selv. Saa er det, hun bliver gift med Schelling og filtret ind med alt det Bestaaende i den store clericale Rede Baiern.

Mange store Mænd have forgjæves stræbt at bringe de Kvinder, de elskede, til at dele deres Interesser. Men jeg veed ingen værre Anklage mod begavede Mænd og intet kraftigere Symptom paa deres Svaghed end det, at de langtfra at hæve de Kvinder, som have hengivet sig til dem og fulgt dem, have draget dem nedad, have berøvet dem deres høieste Interesser og bedste Sympathier,

og givet dem smaa og smaalige derfor. Denne Anklage rammer og maatte ramme Romantikerne. De have behandlet de store Kvinder, gode Guder skjænkede dem, som de store Ideer, de modtoge i Arv, de have berøvet dem det store frisindede, sociale og politiske Præg og gjort dem først romantiske og litterære, saa christelige og saa katholske.

VI.

Det var meget langt fra, at de forbundne Romantikere med Tilfredshed saa «Lucinde» komme frem. Vi have seet, hvorledes Caroline snart lod sit satiriske Lune spille imod den, og A. W. Schlegel, Schelling, Steffens og de Andre betragtede den mellem sig som et enfant terrible, hvorledes saa end officielt deres Udtalelser løde. A. W. Schlegel siger vel i en Sonnet til Friedrich:

Dich führt zur Dichtung Andacht brünst'ger Liebe,
Du willst zum Tempel dir das Leben bilden.
Wo Götterrecht die Freiheit lös' und binde.
Und dass ohn' Opfer der Altar nicht bliebe,
Entführtest Du den himmlischen Gefilden,
Die hohe Gluth der leuchtenden Lucinde.

ligesom han, da Kotzebue i Anledning af Bogen mod Friedrich skrev sit Lystspil «Den Hyperboreiske Æsel», svarede med den vittige Satire «Ehrenpforte des Präsidenten v. Kotzebue», men privat kaldte han Bogen «en taabelig Rhapsodi». Tieck be-

nævnede den en besynderlig Chimære, og selv Schleiermacher søgte at fragaae sit Forfatterskab til Brevene om Lucinde, da senere den protestantisk-rationalistiske Retning hos ham fik Overvægt over den sandseligt-mystiske. Ikke desmindre eller rettere saameget mere er det af Vigtighed for os at kaste et Blik paa disse Breves Natur, hvis Formaal det er at fremstille Lucinde ei blot som en uskyldig, men som en god og hellig Bog, der retfærdiggjøres ved ædle Kvinders Sysselsættelse med den og Begeistring for den. Den ene af disse Kvinder, hvis Breve laa til Grund, var Schleiermachers Søster Ernestine, den anden hans Elskede, Eleonore Grunow.

At gjennemgaae Brevene enkeltvis har nutildags ikke mere nogen Interesse. Vi ville kun fastholde de mest fremspringende Punkter. Da Lucinde er Romantikernes eneste Forsøg i social Retning, og da Belysningen af Ægteskabet overhovedet næsten er den eneste sociale Opgave, hvormed Litteraturen i dette Aarhundredes Begyndelse sysselsætter sig — kun Goethes »Wanderjahre» tager som Rousseaus Romaner, men i endnu større Omfang de sociale Problemer under Behandling — saa har det sin Betydning at sammenligne de forskjellige europæiske Hovedlitteraturers Udtalelser om dette Punkt.

Schleiermachers Skrift er rettet mod Snerperiet. Strax i Begyndelsen hedder det: «Nær havde

jeg troet, at Du nylig var bleven en Snerpe. I saa Tilfælde vilde jeg bede Dig ved næste Leilighed at indskibe Dig til England, hvorhen jeg havde Lyst til at forvise hele Racen.» Og et helt Afsnit af Bogen er rettet mod den falske Skamfølelse, der udelukker den rette Blu og afstedkommer saamange unyttige Ulykker.

«Den ængstelige og indskrænkede Blufærdighed*), der nu er Samfundets Charaktermærke, har sin Grund i Bevidstheden om en stor og almindelig Forkerthed og om en dyb Fordærvelse. Hvad skal det tilsidst blive til? Det maa bestandig gribe videre om sig; naar man i den Grad gjør Jagt paa det Ublufærdige, vil man til Slutning indbilde sig at finde noget Saadant i enhver Ideekreds, og al Tale og al Selskabelighed maa høre op. . . . Den fuldkomne Fordærvelse og den fuldendte Dannelse, ved hvilken man vender tilbage til Uskyldigheden, gjøre begge Ende paa Undseelsen; hin dræber saavel den sande som den falske, for denne ophører Undseelsen at være Noget, hvorpaa der maa anvendes særlig Opmærksomhed og lægges særlig Vægt.»

«Overlæg kun, kjære Barn, om ikke alt Aandigt i Mennesket begynder med en instinctagtig ubestemt indre Drift og først lidt efter lidt ved Selvvirksomked og Øvelse udarbeides til en i

*) Briefe über die Lucinde, p. 64 og 88.

sig fuldendt Gjerning. Førend det kommer saavidt, kan der jo slet ikke tales om et blivende Forhold mellem indre Bevægelser og bestemte Gjenstande. Hvorfor skulde det være anderledes med Kjærligheden end med alt det Øvrige? Skulde den maaskee, der er det Høieste i Mennesket, strax ved det første Forsøg være fuldkommen? skulde det at elske være lettere end den simple Kunst at spise og drikke? Ogsaa i Kjærligheden maa der gives «foreløbige Forsøg», af hvilke der ikke fremgaaer noget Blivende, men af hvilke ethvert bidrager til at gjøre Følelsen bestemtere og herligere. Ved disse Forsøg kan Forholdet til en bestemt Gjenstand kun være noget Tilfældigt, i Begyndelsen ofte kun en Indbildning, og altid noget høist Forgjængeligt — ligesaa forgjængeligt som Følelsen selv, der snart viger for en klarere og inderligere. Saaledes finder Du det ganske vist hos de modneste og mest dannede Mennesker, der smile over deres første Kjærlighed som over en barnlig og løierlig Begyndelse og ofte leve ganske ligegyldige hen ved Siden af den formentlige Gjenstand. Efter Sagens Natur maa det ogsaa være saaledes, og her at fordre Troskab og ville stifte et varigt Forhold var en ligesaa skadelig som tom Indbildning.»

Schleiermacher advarer derfor mod, hvad han kalder Hjernespindet om den første Kjærligheds Hellighed. «Tro blot ikke, at Alt beroer paa,

om den bliver til Noget. De Romaner, der forfægte dette og lade Kjærligheden mellem de samme to Mennesker udvikle sig fra den første raa Begyndelse til den høieste Fuldkommenhed i eet Træk, ere ligesaa fordærvelige, som de ere slette, og de, der skrive dem, forstaae sig i Almindelighed ligesaa slet paa Kjærligheden som paa Kunsten. — Naar den meer eller mindre ubestemte Længsel efter Kjærlighed retter sig paa en bestemt Gjenstand, opstaaer derved nødvendigvis et bestemt Forhold, idet der gives et Punkt, paa hvilket den størst mulige Tilnærmelse finder Sted. Naar I have naaet dette og følt, at det ikke er det rette, paa hvilket I kunne blive, hvad er der da Andet at gjøre for Jer, end at I atter fjerne Jer fra hinanden? Kun efter at et saadant Forsøg er fuldendt som Forsøg, kan Erindringen derom og Reflexionen derover virke til nærmere Bestemmelse af Længsel og Følelse og saaledes forberede et andet, bedre Forsøg. Skulde heri vel ligge en Forpligtelse til atter at anstille dette Forsøg med det samme Subject? Hvori skulde den ligge? Jeg for min Del finder dette ligesaa naturstridigt som Kjærlighed imellem Broder og Søster. Giv Dig altsaa heri uindskrænket Frihed, og sørg kun for at fastholde en ren Sands og en fin Følelse for, hvad der er et saadant Forsøg, for at Du ikke skal fastholde og sanctionere et saadant, der ikke er eller skal blive

til mere, ved Hengivelsen, der efter sin Natur burde begrunde en sand og varig Kjærlighed. Et saadant Misgreb, der er Følge af og Aarsag til de usaligste Skuffelser, er det Skrækkeligste, der kan hænde Dig, og vid, at dette egentlig er at lade sig forføre. Dog naar Du har grebet den sande Kjærlighed og føler Dig paa det Punkt, ud fra hvilket Du kan fuldkommengjøre dit Gemyt og forme dit Liv skjønt og værdigt, saa vil af sig selv enhver Tilbageholdenhed og enhver Sky for Foreningens sidste og skjønneste Segl synes Dig Affectation og Snerperi. Det farligste er kun, at ethvert Forsøg efter sin Natur tilstræber dette Punkt. Mættelsespunktet er kun at finde ved Overmættelse. Den sunde Følelse vil imidlertid, saa ofte Forsøget nærmer sig dette Punkt, føle en hellig Sky, der er noget meget Høiere end et fremmed Magtbud, eller hvad man almindeligt kalder Blu og Tugt.»

Sunde og forstandige Reflexioner! men hvor betegnende er hele dette Grubleri over Følelsen ikke for den Nation, Forfatteren tilhører. En Italiener sagde engang til mig: Hvad der mest forbauser os i de germaniske Nationers Følelsesliv, det er dog Maaden, hvorpaa de opfatte og dyrke Kjærligheden. Hos dem er Kjærligheden en Religion, Noget, hvorpaa et godt Menneske bør troe. Og denne Religion har sin Theologi. De levere dens Philosophi, dens Metaphysik, hvad

veed jeg. Vi elske «simplement», som Franskmændene sige.» Denne Replik faldt mig ind ved Læsningen af Schleiermacher. Hvormegen Skarpsindighed er her ikke udfoldet, for at bevise, at Menneskene, naar de elske, ei bør lade sig forstyrre af falske Theorier, og hvilken klippefast Tro paa den Kjærlighed, der skal «fuldkommengjøre og fuldende Gemyttet», ligger ikke til Grund! Det er lærerigt til Sammenligning at hiddrage beslægtede Udtalelser af andre Nationers store Forfattere; Nationalpræget springer stærkere frem.

George Sand, hvis første Romaner repræsentere den samme Bevægelse i Frankrig, som Lucinde indleder i Tydskland, siger i «Jacques» og «Lucretia Floriani» gjennem Hovedpersonerne som gjennem en Maske følgende:

«Paul og Virginie kunde stadigt og uforstyrret elske hinanden. Thi de vare to Børn, opdragne af samme Moder. Vi komme fra altfor forskjellige Egne. . . . . For at to Væsener altid skulde forstaae hinanden og forblive forenede ved en uforanderlig Kjærlighed, maatte en ensartet Opdragelse have dannet dem som Børn, og de samme Troeslærdomme, det samme sjælelige Vaner, ja det samme ydre Væsen findes hos dem begge. Men vi forpinte Affødninger af et stormfuldt og fordærvet Samfund, der saaer som en Stedmoder overfor sine splittede Børn og i sine Vildhedsperioder er mere grusomt end den vilde Tilstand,

med hvilken Ret undre vi os efter saa store offentlige Spaltninger over Hjerternes uafbrudte Skilsmisse og Umuligheden af inderlig Harmoni?»

De seer, at George Sand er langt mindre sikker end Schleiermacher paa Sandsynligheden eller Muligheden af, at Individet træffer den saakaldte «Rette», til hvem Kjærligheden «fuldender Gemyttet». Jacques siger: «Ægteskabet er nu og altid efter min Mening en af de mest odiøse Institutioner. Jeg tvivler ikke paa, at det vil blive afskaffet, hvis Menneskeslægten gjør noget Fremskridt henimod Retfærdighed og Fornuft; et mere menneskeligt og ikke mindre helligt Baand vil da erstatte dette og vil formaae at sikre Børnenes Existents uden for bestandig at lænkebinde Forældrenes Frihed. Men Mændene ere altfor raae og Kvinderne altfor feige til at forlange en mere ædel Lov end den Jernlov, som behersker dem. For Væsener uden Samvittighed og uden Dyd passe tunge Lænker. De Forbedringer, som nogle ædle Aander drømme om, er det umuligt at virkeliggjøre i dette Aarhundrede; disse Aander glemme, at de ere hundrede Aar forud for deres Samtidige, og at førend man forandrer Loven, maa man forandre Mennesket.» — Paa Bryllupsdagen siger Jacques til sin Brud: «Samfundet vil nu dictere Dig en Edsformular. Du vil maatte sværge at være mig tro og at være mig lydig, det vil sige aldrig at ville elske nogen Anden end mig,

og at lyde mig i Alt. Den første af disse Eder er en Absurditet, den anden er en Lavhed.»

George Sands Tankegang i alle disse Bøger er den, at det, efterat Kjærligheden er ophørt, vedblivende at opretholde dens ydre Skin gjennem Kjærtegn o. s. v. er den egentlige Immoralitet i Elskov. Jacques siger: «Jeg har aldrig bearbeidet min Indbildningsskraft for paany at tænde eller gjenoplive en Følelse i min Sjæl, som ikke mere fandtes der; jeg har aldrig paalagt mig selv Elskov som en Pligt, Bestandighed som en Rolle. Naar jeg har følt Elskoven slukkes i min Sjæl, har jeg sagt det uden at skamme mig derover og uden Samvittighedsnag.» Og endnu mere indtrængende udbryder Lucretia Floriani: «Af alle disse Forelskelser, som jeg barnligt og blindt havde givet efter for, syntes ingen og ingen Forbindelse mig saa dadelværdig som den, jeg tiltrods for mig selv forsøgte at lade vare udover dens Tid.»

Den franske Forfatterinde seer saaledes den stadige Kjærlighed til En og Samme som en kun paa visse Betingelser existerende Mulighed, og hendes Opfattelse af Elskoven er ikke som Schleiermachers den, at den er den høieste Dannelsesmagt, men den, at den som uimodstaaelig Naturmagt, som hele Sjælen fyldende Lidenskab er skjøn, ja det Skjønneste i Menneskelivet. Institutionerne bør rette sig efter dens Natur, da den

ikke kan forandre sin Natur efter Institutionerne. Som Discipel af Rousseau taler hun Naturens Sag.

Vil De da endelig med mig kaste et Blik i et Skrift af en samtidig engelsk Forfatter af samme Aandsretning: Shelley's «Queen Mab», og vil de navnlig agte paa de Anmærkninger, hvormed han har forsynet Digtet, da vil De see en tredie Nuance af Oppositionen mod den herskende Tankegang. Shelley siger: «Den Samfundstilstand, i hvilken vi befinde os, er en Blanding af feudal Vildhed og ufuldkommen Civilisation. Først nylig har Menneskeheden indrømmet, at Lyksalighed er Ethikens eneste Maal, som alle andre Videnskabers, og forkastet den fanatiske Idee at ville korsfæste Kjødet af Kjærlighed til Gud.» De seer, han gaaer som ægte Englænder ud fra Nytte- eller Lykke-Principet som det høieste. «Kjærlighed, siger han, er en uundgaaelig Følge af Iagttagelse af Elskværdighed. Kjærlighed visner under Tvang; dens eiendommelige Væsen er Frihed; den kan hverken trives sammen med Lydighed eller med Skinsyge eller med Frygt; den er renest, fuldkomnest og grændseløsest, hvor dens Dyrkere leve i Tillid, Lighed og aaben Hengivelse.» «Mand og Kvinde burde saalænge vedblive at være forenede, som de elske hinanden; enhver Lov, der forpligtede dem til Samliv endog blot et Øieblik efter, at deres Tilbøielighed var udslukt, burde ansees for et utaaleligt og høist

uværdigt Tyranni. I hvilken Grad vilde man ikke see et afskyeligt Formynderskab over den individuelle Frihed i en Lov, der gjorde Venskabets Baand uopløselige trods den menneskelige Aands Luner, Ubestandighed, Evne til at feile og Evne til at blive fuldkomnere. Og hvor meget tungere og utaaleligere ere da ikke Lænker paa Elskoven end paa Venskabet, da Elskov er heftigere og lunefuldere, mere afhængig af Indbildningskraftens zarte Eiendommelighed og mindre istand til at tilfredsstilles ved sin Gjenstands øiensynlige Fortrin!

«Elskoven er fri. At afgive det Løfte evigt at ville elske den samme Kvinde er ikke mindre taabeligt end at love evigt at ville hænge ved den samme Tro.

«Det nuværende Tvangssystem har i de fleste Tilfælde kun den Virkning at skabe Hyklere eller aabenlyse Fjender. Mennesker med Finfølelse og Hjertensgodhed, der ulykkeligvis ere forbundne med En, som de umuligt kunne elske, tilbringe deres Livs skjønneste Tid med ufrugtbare Bestræbelser efter at synes anderledes, end de ere. Den Overbevisning, at Ægteskabet er uopløseligt, fører i høieste Grad de Sletteste i Fristelse; de hengive sig hensynsløst til Bitterhed og alle det huslige Livs smaa Tyrannier, da de vide, at deres Offer ikke kan appellere til Nogen.

«Prostitutionen er en direkte Frembringelse af Ægteskabet og de Vildfarelser, der følge deraf.

Kvindelige Væsener blive udelukkede fra Samfundets Sympathier og Fordele af ingen anden Grund, end fordi de lyde en naturlig Tilbøieligheds Bud... Har en Kvinde adlydt en Drift, der følger af den aldrig feilende Natur (sic!), erklærer Samfundet hende Krig, evig og skaansellløs Krig; hun maa være den føielige Slavinde, hun tør ikke gribe til Repressalier. Samfundet tilkommer Retten til Forfølgelse, hende den Pligt at taale den. Hun lever et Skammens Liv; den høie og bitre Haanlatter spærrer hende enhver Tilbagevenden. Hun døer som af en langvarig Sygdom; men hun har feilet, hun er Forbrydersken — og Samfundet den rene og dydige Matrone, der slynger hende som et Misfoster bort fra sin Barm. Coelibat er en munkeagtig og evangelisk Overtro, ja selv en større Fjende af det naturlige Maadehold end den aandløse Sandselighed. Det nager ved Roden af al Lykke og fordømmer Halvdelen af Menneskeslægten til Elendighed, for at nogle Faa kunne glæde sig ved et lovligt Monopol. Man havde ikke kunnet udtænke et System, der optraadte med mere raffineret Fjendskhed imod den menneskelige Lykke end Ægteskabet, om man var gaaet ud derpaa. Jeg troer, at af Ægteskabets Afskaffelse vil et rigtigt og naturligt Forhold mellem Kjønnene fremgaae. Jeg siger ingenlunde, at dette Forhold vilde være et hyppigt vexlende; det synes mig tvertimod at fremgaae af Forholdet

mellem Forældre og Børn, at en saadan Forbindelse i Regelen vilde være af lang Varighed og udmærke sig fremfor alle andre ved Høimod og Hengivenhed. — I Virkeligheden danne Religion og Moral, som de nuomstunder ere beskafne, en praktisk Elendighedens og Trældommens Lovbog; den menneskelige Lykkes Genius maa rive ethvert Blad ud af den forrykte Gudsbog, før Mennesket kan læse Skriften i sit Hjerte. Hvor vilde den i Snørliv og Flitter oppudsede Moral skrækkes for sit eget modbydelige Billede, naar den saa ind i Naturens Speil!»

Atter her altsaa Paaberaabelse af Naturen, men Synspunktet er dog ganske forskjelligt. Shelley, den begeistrede og lidenskabelige Atheist, seer Samfundets Grundulykke i den overleverede Religion; den «aldrig feilende» Natur er den Guddom, han sætter i Bibelgudens Sted. Han betragter Krav paa Lykke som Menneskets Ret, og som Englænder hævder han uden mange psychologiske Grublerier den individuelle Frihed overfor ydre Loves Tvang. Schleiermacher advarer mod det Ufornuftige, fordi det binder, naar det er begaaet; men han, den protestantiske Præst, hidser kun indirecte til Opposition imod det. George Sand oprøres over det Uværdige; i hendes, den franske Digterindes Moral spiller Æren den samme Rolle som Fornuften i Schleiermachers, og det er hendes Ideal af mandig Æresfølelse, Jacques,

hvem hun lægger en Protest i den menneskelige Æres Navn i Munden. Shelley endelig reiser sig som den personlige Friheds Talsmand og Ridder. Han vil have Trældommen bort. Den snart landflygtige engelske Frihedsapostel gaaer uden Tøven løs paa Institutionerne. George Sand har aldrig directe angrebet Ægteskabet. I Fortalen til «Mauprat» siger hun endog: «Det er mod Ægtemændene, jeg har udtalt mig, og spørger man mig da, hvad jeg vil sætte i Stedet for dem, svarer jeg simpelthen: Ægteskabet.» Shelley derimod, der strax opfatter enhver Ulykke politisk og socialt, vil reformere Menneskene ad den ydre Lovgivnings Vei, i Kraft af Overbevisningen om, at Staten i saa yderlig Grad som muligt bør sikre Individet den fulde Udøvelse af sin Frihed som Borger.

De seer let, at af disse tre Repræsentanter for en og samme Sag er Schleiermacher den mest reflecterte og mest tilbageholdne. For ham er Gemyttet og dets Inderlighed det Høieste, som Hjertet er det for George Sand, og Lyksaligheden er det for Shelley. Hver af de tre store Skribenter fremstiller sit Folk, og man forstaaer ved Sammenligningen bedre Charakteren af denne hele Bevægelse, som i Aarhundredets Begyndelse tog sine første Tilløb, men som hverken kan vinde Ro eller Form eller hidføre gode og beroligende Resultater, førend Kvindens Frigjørelse i aandelig

og social Henseende er naaet saa vidt, at hun staaer selvstændig overfor Manden og gjennem Litteraturen og Lovgivningen varetager sit eget Tarv.

VII.

Den fine og redelige Schleiermacher anvendte al sin Skarpsindighed paa at faae noget Helt og Fornuftigt ud af Lucinde i sine Breve om Bogen. Han læste sin egen Anskuelse ud af den. Men hans egen Position var falsk. Han vilde forsøge paa at forholde sig til Virkeligheden under Omtalen af en uvirkelig Bog; han vilde forgjæves bygge en fri og høiere Moral paa et Skrift, der istedenfor, som det udgav sig for, at godtgjøre Livets Omformning til Poesi, i Virkeligheden kun gav nogle aandrige Personers Phantasterier og Reflexioner over det Poetiske i en forviltret Virkelighed.

Lad os ret fastholde Hulheden af denne tomme Idealisme. Den er et for de forskjelligste Forgreninger af Romantiken fælles Charaktermærke. De husker, at Goethes Prometheus tilraaber Zeus: «Troer Du, jeg vil flye ud i en Ørken, forlade Livet, fordi ikke alle Blomsterdrømme modnedes?» Saaledes taler en Prometheus, saaledes en Goethe. Men hvor forstaaeligt er det ikke, at der i denne følelsesfulde Ungdom uden Handlekraft uddannede sig en Gruppe, som «fordi ikke alle Blomsterdrømme modnedes» af fortvivlet Mis-

fornøielse med det Virkelige griber ud i den tomme Luft, jager efter Phantomer og med egensindig Trods vil legemliggjøre dem, en Ungdom, der prædiker, at Kunst og Poesi og deres Element og Organ, Phantasien, er det eneste Væsentlige og Levende, men alt Øvrigt, Liv og Virkelighed, som plat Prosa er uden Betydning for Geniet og overhovedet af det Onde? Dyrkelsen af Poesien er bleven en ny Dionysoskultus. Denne Tids Ynglinge ere dens Præster. *)

Og dog var det saare langtfra, at disse den nye Læres Præster begyndte bacchantisk eller vildt. Tvertimod, det første Physiognomi, der her møder os, er det blideste og uskyldigste, maaskee det reneste og mildeste, der overhovedet forekommer i moderne Litteratur. Det er Wackenroder's ædle og blege Aasyn.

Sit første Udtryk fik den romantiske Kunstbegeistring i en zart og passiv Production, forfattet af en sværmerisk Yngling, der river sig op i Spliden mellem sin brændende Kjærlighed til et Liv for Kunsten og en udvortes Tvang, der med Fadermyndighedens Magt bøier ham ind under praktiske Interessers Aag, saa han døer med udtømte Kræfter i sit 25de Aar. Hans Liv var som det milde, lune Vindpust, der en Foraarsdag opvarmer Luften og lokker de første Blomster

*) Hettner: Die romantische Schule 49.

frem. Tieck og han vare de fortroligste Venner. Hans Breve til Tieck, hvem han i høieste Grad beundrer, vidne om en næsten pigeagtig Kjærlighed til den mere fremtrædende Ven.

Paa ethvert Bibliothek vil De finde en lille, fint trykt, elegant udstyret Duodez-Bog fra 1797 uden Forfatternavn, men med Titlen «Herzensergiessungen eines kunstliebenden Klosterbruders», med et sværmerisk Hoved af Raphael til Vignet, en Tegning, paa hvilken han med sine store Øine, sine yppige Læber og sin slanke Hals seer ud som en aandfuld og christeligt exalteret Venusdyrker, der vil døe af Brystsyge. Under Billedet staaer ikke Raphael simpelthen, men «Der göttliche Raphael»; det er Romantikens Raphael. Denne lille, zirlige Bog, den er ligesom Romantikens og det romantiske Vævs allerførste Celle. Omkring den leire sig de senere Productioner. Dens Spireevne har vist sig beundringsværdig stærk, saa lidet den end selv er Foster af en energisk Frembringen. Det er en Bog, som indeholder lutter vedbendagtigt sig rankende Stemninger, lutter passive Indtryk, men afbildede i saa klart og rent et Vox, at Præget blev kraftigt og bestemt. Det er, som Titlen siger, Hjerteudgydelser, en Strøm af inderlig og religiøs Begeistring for Kunsten, og det er skrevet i den jævneste Stil med faa, simple Ideer, uden Theori og uden Æsthetik. Det er da ikke Product af

nogen stor eller nogen betydelig Aand, men det har een Dyd: det er selvstændigt. For Klosterbroderen er det eneste sande Forhold til Kunsten Andagt og de store Kunstnere udkaarne og benaadede Helgene. Hans Beundring overfor dem er et tilbedende Barns.

Flere Gange have i dette Skrift Tieck og Wackenroder samarbeidet. Men fra Wackenroders egen Haand skriver sig i Klosterbroderens Hjerteudgydelser den simple Selvbiographi, som tænkes forfattet af en ung Musiker, Joseph Berglinger, en Skikkelse, der i sin Finhed og Blødhed har ikke ringe Lighed med den Joseph Delorme, under hvis Træk Sainte-Beuve som ung, begyndende Romantiker skildrede sig selv. Berglinger er Wackenroder. Som hin kjæmper han for at blive Kunstner imod en Faders Villie, og samtidig bestaaer han en endnu haardere Kamp mod sig selv om sit Forhold til Kunsten. Hvad der piner ham, hvad der mærkværdigt nok her paa Tærskelen møder den begyndende Romantik som Skyggen af dens Skjæbne, det er Frygten for ved altfor udelukkende Opgaaen i Kunsten at blive udygtig til Livet. Det er det, som Rückert saa mesterligt har udtrykt i disse Ord:

Die Kinder, lieber Sohn, der Gaukelschwertverschlucker
In Madras üben sich nicht an Confect und Zucker,
Von Bambus lernen sie die Spitzen zu verschlingen,
Um wachsend in der Kunst es bis zum Schwert zu bringen.

Willst Du als Mann das Schwert der Wissenschaft verdaun,
Musst Du als Jüngling nicht Kunstzuckerbröckchen kaun.

Og det er det, som Joseph udtrykker saaledes: Kunsten er en forførerisk, forbuden Frugt; den, der engang har smagt dens inderste, søde Saft er uigjenkaldelig tabt for den virksomme, levende Verden. Overfor Virkeligheden staaer den «blødagtiggjorte» Kunstnersjæl som raadvild. Udaf disse pinlige Sindstilstande rives Joseph kun, hvergang en herlig Musik hæver ham høit over alle Jordelivets Plager; men han kastes frem og tilbage i Stemninger, og saaledes siger han «vil min Sjæl vel bestandig ligne den svævende Æolsharpe, i hvis Strenge der aander et fremmed, ubekjendt Pust, og hvori vexlende Luftninger tumle sig, som de lyste.» Wackenroder forstod og elskede Musiken over alle Kunster. I sine efterladte «Phantasier over Kunst» priser han den derfor over alle de andre.

Wackenroder var af samme Complexion som Novalis, men udrustet med endnu mindre Modstandskraft overfor Livets Storme. Han var godmodig og lettroende til det Yderste, og med denne ægte romantiske Lettroenhed fandt han Mysterier og Vidundere overalt. Denne Tilbøielighed til det Dybsindige og til det Mystiske gik hos ham saa vidt, at den ofte var Gjenstand for hans dog ligeledes mere eller mindre mirakeltroende og hallucinerede Kammeraters Spot og Spøg. Jeg skal

herom fortælle Dem en Anekdote af den Art, som kun forekommer i Romantikernes Levnetsløb; thi man forstaaer ikke disse Folks Theorier, naar man ikke har seet dem i deres Dagligstue og ved deres Skrivebord. Wackenroder var en meget ivrig Collegiegjænger og forsømte aldrig uden Nødvendighed nogen Forelæsning. Hans mindre samvittighedsfulde Venner benyttede en Dag en Time, da han var paa Universitetet, til at sætte en Hund, der tilhørte dem, op i hans Værelse. De bandt den i en opretsiddende Stilling paa Stolen foran hans Arbeidsbord. Begge Forpoterne lagde de paa en vældig Foliant, som de havde opslaaet foran den. Det kloge Dyr, der var vant til saadanne Kunststykker, gjorde en ganske overraskende Figur der paa Stolen. De to kaade Venner skjulte sig derpaa i et tilstødende Kammer for at oppebie Følgerne af deres List. Tidligere end sædvanlig vendte Wackenroder tilbage for at hente et Hefte, han havde glemt. Slagen af Overraskelse bliver han staaende; hans Blik er faldet paa Hunden og dens dybsindige Stilling. Han kastede endnu et sky Blik paa Dyret og stak saa lydløst de glemte Blade til sig. Frygten for at forsømme sin Pligt og Bekymring for ved et længere Ophold muligt at forstyrre det mirakuløse Syn drev ham bort. Hurtigt og sagte forlod han Værelset.

Om Aftenen, da ingen Samtale ret vilde

komme istand, brød han Tausheden, og med en meget sigende Mine udbrød han: Venner, jeg maa meddele Jer en mystisk Begivenhed. Vor Stallmeister (det var Hundens Navn) kan læse. (Köpke: Tiecks Leben I. 177.)

Er det ikke, som oplevede man en Scene af Tiecks «den bestøvlede Kat» eller af Hoffmanns Fortælling om Hunden Berganza, er det ikke, som om disse Bøger, der synes saa barokt uvirkelige, kun oversatte Romantikernes Privatliv. Saaledes siger jo f. Ex. Katten i «Kater Murr»: «Intet tiltrak mig i min Mesters Værelse mere end det med Bøger, Skrifter og alleslags sælsomme Instrumenter bedækkede Skrivebord. Jeg kan sige, at dette Bord var den Tryllekreds, ind i hvilken jeg følte mig manet, og dog fornam jeg en vis hellig Sky, der forhindrede mig i ganske at hengive mig til min Drift. Endelig en Dag, da min Mester var fraværende, overvandt jeg min Frygt og sprang op paa Bordet. Hvilken Vellyst da jeg nu sad midt i Papirerne og Bøgerne og rodede i dem.» — Behændigt opslaaer Katten nu med Poten en temmelig tyk Bog og forsøger at forstaae Skrifttegnene; tilsidst synes den, at en ganske særegen Aand kommer over den. I det Samme overraskes den af sin Mester, der med Udraabet: «Det forbandede Dyr!» løber hen til den med løftet Ris, men i det Samme farer tilbage med det Udraab: «Kat, Kat, Du læser!

ja det kan, det vil jeg ikke forbyde Dig. Hvilken Dannelsesdrift der dog er Dig medfødt!»

Jeg spørger Dem, om dette synes forunderligt i en Æventyrroman, naar man har seet, hvad der kunde hænde i Virkeligheden. Seer De ikke, hvorledes Phantasteriets Regnbue udspænder sig over hele den romantiske Gruppe lige fra dens første mildt alvorlige Forudforkynder indtil dens sidste dæmoniske Manierist, fra Wackenroder til Føreren for dens Arrièregarde Hoffmann. Naar jeg nu siger Dem, at Tiecks Levnet vrimler af lignende Feiltagelser og Hallucinationer, vil De ane, at intet nok saa Phantastisk lader sig finde i Romantikernes Skrifter, som deres Febersyner ikke foregjøglede dem i det virkelige Liv.

Høist interessant er det nu at see ikke blot den Indflydelse, som de Wackenroderske Stemninger og Følelser udøve paa Tieck, men ogsaa den Del, som han selv, paavirket af den jevnaldrende Ven, tager i Wackenroders Production. Det første Punkt, der her slaaer os, er det, at Tieck, der tilforn kun i Frembringelsens befriede Øieblikke frit legende med sit skjønne Talent havde kunnet hæve sig ud af den mørke Rugen i William Lovellske Stemninger, af Wackenroder lærte at troe paa Phantasi og Kunst som Livsmagter og saaledes opnaaede den eneste faste Støtte for en Verdensanskuelse, som han nogensinde fik. Det andet Hovedpunkt er, at han, som den forholdsvis

afhængige, der følger i den andens Spor, stiller alle Wackenroders Tendentser paa Spidsen og driver dem ud i exalterede, men naturlige Conseqventser.

Det er i de Partier af Hjerteudgydelserne, hvor Tieck har medarbeidet, at den katholske Tendents træder utilhyllet frem. Det er en Tilføielse af Tieck, naar Maleren Antonio her ikke blot tilbeder Kunsten, men ogsaa «Gudsmoder og de ophøiede Apostle», og naar det hedder, at den sande Kjærlighed til Kunsten maa være «en religiøs Kjærlighed eller en elsket Religion». Men allermærkværdigst som Document er dog det Actstykke, som trods Tiecks senere Benægtelse antages at skrive sig fra hans Haand, det hvori en ung Mand, der som Discipel af Dürer er kommen til Rom for at studere Kunsten skildrer sin Omvendelse til Katholicismen. Den skeer i Peterskirken. «Den fulde latinske Sang, der stigende og synkende gjennemtrængte Musikens svulmende Toner ligesom Skibe, der gjennemseile Havets Bølger, hævede mit Sind stedse høiere og høiere i Veiret. Og idet Musiken paa denne Maade havde gjennemtrængt mit hele Væsen og gjennemrislede alle mine Aarer, hævede jeg mit indadvendte Blik og saa mig om — og det hele Tempel blev levende for mine Øine, saa drukken havde Musiken gjort mig. I dette Øieblik ophørte den, en Pater traadte frem foran Høialteret, hævede

med en begeistret Haandbevægelse Hostien og viste den til hele Folket — og alt Folket sank i Knæ, og Basunerne og jeg veed ikke hvad for almægtige Toner skingrede og drønede en ophøiet Andagt ind i Marv og Been — da var det mig, som om alle de Knælende bønfaldt om min Sjæls Frelse alene, og jeg blandede min Bøn med deres.»

Jeg lægger en ganske særegen Vægt paa dette Sted, fordi det afgiver et afgjørende Bevis, som den ellers næsten ufeilbare Hettner har overseet, for at Hanget til Katholicisme var dybt rodfæstet i den romantiske Skoles Princip. Hettner ligesom Julian Schmidt tilskriver det en altfor stor Betydning, naar A. W. Schlegel som gammel i det bekjendte Brev til en fransk Dame udleder den katholske Tendents af en simpel «prédilection d'artiste». Thi Sagen er, at denne Kunstnerforkjærlighed havde sin dybere Grund i Begyndelsesretningen bort fra det Rationelle.

Forholdet til Katholicismen er imidlertid ikke den eneste Tendents hos Wackenroder, som øieblikkeligt gribes og føres videre af Tieck og Skolen. I Phantasierne over Kunst priser Wackenroder Musiken som Kunsternes Kunst, som den, der fremfor alle forstaaer at fortætte og opbevare Menneskehjertets Følelser, og som den, der lærer os «at føle selve Følelsen». Hvad følte den romantiske Skole Andet! Dette optager Tieck. Naar

Wackenroder fremhæver Musikens Overlegenhed over Poesien, og Musikens Sprog som det rigere af de to, i hvem maatte dette da vel slaae ned som i Tieck, hvis Digte mere vare Udtryk for de Stemninger, i hvilke man skriver Poesi, end virkelig poetiske Producter, snarere Kunststemninger end Kunstværker! Tieck gaaer videre end Wackenroder. Af Musiken udsondrer han igjen Instrumentalmusiken, thi kun i denne er Kunsten virkelig fri, befriet fra alle Yderverdenens Skranker. Derfor betegner ogsaa senere den gjennemmusikalske Hoffmann Instrumentalmusiken som den mest romantiske af alle Kunster, og som et mærkeligt Bevis paa den Sammenhæng, der altid er mellem en Tidsalders store aandelige Phænomener, paa hvorledes Romantikerne med al deres formentlige Vilkaarlighed og virkelige Ubundenhed, ubevidst lode en dem beherskende historisk Nødvendighed og fulgte dens Strøm, kan det fremhæves, at det netop er paa denne Tid, at Beethoven frigjør Instumentalmusiken og hæver den til dens største Høide. Idet nu Begeistringen for den musikalske Stemningsinderlighed overføres paa Digtekunsten, bliver for Tieck den i Stemninger og Klingklang opgaaende Poesi den sande, «den rene Poesi». Man havde jo vendt den stoflige Virkelighed Ryggen. Legemlighed, fast Plastik, endog blot plastisk Formning af Sjælstilstande er da Romantikerne umulig. De eftertragte den ikke engang.

Det legemligt Formede er dem grovt og plat. Enhver physiognomisk Bestemthed opløser sig da i dissolving views. Man frygter for at tabe i Uendelighed og Dybde, hvad man muligt kunde vinde i Begrændsning og Form.

Paa dette Punkt mødes alle Skolens Mestre. Først og fremmest træffe vi her Novalis. Hans Hymner til Natten og hele hans Lyrik overhovedet var Nattens og Dæmringens Poesi, hvis Halvlys ingen faste Contourer taaler. Hans Psychologi gik, som han sagde, ud paa at udgrunde Sjælens anonyme, ubevidste Kræfter. Derfor gaaer hans Æsthetik ud paa, at vort Sprog atter maa blive musikalsk, atter Sang, og derfor lærer han, at i egentlige Digte gives ingen anden Enhed end Gemyttets, altsaa ikke Tankens eller Handlingens. «Man kunde, siger han, tænke sig Fortællinger uden Sammenhæng, dog med Association som Drømme; Digte, der blot vare velklingende og fulde af skjønne Ord, men ogsaa uden Mening og Sammenhæng, hvori høiest enkelte Stropher vare forstaaelige som Brudstykker af de mest uensartede Ting. Denne sande Poesi kan høiest have en allegorisk Betydning i det Store, og en indirecte Mening som Musik.» — Og hvor stemmer ikke dette med Fr. Schlegels Theorier! Han, hvis Væsen var rent fragmentarisk, hvis Liv gik hen i Luner, hvis Villie aldrig formaaede at fastholde nogen Plan, og hvis Levnetsløb ligner en Arabesk,

der begynder med en Thyrsusstav og ender med et Kors, som bestaaer af en Gaffel og en Kniv, han siger: «Arabesken, denne Liniens harmløst musikalske Vuggen sig i sig selv, er den menneskelige Phantasies ældste og oprindeligste Form. Dens Contourer ere ikke mere bestemte end Aftenhimlens Skyer.»

Ordet er slaaende, ifald det kun ei forstaaes om Phantasien overhovedet, men om Romantikernes Phantasier. Tiecks Lyrik ligner Goethes, som Skyer i Horizonten ligne faste Snebjerge. Overfor den romantiske Lyrik staaer Betragteren som Polonius overfor Skyen i Hamlet: «Den seer næsten ud som en Kamel. — Ja paa Ære den ligner en Kamel. — Jeg synes, den ligner en Væsel. — Bagtil seer den ud som en Væsel. — Eller som en Hvalfisk? — Præcis som en Hvalfisk.» Hos Novalis er Kunstformen endnu i Digtene høist solid og bestemt, hos Tieck udviskes og svømmer Alt i Formernes Taage og Damp, der skal svare til det Anelsesfulde og hemmelighedsfuldt Inderlige som Indhold. Kunstværket fastholdes i sin første embryoniske Tilstand som Taagekugle. Phantasien i denne elementære Tilstand betegnes som Urpoesi. For at den bestemt begrændsede Digtekunst kan føres tilbage til Urpoesien, maa den faste bestemte Kunstform opløses og sammenæltes. Ligesom Tieck hos de store Digtere foretrak, hvad de havde skrevet paa en Tid, da deres Form endnu

ikke var udviklet — han tilstaaer f. Ex. selv, at intet Shakspearesk Stykke har gjort det Indtryk paa ham som «Perikles» — saaledes frembragte han selv Værker som «Genoveva» og «Octavian», i hvilke den episke, den lyriske og den dramatiske Kunstform er sammenhakket til Ragout. Hos os optages denne brogede Blanding af alle Former. Den passer meget godt til Sujettet i Oehlenschlägers «St. Hans-Aften-Spil» og tildels i «Aladdin», undertiden fører den ogsaa til et meget ugunstigt Resultat som i Hauchs «Hamadryaden». End ikke til den rene Stemningslyrik er der hos Tieck Form nok tilbage. I den Grad mangler under hans romantiske Periode hans Talent Concentration. Saameget han taler om Musiken og om Sprogets Musik, er hans rhythmiske Begavelse i høi Grad ufuldkommen. Hans Øre synes ikke at have været skarpt. I dette Punkt overgaaes han uendeligt af A. W. Schlegel. Se f. Ex. dennes vidunderlige Oversættelser af de indlagte Sange i Shakspeares «Hvad I vil». Men om Tieck som om Romantikerne overhovedet gjælder det, at de i Reglen med al deres Pukken paa melodisk Form kun have opnaaet melodisk Virkning, naar de have gjenoptaget de sydlandske Metrumsformer, til hvis bestemte Schema de kunne klamre sig. De udfylde Sonnet- og Canzone-Rammerne, som Damerne Canevas med Broderi. Dog ikke blot Metrum tage de fra

Spanien og Italien, alle mulige techniske Smaafif. Med stor Naivetet indlade de sig paa at give et Stemningsmaleri ved Hjælp af Assonantser og tragisk-klingende Vocaler. Afvexlende tage de alle Alphabetets Selvlyde og Medlyde i deres Tjeneste; 40 fuldtklingende A-Lyde efter hinanden anvendes til at sætte Læseren i godt Humør, nogle Snese af mørke, sørgmodige U-Lyde indjage ham en gavnlig Skræk. Saaledes f. Ex. i Tiecks melancholske U-Romanze om den gamle Ridder Wulf, hvem Fanden tager. For den tragiske Virknings Skyld bliver her endog «begann» til «begunnte». Naar Læseren saa har faaet sit Nervesystem en halv Times Tid fuldstændig bedøvet af disse Udgange: «Unke — Sturme — hinunter — begunnte — verdunkeln — verschlungen — Wulfen — Münze gulden — grossen Kluften — rucke Drucke — thuen, Zunften — lugen — bedunken — erschluge — anhube — mit tiefen Brunsten — vielen Unken, die heulen und wunken — zu dem Requiem des todten Wulfen, den der dunkle Satan mit vielen Wunden — erschluge, naar han ikke mere har Andet i Ørene end u-tu-tu, da er han paa Høidepunktet, Sproget er bleven Musik, og han flyder hen i Stemning.*) Allermest komisk bliver denne Vocalmusik i Dramaet. I Friedrich Schlegels «Alarcos», dette Arsenal af

*) A. Ruge: Werke I. 361.

Assonantser og Alliterationer ender Helten undertiden to, tre Sider itræk med lutter a'er eller u'er.

Ihr Männer all, Pilaster dieser alten Burg,
Genossen, Tapfre! die umkränzt mein Ritterthum,
Dess Glorie wir oft neu gefärbt mit hoher Lust
In unsers kühnen Herzens eignem heissem Blut —
Die alte Ehr' in tiefer Brust, der lichte Ruhm,
Dem festen Aug in Nacht der einzig helle Punkt,
So folgten Einem Stern wir all vereint im Bund;
Der Bund ist nun zerschlagen durch den herben Fluch,
Der mich im Strudel fortreisst fremd und eigner Schuld. —
Mich zwingt, von hier zu eilen, ein geheimer Ruf,
Nach fernen Orten muss ich in drei Tagen, muss
Ein gross Geschäft vollenden, und die Frist ist kurz.

o. s. v. Burg, Lust, Muth, Schutz, Kund, Brust, Furcht, und, Ruhms, thun, Burg, uns — Man har ligesaa meget, naar man faaer Assonantserne alene, som naar man faaer hele Resten med. Da Alarcos blev opført i Weimar, og man brød ud i en stormende Latter, reiste Goethe sig op fra sin Plads i Parquettet og raabte med tordnende Stemme «Man lache nicht!», og samtidig gav han Politiet et Vink om, at Enhver der lo, skulde smides ud. Vi Andre, som læse Alarcos, ere glade, at der Ingen er, som kan kaste os ud.

Aarsagen, hvorfor Romantikerne nu underkaste sig al denne metriske Tvang, er let at finde. De mange kolde tvungne Verseformer ligge selvfølgelig bekvemt for Den, der med ydre metrisk Virtuositet forener fuldstændig Mangel paa metrisk

Opfinderevne. Men Sonetterne, Terzinerne og Ottaverimene skjule kun daarligt Indholdets Formløshed. Naar Taagen er saa tyk, at man kan skjære i den med en Kniv, saa skjærer Romantikeren den i 14 Stykker og kalder den en Sonet.

I de frie Versformer naaer Formløsheden og Prosaen sit Høieste. Hvad siger De f. Ex. til disse Vers af Tiecks Romerreise:

Weit hinter uns liegt Rom,
Auch mein Freund ist ernst,
Der mit mir nach Deutschland kehrt,
Der mit allen Lebens Kräften
Sich in alte und neue Kunst gesenkt.
Der edle Rumohr,
Dess Freundschaft ich in mancher kranken Stunde
Trost und Erheiterung danke.

Hertil har den bekjendte radicale Kritiker, Arnold Ruge, i sin Tid føiet følgende Supplement:

Hochgeehrter Hr. Hofrath!
Dieser unmittelbaren Lyrik,
Das verzeihn Sie gütigst, weiss ich
Mit dem besten Willen,
Sowohl in alter als in neuer Poesie,
Nichts zur Seite zu stellen,
Als etwa diesen
Schwachen Versuch einer freien Nachbildung.

Dog sin høieste Conseqvents naaer denne Retning mod at ophæve Sproget til Bedste for Musiken egentlig først, hvor Tieck gaaer saa vidt at give selve Musiken eller de musikalske Instru-

menter Ord. Undertiden bliver dette komisk. Saaledes f. Ex. hvor i Sternbald (første Udgave) Instrumenterne tale, og Fløiten siger:

Unser Geist ist himmelblau,
Führt dich in die blaue Ferne,
Zarte Klänge locken dich,
Ein Gemisch von andern Tönen.
Lieblich sprechen wir hinein,
Wenn die andern munter singen,
Deuten blaue Berge, Wolken,
Lieben Himmel sänftlich an,
Wie der letzte leise Grund
Hinter grünen frischen Baümen.

Sit klassiske Udtryk fik denne Tankegang i det Digt, der afslutter «Phantasus», og hvis Thema efter Calderonsk Mønster varieres i det Uendelige:

Liebe denkt in süssen Tönen,
Denn Gedanken stehn zu fern,
Nur in Tönen mag sie gern
Alles, was sie will, verschönen.

Drum ist ewig uns zugegen,
Wenn Musik mit Klängen spricht,
Ihr die Sprache nicht gebricht,
Holde Lieb' auf allen Wegen;
Liebe kann sich nicht bewegen,
Leihet sie den Othem nicht.

Denne overjordiske Elskov, der i Modsætning til den jordiske slet ikke kan bruge Sproget som Organ, finder i Tonerne sit adæquate Udtryks-

middel, og Sproget bruges kun til at fordømme sig selv og til at erklære, at det viger for Musiken. I den Grad forfines og kvintessentieres efterhaanden den romantiske Stemning.

Saa er der da kun eet Skridt tilbage, det som Tieck gjør i sit Lystspil «Die verkehrte Welt», nemlig at bruge Sproget udelukkende efter dets musikalske Beskaffenhed. Foran Lystspillet findes her en Symphoni som Ouverture, og i sin fuldkomment musikalske Ubestemthed naaer Fremstillingen her en virkelig klassisk Originalitet. Til en saadan Omskriven af Musik ved Ord, havde man før den Tid ikke kjendt Mage, og Forsøget staaer derfor endnu den Dag idag som absolut typisk. Thi den, der har Mod til at vove sin Galskab helt ud, han opnaaer netop derved at denne Galskab, i hvilken der er Methode, faaer en kraftig og levende Charakter.

Symphoni.

Andante i D-dur.

Vil man more sig, kommer det ikke saameget an paa, paa hvilken Maade det skeer, som derpaa, om man i Virkeligheden morer sig. Alvoren søger tilsidst Spøgen, og atter trætter Spøgen og søger Alvoren; dog hvis man iagttager sig selv for nøie og lægger for megen Hensigt ind deri, saa er det let ude med den sande Alvor, som med den sande Lystighed.

Piano.

Men høre saadanne Betragtninger hjemme i en Symphoni? Hvorfor skal man begynde saa sat? o nei, alvorlig talt nei! jeg vil hellere strax lade alle Instrumenterne klinge imellem hverandre.

Crescendo.

Jeg behøver jo kun at ville det, dog ganske vist med Forstand; thi ikke strax eller pludseligt reiser Stormen sig, den melder sig, den voxer, saa vækker den Deltagelse, Angst, Frygt og Lyst, medens den ellers kun vilde afstedkomme tom Forbauselse og Skræk. Er det svært at spille fra Bladet, saa er det dog sværere strax at høre fra Bladet. Men nu ere vi allerede dybt inde i Tummelen. Slaaer I Pauker! klinger I Trompeter?

Fortissimo.

Ha, hvilken Tummel, hvilke Attaquer, hvilken Kampvrimmel af Toner? Hvorhen løbe I? hvorfra komme I? De styrte sig som Seierherrer gjennem den tykkeste Trængsel, hine falde, døe hen; de, der komme saarede, matte tilbage og søge Trøst og Venskab. Der traver det frem som snøftende Heste, der orgler det dybt som Torden mellem Bjerge, der bruser det, larmer det som et Vandfald, der fortvivlende, søgende sin Tilintetgjørelse styrter sig over de nøgne Klipper og raser dybere, stedse dybere ned og ikke finder nogen Stilstand, ikke nogen Ro.

. . . .

Violino primo solo.

Hvorledes? Det skulde ikke være tilladeligt og muligt at tænke i Toner? og at musicere i Ord og Tanker? o hvor slet stod det sig da ikke med os arme Kunstnere! hvilket fattigt Sprog! hvilken endnu fattigere Musik! Tænke I ikke mange Tanker saa fint og aandigt, at disse i Fortvivlelse redde sig over i Musiken for endelig at finde Ro? Hvor ofte efterlader en hengrublet Dag ikke kun en Summen og Brummen, der først senere bliver ophøiet til Melodi?

. . . .

Forte.

Alt er færdigt, Decorationen opstillet, Souffleuren tilstede; der komme heller ikke flere Tilhørere. Forventningen er vakt, Nysgjerrigheden spændt; kun faa tænke nu paa Stykkets Ende og paa, at de da ville sige: Hvad var saa det Hele! Pas paa! thi det maa I, for ikke at stille Alt paa Hovedet, men passer heller ikke altfor meget paa, for ikke at see og høre Mere, end man har villet vise Jer — Pas paa! men pas paa den rette Maade paa! hør efter og giv Agt! giv Agt og hør! hør! hør!! hør!!!*)

De seer, at Kierkegaard med sin bekjendte Afhandling om Don Juan, i hvis Slutningschor man troer at kunne gjenkjende Commandantens

*) Tieck V. 285.

Trin, kun videre forfølger den af Tieck anlagte Retning, og De vil let see, i hvor nær en Sammenhæng alle Hoffmanns Omskrivninger af Musik i Stemningsudbrud og Aandesyn i «Kreisleriana» staaer med den første Opfattelse af det romantiske Ideal hos Tieck. Tilsidst udebliver da Parodien ikke, idet Hoffmann i Kater Murr endog sætter Katteklagerne og Kattemusiken i Vers og glosserer dem. Det er i denne absolut musikalske Type af Poesi, at det Wackenroderske Kunstideal naaer sin høieste og sandeste Udformning. Den kraftige Naturpantheisme, der hos Goethe er plastisk, og som hos ham ytrer sig i Formningen af «den ephesiske Diana», er her bleven musikalsk. Som en stærk samlet Strøm bruser igjennem Tiecks Ungdomsskrifter under Fromheden, under Sandseligheden, under Reminiscentserne fra Wackenroder og Goethe i brede Bølger den romantiske Pantheisme. Det hedder f. Ex. (Sternbald p. 227): «Man lytter og sporer begjærligt efter sin Fremtid, efter alle de Fremtoninger, der i brogede Tryllegevandter skulle fare forbi os; da er det, som vilde Skovstrømmen tydeligere udtale sin Melodi, som blev Blomsternes Tunge løst, for at deres Hvidsken kunde rinde forbi som forstaaelig Sang. Nu begynder Elskoven at skride frem paa fjerne Fløitetoner, det bankende Hjerte vil flyve den imøde, det Nærværende er som ved et mægtigt Ord manet fast, og de glimrende Minuter vove ikke at flye.

En Cirkel af Vellyd holder os indesluttet med magiske Kræfter, og en ny forklaret Tilværelse kaster som gaadefuldt Maanelys sit Skjær ind i vort virkelige Liv.» Og et andet Sted (p. 274): «O afmægtige Kunst! Hvor lallende og barnagtige ere ikke dine Toner mod den fulde, harmoniske Orgelsang, der vælder op fra de inderste Dybder, fra Bjerg og Dal og Skov og Strømglands i bølgende, stigende Akkorder! Jeg hører, jeg fornemmer, hvorledes den evige Verdensaand med mestrende Fingre griber i den frygtelige Harpe med alle dens Lyd, hvorledes de mangfoldigste Former avles ved hans Spil og udbrede sig over den hele Natur med aandige Vinger. Mit lille Menneskehjertes Begeistring vil da ogsaa gribe ind og kjæmper sig træt og mat i Kampen med den Høie . . . Den udødelige Melodi hvirvler sig iveiret, jubler og stormer bort over mig.» — Livet og Poesien gaae her op i Musik.

Det har til alle Tider i enhver Kunstart været en stor Fristelse for Kunstneren at vise sit Herredømme over Materialet derved, at han trodser sit Materiale paa samme Tid, som han bruger det. Der kommer et Punkt i Billedhuggerkunstens Historie, hvor man harmes over, at Stenen er saa tung og vil tvinge den til at udtrykke det Svævende og Lette, eller man efterstræber det Maleriske som Renaissancetidens Manierister. Saaledes stræbe Romantikerne her at

drive Sproget over til den Side, hvorfra det er beslægtet med Musiken, at bruge det mere med Hensyn til, hvordan det lyder, end med Hensyn til, hvad det betyder. Ligesom alle Forfattere nutildags med mere eller mindre Held bestræbe sig for at male ved Hjælp af Ordet, saaledes vilde Romantikerne musicere. At de netop faldt paa denne Ensidighed, er let at forklare. De husker deres Polemik mod Hensigten, deres Forguden af Ironien. Derfor ønske de ikke at staae ved deres Ord, at være bundne af det. De bruge det ironisk saaledes, at de kunne tage det i sig igjen. De ville ikke have det staaende legemligt, corporligt udenfor sig, pegende mod en Hensigt og et Maal. Ligesom de ved at opfatte Friheden abstract som Vilkaarlighed opnaaede at komme tilbage til et Punkt, hvor de kunde gjøre saaledes og anderledes efter Behag, saaledes opnaaede de ved at opfatte Sproget abstract som Lyd, at gjøre det til det pure Stemningsudtryk uden Tendents ɔ: uden Retning mod Liv og mod Handling. De undgik ikke derved at tendere, det undgaaer Ingen, men da de ikke havde Frihedens Tendents opad og fremad, sank de ind under Nødvendighedens Tyngdetendents, nedad og tilbage. Men idet de nu den ene Gang efter den anden kun lode Ordet optræde for at takke af og erklære sig incompetent i Sammenligning med Musiken, er det let at forstaae, at Musikerne paa deres Side under

Indflydelse af den herskende Tidsaand stræbte at udtrykke det romantiske Kunstideal i deres Kunst ved selve de Midler, hvortil Poeterne bestandig under deres egen Afmagt havde henvist.

Af de Componister, hvem dette lykkes, er Weber uden Sammenligning den Betydeligste. Han følger Romantikerne lige i Hælene med Hensyn til Valget af sine Sujetter. I «Preciosa» forherliges det ubundne Vandre- og Vagabundliv, ligesom i Tiecks «Frants Sternbald» og Eichendorffs «Leben eines Taugenichts». I «Oberon» føres vi ind i den hele Alfeverden, der stammer fra Shakspeares «Sommernatsdrøm», det Stykke, der som bekjendt afgav Udgangspunktet for alle Tiecks phantastiske Lystspil. I «Freischütz« endelig griber han ligesom Romantikerne i deres senere Periode til det Folkelige som Kunstmiddel, benytter Folkemelodier, ligesom Romantikerne i Tydskland og Danmark Folkeviser, optager som Romantikerne Folkesagn og Folkeovertro. Den, der overværer en Forestilling af »Freischütz» paa et tydsk Theater, vilde, selv om han var døv, intet Øieblik kunne tvivle paa, at han havde en romantisk Opera for sig. Han seer den mørke Kløft mellem Fjeldene, hvor Naturaanderne boe, Spøgelsernes Dands i Maaneskinnet, en Decoration og en Befolkning, der minder om den hellige Antonius's Fristelser paa nederlandske Malerier, endelig den vilde Jagt, hvis Skygger ved Hjælp af en Art

Lanterna magica med en mærkværdig skuffende Effect farer igjennem Luften. Dog, det Interessante fremkommer rigtignok først for den ikke Døve, der iagttager, hvorledes Componisten stiller sig til alle disse Udvortesheder. Thi han vil føle, at Weber med mere Genialitet end Romantikerne behandler sit Materiale analogt med den Maade, hvorpaa de behandle deres. Ogsaa Weber driver sin Kunst ud i et af dens Extremer. Ligesom Romantikerne ere tilbøielige til at tage Sproget abstract som Lyd og Rhythme, saaledes er han tilbøielig til at tage Musiken abstract, det vil sige ogsaa som Rhythme. Saaledes er f. Ex. Samiels Motiv mere rhythmisk end melodisk, og gjør derved en grovere, mere udvortes, men mere malende Virkning. Som Romantikerne musicere i Poesien, saaledes maler da han i Musiken. Medens Beethoven giver et rent Sjælemaleri, intet Ydre fremstiller, kun sin egen Sjæl, giver Weber Charakteristiker. Han støtter sig bestandig overfor sine Sujetter til udpræget ydre Physiognomier, til Noget, man allerede paa Forhaand danner sig en Forestilling om, som f. Ex. Alferne. Naar man undtager Pastoralsymphonien, maler Beethoven kun Indtrykket. Weber maler Tingen selv. Han efterligner Naturlydene. Han lader Violinerne suse, for at skildre en Susen i Træerne. Idet Maanen begynder at skinne, betegnes og males dette i en Accord. Naar han da rhythmisk giver

dumpe Slag istedenfor Strømme af Toner, altsaa benytter sin Kunsts Midler abstract, naar han barnligt eller folkeligt holder sig til Viseformen og den simpleste Harmonisation, altsaa bruger sin Kunsts Midler naivt, naar han for at opnaae en vildt phantastisk eller uhyggelig eller spøgelseagtig Virkning, lægger Instrumentet udenfor dets naturlige Leie eller naturlige Omfang (ved f. Ex. at give Clarinetterne dybe Toner) og altsaa bruger sine Midler saa barokt og bizart, som det ikke før var forekommet i Musiken, da er han i Et og Alt en Romantiker, der med sin større Genialitet og sine til Formaalet langt bedre passende Virkemidler danner det nødvendige musikalske Supplement til de romantiske Digteres Poesier. (Smlgn. George Sand: Mouny Robin, Indledningen.)

VIII.

Wackenroders Bog, der danner Udgangspunktet for Romantikens Forhold til det Musikalske og Musiken, danner paa samme Tid Udgangspunktet for dens Forhold til Kunsten. Som Winckelmanns første kunstbegeistrede Skrifter fremkaldte Lysten til Studiet af den antike Kunstverden, saaledes vakte Wackenroder paa sin Side Kjærligheden til den tydsk-middelalderlige Kunst og dens Tidsalder. Med naiv Begeistring begynder han med at omskrive og oversætte saadanne Brudstykker af Vasaris gamle Kunstnerbiographier, som gaae

ud paa at skildre de berømte italienske Mesteres Storhed og sjælelige Høihed. Han forherliger f. Ex. Leonardo, dog ikke efter hans Eiendommelighed, ikke som dette bestemte Individ eller gjennem kunstforstandig Kritik, men under Titlen: «Mønsteret paa en kunstrig og tilmed høilærd Maler, fremstillet i Leonardo da Vincis Liv», og Afhandlingen indledes med disse sværmeriske Ord: «Den Tidsalder, da Malerkunsten gjenopstod i Italien, har bragt Mænd til Verden, til hvem vor Tid med Rette burde see op som til Helgene i Glorien.» Hvor overordentlig lidet helgenagtigt Italiens store Kunstnere under Renaissancen netop efter Vasaris Skildring af deres Levnetsløb levede, det oversees helt. Lige i sin allerførste Spire er den romantiske Kunstanskuelse forgiftet af Følelsesreactionen, og idet Kritikeren folder sine Hænder for at tilbede, glemmer han at aabne sine Øine for at see.

Mellem disse Stykker indfletter Wackenroder nogle Linier, der bære Overskriften: «Længsel efter Italien», hvori den Opfattelse af Italien første Gang kommer frem, som senere bliver den gjennemgaaende og obligate. Det at længes efter Italien og at elske Italien bliver som bekjendt en aldeles bestemt Paragraph i en ægte Romantikers Katechismus. Den ægte Romantiker foragter Enhver som aandløs, der ikke priser Italien og Rom. I Poesien gav denne Længsel sig Luft

i Masser af lyriske Digte, som opspæde og udtvære Mignon's guddommelige og ligesaa malende som poetiske Sang (Mignon nøies med at sige: «Die Myrthe still und hoch der Lorbeer steht», disse Digte udtale sig i Superlativer), og i Litteraturen i det Hele opkom det Italien, som jeg troer, man bedst og kortest kunde kalde Leopold Robert's Italien, — skjøndt dette Udtryk endnu er for bestemt — et Land, som aldrig har existeret paa andet Landkort end det romantiske. Det virkelige Italien med dets kraftige Farver og levende Bevægelse findes ikke her. Farven er erstattet ved idealistiske Former, Bevægelsen forstenet, for ikke at bryde et Sammenspil af skjønne og bølgende Linier. Italien blev for Romantiken det Samme som Dulcinea for Don Quichote, Idealet, om hvilket man paa et Par flaue, almindelige Betegnelser nær saa at sige ikke vidste Noget. Naar et bestemt, virkeligt Land skal være Længslernes Maal og Skjønhedens Hjemstavn, saa taber det ved denne Forfremmelse efterhaanden i Skildringen al sin virkelige og levende Skjønhed. Dog, det er jo heller ikke den virkelige og levende Skjønhed, som den senere Romantiker elsker i Italien, det er Italien som Ruin, det er Katholicismen som Mumie, det er den forkrøblede Folkeaand, der hermetisk indesluttet af en dels stupid, dels nederdrægtig Geistlighed har holdt sig uoplyst og naiv, det er her

som overalt det Forbigangnes matte og ulevedygtige Poesi.

Dog, Forherligelsen af Italien og af de fromme eller for fromme ansete italienske Malere er kun den Stige, ad hvilken Klosterbroderen stiger op til Lovprisningen af sit egentlige Idol, Albrecht Dürer. Sværmeriet for denne Tydsklands Kunstapostel knytter sig til Begeistringen for det gamle Nürnberg. Da Tieck og Wackenroder i Fællesskab i Aaret 1793 havde begivet sig paa Reise igjennem Tydskland, havde Nürnberg været deres Hovedvalfartsted. Jo oftere de saae Byen, med des større Deltagelse, ja Andagt, vendte de tilbage til den. «I sin hele Fylde traadte her det tydske Kunstliv dem imøde. Hvad de hidtil dunkelt havde anet, var her for længe siden blevet til levende Virkelighed. Hvor rig paa Mindesmærker af alle Kunstarter var ikke denne By med St. Sebaldus- og St. Lorents-Kirkerne, med sine Værker af Albrecht Dürer, Vischer og Krafft. Her var Haandværket ved Kunstsands og ivrig Flid blevet adlet til Kunst. Her var hvert Hus et Mindesmærke om Fortiden, hver Brønd, hver Bænk et Vidnesbyrd om Fædrenes stille, simple og tankerige Liv. Endnu havde ingen bleg Overkalkning gjort Husene ens. De prangede stateligt med brogede Billeder, der vare laante af Digtninge og Sagn. Ottnit og Siegmot, Dietrich og andre gammeltydske Helte stode ud-

skaarne som Beskyttere og Vogtere over Dørene. Der hvilede over den gamle, ærværdige Rigsstad med dens Vidundere og Underligheder en Duft af Poesi, som Politikens og Oplysningens Trækvind paa andre Steder forlængst havde bortblæst.»*)

Middelalder, gamle Huse, gamle katholske Kirker, gamle Niebelungenhelte over Dørene, jeg skulde troe, det var Noget for to unge, «angehende» Romantikere. I en Slags Kunstrus gjennemgik Vennerne Kirkerne og Kirkegaardene, de stode ved Albrecht Dürer's og Hans Sachs's Grave, og idet en svunden Verden nu steg op for deres Blik, blev det gamle Nürnbergs Liv af sig selv til en Kunstroman for dem. Det Afsnit i Hjerteudgydelserne, som fører Titlen «Albrecht Dürer's Æresminde», bliver det første Foster af disse Stemninger og samtidigt et Udtryk for den unge Mands varme Nationalfølelse. «Da Albrecht førte Penslen, da var Tydskeren endnu en eiendommelig og udpræget Charakter paa Verdensskuepladsen, og hans Billede gjengiver, ikke blot udvortes, men ogsaa inderligt, denne tydske Charakters alvorlige, ligefremme og kraftige Væsen trofast og tydeligt. I vore Dage er dette Præg gaaet tabt i Kunsten som i Livet. Den tydske Kunst, der indenfor Nürnbergs Ringmure var en from, husligt opdraget Yngling, er nu blevet til en Ver-

*) Köpke: Tiecks Leben I. 159.

densmand, der tilligemed det Smaastadsagtige ogsaa har mistet sin Eiendommelighed.» — Og dog er denne Nationalfølelse i Kunsten ikke Grundfølelsen hos Wackenroder, den hviler i en mere omfattende. Først og sidst prækes i den lille Bog imod al Intolerance i Kunsten. Udløsningen fra al Regeltvang, begrundet paa den dybe og ægte Skjønhedsglæde, forkyndes i et Sprog, der viser, hvor modtagelig og mimoseagtigt sensibel det nye Kunstevangeliums Forkynder er. «Den, siger han, hvis finere Nerver overhovedet ere bevægelige og modtagelige for den hemmelige Tiltrækning, der ligger skjult i Kunsten, hans Sjæl vil ofte der, hvor en Anden ligegyldig gaaer forbi, blive inderlig rørt, han vil blive delagtig i den Lykke: i sit Liv at finde hyppigere Anledning end andre Mennesker til vederkvægende indre Bevægelser og Stemninger.»

Disse indre Bevægelser og Stemninger fremkaldtes, som jeg har vist Dem, naturligst og lettest ved den musikalske Behandling af Poesien og Musiken selv, langt mindre naturligt ved fast bestemte legemlige Kunstformer.

Have vi nu Ret i den Opfattelse, at det er i den absolut musikalske Type af Poesi, at det Wackenroderske Kunstideal naaer sin sande og høieste Udformning, saa begriber man let, hvorledes det maatte gaae, da Tieck efter Wackenroders Død med Benyttelse af dennes efterladte

Papirer besluttede at skrive en Fortælling, i hvilken Klosterbroderens Længsler og Doctriner skulde vinde levende Skikkelse og personlig Form. Den tydske Malers Brev fra Rom til Vennen i Nürnberg blev Spiren til den nye Kunstner-Roman, der efter sin Helt, en gammeltydsk Maler fra Dürers Tid, fik Titlen: «Frantz Sternbalds Vandringer, en gammeltydsk Fortælling.» Charaktertegningen blev ubestemt og svag, Handlingen gik aldeles op i Samtale, Begivenhederne spille — frit og phantastisk som Drømme, der da ogsaa atter og atter forekomme, — med de matte Conversationsfigurer, der udgjøre Skriftets Helte og Heltinder, og selv disse Begivenheder afbrydes hvert Øieblik af de indlagte, pligtskyldigt-improviserede Sange, der bedst betegnes ved den Ytring af Sternbalds Ven Florestan, at man i Ord og Vers maatte kunne forme sig en hel Samtale af lutter Toner. Hvor Begivenhedernes Traad bliver allertyndest og Versenes Silke spindes allerfinest, udfylde endelig Musiknumre Pauserne. En primitiv Musik, Valdhorn eller Skalmei, foredrages, ja saa hyppigt, at Forfatteren senere i Zerbino selv gjør Løier med sin Overflod paa Valdhornmusik.

Det er derfor unægteligt en fin og slaaende Dom af Goethe, som vi gjennem et af Carolines Breve (I. 219) erfare. Goethe har sagt: »man burde egentlig heller kalde Bogen musikalske Van-

dringer paa Grund af de mange musikalske Fornemmelser og Stemninger; Alt var i Bogen undtagen Maleren. Skulde det være en Kunstnerroman, saa maatte dog overmaade meget Andet end Kunst komme paa Tale i Bogen .... han savnede den rette Gehalt, og det Kunstneriske kom til at tage sig ud som en forkert Bestræbelse ... der var imidlertid mange smukke Solnedgange deri». Endnu langt skarpere og mere gjennemtrængende er dog Carolines egen Dom. Hun skriver: «Om første Del kun saa Meget, at jeg bestandig er tvivlraadig, om Tieck ikke i Sternbald med Forsæt har villet skildre Kjærligheden til Kunst som en forkert Bestræbelse, der falder daarligt ud ligesom i Wilhelm Meister, men i saa Fald findes aabenbart en anden Mangel — der turde da være for lidet af det Menneskelige i Bogen. Den anden Del har ikke givet mig noget Lys desangaaende. Det er samme Ubestemthed, det fattes paa gjennemgribende Kraft — man haaber bestandig paa noget Afgjørende, paa at man et aller andet Sted vil see Frants gjøre et betydeligt Fremskridt. Gjør han det? Her er atter mange smukke Solopgange og Foraarsstemninger; Dag og Nat vexle flittigt, Sol, Maane og Stjerner stige op, Fuglene synge; alt dette er meget artigt, men dog tomt, og hvilken smaalig Vexlen af Stemninger og Følelser i Sternbald, smaaligt fremstillet! Af Vers er der næsten

altfor mange, og de fare saa løst ind og ud af hinanden som de sammenknyttede Historier og Begivenheder, i hvilke der tilmed findes mange fine Spor af al Slags Efterligning.»

Men naar der da ikke er nogen Handling i denne Bog, hvad handler den da om? Først indeholder den Kunstbetragtning, dernæst Naturbetragtning.

Først møde vi uendelige Reflexioner og Doctriner om Kunst og Poesi, gjennemtrukne med udvandede lyriske Digte, der alle ligne hinanden paa et Haar. Et enkelt stort Digt om Arion udmærker sig blandt Bunken og betegner Bogens Aand. Alle de tre romantiske Koryphæer A.W. Schlegel, Tieck og Novalis have forherliget Arion. P. L. Møller forherligede ham senere paa Dansk. De begriber, i hvilken Grad Sagnet om Digteren som Naturens Herre, begeistrende selv Havuhyrerne, baaret af Delphiner, uangribelig, uovervindelig og tilsidst udødelig i Mindet, maatte røre deres Hjerter. Arion var jo deres Symbol, deres Helt. Al deres Poesi er i visse Maader jo kun Forsøg paa at udlægge Sagnet om Arion, og hvad er efter dem vel alle de Ekcho- og Efterklangsbøger andet, der forherlige Digtere, Kunstnere, Skuespillere, Troubadourer, heltemodige og uimodstaaelige Tenorer! Narcissus burde være Titelbilledet for alle den Art Bøger. Hvad er altsaa Indholdet her? Trivielle Gjendrivelser af den trivielle Indvending

mod Kunsten, at den ikke er nyttig, triviel Forklaring af, at Kunsten bør være national, «da vi nu engang ikke ere Italienere, og en Italiener aldrig vil føle tydsk», Hymner til Albrecht Dürer; det er endog i Beundringen for ham, at de to Elskende første Gang mødes, som Werther og Lotte i Begeistringen for Klopstock; det er Stemninger, som dem, der hos os komme til Orde i Sibberns første «Gabrielis» og i Oehlenschlägers «Correggio». Visse bestemte Træk af Correggio ere endogsaa forud givne her f. Ex. det Motiv, at en Kunstner i Madonnabilledet fremstiller sin egen Hustru og endydermere Kunstnerens Sorg over at skulle skilles ved sin Frembringelse. En lang Ordsymphoni til Ære for Strasburger-Dom følges af bitre Sidehug til «de umodne raa Stenmasser i Mailand og Pisa og den usammenhængende Bygning «Domen i Lucca». Fremdeles Begeistring for Till Uglspil, som i de satiriske Litteraturcomoedier for Hans Wurst, fordi disse Herrer menes at repræsentere Phantasi og Ironi. Beundring for den Dürerske Hjort med Korset mellem Takkerne og for den «sande, fromme og rørende» Maade, hvorpaa Ridderen foran den strækker sine Been. Dette Billede er visseligt deiligt og naivt, men latterligt er det at see det godtgjort, at af alle de Maader, hvorpaa en Knælendes Been kan anbringes, er denne Maade at strække dem paa dog den allerchristeligste.

Atter og atter kommer den Tanke tilbage, at al sand Kunst maa være allegorisk, det vil sige marvløs og blodløs. De fleste af Digtene ere Allegorier, Hoveddigtet er en lang Allegori om Phantasus, uden Gnist af Phantasi i elendige Vers:

Der launige Phantasus,
Ein wunderlicher Alter,
Folgt stets seiner närrischen Laune.
Sie haben ihn jetzt festgebunden,
Dass er nur seine Possen lässt,
Vernunft im Denken nicht stört,
Den armen Menschen nicht irrt o. s. v.

Vi have Reminiscentser af denne Spot over de prosaiske Menneskers Udfald imod Phantasien rundtomkring i Andersens Eventyr. Dette Digt foredrages i Maaneskin. Som et idealt Sujet for Malerkunsten skildres dette Billede: «En Pilegrim i Maaneskin som Allegori paa Menneskeden.» — «Er vi maaskee Andet end vandrende vildfarende Pilegrimme? Kan Noget oplyse vor Vei uden Lyset fra oven?» Vi have stærke Spor af denne Aandsretning endnu hos Hauch, i den stadige Henpegen paa det Hinsides, i Forkjærligheden for Eremit- og Pilegrimsfigurerne.

Dog paa dette Standpunkt af Romantiken sprudler trods den blodløse Spiritualisme endnu en ubehersket Sandselighed i Veiret. Tizian og især Correggio lovprises af Frants, da han er

bleven helt udviklet som Maler, langt over alle andre Kunstnere. Især prises Correggio. Om ham hedder det: «I det Mindste skulde efter ham Ingen understaae sig til at fremstille Elskov eller Vellyst, thi for ingen anden Aand har det Glorrige i Sandseverdenen aabenbaret sig som for ham.»

Snart blev dette Standpunkt som bekjendt opgivet og ved Conseqventsens Magt et andet indtaget. Brødrene Sulpize-Boisserée fra Kölln opholdt sig i Paris, da Fr. Schlegel i 1802 studerede der. Schlegel holdt Privatforelæsninger for dem, og de gammeltydske Malerier i Louvre erindrede dem om nogle gamle Malerier i deres Fødeby, som den herskende akademiske Smag havde bragt i Forglemmelse. Senere lykkedes det dem at frelse et temmeligt stort Antal af fremragende Kunstværker, hvoraf allerede 1808 en Samling fremgik, der fik den største Betydning for Kunsthistorien. Den Omstændighed, at under de Napoleontiske Krige saamange Klostre bleve aabnede, rømmede og ophævede, blev af en væsentlig Indflydelse paa Kjendskabet til den gamle forglemte Kunst. I Fr. Schlegels Afhandling om Raphael i «Europa» sammenstiller han den ældre førraphaeliske Periode med den følgende: «Fra denne nyere Skole, hedder det, der betegnes ved Raphael, Tizian, Correggio, Giulio Romano, Michel Angelo er Kunstens Fordærvelse oprindeligt at udlede.» Denne Sætning bliver betragtet som saa

indlysende, at Schlegel end ikke finder det nødvendigt at forsøge en Begrundelse, ja to Sider derefter tilstaaer han endog, at han slet ikke kjender Michel Angelo af Selvsyn. Man har her den romantiske Frækhed i dens Blomst. Dette Monstrum af en Kunstkritiker, der for desbedre at forgude de gamle hellige Klostermalerier, udleder Kunstens Fordærvelse fra Raphael, Correggio, Tizian og Michel Angelo, tilstaaer uden mindste Blu, at han end ikke selv har seet det aller Ringeste af denne Kunstens største Aand. Han finder Dommen over ham i sin sædelige Bevidsthed, uden smaalig Erfaring.

Dog vi behøve ikke at gaae saavidt frem. Allerede her i Sternbald gaaer Klosterbroderfromheden med sin hele andægtige Smægten igjen i et Heldøreri uden Mage. Det var dette, som irriterede Goethe. Det Standpunkt at ville gjøre Fromheden til Grundlag for den sande Kunstvirksomhed, det Standpunkt, som hele Gruppen af de nytydske nazarenske Malere snart gav sig til at realisere, var en uafbrudt Gjenstand for hans Spot. Han brugte bestandig det Udtryk om Nazarenerne, at de sternbaldiserede.

Direkte mod Romantikerne retter han da paa denne Tid det Skrift, han udgav til Minde om Winckelmann. Det hedder her:

«Skildringen af det antike mod denne Verden og dens Goder rettede Sindelag fører os umiddel-

bart til den Betragtning, at saadanne Fortrin kun ere forenelige med et hedensk Sind. Hin Tillid til sig selv, hin Virken i det Nærværende, den rene Ærefrygt for Guderne som Stamfædre, Beundringen for dem næsten kun som for Kunstværker, Hengivelsen i en overmægtig Skjæbne, og den paa Eftermælets høie Betydning, altsaa atter paa denne Verden beroende Udsigt ud i Fremtiden, alt dette hører saa nødvendigt sammen, danner et saa uadskilleligt Hele, forener sig til en af Naturen selv tilsigtet Tilstand af det menneskelige Væsen, saa at vi iagttage en uforstyrrelig Sundhed i Nydelsens høieste Øieblik som i Opofrelsens eller Undergangens smerteligste. — Dette hedenske Sindelag lyser frem af alle Winckelmanns Handlinger og Skrifter. . . . Denne hans Fjernen sig fra enhver christelig Tænkemaade, ja hans Uvillie imod den maa man have for Øie, naar man vil bedømme hans saakaldte Religionsforandring. Winckelmann følte, at man for i Rom at være en Romer, for inderligt at væve sig sammen med Livet der, nødvendigvis maatte bekjende sig til hin Menighed, hengive sig til dens Tro, rette sig efter dens Skikke. Denne Beslutning blev lettet ham derved, at den protestantiske Daab ikke havde formaaet at indvie ham som en grundigt født Hedning til Christen. . . . Ganske vist sætter der sig en Art Plet paa Enhver, der forandrer Religion, fra hvilken det synes umuligt at rense ham. Men-

neskene skatte den udholdende Villie saameget des mere, jo mere de alle ere delte i Partier og bestandig have deres egen Sikkerhed og Ro for Øie. Udholde skal man der, hvor Skjæbnen snarere end et Valg har stillet os. — Var dette nu den ene, meget alvorlige Side, saa lader Sagen sig ogsaa see fra en anden, fra hvilken man kan tage den lettere og muntrere. Visse Tilstande i Mennesket, visse moralske Pletter, som vi ingenlunde billige, have en særegen Tiltrækningskraft for vor Phantasi. . . . Personer, der ellers maaskee kun vilde forekomme os mærkværdige eller elskværdige, synes os nu forunderlige, og det lader sig ikke negte, at Religionsforandringen mærkeligt har forhøiet det Romantiske i Winckelmanns Liv og Væsen for vor Indbildningskraft.»

Man begriber, at disse Ord bragte Romantikerne, der dengang alle stode paa Springet til at gaae over til Katholicismen, i den høieste Forbitrelse. Fra nu af var det forbi med Goethe-Dyrkelsen. Tieck var i Rom, og det Rygte udbredte sig, at han var ifærd med at antage den katholske Tro, som hans Kone og Datter i ethvert Tilfælde antog. Fr. Schlegel er da lige paa Nippet til at foretage Skridtet. Han opholder sig i Kölln og holder Forelæsninger, paa samme Tid som han paa alle mulige Steder: i Kölln, Paris, Würzburg, München o. s. v. ansøger om en fast Ansættelse. «Paa ret klækkelige Betingelser,» skriver han i

Juni 1804, «var jeg endog gaaet til Moskau eller Dorpat. Dog,» siger han, «vilde jeg foretrække Rhinen.» Mon fordi Egnen der er katholsk? Nei. «Laxen er her uovertræffelig, ligeledes Krebsen, desuden Vinen.» Da han senere afgjort gaaer over til Katholicismen, er som bekjendt Metternichs pecuniære Tilbud det afgjørende Motiv. Lax, Krebs og Vin lod han sig da bringe til Østerrig. Nu bliver han som rasende over Skriftet om Winckelmann, om hvilket han udtaler sig med grændseløs Foragt. Men allermorsomst er det dog at see, hvorledes dette lille Arbeide falder som en Bombe ned mellem de rigtige politiske Reactionære i Wien. Gentz, som allerede da nærmede sig det Standpunkt, hvorpaa han stod, da han 1814 skrev til Rahel, at han var bleven «uendelig gammel og uendelig slet», og som han charakteriserer saaledes: «Jeg maa skildre Dem den Skikkelse, min Verdensforagt og min Egoisme nu har antaget. Jeg beskjæftiger mig, saasnart jeg kun kan kaste Pennen, med intet Andet end med Indretningen af mine Værelser, og studerer uden Afbrydelse paa, hvorledes jeg kan skaffe mig bestandig flere Penge til Meubler, Parfums og ethvert Raffinement i saakaldt Luxus. Min Appetit til Maden er desværre borte. I dette Fag driver jeg endnu kun Frokosten med nogen Interesse.» — Gentz skriver 1805 saaledes til sin værdige Ven, Adam Müller.

«Hvad der har frapperet mig overordentligt i Deres Brev, det er Deres Dom over Goethes nyeste Producter. Jeg kjender dem begge, men havde ikke vovet at udtale mig saaledes om dem. At jeg tænker om dem som De, kun endnu noget mindre gunstigt, vil jeg ikke negte. Noterne til Rameau ere kun trivielle og platte. Endnu den Dag idag at vaase saaledes om Voltaire og d'Alembert, er dog virkelig ikke en Goethe tilladt. Afhandlingerne om Winckelmann ere atheistiske. Et saa bittert, lumsk Had til Christendommen havde jeg aldrig tiltroet Goethe, om jeg end fra denne Side længe ventede mig noget Ondt af ham. Hvilken uanstændig, cynisk, faunagtig Glæde synes han ikke at have følt ved den Opdagelse, at W. egentlig var «en født Hedning», og af den Grund har været saa ligegyldig mod alle christelige Religionspartier. Nei! fra disse to Bøger reiser Goethe sig i mit Omdømme ikke saa let igjen».*)

Saaledes seer De, at Goethes Afhandling naaede lige til sin Adresse, og at Romantikernes Kunstbetragtning fornam som et Slag i Ansigtet i det Øieblik, Goethe stillede sin imod den.

Ved den Naturbetragtning, som svarer til denne Betragtning af Kunsten, maae vi endnu dvæle. Naturbetragtningen drager, som baade

*) Briefwechsel zwischen Gentz und Adam Müller. 48.

Goethe og Caroline antydede, i «Sternbald» Interessen bort fra Personer og Handling.

Jeg har tidligere skildret, hvorledes Rousseau gjenopdagede Naturfølelsen. Som Sainte-Beuve etsteds har sagt i Anledning af Rousseaus Par Ord om Svalen, der byggede Rede paa hans første Hjem: «Denne Svale var det, som i Litteraturen spaaede Sommerens Komme». Det er denne Naturfølelse, der, som jeg har vist det, gaaer igjen i «Werther». Den Metamorphose, den nu undergaaer, er den, at Naturbetragtningen, der hos Rousseau havde været følsom, hos Romantikerne bliver phantastisk. Derfor deres Tilbagesøgen til Legender og Eventyr, til Folkeovertroen med alle dens Alfer og Kobolder. Goethe havde sagt: «Natur hat weder Kern noch Schale, Alles ist sie mit einem Male», Romantikerne vilde kun holde sig til Kjernen, til det hemmelighedsfuldt Inderlige, som de søge at faae frem, efter først at have lagt dèt ind. Det anelsesfulde Sind speiler sig i Naturen og seer lutter Anelser. Tieck danner som bekjendt Ordet Waldeinsamkeit (Vennerne paastode, at det maatte hedde Waldeseinsamkeit). Romantiken raaber med zitrende Stemme ind i Skoveensomheden, og Ekcho bringer den lutter zitrende Gjenklang tilbage. Alexander v. Humboldt har vist, hvorledes Oldtidens Mennesker egentlig kun fandt Skjønhed i Naturen, forsaavidt den var smilende, venlig og Menneskene nyttig. Omvendt

Romantikerne: For dem er Naturen uskjøn, forsaavidt den er nyttig, og de finde den skjønnest i dens Vildhed, eller naar den indjager uvis Angst. Nattens og Bjerggrubernes Mørke, den Eensomhed, i hvilken den paniske Skræk berører Sindet med sin Gysen, er Romantikeren kjær, og den Tieckske Fuldmaane straaler saa ufravigeligt derover, som var den en Theatermaane af oliet Papir med en Lanterne i Ryggen. Jeg siger den Tieckske; thi han er blandt alle disse unge Skribenter det uomtvistelige Ophav til det romantiske Maaneskinslandskab, i hvilket man maa tænke sig alle Figurerne fra hans Skrifter anbragte. Det synes mig heller ikke vanskeligt at forklare, hvorfor det netop bliver ham, som opfinder Skoveensomheden, den maanebeskinnede Tryllenat og Resten. Tieck er født i Berlin, den af alle større Byer, hvis Omegn vel omtrent afgiver de færreste skjønne Naturindtryk. Aldrig troer jeg at have seet et fattigere Landskab end det, som dannes af disse brandenburgske Sandstepper, paa hvilke de tynde lange Grantræer staae stivt i Geledder som preussiske Soldater. Som Rousseau i en paradisisk skjøn Natur — Egnen omkring Genève og Montblanc — blev directe, umiddelbart, sentimentalt betaget af Naturen, saaledes fik Tieck i en naturløs Egn den sygelige Hovedstadslængsel efter Skov og Bjerg, som affødte Phantasteriet overfor Naturen. Det kolde og dagklare Berlin med sin

moderne nordtydske Rationalisme vakte Urskovslængsler og Tilbøieligheder til en Urpoesi.

Vil De overbevise Dem om Sandheden heraf, da gaa til Tiecks eget Levnet. Læs i hans Biographi Fremstillingen af Opholdet i Halle 1792: *) «Hvor meget anderledes, rigere og venligere traadte ikke Naturen ham imøde i den grønne Saaledal end paa de flade Heder om Berlin. Med dobbelt Magt greb ham hin Følelse af uendelig Længsel, som indtil den smerteligste Ophidselse fyldte hans Hjerte, naar han om Foraaret streifede igjennem Skoven. Da vendte hin Naturdrukkenskab tilbage, en hemmelighedsfuld Magt syntes at drive ham frem. Intetsteds dvælede han hellere end paa den saakaldte Høltybænk i Nærheden af Giebichenstein. Herfra oversaa han Flod og Dal. Hvor ofte saa han ei Solen synke bag Aftenskyerne og Maanen i tusinde gyldne Straaler speile sig i de blidt bevægede Bølger og drømmerisk blinke gjennem Buske og Grene! Her har han hvilet mangen Sommernat og drukket Natur i fulde Drag.»

Føler De den Udespærredes Naturlængsel i Skildringen, et Syn paa Naturen, der til Baggrund har Synet af Brosten?

Og med endnu bestemtere Træk er den Tieckske Naturopfattelse knyttet til hans person-

*) Köpke I. 139.

lige Naturindtryk i Beskrivelsen af den Aften, som fulgte paa den anstrengende Fodvandring, Tieck og Wackenroder i Fællesskab foretoge i Fichtelgebirge: *) «Wackenroder, der var uvant med saadanne Strabadser, kastede sig strax paa Sengen. Men Tieck var for bevæget; han kunde efter Alt, hvad han paa den Dag havde oplevet, ikke sove. Naturaanderne vaagnede op. Han aabnede Vinduet. Det var den mildeste, herligste Sommernat. Maanelyset fløð i fulde Straaler ned over ham. Der laa den for ham, den maanebeskinnede Tryllenat, Naturen med sine ældgamle og evigt unge Eventyr og Vidundere. Atter svulmede hans hele Hjerte. Til hvilket fjernt, ubekjendt Maal drog det ham ikke med uimodstaaelig Kraft! Mildt og beroligende klang et Valdhorns svævende Toner igjennem Natten. Han følte sig vemodigt bevæget og dog uendelig lykkelig.»

De seer: end ikke Valdhornet fattes. Hvad der fattes, det er det bestemte bekjendte Maal. Saaledes ogsaa i Sternbald, hvor den omflakkende, kun af Længsler og anelsesfuld Begeistring ledede Maler, som han selv siger, stedse glemmer sit egentlige Maal. «Man kan, siger en af Bogens Personer, ikke glemme sit Maal, fordi det fornuftige Menneske allerede forud har indrettet sig saaledes, at han intet Maal har.» Føler De ikke,

*) Köpke I. 168.

i hvilken Grad denne bestemte Art af Naturfølelse og den Vilkaarlighed, hvorpaa jeg bestandig har gjort Dem opmærksom, staae i Sammenhæng og fremgaae af hinanden?

Lad os da see, hvad det er for Landskaber, Frants Sternbald forstaaer og maler, og hvorledes det er, han maler og forstaaer dem:

Et Sted hedder det (p. 45) «Frants vilde til at tegne Landskabet, men den virkelige Natur syntes ham tør mod dens Speilbillede i Vandet.» Alle faste Omrids, alle bestemte Contourer det er den tørre Prosa, Speilbilledet i Vandet, det er Billedet i 2den Potents, romantisk Raffinement, Reflex og Reflexion. — Et andet Sted (p. 336) siger Frants: «Jeg gad male eensomme, gyselige Egne, møre itubristede Broer mellem to steile Klipper over en Afgrund, gjennem hvilken en Skovstrøm skummende bryder sig Vei: vildfarende Vandringsmænd, hvis Gevandter flagre i den fugtige Vind, frygtelige Røverskikkelser, der springe frem af Hulveien, anholdte og plyndrede Vogne, Kamp med de Reisende.» Pure Theatercoulisser, mellem hvilke der opføres Melodrama! — Og i hvad Aand skal Naturen opfattes? «Undertiden, siger Frants, kjæmper min Indbildningskraft og giver sig ikke tilfreds, før den har udtænkt og iværksat noget Uhørt. Yderst selsomme Skikkelser vilde jeg da male i en forvirret, næsten uforstaaelig Forbindelse, Figurer, der vare sam-

mensankede af alle Dyrearter og forneden endte i Planter: Insekter og Orme, som jeg vilde paatrykke en vidunderlig Lighed med menneskelige Charakterer, saa at Sindsstemninger og Lidenskaber ytrede sig forunderligt og dog frygteligt o. s. v.» Store Himmel, hvilket Landskab, hvilken Lobscowse af Rariteter! Hører De ikke allerede her Hoffmann komme anstigende med sin Armee af 10,000 Grimacer, troer man ikke at see Noachs Ark for sig, kun at Elephanten staaer paa Hovedet paa en Snabel, der ender som en Hornfisk, medens Hundens Been ere fire Asparges o. s. v.? Er det ikke her som i Freischütz den hellige Antonius's Fristelser, malt af Teniers eller endnu bedre af Höllen-Brueghel med den hele Hexesabbath? For den ægte Romantiker tager Naturen med sin Mylr af levende Former og Væsener sig ud som et Legetøisskab, og dette Legetøi snakker og pludrer som Legetøiet i Andersens Eventyr. Læs f. Ex. endnu denne Skildring af et romantisk Landskab i Novalis's: Heinrich v. Ofterdingen: Paa en Høi saae de et romantisk Land, der var oversaaet med Byer og Borge, med Templer og Gravsteder, og som forenede al de beboede Sletters Ynde med Ørkenens og steile Klippeegnes frygtelige Tillokkelser. De skjønneste Farver vare tilstede i de lykkeligste Blandinger, Bjergspidserne glimrede som Fyrværkeri i deres Is- og Sneedække. Sletten

smilte i det friskeste Grønt. Horizonten smykkede sig med alle Nuancer af Blaat, og fra Havets Mørke vaiede utallige brogede Vimpler fra talrige Flaader. Her saa man et Skibbrud i Baggrunden, foran det et muntert Gjæstebud, hist det skrækkeligt skjønne Udbrud af en Vulkan, en Jordrystelses Ødelæggelser og i Forgrunden et elskende Par under skyggende Træer skjænkende hinanden de sødeste Kjærtegn; til Siden et frygteligt Slag og midt i det et Theater fuldt af de latterligste Masker; paa den anden Side i Forgrunden et ungdommeligt Lig paa en Baare, som en utrøstelig Elsker fastholdt, og de grædende Forældre ved Siden af; i Baggrunden en elskelig Moder med sit Barn ved Brystet og Engle hvilende ved hendes Fødder og kiggende frem af Grenene over hendes Hoved.»

Hvilket Potpourri! Over alt dette ligger saa det uundgaaelige, lysegule Skjær fra alle Elskendes Ven og Velynder, Beskytter og Røber, Romantikernes høieste Trøst og Guddom: Manden i Maanen; det er Romantikernes sande Frelsermand. Hans runde Physiognomi, hans høire og venstre Profil have al den Tydelighed, som et romantisk Physiognomi overhovedet modtager. Det er hans gule Livree, som alle Romantikens Riddere bære. Og en større Maaneskinsridder end Frants Sternbald skal man søge om.

Jeg vilde ønske, siger han, at jeg kunde

gjennemstrømme hele Verden med Elskovssang, røre ved Maaneskinnet og Morgenrøden, saa at de gav Gjenklang af min Kval og Lykke, saa at Melodien greb Træer, Grene, Blade og Græs, og de alle spillende min Sang maatte gjentage den som med Millioner af Tunger. Og derpaa synger han sagte.

Mondscheinlied *)

Hinter'm Wasser wie flimmende Flammen
Berggipfel oben mit Gold beschienen,
Neigen rauschend und ernst die grünen
Gebüsche die blinkende Häupter zusammen.
Welle, rollst du herauf den Schein,
Des Mondes rund freundlich Angesicht?
Es merkt's, und freundlich bewegt sich der Hain,
Streckt die Zweig' entgegen dem Zauberlicht.
Fangen die Geister auf den Fluthen zu springen,
Thun sich die Nachtblumen auf mit Klingen,
Wacht die Nachtigall im dicksten Baum,
Verkündigt dichterisch ihren Traum
Wie helle blendende Strahlen die Töne nieder fliessen
Am Bergeshang den Wiederhall zu grüssen.

Her er Alt! Maanens flimrende Flammer, Buske med blinkende Hoveder, Bølger der rulle Fuldmaaneansigtet, Aander, som springe paa Bølgerne, Nat som hos Novalis, Natblomster, Nattergal, ja en Nattergal, hvis Toner atter flyde som blændende Maanestraaler.

Og aldeles stereotypt vender dette tilbage. Et Sted (p. 48) har Frants en Drøm: «Han

*) p. 248.

malede ubemærket Eremiten, hans Andagt, Skoven med dens Maaneskjær, ja det lykkedes ham endog, og han kunde ikke begribe hvorledes, at bringe Nattergalens Toner ind i Maleriet.» O musikalske Malerkunst! Havde Goethe saa ikke Ret i at finde mere Musik end Maleri i Bogen?

Hvor høist charakteristisk er det nu ikke at see Den, der saaledes har svælget i en fattig og gold Naturs phantastiske Grimacer føle sig ganske ilde tilpas, naar han staaer overfor et rigt og yppigt Landskab, der sprudler af Sundhedens Saft og Kraft som Syd-Englands. De veed, at Shakspeare aldrig har havt en inderligere og mere lidenskabelig Beundrer end Tieck. De begriber, i hvilken Grad det var hans Ønske engang at staae midt i den Natur og midt i de Omgivelser, i hvilke hans store Lærer og Mester havde tilbragt sit Liv, og hvorfra han havde indsuget sine første Indtryk. Han ventede sig selvfølgelig Meget. Men ak! hvilken Skuffelse! I Shakspeares Natur følte Shakspeares indbildte Aandsbeslægtede sig ilde tilpas. Hvad der udmærker Syd-Englands Landskab, er en næsten utrolig Frodighed og Kraft. Men Grøden er for Romantikeren upoetisk, fordi den er nyttig, fordi den har et Formaal; kun den Blomst er romantisk, der aldrig sætter Frugt. Man fatter da Skuffelsen. Ingensteds seer man saa mægtige, saa bredtskyggende Egetræer, ingensteds saa høit og saftigt Grønsvær.

Saa langt Øiet rækker, seer man det uendelige grønne Græsteppe strække sig ud over bølgende Høie og fede Enge, hvor det prægtige Hornkvæg græsser og tygger Drøv. Hvide, gule, blaa Markblomster og Kornblomster afbryde massevis Farvens Ensformighed og udaande en Duft, som Luftens stadige Fugtighed gjør saa frisk, at den aldrig bedøver. Hele denne Vegetation er frisk, ikke som Sydens formfuld og plastisk. Den vandrige, vædskerige Plante varer ikke længe, Livet strømmer flygtigt og rask igjennem den. Om Træer og Planter ligger den fugtige Luft som en lysende Damp, hvis bløde Flor i Almindelighed fanger og mildner Solstraalerne, og over den lyseblaa Himmel glider som i Danmark bestandig et Skylag. Er Himlen imellemstunder fuldkommen klar, og lykkes det Solen et Øieblik uden nogen Gjennemfart gjennem Taager at naae til Jorden, da lyse Regn- og Dugdraaberne paa det friske, saftige Græs og paa de utallige brogede Blomsters silke- og fløielsagtige Kronblade mere end Perler og Guld. Hvad gjør det, at dette Græs er bestemt til at fortæres? Hører det ikke netop til dets Skjønhed, at det seer saa nærende ud? Hvad gjør det, at de frugtbare Agre ere dyrkede med alle Agerdyrkningskunstens fortrinligste Redskaber, eller at Kvæget er passet og pudset med den sindrigste Omhu, seer ikke Dyre- og Planteverdenen netop derved saa

kraftig, nærende og velnæret ud? Det er ganske vist ikke Ørkenens eller Oceanets eller Schweitzerlandskabets ophøiede Skjønhed. Men skulde denne Natur ikke have sin Poesi? hvo har en Aftenstund opholdt sig i Parkerne ved Kew med deres uhyre gamle Ege og har ikke følt sig stærkt fristet til at give Alfedandsen fra «De lystige Kvinder i Windsor» eller «Sommernatsdrømmen» disse Omgivelser til Sceneri! Det var i disse Omgivelser, at Shakspeare digtede dem. Man aner, med hvilke Øine han saa paa dette Landskab. — Med hvilke Øine betragter Tieck det?

«Endelig ønskede han*) at lære England udenfor London at kjende. Hvorhen kunde denne Udflugt gaae, om ikke til Shakspeares Fødested? Først til Oxford. Men heller ikke Naturen kunde Tieck afvinde nogen Smag. Det var et yppigt grønt, et herligt dyrket Land, hvorigjennem de kjørte; men det var en lavet, tilskaaret Natur [ingen Urpoesi!] Oprindelighedens Charakter havde den tabt. Den manglede Umiddelbarheden, hin Hellighed, som han kaldte det, der tiltaler Gemyttet, og som saa ofte havde rørt ham i Hjemmets fattige Egne. Ved Industrien var den bleven berøvet sin digteriske Duft.»

Det er da altsaa klart, at der i den hjemlige Natur maa have været Noget, der kom hans person-

*) Köpke I. 376.

lige Aandsretning imøde. Den phantastiske Naturbetragtning vilde ikke have naaet en saadan Høide netop i dette Land, hvis der ikke i selve Naturen her var noget Phantastisk. Tydeligt nok er den tydske Natur kommen den phantastiske Betragter i Møde paa Halvveien. Jeg har tidligere gjennem en Skildring af italiensk Natur vist Dem, af hvilken uromantisk Art dens høieste Skjønhed er. Jeg vil trods Schwartzwald, og trods Bloksbjerg heller ikke ligefrem indrømme, at den tydske Naturs Skjønhed er phantastisk; thi som Taine har sagt: Kunstens Skjønhed er kun phantastisk, Naturens er mere end phantastisk; thi det Phantastiske er kun en Sygdom i vor menneskelige Hjerne. Men den frembyder Tilknytningspunkter for en vis Art Phantasteri. Især maa man mærke, at det charakteristisk tydske Landskab er uden Berøring med Havet og mangler det vide befriende Pust, som Havet giver. Disse Flod- og Bjerglandskaber have aldrig den aabne frie Horizont, hvortil vi ere vante. Men lad mig for ikke at udtrykke mig almindeligt, gaae lige løs paa Sagen, paa selve den Natur, i hvilken Tieck længst og stadigst levede, Egnen omkring Dresden, det saakaldte sachsiske Schweitz. Lad mig med faa Ord skildre Dem, hvordan den for mig seer ud, og lad mig saa vise Dem, hvordan den seer ud for en romantisk Digter. Jeg behøver heller ikke her at tale ubestemt og vagt; thi

jeg har kjendt flere romantiske Digtere personligt, og jeg har for flere Aar siden netop gjennemreist denne Egn med en ung tydsk Digter af den romantiske Retning.

Jeg har nylig for at opfriske Erindringen atter tilbragt nogle Dage i den klare Bjergluft, skuende ud over Böhmens Klippeland og Høisletter, der ligne et Hav, af hvilket skarptrandede Bjerge dukke op som Øer, med uoverskuelig Rigdom af Marker og granbevoxede Fjelde. Man gaaer gjennem Uttenwalder Grund op paa Bastei. Dalen er indesluttet af høie, lagvis optaarnede phantastiske Sandstensfjelde med Graner klyngende sig ind i hver Revne. Tidt ligger den øvre Del af Bjerget truende helt ud over den lavere og synes at ville falde ned. Mange underlige Luner af Naturen forekomme: Porte, endog tredobbelte Porte i Klippen. Naar man stiger op paa Bastei, har man paa venstre Haand det vidunderlige Landskab, i hvilket de steile Klipper ligne uhyre Gravstene som paa en Jødekirkegaard, et forfærdeligt, tragisk Landskab, passende til Decoration for de døde Nonners Dands i «Robert le diable.» Fra Bastei har man endelig lige for sig den uhyre Slette med sine steile Klippeøer — Klippefæstningen Königsstein ligger paa en saadan — med lige, sikre Linier, haarde, uden ringeste malerisk Skjønhed. — Kuhstall er en uhyre Rundbue, som Klippen danner. De seer, at denne

Natur bestandig tager sig ud som dannet af Menneskehaand, som Kunst, som Product af Phantasi. Udsigten deroppe fra var, da jeg sidste Gang saa den, forunderligt imponerende i det skjønneste Sollys. Over de vældige Granskove, der bedækkede de underliggende Høider, og hvis Toppe saae ud som Filt eller Uld, laa et kraftigt blaagrønt Skjær tragtformet stigende op langs de omliggende Bjerge. De böhmiske Landsbyer laae gruppevis fordelte, skinnende som Ruder i Solen; langt borte Basaltbjerge, nærmere pyramideformige, firkantede eller obeliskagtige Klipper. Stod et enkelt Løvtræ nede mellem Granskovene, tindrede dets da i Efteraaret gulige Løv i de mørke Omgivelser som Guldpletter. Ellers var der intet andet Gult end Lavarterne langs nogle Klippesider. Disse Klipper saae ud, som om Kjæmper i Tidernes Morgen havde sloges med dem, ligesom Børn slaaes med Sten eller havde stablet dem ovenpaa hverandre i Leg. Fra Vinterbjerget see Bjergene ud som Levninger af Cyclopernes By. Man seer f. Ex. en vældig Bjergside, steil og glat som en Mur, grandækket midt i et Landskab af umaadelig Vidde. Prebischthor endelig er maaskee det skjønneste af det Alt. Atter der har Klippen dannet noget Phantastisk: en aaben Port; en uhyre aldeles lige Klippebjælke, har lagt sig som Overligger over to Klippetaarne. Man kan sidde oppe under den og har da to Landskaber for sig, et under Buen

tilvenstre og et aabent paa høire Haand. Da jeg ved Aftentid sad der, var det første haardt, koldt, strengt; over det andet, i det andet gik Solen ned, rød og glødende. Det første Landskab var som Dur, det andet som Moll, det første havde intet Øie, det andet lyste og straalte.

Se her har De en nøiagtig Rapport om, hvordan Naturen for mig tog sig ud, altsaa om hvordan den seer ud, betragtet af en kold og ædruelig Realist. Den tydske Romantiker, med hvem jeg første Gang fulgte, syntes mig mindre bevæget ved Skuet, end jeg selv. Idetmindste sagde han i Dagens Løb Lidet eller Intet. Men da vi ud paa Natten skulde til at stige ned af Bjerget, da blev hans Phantasi paa engang levende. Det var helt mørkt, og Mørket virkede stærkt paa hans Nerver. Det forekom ham, jo mere Mørket faldt paa, som om flere og flere af Naturaanderne kom frem. Og da vi nu i det Fjerne opdagede de første oplyste Punkter, Ruder i de Huse, som laae langs Bjergene, men hvis Omrids man paa Grund af Mørket ikke kunde see, var det ham, som om Ruderne sad i selve Klippen, som havde Klippen hævet sig, og man kunde see ind, hvis man gik nær nok hen. Disse Ruder vare ham som store Øine, hvormed Bjergaanden saa ud paa os; det var ham, som om disse store Skovskrænter betragtede os. Han var i en uhyggelig og barok, ægte romantisk Stemning, og jeg kunde ikke følge ham. Men jeg fik

ved denne Leilighed praktisk og personligt à brûle-pourpoint et Indtryk af, hvorledes en tydsk Romantiker fra den gode gamle Tid saa paa Naturen, hvorledes den først ved Nattetid blev Natur for ham, hvorledes han ikke saa paa den, men ved Siden af den og om bagved den, og ved at iagttage hvormeget Mere og tillige hvormeget Mindre min Ledsager følte overfor Landskabet end jeg, begreb jeg Berettigelsen og Ensidigheden, Unaturligheden og Poesien i den romantiske Naturbetragtning.

IX.

Har De nogensinde staaet i et Speilkabinet, seet Dem selv og alle Gjenstande fordoblede i det Uendelige ovenover, nedefter, til alle Sider? I saa Fald har De en Forestilling om den Svimmel, man undertiden kan føle overfor den romantiske Kunstform. De husker den pudsige Effect, det gjør, naar i Holbergs Ulysses v. Ithacia Personerne bestandig gjøre Løier med, hvad de selv ere og forestille, naar Ulysses foreviser sit lange Skjæg, der er groet ud i det Tiaars-Felttog, naar der paa en Coulisse staaer skrevet: «Dette skal være Troja», og naar Jøderne tilsidst bryde ind og trække de Klæder af Skuespilleren, som han har laant til at spille Ulysses i. Skuespilkunstens Virkning beroer som bekjendt paa Illusion, og Illusion er en for mange Kunster fælles Bestemmelse. Saaledes illuderer en Statue og et

Maleri ligesaa fuldt som et Theaterstykke, og Illusionen beroer paa, at man et Øieblik antager Stenen for Menneske og den malte Flade for en Virkelighed, der gaaer i Dybden, ligesom man hvert Øieblik glemmer Skuespillerens Person over hans Rolle. Denne Illusion er imidlertid kun fuldstændig i Momenter. Den rent Udannede kan vel et Øieblik helt lade sig skuffe: Saaledes skjød en indisk Soldat i Calcutta den Skuespiller, der spilte Othello, med det Udraab: «Aldrig skal det siges, at i min Nærværelse en Neger har myrdet en hvid Kvinde!» Men hos den Dannede er Illusionen kun momentvis tilstede, saa igjen et Øieblik ophævet o. s. v. Den kommer og gaaer, kommer i det Øieblik, Tragoedien bringer En Taarer i Øinene, gaaer i det Øieblik, man trækker sit Lommetørklæde frem og betragter sin Nabo. I denne Illusion er nu Kunstværkets Virkning samlet som i sin allerfineste Spids. Illusionen er Kunstværkets Reflex i Tilskuerens Sind. Illusionen er det Skin, det Spil, hvorved det, som i Sandhed er uvirkeligt, bliver Virkelighed, bliver Alvor for Tilskueren.

I det simple, ligefremme Kunstværk er ingen særlig Opmærksomhed helliget Illusionen. Der sigtes ikke til den, Intet er gjort for at styrke den eller give den en særligt pirrende Charakter, end mindre er noget gjort for at slaae den itu.

Det er imidlertid let at see, at Illusionen

kan faae noget saadant Pirrende og Piquant i alle Kunster. Naar f. Ex. paa et antikt Basrelief en Herme eller et andet Gudebillede af Sten er fremstillet, naar et Maleri forestiller et Maleratelier eller et Værelse, hvori der hænge Malerier, saa er det ligesom stærkere antydet, at Basrelief'et ikke selv vil gjælde for Sten, at Maleriet ikke selv vil være Maleri, og af samme Art er Virkningen, naar i en Comoedie en eller anden af Personerne f. Ex. udbryder: «Antager Du mig for en Theateronkel?»

Endnu skarpere Lys falder der over Theaterillusionen, eller rettere endnu mere bringes den i Glemme, naar i et Stykke selve de optrædende Personer udføre en Comoedie, som i Shakspeares Hamlet eller Sommernatsdrømmen. At de, som ikke deltage i dette Skuespil, ogsaa spille Comoedie synes da besynderligt eller umuligt. Illusionen er da her kunstigt forøget og dog samtidigt formindsket, idet Opmærksomheden henledes paa den. Det er tydeligt nok, at denne Leg med Illusionen er slaaet stærkt ned i Tieck og maatte gjøre det. Da det er Illusionen, som gjør Kunsten til Virkelighed og Alvor for Beskueren, er det gjennem Brud paa Illusionen, at han ret for Alvor føler Kunsten som frit vilkaarligt Spil.

Tieck driver da ironisk Gjæk med Alt, hvad man pleier at lade uomtalt for ikke at forstyrre den. I «Der gestiefelte Kater» spørger Kongen

Prinds Nathanael: «Men sig mig, naar De boer saa langt borte, hvorledes gaaer det da til, at De kan tale vort Sprog saa flydende?» Nathanael: «Tys!» Kongen: «Hvad?» Nathanael: «Tys, tys — ti dog stille, ellers mærker Publicum dernede dog tilsidst, at det er i høi Grad unaturligt.» — Strax efter bemærker saa en af Tilskuerne: «Hvorfor kan Prindsen ikke heller tale et fremmed Sprog og lade det oversætte af sin Tolk? — det er noget forbandet dumt Tøi.» Denne Tilskuerens Bemærkning er, som De let forstaaer, polemisk, rettet imod den platte Fordring til Naturlighed i Kunsten, der repræsenteredes af Iffland og Kotzebue. Denne Fordring kom især til Orde i den franske Misforstaaelse af Aristoteles, i Læren om Rummets og Tidens Enhed. Hertil havde Schlegel efter Lessings Exempel bemærket, at naar man allerede gjorde det store Spring, at ansee Brædderne for Verden, kunde man sagtens gjøre det mindre med og nu og da lade Brædderne betyde forskjellige Steder. Romantikerne anprise derfor ogsaa uafladeligt og som et høiere Kunsttrin end vort nuværende det primitive Shakspeareske Theater, hvor en Seddel paa Coulissen simpelthen angav Stedets Beliggenhed. De, der forfægtede Naturlighed i Kunsten, ønskede dengang Coulisserne erstattede af faste Vægge; Schlegel mener, at naar man allerede vil have tre Vægge paa Scenen, bør man gjøre Skridtet

fuldt ud og ogsaa forsyne den med en fjerde Væg ud imod Tilskuerne.

Det er af Trods mod dette Philisteri i Kunstbetragtningen, at Tieck morer sig med at sætte Tilskuerne op paa Scenen og lade Stykket i Stykket foregaae for deres Øine, forsynet med deres kritiske Bemærkninger. De laste, de rose; snart dadles en Scene som overflødig, snart prises Digteren, fordi han har havt det Mod at bringe Heste paa Scenen. — Et andet Sted optræde i det kongelige Slot den Lærde og Hanswurst i en Disput for Kongens Trone. «Min Paastand», siger den første, «er den, at det nylig udkomne Stykke: Der gestiefelte Kater er et godt Stykke. «Det er det, jeg negter», siger Hanswurst — hvortil en forfærdet Tilskuer udbryder: «Hvordan! Stykket selv forekommer i Stykket.» Ja i «Die verkehrte Welt» gaaer det værre til endnu. Pludselig som Skaramuz rider igjennem en Skov paa sit Æsel, bryder et Tordenveir løs. Troer De, han søger Ly? Ingenlunde. «Hvor Pokker», raaber han, «kommer Uveiret fra, derom staaer der jo ikke et Ord i min Rolle. Hvad er det for Dumheder? og jeg og mit Æsel blive gjennemblødte. Maskinmester! Maskinmester! aa, hold dog op i Pokkers Navn!» Maskinmesteren kommer ind og undskylder sig med, at Publicum har ønsket Theatertorden, og at han har imødekommet dets Ønske. Skaramuz bønfalder Publicum om at for-

andre sit Forsæt. Det nytter ikke, det vil have Torden. «Hvorledes? i et blidt historisk Skuespil?» Det tordner. «Det er ganske simpelt», siger Maskinmesteren: «Jeg har her stødt Kolophonium, det puster jeg igjennem et Lys, saa bliver det Lyn, i samme Øieblik bliver der ovenpaa rullet med en Jernkugle.» — Videre kan Spillet med Illusionen ikke drives uden derved, at der paany i det Stykke, som de spillende Tilskuere see, bliver spillet Comoedie for andre Tilskuere.

«Tænk hvor vidunderligt», udbryder Dumrianen Scævola: «Vi her ere Tilskuere, og deroppe sidde Folkene nu ogsaa som Tilskuere.» Saaledes stikke Stykkerne inden i hinanden som Æsker. — Endelig løftes Galskaben op i 3die Potents, idet der pludseligt i det nye inderste Skuespil atter forekommer en Scene, hvor der opføres et Skuespil. Vil De tænke Dem denne Forvirring? Tænk Dem «Jeppe paa Bjerget» skrevet saaledes, at Jeppe sad og saa. «Hakon Jarl», men for Hakon og Thora spilledes «Aprilsnarrene», og for Hans og Trine som Tilskuere opførtes atter «Hamlet». Prøv et Øieblik paa, om De, hvis De paa det inderste Theater saae en Scene af det sidste Stykke, kunde have hele Sammenhængen in mente? «Det er for galt», raaber Scævola. «Se, Kammerater, vi sidde her som Tilskuere og see et Stykke, og i dette Stykke sidde atter Tilskuere og see et

Stykke, og i dette tredie Stykke bliver et Stykke atter spillet for hin tredie Klasse af Aktører», og forklarende tilføier han ægte romantisk: «Man drømmer ofte paa lignende Maade, saa det er forskrækkeligt, og mange Tanker spinde sig saaledes bestandig videre og videre ind i det Indre. Begge Dele kan man ogsaa blive gal over.»

Men Musiken mellem Akterne indeholder Digtningens Nøgle. Den muntre Allegro siger: »Veed I ogsaa, hvad I vil, I, som søge Sammenhæng i alle Ting? Naar den gyldne Vin blinker i Glasset, og den gode Aand derfra stiger op i Eder, naar I føle Liv og Sjæl dobbelt fuldt, og alle jert Væsens Sluser ere aabne, hvad tænke I da, hvad formaae I da at ordne? I nyde Eder selv og den harmoniske Forvirring.» — Og Rondoen siger: «Saa ofte Philosophen maa undre sig og ikke begriber en Ting, udbryder han: Deri er ingen Forstand. Ja Forstanden, som ret vil gaae tilbunds i sig selv, siger, naar den har udforsket sit eget inderste Væsen og har iagttaget sig selv: deri er ingen Forstand. . . . Dog, hvo der med Fornuft foragter Fornuften, han er atter fornuftig. Mange Vers ere en Prosa, som er bleven gal. Megen Prosa er kun gigtlamme Vers. Hvad der ligger mellem Poesi og Prosa, er heller ikke det Bedste — o Musik, hvorhen vil Du? I Dig er heller ingen Forstand.»

I sine kritiske Skrifter motiverer Tieck selv

sin Fremgangsmaade derved, at han sætter det romantiske Lystspils Formaal i at vugge Tilskueren helt ind i en drømmende Stemning. «Midt i Drømmen», siger han, «pleier Sjælen ofte ikke selv at troe paa sine Phantomer; men sover den Drømmende videre, bringer den uendelige Mængde af nye magiske Skikkelser Illusionen tilbage, fastholder os i den fortryllede Verden, bringer os til at tabe Virkelighedens Maalestok og overleverer os tilsidst fuldstændigt til Ubegribelighederne.»

Musiken er det ureflecterede Dyb, til hvilket den trætte Phantasi vender tilbage, naar den har beskuet sig selv uendelig fordoblet i sit Speilkabinet. — Kunstværket ligner her en af de udskaarne Elfenbenskugler, som man undertiden seer paa fremmede Kunstsamlinger, i hvilken atter en udskaaret Kugleskal ligger løst, der indeslutter en ny o. s. v.

Vi gjenfinde Speilkabinettet med dets Reflexionsfordobling, psychologisk anvendt i vor egen Litteratur af S. Kierkegaard. Som den tydske Romantiker ironisk svæver over sit Skuespil med dets chinesiske Æskespil af Scener og Figurer, saaledes fjerner den danske Psycholog sig bestandig mere og mere fra sit Stof ved at putte een Forfatter ind i den anden. Hør ham i Forklaringen til «Afsluttende Efterskrift»: Mit Forhold er end yderligere end en Digters, der digter Personerne og selv dog i Forordet er Forfatteren.

Jeg er nemlig upersonligt eller personligt i tredie Person en Souffleur, der digterisk har frembragt Forfattere, hvis Forord atter er deres Frembringelse, ja hvis Navne ere det. Der er saaledes i de pseudonyme Bøger ikke et eneste Ord af mig selv; jeg har ingen Mening om dem uden som Trediemand, ingen Viden om deres Betydning uden som Læser, ikke det fjerneste private Forhold til dem, som dette da er umuligt at have til en dobbelt-reflecteret Meddelelse. Et eneste Ord af mig personligt i mit eget Navn vilde være den anmassende Selvforglemmelse, der forskyldte med dette ene Ord, dialektisk seet, væsentligen at have tilintetgjort Pseudonymerne. Saalidet som jeg i «Enten-Eller» er Forføreren eller Assessoren, saalidet er jeg Udgiveren Victor Eremita, netop lige saa lidet: han er en digterisk-virkelig subjectiv Tænker, som man jo gjenfinder ham i «In vino veritas». Jeg er i «Frygt og Bæven» lige saa lidet Johannes de silentio, som den Troens Ridder, han fremstiller, netop lige saa lidet, og atter netop lige saa lidet Forfatter af Forordet til Bogen, hvilket er en digterisk-virkelig Tænkers Individualitets-Replik. Jeg er i Lidelses-Historien (Skyldig? — Ikke-Skyldig?) lige saa lidet Experimentets quidam som Experimentatoren, netop lige saa lidet, da Experimentatoren er en digterisk-virkelig subjectiv Tænker og den Experimenterede hans Frembringelse i psychologisk

Conseqvents. Jeg er saaledes det Ligegyldige ɔ: det er ligegyldigt, hvad og hvorledes jeg er ... Jeg har fra Begyndelsen meget godt indseet og indseer, at min personlige Virkelighed er et Generende, som Pseudonymerne pathetisk-selvraadigen maatte ønske bort, jo før jo heller, eller gjort saa ubetydeligt som muligt, og dog igjen ironisk-opmærksomme maatte ønske at have med som den frastødende Modstand; thi mit Forhold er Eenheden af at være Secretairen og ironisk nok dialektisk redupliceret Forfatter af Forfatteren eller Forfatterne.» De forstaaer det jo nok. Saa forskjellige Aarsagerne end ere, er Phænomenet dog meget analogt med det foregaaende. For at holde sig det store Publicum fra Livet, for ei at give sit eget Hjerte til Pris, stiller Kierkegaard saa mange Forfattere som muligt mellem Publicum og sig. Jeg tilstaaer, at for mig er hans Fremgangsmaade Kunstleri og en Art Reminiscents af den romantiske Ironi. Thi saa meget Kierkegaard ved sit Indhold er ude over Romantiken, saa bunden til Romantiken er han ved sin Kunstform. Jeg er ei saa ubevandret i Kierkegaard, at jeg jo nok forstaaer, han ikke selv kan bære Ansvaret eller ville bære det for, hvad hans opdigtede Personer, Forføreren og Assessoren, sige — det er en selvfølgelig Sag; men det er pur Indbildning at troe, at Kierkegaard virkelig skulde have formaaet at frembringe sine Forfattere paa anden Haand, alt-

saa f. Ex. ikke blot digte Helten i Forlovelseshistorien, men digte ham saaledes, som Frater Taciturnus maatte digte ham. Dette er det rene Spilfægteri. Flere af Kierkegaards ydre Forfatterpseudonymer, som f. Ex. Constantin Constantius og Frater Taciturnus kunne neppe skjelnes fra hinanden, og man mærker ikke paa den indre Pseudonym, at han er digtet af netop denne ydre. Tredie Afsnit af «Stadierne» var, som en Optegnelse af Kierkegaard viser, oprindeligt bestemt for «Enten — Eller». Naar det i «Afsluttende Efterskrift» (S. 216) siges, at neppe den opmærksomste Læser i «Stadierne» skal finde et eneste Udtryk, et eneste Sving i Tanken eller i Sproget, som det var i «Enten — Eller», da røbe disse Ord en stor Selvforblændelse. Begge Værker røbe i hver Linie, at de skrive sig fra samme Forfatter, og samme Tanker forekomme tidt næsten med samme Ord. Saaledes har Assessoren i «Stadierne» ganske samme Opfattelse af Aladdin som Æsthetikeren i «Enten — Eller»: «Det, hvorved Aladdin er stor, er hans Ønske, at hans Sjæl har Marv til at begjære». («Stadierne» 2den Udg. S. 87.)

Til denne Reflexionsform svarer nu hos Romantikerne de allervildeste Luner med Hensyn til Fremstillingens Orden. I «Den forkerte Verden» begyndes med Epilogen og endes med Prologen; i slige Træk viser Phantasien sin ubundne Frihed.

Frater Taciturnus fremstiller, hvad der er hændt ham for et Aar siden og samtidigt, hvad der er hændt ham i dette Aar. Dette nedskriver han saaledes, at han om Formiddagen hver Dag beretter hvad der er hændt den Dag for et Aar siden (hvilken Hukommelse!) og ved Midnat hvad der er hændt samme Dag, hvilket naturligvis gjør det næsten umuligt at rede de to Begivenhedstraade ud fra hinanden. I Hoffmanns «Kater-Murr» skriver Katten sine Memoirer paa et Papir, som tilfældigvis paa den anden Side indeholder Manuscript, nemlig dens Herres, Kapelmester Kreislers Optegnelser. Begge Sider af Papiret aftrykkes nu regelmæssigt, saa vi vexelvis med Afbrydelser midt i Sætninger og Ord faae de to hinanden aldeles uvedkommende Historier, der findes paa For- og Bagsiden af Papiret imellem hinanden. Videre synes Vilkaarligheden, Lunefuldheden, Legen med Productionen ikke godt at kunne gaae. Og dog gaaer Opløsningen af den faste Form langt videre. Man bliver i den romantiske Skole ikke staaende ved at opløse Kunstformen; man opløser selve den menneskelige Personlighed, og det paa mangfoldige Maader.

Novalis er den, der gjør Begyndelsen. I Heinrich v. Ofterdingen synes Helten bestandig at kjende Alt, hvad han erfarer, i Forveien. «Alt, hvad han saa og hørte, syntes kun at skyde nye

Slaaer i ham tilside og aabne nye Vinduer i ham.» Men forunderligst gribes han dog, da han i Eneboerens, Greven af Hohenzollerns, Hule finder en hemmelighedsfuld Bog, og i denne Bog, uden endnu at kunne tyde den, opdager sin egen Tilværelses Gaade, som denne Tilværelse har begyndt allerede før hans Fødsel og strækker sig ind i Fremtiden efter hans Død. Da Novalis's Roman er Allegori og Mythe, da han vil gjøre et enkelt Individ til Bærer af Gemyttets hele evige Historie, bruger han som Middel dertil overensstemmende med en af Menneskehedens ældste Hypotheser at fremstille ham som tilhørende flere Generationer efter hinanden, saa at Fortid og Fremtid stedse som Erindring og som Anelse spille ind i hans nuværende Existents. Han tænker sig ikke en egentlig Sjælevandring, men Tiden har for ham, Romantikeren, der bestandig kun forholder sig til det Evige, en saa underordnet Betydning, at ligesom han ingen Forskjel anerkjender mellem en naturlig og en mirakuløs Begivenhed, saaledes kjender han ingen mellem Nutid, Fortid og Fremtid. Saaledes strækkes Individualiteten ud i Længden over et helt Spand af Verdenshistorien. Vi have den romantiske Benyttelse af Præexistentsen i vor egen Litteratur i Heibergs «De Nygifte». De husker, hvorledes Moderen fortæller sin Pleiesøn om Sønnens Død:

Den Morgen, da han led sin skrækkelige Dom,
Endnu var det neppe daget —
Traadte Slutteren ind og sagde: „Kom!
Klokken er nu paa Slaget.“

Da sank han for sidste Gang til mit Bryst
Og udbrød: „Et Ord Du mig give,
Et kraftigt Ord, som kan være min Trøst
Paa min sidste Gang ilive!“

Og jeg sagde ....
Men, Fredrik! Du skræmmer mig! sig ...
Du reiser Dig ... hvad har Du isinde,
Du stirrer paa mig saa bleg som et Lig ...

Fredrik.

O Moder! Moder! hold inde!

Du sagde: „Naar Du for din Frelser staaer,
Da sig: Min Gud og min Broder,
Tilgiv mig for dine Martyrsaar,
For min Anger og for min Moder.

Gertrud.

Ha! hvoraf veed Du det!

Fredrik.

Mig det var,
Først nu mig selv jeg fatter,
Det er din virkelige Søn, Du har,
Og nu lever han Livet atter.

Her har De hos Heiberg den skjønneste, den mest poetiske Benyttelse af Præexistentsen. Men Romantiken bliver ikke staaende derved. Den nøies saa lidet med at kaste Individualiteten tilbage i Fortiden, som med at føie et følgende Livs

brede pragtfulde Paafuglehale til den. Snart flækker den Jeget igjennem paa langs, snart opløser den det i dets Bestanddele. Den flækker Jeget og fordeler det i Rummet, som den ved at strække Jeget fordelte det i Tiden. Den respecterer jo hverken Rum eller Tid. Selvbevidsthedens Væsen er Selvfordobling. Men det Selv er sygt, som ikke formaaer at overvinde og beherske denne Fordobling. Vi saa det hos Roquairol og Lovell. Ingen Ulykke og Jammer er større end den sygelige Selvbetragtning. Man skiller sig i den ud fra sig selv, seer paa sig selv som Tilskuer og har snart den rædsomme Følelse, som Cellefængslernes Beboere have, naar de see hen til den lille Glasglug i Døren og opdage Opsynsmandens Øie fæstet paa dem. Ens eget Øie er i denne Tilstand blevet En skrækkeligt som en Andens. Hvad der mest bringer denne Tilstand til at vare, er dels den religiøse og moralske Følelse, at man ei vil slippe sig selv afsyne, men arbeide med sig selv, forbedre sig selv, dels den naturlige Videbegjærlighed overfor det Ubekjendte; man betragter sig selv som et Land, hvis Kyster kjendes, men hvis Indre først skal opdages. Denne Opdagelse sker langsomt og umærkeligt i det sunde Menneskes Liv. En skjøn Dag seer den stakkels Fange op fra sit Arbeide hen til Gluggen, og han mærker, at Øiet er forsvundet. Han aander, han lever først nu. Hvilken end hans Gjerning er,

nok saa stor eller nok saa ringe, hvad enten han er guddommelig eller blot nyttig, Michel Angelo eller Proppeskjærer, fra det Øieblik af vil han have en Følelse af Ligevægt og Enhed i Sindet. Han føler, at han er een og hel. Hos sygelige, til Handling udygtige Naturer viger Øiet aldrig bort fra Glasset, og vedbliver denne Tilstand, er Individet paa Randen af Mani. Men denne Tilstand holde Romantikerne fast. Saaledes opstaaer det romantiske visionære Dobbeltgjængeri, hvis Udgangspunkt er givet i Jean Pauls «Leibgeber-Schoppe» (ɔ: i Reflexionen over Fichtes Jeg), og som strækker sig gjennem næsten alle Hoffmanns Fortællinger, og naaer sit Høidepunkt i hans Hovedværk «Elixire des Teufels». Man finder det overalt hos Romantikerne, hos Kleist i «Amphitryon», hos Achim v. Arnim i «Die beiden Waldemar». Hvad der interesserer Hoffmann i Individet, det er ikke Personligheden, men dens Speilbillede eller Dobbeltbillede. For ham er Jeget kun en Maske over en anden Maske, og han morer sig med at skalle disse Masker af. Hvad vi saae antydet hos Roquairol, det er realiseret hos ham.

Lader os et Øieblik dvæle ved Helten i «Djævlens Elixirer», Broder Medardus; thi denne Skikkelse er typisk. Det er umuligt i Korthed at gjengive denne Bogs hemmelighedsfulde Gru, De maa selv læse den. En mere rædsels- og

vellystdrukken Bog har den romantiske Skole, der dog saa tidt har forsøgt sig i denne Retning, ikke frembragt. I et Kloster opbevares en vel tilproppet Flaske med Djævle-Elixir, der har hørt til den hellige Antonius's Efterladenskaber. Man tillægger dens Indhold magiske Virkninger. En Munk, der har drukket af den, faaer i Kraft af den en Veltalenhed, der i kort Tid gjør ham til Klosterets berømteste Prædikant. Dog er denne Veltalenhed ikke from eller sund, men af en verdslig, uhyggeligt betagende og dæmonisk Art. Broder Medardus drikker af Flasken: en deilig Kvinde, hans Skriftebarn, forelsker sig i ham, og Længslen efter det verdslige Livs Glæder og Henrykkelser driver ham ud af Klosteret. Han træffer en ung Mand, Grev Viktorin, slumrende i en Skov paa Randen af en Afgrund, kommer halvt ved et Tilfælde til at styrte ham ned og bliver nu af Alle antaget for at være ham.

«Mit eget Jeg var blevet til et lunefuldt Tilfældes grusomme Spil og flød hen i fremmedagtige Skikkelser, svømmede uden Hold som paa et Hav af alle de Begivenheder, der brusede ind over mig. Jeg kunde ikke selv finde mig igjen! Aabenbart blev Viktorin styrtet i Afgrunden ved det Tilfælde, der ledede min Haand, ikke min Villie — jeg træder i hans Sted.» — og ikke nok med dette Vidunderlige, han tilføier: «men Reinhold kjender Pater Medardus, Præsten i

Capucinerklostret, og saaledes er jeg for ham, hvad jeg er. Men det Forhold til Baronessen, hvori Viktorin staaer, kommer over mit Hoved, thi jeg er selv Viktorin. Jeg er det, som jeg synes, og synes ikke det, som jeg er; mig selv en uudgrundelig Gaade ligger jeg i Splid med mit eget Jeg.»

I sin egen Skikkelse træder Medardus nu i Forbindelse med Viktorins Elskerinde Baronessen, der ikke mærker noget til Forvexlingen. Betaget af alle verdslige Ønsker som han er, er han elsket af alle Kvinder, svælger i Sandsenydelser og begaaer efterhaanden for at opnaae sine Hensigter en hel Kjæde af de skrækkeligste Forbrydelser og Mord. Rædselsfulde Visioner true ham hvert Øieblik og jage ham fra Sted til Sted.

Tilsidst bliver han imidlertid angivet og kastet i et Fængsel. Her naaer nu Forvirringen og Reflexionen sit Høidepunkt. «Jeg kunde ikke sove. I de underlige Reflexer, som Lampen kastede paa Vægge og Loft, grinede alleslags fortrukne Ansigter mig imøde, jeg slukkede Lampen, skjulte mit Hoved i Straapuden, men græsseligere klang da de andre Fangers dumpe Stønnen og Raslen med deres Lænker.» — Han synes at høre Dødsrallen af dem, han har dræbt. Da hører han tydeligt under sig en sagte afmaalt Banken. «Jeg lyttede, men Bankningen vedvarede, og derimellem lo det selsomt op fra Gulvet. Jeg sprang

op og kastede mig paa Straaleiet, men imidlertid bankede, lo og stønnede det videre.

«Endelig raabte det sagte, sagte men med hæslig, hæs, stammende Stemme i eet væk: Medar-dus, Me-dar-dus. En Isstrøm udgjød sig over alle mine Lemmer. Jeg opmandede mig og raabte: Hvem der! Hvem der!» — Til Slutning banker og stammer det lige under hans Fødder: «Hihihi — hihihi — Brü-der-lein, Brü-der-lein Me-dar-dus . . . ich bin da . . . bin da — mamach auf . . . auf, wir wo-wollen in den Wa-Wald gehn.» Da troer han til sin Rædsel at kjende sin egen Stemme. Tilsidst hæve nogle Stene i Gulvet sig, og han seer sit eget Ansigt i Munkekutten. Denne anden Medardus er fængslet som han, har tilstaaet, er dømt til Døden. Nu gaaer Alt som i en Drøm; han veed ei, om han selv er Helten i de Begivenheder, han troer at have oplevet eller om det kun er en levende Drøm. «Det er mig, som havde jeg drømmende hørt Historien om en Ulykkelig, der som et Legetøi for dunkle Magter blev slynget hid og did og drevet fra Forbrydelse til Forbrydelse.»

Han bliver frikjendt, hans Livs lykkeligste Tid er kommet, han skal forenes med sin Elskede. Det er Bryllupsdagen. «I det Øieblik opstod en dump Larm paa Gaden, hule Stemmer raabte imellem hverandre, og den drønende Raslen af en tung, langsomt rullende Vogn lod sig høre. Jeg

ilede til Vinduet. Der stod netop foran Paladset den af Rakkerknegtene trukne Vogn, paa hvilken Munken sad baglænds, foran ham en Capuciner, der høit og ivrigt bad sammen med ham. Han var vanziret af Dødsangstens Bleghed og det strittende Skjæg; dog vare den græsselige Dobbeltgjængers Træk mig kun altfor kjendelige. Ret som Vognen, der et Øieblik var blevet standset af den sig trængende Folkemasse, atter rullede videre, kastede han det stive forfærdelige Blik fra de funklende Øine op paa mig og lo og hylede op: Brudgom, Brudgom — kom op paa Taget — saa vil vi brydes med hinanden, og den, som støder den anden ned, er Konge og tør drikke Blod. Jeg raabte: Forfærdelige Menneske! hvad vil Du mig? — Aurelia omfavnede mig, rev mig med Magt bort fra Vinduet og raabte: For Guds og den hellige Jomfrues Skyld . . . De fører Medardus, min Broders Morder til Døden . . . Leonard — Leonard! Da bleve Helvedsaanderne i mit Indre vaagne og steilede iveiret med den Magt, der var skjænket dem over mig brødefulde, forrykte Synder. — Jeg greb Aurelia med Raseri, saa hun foer sammen: «Ha, ha, ha — afsindige, taabelige Kvinde — jeg — jeg, din Elsker, din Brudgom er Medardus, er din Broders Morder. Du, Munkens Brud, vil hyle Fordærvelse ned over din Brudgom? Ho, ho, ho — jeg er Konge — jeg drikker dit Blod.» — Han støder hende

ned, en Blodstrøm flyder over hans Haand. Han farer ned paa Gaden, befrier Munken, uddeler Knivstik og Slag til høire og venstre, og flyer ind i Skoven. «Kun den Tanke at flye som et hidset Dyr stod fast i min Sjæl. Jeg stod op, men neppe var jeg gaaet nogle Skridt, før et Menneske sprang op paa min Ryg og slyngede sine Arme om min Hals. Forgjæves søgte jeg at ryste ham af, jeg kastede mig ned, jeg trykkede mig ind mod Træerne. Alt forgjæves, Mennesket fniste og lo haanligt. Da brød Maanen klart lysende gjennem de sorte Grantræer, og Munkens dødblege, græsselige Ansigt, den formentlige Medardus's, Dobbeltgjængerens Ansigt stirrede paa mig med et græsseligt Blik som op fra Vognen. Hihihi — lille Broer — du maa bære mig, nu er jeg altid hos dig, jeg kan ikke løbe, jeg kommer lige fra Galgen, de vilde radbrække mig.» — Denne Situation fortsættes i det Uendelige, men jeg bryder af. Indtil Bogens Slutning er man uklar over Begivenhedernes sande Betydning og Handlingernes moralske Charakter, i den Grad har Phantasteriet her opløst Personheden.

Det er bekjendt, i hvilken Grad Ingemann hos os har fulgt Hoffmann paa denne Bane. Han exploiterer f. Ex. det Rædselsfulde, der kan ligge i den Forestilling paa en Kirkegaard ved Nattetid at raabe tre Gange paa sit eget Navn. Se

hans Eventyr «Sphinxen» og andre i den saakaldte Callot-Hoffmannske Maneer. Dog, som allerede sagt, Romantiken nøies ingenlunde med saaledes at strække og at flække Jeget, at fordele det i Tid og i Rum, den opløser Jeget i dets Bestanddele, tager Stykker ud af det, føier Stykker til det, tumler det med fri Phantasi. Dette er et af de Steder, paa hvilke Romantiken er dybest. Her staae vi ved Romantikens Psychologi. Den er sand og dyb; men ensidig. Romantiken dvæler paa dette Punkt altid ved Tingenes Natside, ved Nødvendigheden, indeholder intet befriende eller opløftende Træk.

I gamle Dage betragtede man Jeget, Sjælen, Personligheden som et Væsen, hvis Egenskaber var dets saakaldte Evner og Kræfter. Ordet: Evne og Kraft betyder jo imidlertid kun, at jeg har Muligheden til visse Begivenheder, at see, at læse o. s. v. Mit sande Væsen bestaaer ikke af Mulighederne, men af disse Begivenheder selv, af mine virkelige Tilstande. Det Virkelige i mig, det er en Serie af indre Begivenheder. Mit Jeg dannes for mig af en lang Række Billeder og Ideer, der for mig staae som indre. Af dette Jeg taber jeg stadigt og dagligt Noget. Glemselen sluger uhyre Partier deraf. Af alle de Ansigter, jeg igaar og iforgaars saa paa Gaden, af alle disse Sandsninger, der vare mine, har jeg idag neppe en eller to tilbage. Gaaer

jeg endnu længere tilbage dukker kun en eller anden særligt kraftig Sandsning og Idee som et fremragende Punkt, en enkelt Klippespids op af Glemselens Syndflod. De Ideer og Billeder, vi have tilbage af vort foregaaende Liv, sammenholde vi kun ved Hjælp af disse Ideers Association, ved Hjælp af den Eiendommelighed de have, i Kraft af visse Love at hidkalde hinanden. Hvis vi ikke havde Talrækken, ikke Aarstallene, ikke Almanakken, hvortil vi kunne knytte vore forskjellige Erindringer, vilde vi kun have en yderst ringe og utydelig Forestilling om vort Jeg. Men saa solid som denne lange indre Kjæde kan synes, og den styrkes, den vinder i Sammenhængskraft for hver Gang vi i Erindringen gjennemløbe den, saa hænder det dog dels, at vi i Rækken indføre Led, som i Virkeligheden ikke høre til den, dels at vi af Rækken udrive Led, som tilhøre den, og henføre disse til en anden Række. *)

Det Første: at vi indføre nye, fremmede Led i Erindringen, skeer i Drømmen; i Drømmen troe vi at have gjort Meget, vi aldrig have gjort. Dernæst skeer det overalt, hvor en falsk Erindring opstaaer. Den, der har seet et Klæde flagre i Mørket og troer at have seet et Spøgelse, har en saadan falsk Erindring. Største-

*) Taine: De l'intelligence Tome II. 169 ff.

delen af Myther og Legender især af de religiøse Legender dannes paa denne Maade.

Det Modsatte finder Sted overalt, hvor vi ikke addere Led til Jegets Kjæde, men omvendt subtrahere dem fra. Saaledes tillægger under Hallucinationen den Syge en fremmed Stemme de Ord, han hører, eller giver sit indre Syn en ydre Virkelighed, som Luther gjorde, da han paa Wartburg saa Djævelen i Stuen. I Galskaben endelig forvexler Personligheden sig som bekjendt tidt ikke blot delvis men helt med en ganske anden.

Altsaa i fornuftig Tilstand er Jeget et Kunstproduct, et Product af Ideeassociationer. Jeg er saa sikker paa min Identitet, fordi jeg 1) associerer mit Navn, denne Lyd: Navnet, med Kjæden af mine indre Hændelser, og fordi jeg 2) holder alle Leddene i denne Kjæde sammen ved de Associationer, i Kraft af hvilke de fremkalde hinanden. Men da Jeget saaledes ikke er et medfødt, men et erhvervet Begreb, da Jeget beroer paa en Idee-Association, som Søvn, Drømme, Indbildninger, Hallucinationer og Galskab stedse angribe, og som stedse maa hævde sig i Kamp med alle disse Fjender, saa er det efter sit Væsen udsat for alle mulige Anfægtelser. Som Sygdommen stedse ligger og lurer paa vort Legeme, saaledes staaer Vanvidet stedse ved Jegets Dør, og nu og da høre vi det banke paa Døren.

Det er denne sande psychologiske Betragt-

ning, som endnu ikke var Romantikerne bekjendt i videnskabelig Form, men som de have forudanet. Drømmen, Hallucinationerne, Afsindet, alle de Magter, der opløse Jeget og knytte dets Ringe fra hinanden, ere deres inderste Fortrolige. Læs f. Ex. hos Hoffmann Fortællingen om «Der goldne Topf», og hør, hvorledes Stemmerne klinge ud af Æblekurve, hvorledes Enebærbuskenes Blade og Blomster tone og synge, hvorledes Klokkestrenge forvandle sig til Slanger for Øiet o. s. v. Den grelle, besynderlige Virkning fremkommer her især derved, at det er paa en Baggrund af Livets aller platteste Prosa, Pakker af juridiske Aktstykker, Thee- og Kaffekander etc., at Spøgelserne rykke os ind paa Livet. Alle Hoffmanns Personer antages, som Andersens Justitsraad i «Lykkens Kalosker», — et Studie efter Hoffmann — af deres Omgivelser snart for drukne, snart for afsindige, da deres Hallucinationer af dem selv bestandig behandles som Virkelighed.

Hoffmann har i sine Hovedpersoner kun skildret Skikkelser efter sit eget Mønster. Hele hans eget Liv opløste sig i Stemninger. Man seer af hans Dagbøger, med hvilken Grundighed og Ængstelighed han holdt Bog over dem: f. Ex. «Stemning til det romantisk Religiøse; exalteret humoristisk Stemning, spændt indtil Vanvids-Ideer, hvilke ofte trænge sig ind paa mig; humoristisk-ærgerlig, musikalsk-exalteret, romantisk Stemning;

høist ærgerlig Stemning, romantisk og capriciøs indtil Exces; ganske exotisk Forstemning, meget exalteret, men poetisk ren, høist comfortabel, steil, ironisk, spændt, høist gnaven, høist caduk, exotisk, men miserabel; senza entusiasmo, senza esaltazione, slet og ret.»

Man seer ligesom for sit Øie Aandslivet udbrede sig og splitte sig vifteformigt i musikalsk Stemning og Forstemning. Man vilde allerede af dette Stemningsregister ane, at Hoffmann som en ægte Natsværmer først pleiede at gaae til Ro henad Morgen, efter at have tilbragt Aften og Nat paa en Vinstue. Han døde af Rygmarvstæring.

Efterat Romantiken nu saaledes har opløst Jeget, hvilke phantastiske Jeger danner den saa ikke, snart ved Addition snart ved Subtraction!

Tag f. Ex. Hoffmanns «Klein Zaches», dette lille Utydske, hvem en Fe har skjænket den Gave, «at Alt, hvad i hans Nærværelse en Anden tænker, siger eller gjør af Fortræffeligt, bliver skrevet paa hans Regning, saa at han i Selskab med velskabte, dannede og aandrige Personer ogsaa bliver anseet for velskabt, forstandig og aandrig, ja overhovedet altid gjælder for den Fuldkomneste af enhver Art, med hvilken han er i Conflict.» Da Studenten oplæser sine smukke Digte, er det ham, som faaer Complimenterne derfor, da Musikeren spiller, da Professoren gjør sine physiske Experimenter, er det ham, som høster Æren og

Takken. Han voxer i Storhed, han bliver en mægtig Mand, bliver Førsteminister, indtil han tilsidst ender sine Dage ved at drukne i en Toiletgjenstand. — Den symbolsk-satiriske Snært ufortalt har Digteren her moret sig med at paaføre Individet Eiendommeligheder, som tilkom Andre, altsaa med at ophæve Individets Form og Begrændsning. I lignende satirisk Øiemed, med sindrigere men plumpere Benyttelse anvender Hostrup dette Motiv i sit Lystspil «En Spurv i Tranedands», hvor der bestandig af Enhver tillægges dèn pudserlige Skræddersvend de Egenskaber, som den Paagjældende personligt skatter høiest.

Og som Romantiken nu her morer sig med Additionen, saaledes har Subtraction fra Individualiteten da nødvendigvis ogsaa sin store Tiltrækning for den. Den berøver Individet Eiendommeligheder, som ellers netop synes at høre mest organisk sammen med det; dem løsriver den og deler saaledes Individualiteten, som man deler lavere Organismer f. Ex. Orme i større og mindre Halvdele, der begge leve. Den berøver f. Ex. Individet dets Skygge. I «Peter Schlemihl» af Chamisso knæler jo Manden i den graa Frakke ned for Peter og vikler med beundringsværdig Behændighed hans Skygge fra Hovedet til Foden løs fra ham og fra Græsset, ruller den sammen og stikker den til sig — og Fortællingen lærer os, hvilke Gjenvordigheder en Person, der har

mistet sin Skygge, maa udstaae. Chamissos Laurbær tillade ikke Hoffmann at sove. I den fine lille Historie «vom verlorenen Spiegelbilde» lader Helten sit Speilbillede blive i Italien hos den bedaarende Giulietta, der har fortryllet ham, og vender uden samme hjem til sin Kone. Da hans lille Søn en Dag pludselig opdager, at han intet Speilbillede har, taber Barnet det Speil, det har i Haanden, og farer grædende udaf Stuen. Snart derpaa træder hans Kone ind med Forundring og Skræk i alle Miner. «Hvad har dog Rasmus fortalt mig om Dig?» «At jeg intet Speilbillede har, ikke sandt, min kjære? svarede Spikher med tvungen Latter og anstrengte sig for at bevise, at hvorvel det var taabeligt at troe, man kunde miste sit Speilbillede, betød det dog Alt i Alt ikke Stort, da ethvert Speilbillede dog var en Illusion, da Selvbetragtning førte til Forfængelighed, og et saadant Billede ovenikjøbet spaltede Ens eget Jeg i Sandhed og Drøm.»

Her, seer De, er Speilkabinettet saa vidt udviklet, at Speilbillederne bevæge sig paa egen Haand og ikke rette sig efter Hovedpersonen.

Dette er meget morsomt, meget originalt og phantastisk; da det staaer En frit for at indskyde, hvilke Værdier man vil, under Skyggen og Speilbilledet, kan det endog kaldes ganske dybsindigt. Jeg vil heller ikke dømme men charakterisere. Jeg giver ikke og vil ikke give Værkerne Skudsmaal og Digterne Charakter, jeg angiver Dem en

historisk Retning, der i mange Aar har været vor Dannelses Fundament, og jeg viser Dem, hvad den gaaer ud paa, og hvortil den fører.

Idet Romantiken med indre Nødvendighed opløser Kunstformen, idet Hoffmann lader Værkets Partier følge hulter til bulter, saa Bladets Forside indeholder een Historie, Bladets Bagside en ganske forskjellig, idet Tieck danner Dramaer efter Kugleskalstheorien for ikke at virke alvorligt paa Læseren, og idet Kierkegaard i sin Production stikker den ene Forfatter ind i den anden efter det chinesiske Æskemønster, i Kraft af en Theori om, at Sandheden ei lader sig meddele uden indirecte, en Theori som han selv ender med at træde under Fødder — er Romantikens kunstneriske Standpunkt Antikens stik modsat. Og idet Romantiken metaphysisk-sentimentalt strækker Personen ud over flere paa hinanden følgende Slægter og lader ham leve før og efter sin Død, idet den for at opnaae en rædselsfuld Virkning flækker ham og lader ham møde sig selv i Døren, idet den fremstiller ham som en Drømmer ved høilys Dag, en Hallucineret og en Afsindig, idet den humoristisk tillægger ham andre Menneskers Egenskaber og berøver ham hans egne, phantastisk kniber snart en Skygge, snart et Speilbillede fra ham, har dens phantastiske Reflexion, dens reflecterende Phantasteri ogsaa psychologisk indtaget det stik modsatte Standpunkt af det antike; thi

i den antike Tid var Kunstværket og Personligheden af een Støbning. Deri er denne Stræben conseqvent — som Klassicitetens Modpol, som Romantik.

Men er Mennesket nu end mangfoldigt ved Naturnødvendighed og af Naturen splittet og delt, saa er det eet ved Frihed. Frihed, Villie, Beslutning gjør Mennesket helt. Er Mennesket end som Naturfrembringelse kun en Gruppe, der holdes mere eller mindre forsvarligt sammen ved Associationer, saa er Mennesket som Aand en Individualitet, og i Villien samle alle Aandens Elementer sig og løbe ud som i Eggen af et Sværd. Romantiken har da kun skildret og forstaaet Mennesket med Genialitet fra dets Naturside og Natside. Til Aandens Samling, Enhed og Frihed er den saalidet paa dette Punkt, som paa noget andet naaet.

X.

Er De nogensinde steget ned i et Bjergværk, har De af en Mand med en Fakkel ladet Dem hidse ned i en underjordisk Schacht, og ved Faklens usikre Skjær seet Dem om i Gruben? I saa Fald vil jeg spørge Dem, om De har Lyst til en lignende Fart, og om De vil betroe Dem til min Fakkel. Den Schacht, jeg vil opfordre Dem til med mig at nedstige i, er det tydske Gemyt, en Grube saa dybtliggende, saa dunkel,

saa eiendommelig som nogen anden. Jeg vilde gjerne skildre Dem, hvilken Charakter dette Gemyt faaer paa Romantikernes Tid, vise Dem, hvilken Form og Beskaffenhed, det antager hos den af Romantikerne, der fremfor alle er Gemyttets Digter, Novalis nemlig. Hvad Tydskeren forstaaer ved Gemyt, lader sig ikke direkte gjengive paa noget andet Sprog. Gemyttet, det er Tydskerens Domaine. Det er den indre Arne, den indre Smeltedigel. I de berømte Ord i «Wanderers Sturmlied»

Innre Wärme
Seelenwärme
Mittelpunkt!
Glüh entgegen
Phöb Apollon,
Kalt wird sonst
Sein Fürstenblick
Über dich vorübergleiten.

i disse Ord har Goethe skildret Gemyttet og dets Betydning for Digterens Liv. Hos den, som har «Gemyt», tager Alt Retningen indefter, Gemyttet er Aandslivets Centripetalkraft. Inderlighed bliver Adelsbrevet for den, der sætter Gemyt som det Høieste i Menneskelivet. Som Romantikerne i Alt gaae til Extremer, saaledes ogsaa i Opfattelsen af Gemyttet. Alt hvad der i Gemyttet er rugende og hemmelighedsfuldt, dunkelt og uforklaret, drage de frem paa det simpelthen Sjælfuldes Bekostning. Goethe er dem Digteren fremfor

alle, ikke paa Grund af sin plastiske Kraft, men paa Grund af det Stemningsfulde, Dæmonisk-Mystiske, der omsvæver Skikkelser som Harpespilleren og Mignon, paa Grund af den frugtbare Stemningsinderlighed i hans Smaadigte. Lessing og Schiller ere derimod Ikke-Digtere og forfølges med Spot og bidende Kritik, fordi disse lyse Hoveder med skarp Energi forfølge en Retning udefter. Thi Begeistring, Sjælskraft og slige Egenskaber ere ikke Gemyt. Gemyttet bliver inde, naar Begeistringen drager Sværdet og begiver sig ud paa sine Togter. Den største Digter er den, som har det rigeste Gemyt.

Den Forandring, som nu foregaaer med Gemyttet hos Romantikerne er den, at den Goetheske Sjælevarme bliver til Hede, naaer Koge- eller Smeltepunktet og i sin Gløden fortærer alle faste Former og Skikkelser og Tanker. Digteren sætter sin Ære i den hedeste, den lidenskabeligste Følelse, hvormed han brænder inde. Novalis sætter altid hele sit Væsen ind. Den dybeste, den hensynsløseste Følelse er hans Princip.

Novalis var 17 Aar gammel, da den franske Revolution brød ud. Skulde man kortelig angive denne store Bevægelses Idee, da er det den, at omstyrte alt blot Traditionelt og ved et Brud med al Historie grunde den hele Menneksketilværelse paa den rene Fornuft. Revolutionens Tænkere og Helte lade saa at sige den hele udvortes Verden

gaae tilgrunde i Fornuften, for at lade den reise sig ud fra Fornuften igjen. Skjøndt Novalis er døv for alle Tidens politiske og sociale Opraab, skjøndt han er blind for alle Tidsalderens Fremskridtsbevægelser, skjøndt han ender i den uhyggeligste og modbydeligste Reaction, er han ligefuldt greben af sin Tid, uden at vide det helt igjennem bestemt af dens Aand. Mellem ham, den stille indadvendte kurfyrsteligt-loyale Assessor og hine barbenede Stakler, der ilede fra Paris til Grændsen, syngende Marseillaisen og svingende Tricoloren, er der den Grundlighed, at saavel han som de ville lade hele den ydre Verden gaae tilgrunde i en indre Verden. Kun er denne indre Verden for dem Fornuften, for ham Gemyttet, for dem Fornuften med dens Fordringer og Formler: Frihed, Lighed, Broderskab, for ham Gemyttet med dets natligtdunkle, underfulde Verden, i hvilken han smelter Alt, for paa Kjedelens Bund at finde som Nedslag, som Gemyttets Guld: Nat, Sygdom, Mystik og Vellyst.*)

Saaledes tilhører han sin Tid, selv under den lidenskabeligste Polemik imod sin Tid og dens Ideer. Saaledes staaer han i den mest polære Modsætning til alle lyse og skjønne Ideer i den Tid, af hvis Aand han mod sin Villie er besat.

Hvad der hos Fichte og hos Revolutions-

*) A. Ruge: Werke I. 247 ff.

mændene er den klare, altbeherskende og altomsluttende Selvbevidsthed, det er hos ham den altopslugende Selvfølelse, der stiger til Vellyst; thi den nyere Tid gaaer ham saaledes til Hjerte, at den er som sammenvoxet med hans Nerver, og han føler den i vellystig Spænding. Hvad der hos dem er den abstracte, Alt forfra begyndende Frihed, det er hos ham det vilkaarlige, Alt forflygtigende Phantasteri, der opløser Naturen og Historien i Symboler og Myther, for frit at kunne tumle alt det udenfra Givne og frit at kunne svælge i Selvfornemmelsen. «Lige stærkt fremtræder hos Novalis Mystiken, der er den theoretiske Vellyst, og Vellysten, denne praktiske Mystik.» (A. Ruge.)

Tieck talte med Begeistring om Musiken, der lærer os at føle selve Følelsen. Novalis indeholder Commentaren til disse Ord. Han, hvis Princip er den hensynsløse Følelse, vil føle sig selv og lægger ikke Dølgsmaal paa, at han søger denne Selvnydelse. Derfor er Sygdom ham kjærere end Sundhed. Thi den Syge føler bestandig sit eget Legeme, medens den Sunde ikke mærker Noget til det. Pascal og efter ham Kierkegaard have nøiedes med at betegne Sygdommen som den Christnes naturlige Tilstand, Novalis gaaer langt videre. Sygdommen er ham det høieste, det eneste sande Liv: Leben ist eine Krankheit des Geistes. Livet er en Aandens Sygdom. Hvorfor? Fordi

Verdensaanden kun i levende Individer føler, fornemmer sig selv. Og som Novalis priser Sygdommen, saaledes priser han Vellysten. Hvorfor? Fordi Vellysten intet Andet er end en exalteret sygelig Selvfølelse og en svævende Kamp mellem Lyst og Smerte. «I det Øieblik», siger han, «da Mennesket vilde begynde at elske Sygdommen og Smerten, laa maaskee den mest henrivende Vellyst i hans Arme, og den høieste positive Lyst vilde gjennemtrænge ham ... Begynder ikke overalt det Bedste som Sygdom? Halv Sygdom er et Onde. Hel Sygdom er Lyst og det den høiere.» Saaledes taler Novalis ogsaa om en mystisk Kraft, «der synes at være Lystens og Ulystens Kraft», «deren begeisternde Wirkungen wir so ausgezeichnet in den wollüstigen Empfindungen zu bemerken glauben.»

Til denne vellystige Sygelighedsfølelse hos Novalis svarer i Pietismen Syndsbevidstheden, denne aandige Sygdom, der tillige er en Vellyst. Om denne Sammenhæng har Novalis den klareste Bevidsthed. Han siger: «Den christelige Religion er den egentlige Vellystens Religion. Synden er det mest Pirrende med Hensyn til Kjærlighed til Guddommen; jo syndigere et Menneske føler sig, desto christeligere er det. Ubetinget Forening med Guddommen, det er Syndens og Kjærlighedens Formaal», og et andet Sted: «Det er mærkværdigt nok, at ikke for længe siden den Association,

som finder Sted imellem Vellyst, Religion og Grusomhed, har gjort Menneskene opmærksomme paa deres inderlige Slægtskab og deres fælles Tendents.»

Og som Novalis nu foretrækker Sygdom for Sundhed, saaledes foretrækker han langt Natten for Dagen «med dens frække Lys».

Hadet mod Dagen og Dagslyset er gjennemgaaende hos Romantikerne. Jeg paaviste det i William Lovell. Novalis gaaer kun videre ad denne Vei i sine berømte Hymner til Natten. At han elsker Natten, er let at forstaae. Da Natten skjuler Omverdenen for Selvet, driver den Selvet ligesom ind i sig selv. Selvfølelsen og Natfølelsen ere da Et og det Samme. Og Natfølelsens Vellyst er Rædselens Stemning: først en Angst, fordi det i Mørket forekommer Mennesket som mistede det sig selv, idet Alt forsvinder omkring det, saa en sygeligt-behagelig Gysen, fordi Selvfølelsen heftigere dukker frem af denne Angst.*)

I et af sine Fragmenter kalder Novalis Døden en Brudenat, en Hemmelighed, fuld af søde Mysterier og tilføier dette Distichon:

Ist es nicht klug, für die Nacht ein geselliges Lager zu suchen?
Darum ist klüglich gesinnt, wer auch Entschlummerte liebt.

*) A. Ruge: Werke I. 264 ff.

Og saa dybt er denne Tænkemaade grundet i den romantiske Livsbetragtning, at i Werners Drama «Korsbrødrene» Helten kort før sin Død paa Baalet siger:

Den Neid verzeih' ich,
Die Trauer nicht. — O unaussprechlich schwelg' ich
In der Vervandlung Wonn', in dem Gefühl
Des schönen Opfertodes! — o, mein Bruder!
Nicht wahr? es kommt die Zeit, wo alle Menschen
Den Tod erkennen — freudig ihn umarmen,
Und fühlen werden, dass dies Leben nur
Der Liebe Ahndung ist, der Tod ihr Brautkuss,
Und, sie, die mit der Inbrunst eines Gatten,
Im Brautgemach, uns vom Gewand entkleidet —
Verwesung, Glutherguss der Liebe ist!

Liv og Død ere for Novalis kun «relative Begreber». De Døde ere halvveis levende, de Levende halvveis døde. Først ved denne Betragtning faaer Tilværelsen for ham sit rette Krydderi. Det hedder i den første af Hymnerne til Natten: Bort vender jeg mig til den hellige, uudsigelige, hemmelighedsfulde Nat. Fjernt ligger Verden som sænket i en dyb Grav: øde og ensomt er dens Sted. I Brystets Strenge dirrer dyb Vemod.... Finder Du ogsaa Behag i os, mørke Nat?.... Kostelig Balsam drypper fra din Haand, fra Valmueknippet. Gemyttets tunge Vinger slaaer Du ud. ..... Hvor fattigt og barnagtigt tykkes Lyset mig nu, hvor glædelig og velsignet Dagens Afsked. Mere himmelske end hine blinkende

Stjerner synes os de uendelige Øine, som Natten aabner i os. Videre skue de end de blegeste blandt hine talløse Hærskarer, uden Trang til Lyset gjennemskue de et elskende Gemyts Dybder, hvad der fylder et høiere Rum med usigelig Vellyst. —

«Priset være Verdensdronningen, den høie Forkynderinde af hellige Verdener, Pleierinden af salig Kjærlighed! hun sender mig Dig, Du, min søde Elskede, Nattens elskelige Sol. Nu vaager jeg, thi jeg er Din og Min: «Du har forkyndt mig Nattens Livsevangelium, gjort mig til et Menneske. Fortær med aandig Gløden mit Legeme, saa at jeg let og luftig kan blande mig inderligere med Dig og Brudenatten vare evig.» Man føler den af Svindsot Fortæredes Attraa i dette hektiske Udbrud. Saaledes hedder det ogsaa i Lucinde: «O evige Længsel! endelig vil Dagens frugtesløse Smægten og forfængelige Blænden synke og slukkes og en stor Kjærlighedsnat evigt føle sig beroliget.» I Tanken om en ikke momentan, men evig Omfavnelse mødes begge de romantiske Natsværmere.

I denne Begeistring for Natten ligger Spiren til den religiøse Mystik. Hos Justinus Kerner og Jung Stilling gaaer Mystiken over til Aandetro og Spøgelsefrygt. I enkelte af de senere Romantikeres Skrifter, som f. Ex. i Achim v. Arnims «Die schöne Isabella von Egypten» ere

Halvdelen af de optrædende Personer Spøgelser. Clemens Brentano, den romantiske Skoles enfant perdu, i sin Ungdom uforbederlig Løgner, hvis største Glæde var at røre Damerne til Taarer ved Beretninger om sine egne aldeles opdigtede Lidelser*), gik i den modnere Alder over til Katholicismen og tilbragte 6 Aar af sit Liv med tilbedende Beundring af Nonnen Katharina Emmerich, der personligt oplevede alle Frelserens Kvaler, der ligesom Middelalderens Helgene blev Gjenstand for Stigmatisationens Mirakel, og som bar Mærkerne af alle Frelserens Saar til Skue paa sit Legeme. Brentano forfattede med utrættelig Flid den udførlige Fremstilling af hendes Legende.

Mystiken betegner Novalis selv som «ein wollustiges Wesen». For ret at forstaae dette Udtryk, maa man studere hans Hymner.

Unverbrennlich steht das Kreuz,
Eine Siegesfahne unsers Geschlechts,
Hinüber wall' ich, und jede Pein
Wird einst ein Stachel der Wollust sein,
Noch wenig Zeiten so bin ich los
Und liege trunken der Lieb' im Schoos.

Endnu tydeligere fremtræder Ekstasen, det sandselige Jegs ekstatiske Lidenskab i den syvende Hymne om Nadverens Sakramente:

Kun faa vide — Kjærlighedens Hemmelighed

*) Köpke: Tiecks Leben I. 353 ff.

— føle Umættelighed og evig Tørst. — Nadverens — guddommelige Betydning — er de jordiske Sandser en Gaade. — Men hvo blot eengang — sugede Livets Aande — af hede elskede Læber, hvem en hellig Gløden — i zitrende Bølger — smeltede Hjertet, — hvis Øie oplukkedes, — saa at han maalte — Himlens uudgrundelige Dybde, — han vil æde af hans Legeme — og drikke af hans Blod — evindeligt. *)

---

*) Wenige wissen — das Geheimniss der Liebe, — fühlen Unersättlichkeit — und ewigen Durst. — Des Abendmahls — göttliche Bedeutung — ist den irdischen Sinnen ein Räthsel; — aber wer jemals — von heissen, geliebten Lippen — Athem des Lebens sog, — wem heilige Glut — in zitternden Wellen das Herz schmolz, — wem das Auge aufging, dass er des Himmels — unergründliche Tiefe mass — wird essen von seinem Leibe — und trinken von seinem Blute — ewiglich. — Wer hat des irdischen Leibes — hohen Sinn errathen? — Wer kann sagen, — dass er das Blut versteht? — Einst ist alles Leib — ein Leib, — im himmlischen Blute — schwimmt das selige Paar. — O! dass das Weltmeer — schon erröthete, — und in duftiger Fleisch — aufquölle der Fels! — Nie endet das süsse Mahl — nie sättigt die Liebe sich; — nicht innig, nicht eigen genug — kann sie haben den Geliebten. — Von immer zärteren Lippen — verwandelt wird das Genossene — inniglicher und näher. — Heissere Wollust — durchbebt die Seele, — durstiger und hungriger wird das Herz: — Und so währet der Liebe Genuss — von

Her har De et glimrende Exempel paa Mystikens Væsen og Charakter. Den beholder alle de religiøse Former, men den føler heltigjennem deres Indhold; den taler samme Sprog som Orthodoxien og oversætter ved sig selv dette døde Sprog, ombytter det med et levende. Heri ligger det, at den havde sin store Betydning i Middelalderen overfor den stive, udvortes Skolastik, som den fortærede i sin Gløden. Og saaledes blev den Reformationens Forløber. Mystikeren behøver intet udvortes Dogme; i sin fromme Henrykkelse er han sin egen Præst. Men da alle Tendentser i hans Sjæl gaae indefter, tilintetgjør han ikke heller noget udvortes Dogme og ender med at tilbede Præsteværdigheden hos Andre.

I mystisk-prophetiske Ord forkynder Novalis det hellige Mørkes nye Herredømme:

Es bricht die neue Welt herein
Und verdunkelt den hellsten Sonnenschein.
Man sieht nun aus bemoosten Trümmern
Eine wunderseltsame Zukunft schimmern,
Und was vordem alltäglich war,
Scheint jetzo fremd und wunderbar.
Der Liebe Reich ist aufgethan,

Ewigkeit zu Ewigkeit. — Hätten die Nüchternen — einmal gekostet, — Alles verliessen sie, — und setzten sich zu uns — an den Tisch der Sehnsucht — der nie leer wird. — Sie erkennten der Liebe — unendliche Fülle, — und priesen die Nahrung — von Leib und Blut.

Die Fabel fängt zu spinnen an.
Das Urspiel jeder Natur beginnt,
Auf kräftige Worte jedes sinnt,
Und so das grosse Weltgemüth
Überall sich regt und unendlich blüht.
. . . .
Die Welt wird Traum, der Traum wird Welt,
Und was man glaubt, es sei geschehn,
Kann man von weitem erst kommen sehn;
Frei soll die Phantasie erst schalten,
Nach ihrem Gefallen die Fäden verweben,
Hier manches verschleiern, dort manches entfalten,
Und endlich in magischem Dunst verschweben.
Wehmuth und Wollust, Tod und Leben
Sind hier in innigster Sympathie, —
Wer sich der höchsten Lieb ergeben,
Genest von ihren Wunden nie.

Endnu kraftigere ere Tankerne Nat — Død — Vellyst — Salighed vævede ind i hverandre i dette Digt, som findes over Kirkegaarden i Novalis's Roman.

De Døde tale:

Süsser Reiz der Mitternächte,
Stiller Kreis geheimer Mächte,
Wollust räthselhafter Spiele
Wir nur kennen euch:
Leiser Wünsche süsses Plaudern,
Hören wir allein und schauen
Immerdar in sel'ge Augen,
Schmecken nichts als Mund und Kuss.
Alles was wir nur berühren,
Wird zu heissen Balsamfrüchten,
Wird zu weichen zarten Brüsten
Opfern kühner Lust.

Immer wächst und blüht Verlangen
Am Geliebten festzuhangen,
Ihn im Innern zu empfangen
Eins mit ihm zu sein.
Seinem Durste nicht zu wehren,
Sich im Wechsel zu verzehren,
Von einander sich zu nähren,
Von einander nur allein.

So in Lieb und hoher Wollust
Sind wir immerdar versunken,
Seit der wilde trübe Funken
Jener Welt erlosch;
Seit der Hügel sich geschlossen
Und der Scheiterhaufen sprüht,
Und dem schauernden Gemüth
Nun das Erdgesicht zerfloss.

Denne Mysticisme, der priser de Døde, som dem, der svælge i alle Sandselighedens Glæder, er i Livet nødvendigvis Quietisme, det vil sige Forherligelse af det rent vegeterende planteagtige Liv, ganske som dette anprises i Lucinde.

«Planterne», siger Novalis, «ere Jordens umiddelbareste Sprog; ethvert nyt Blad, enhver besynderlig Blomst er en eller anden Hemmelighed, der trænger sig frem, og som, fordi den af lutter Elskov og Lyst ikke kan bevæge sig og ikke komme til Orde, bliver en stum rolig Plante. Finder man i sin Eensomhed en saadan Blomst, er det da ikke, som var Alt omkring En forklaret, og som opholdt de smaa befjædrede Toner sig helst i dens Nærhed? Man kunde græde af Glæde,

og afsondret fra Verden kun stikke Hænder og Fødder i Jorden, for selv at skyde Rødder og aldrig forlade det lykkelige Naboskab.»

Hvilket Følelsessvælgeri! hvilken afsindig, om Ulysses v. Ithacia mindende Situation!

«Blomsterne», hedder det i et andet Fragment, »ere Børnenes umiddelbare Billeder. . . . Saaledes er Barndommen i Dybden, nærmest ved Jorden, medens Skyerne derimod maaskee ere Phænomener af den anden høiere Barndom, af det gjenfundne Paradis, og derfor saa velgjørende dugge ned paa hine.» Endog om Skyernes Barnlighed bliver der Tale i den romantiske Jargon. Naiveteten gaaer tilveirs og raster ikke, før den har annecteret ogsaa Skyerne. O Polonius! — Disse naive Skyer, de ere den romantiske Poesies sande og egentlige Symbol.

Dog i Planterne og deres Modbilleder Skyerne er der for det romantiske Gemyt endnu for megen Stræben, Tendents og Uro. Selv en Vegeteren er dog endnu bestandig ikke den rene Rugen, ikke den rene Hvile, men indeholder en Retning opefter i Plantens Stræben mod Lyset. Derfor er Plantelivet ikke heller det høieste, Novalis gaaer endnu et Skridt videre end Schlegel:

«Det høieste Liv er Mathematik. Uden Enthousiasme ingen Mathematik. Gudernes Liv er Mathematik. Ren Mathematik er Religion. Til

Mathematik naaer man kun ved Theophani. Mathematikeren veed Alt. Al Virksomhed hører op, naar Viden indtræder. Videns Tilstand er Eudæmoni, salig Ro, himmelsk Quietisme.»

Her staae vi ved Culminationen. Alt Liv er krystalliseret i Mathematikens døde Former.

Paa dette Punkt er det rene Gemytsliv saa stærkt concentreret, at det staaer stille. Det er, som om Sjælens Uhr havde ophørt at slaae. Enhver ædel Stræben, enhver frisindet Retning udad til er trængt tilbage, kvalt i Gemyttets dumpe Kjælder.

Paa dette Punkt er det derfor, at Gemyttets Inderlighed slaaer over i den krasseste Udvorteshed. Da al Evne til at frembringe nye ydre Former er forsmaaet og dræbt, saa ere vi naaede til det Vendepunkt, hvor alle faste ydre Former blot som saadanne anerkjendes og des mere, jo fastere de ere, jo mere de nærme sig til hin krystalagtige Forstening, jo bestemtere de drage Spændetrøien over enhver Tendents, jo vissere det er, at de kun levne Rum for det rent vegeterende Liv. Skridtet gjør Novalis i den mærkværdige Afhandling «Christenheden og Europa», som han skriver 1799, og som Tieck forgjæves nu og da har bestræbt sig for at bringe i Forglemmelse. Heri hedder det: «Det var skjønne glimrende Tider, da Europa endnu var et christent Land, da een Christenhed beboede denne Verdensdel. —

Med Rette modsatte Kirkens vise Overhoved sig en fræk Uddannelse af de menneskelige Anlæg paa den hellige Sandses Bekostning og utidige farlige Opdagelser paa Videnskabens Omraade. Saaledes forbød han Tænkerne offentligt at paastaae, at Jorden var en ubetydelig Vandrestjerne; thi han vidste vel, at Menneskene med Agtelsen for deres Bolig og deres jordiske Fædreland ogsaa tabe Agtelsen for deres himmelske Hjem og Slægt og foretrække den indskrænkede Viden for den uendelige Tro og vænne sig til at foragte alt Stort og Vidunderligt og betragte det som død Lovvirkning.»

Man bør ikke spørge sig selv, om det er Per Degn eller Novalis, man hører. Man bør fatte Digterens Conseqvents. Poesien, som førte Schiller til Hellas, fører ham til Inqvisitionen og bringer ham til som Joseph de Maistre efter ham at tage dens Parti mod Galilæi.

Om Protestantismen siger han: «Denne store indre Spaltning, som ødelæggende Krige ledsagede, var et mærkværdigt Tegn paa Culturens Skadelighed — idetmindste paa den temporære Skadelighed af et vist Culturtrin. Protestantismen adskilte det Uadskillelige, delte den udelelige Kirke og rev sig formastelig ud af den almindelige kirkelige Forening, ved hvilken og i hvilken alene den ægte varige Gjenfødelse var mulig. Religionsfreden blev sluttet efter ganske feilagtige og

religionsstridige Grundsætninger, og ved Fortsættelsen af den saakaldte Protestantisme blev noget absolut Modsigende: en permanent Revolutions-Regjering indsat.

«Luther behandlede overhovedet Christendommen vilkaarligt, miskjendte dens Aand, og indførte et andet Bogstav og en anden Religion, nemlig Bibelens hellige Almengyldighed, og derved blev desværre en anden, høist fremmed jordisk Videnskab indblandet i Religionsanliggender, Philologien, hvis udtærende Indflydelse fra den Tid af er umiskjendelig. — Nu blev da Bibelens absolute Popularitet paastaaet, og nu virkede det tarvelige Indhold, det raa abstracte Udkast til Religion i disse Bøger desto mere trykkende, og vanskeliggjorde den hellige Aand den frie Bevægelse, Indtrængen og Aabenbaring. — Med Reformationen var det ude med Christendommen. — Til Lykke for den gamle Tilstand opstod nu en ny Orden, over hvilken Hierarchiets døende Aand syntes at have udgydt sine sidste Gaver, og som med ny Kraft rustede det Gamle og med vidunderlig Indsigt og Standhaftighed, klogere end det nogensinde fordum var skeet, antog sig det pavelige Regimente og dets mægtige Regeneration. Endnu var aldrig noget saadant Selskab blevet seet i Verdenshistorien. Jesuiterne aflurede Luther hans «demagogiske Kunster», hans «Studium af det menige Folk».

«Reformationen gav de Lærde en skuffende Følelse af deres Kald. Af Instinct er den Lærde fra Arildstid af Geistlighedens Fjende; den lærde og den geistlige Stand maa føre Udryddelseskrige, saalænge de ere adskilte; thi de stride om een Plads. Resultatet af den moderne Tænkemaade kaldte man Philosophi og regnede Alt dertil, hvad der var det Gamle imod, især altsaa ethvert Udfald imod Religionen. Hvad der fra Begyndelsen af var Personalhad mod den katholske Tro gik efterhaanden over til Had mod Bibelen, mod den christelige Tro, ja endog mod Religionen overhovedet».

Man seer, med hvilken Klarhed Novalis har seet Fritænkeriet som Protestantismens Conseqvents.

«Ja endnu mere: Religionshadet udstrakte sig naturligt og følgerigtigt til alle Gjenstande for Enthousiasme, forkjætrede Phantasi og Følelse, Sædelighed og Kjærlighed til Kunst, Fremtid og Fortid, stillede Mennesket med Nød og Neppe øverst blandt Naturvæsenerne og gjorde Verdensaltets skaberiske Musik til den ensformige Klapren af en uhyre Mølle, der dreven af Tilfældets Strøm og svømmende paa den, var en Mølle i og for sig uden Bygmester og Møller og egentlig et ægte perpetuum mobile. — Een Enthousiasme blev høimodigt levnet Menneskene, Begeistringen for denne herlige Philosophi og for dens Præster. Frankrig var saa lykkeligt at blive Skjødet og Sædet for

denne nye Tro, som var sammenklæbet af lutter Viden. Lyset var paa Grund af dets Lydighed under Mathematikens Love og dets Frækhed blevet disse Menneskers Yndling. Høist mærkværdig er denne den moderne Vantroes Historie og Nøgle til alle uhyre Phænomener i den nyere Tid. Først i dette Aarhundrede og især i dets sidste Halvdel begynder den og voxer i kort Tid til uoverskuelig Storhed og Mangfoldighed; en anden Reformation, en mere omfattende og eiendommeligere var uundgaaelig og maatte først træffe det Land, der var mest moderniseret og længst af Mangel paa Frihed havde ligget i asthenisk Tilstand. — Under dette Anarchi gjenfødes Religionen; et sandt Anarchi er dens Avlingselement.

«Forekommer ikke Statsomvælteren den ægte Betragter som en Sisyphus? Nu har han naaet Ligevægtens Spidse, og allerede ruller den mæg- Byrde atter ned. Den vil aldrig blive deroppe, naar ikke en Tiltrækning mod Himlen holder den svævende. Alle Eders Støtter ere for svage, naar Eders Stat beholder Tendentsen mod Jorden!»

Med Begeistring spaaer han da om den nye Gemyttets Tid, der skal komme.

«I Tydskland kan man med fuld Vished paavise Sporene af en ny Verden. — En Mangesidighed uden Lige, en glimrende Politur, vidtomfattende Kundskaber og en rig, kraftig Phantasi

finder man hist og her ofte dristigt parret. En vældig Anelse om den indre Menneskeheds skabende Vilkaarlighed, Grændseløshed, hellige Eiendommelighed og Evne til Alt synes overalt at vækkes. Endnu er Alt kun Antydninger, usammenhængende og raae, men de forraade det historiske Øie en universel Individualitet, en ny Menneskehed, en elskende Guds og en ung overrasket Kirkes sødeste Favntag og den inderligste Undfangelse af en ny Messias paa engang i alle denne Kirkes tusinde Medlemmer. Hvem føler sig ei med sød Undseelse i velsignede Omstændigheder? Det Nyfødte vil blive dets Faders Billede, en ny gylden Tid med mørke uendelige Øine, en prophetisk undergjørende, trøstende og evigt Liv tændende Tid — en stor Forsoningstid, en Frelser, der som en ægte Genius, hjemmevant blandt Menneskene, kun vil blive troet, ikke seet, og under talløse Skikkelser synlig for de Troende vil blive fortæret som Brød og Vin, omfavnet som den Elskede, indaandet som Luft, hørt som Ord og Sang og optaget med himmelsk Vellyst som død under Kjærlighedens høieste Smerter i det henbrusende Legemes Indre.»

Er det ikke, medens jeg nu saalænge har underholdt Dem om al denne Vellyst, Salighed, Religion, Nat og Død, om dette Mørke, der snart vil bryde ind og fordunkle det klareste Solskin, gaaet Dem som mig, at det i Deres Indre har raabt: Luft! Lys! Ja er det ikke som skulde

man kvæles? Ligner dette Gemyt saa ikke en underjordisk Bjergmandsgrube? De kjender Novalis's Sympathi for Bjergmandslivet, i hvilket røde osende Lygter skulle erstatte Dagens Lys. Og hvad kom der ud af det Hele, hvilket Foster opstod af hin en elskende Guds og en ung overrasket Kirkes Omfavnelser? hvad Andet end en nyfødt, en gjenfødt Reaction, der i Frankrig gjenindsætter Katholicismen og efter Napoleons Fald Bourbonerne, og som i Tydskland fører til hint afskyelige Tyranni, der gav Pietismen den samme Indflydelse som Katholicismen havde i Frankrig, jog de bedste Skribenter i Landflygtighed og romantisk bevæget sysselsatte sig med Fuldendelsen af Køllner Dom, som Julian, Romantikeren paa Thronen, i Oldtiden havde sysselsat sig med Gjenopførelsen af Templet i Jerusalem. Digteren havde villet føre Alt tilbage til den indre Verden. Den indre Verden optog Alt, Revolutionens og Contrarevolutionens Kræfter. I den laa alle Aandens Løver bundne, i den laa alle Historiens titaniske Magter indesluttede, ja bedøvede i en Valmue-Atmosphære. Det blev Nat omkring dem, de følte Mørkets og Dødens Vellyst, de levede endnu kun et Planteliv som Syvsovere, og forstenedes til Slutningen helt. I den indre Verden laa alle Aandens Rigdomme, men som døde Skatte og hvilende Masser, som sindrige efter Mathematikens Love formede Krystaller omtrent som Guldet og Sølvet i Jor-

dens og Bjergenes Indre, og Digteren blev til en Bjergmand eller Bjergtagen, der steg ned under Jorden og frydede sig ved Alt, hvad han saa.

Men medens han opholdt sig dernede, gik Alt paa Jorden i den ydre Verden sin Gang. Den ydre Verden lod sig ei i mindste Maade anfægte af, at Digteren og Tænkeren opløste den i den indre. Thi han opløste den jo nemlig ikke grovt og udvortes som en Rousseau eller en Mirabeau, han opløste den kun indvortes i en indre Verden. Da han altsaa paany steg op fra Gruben, da hans Bjergtagning var tilende, da viste det sig, at den ydre, den opløste Verden befandt sig meget vel, aldeles ved det Gamle. Alting stod udvortes koldt og raat, det, som han i sit Hjerte havde smeltet — og da den ydre Verden aldrig havde interesseret ham, og da den syntes ham næsten ligesaa natlig og mørk og obscurantistisk og søvndysset som hans indre, saa gav han den sin Velsignelse og lod den staae.

Novalis var født 1772. Han kom til Verden i en meget orthodox Familie i den lille By Weissenfels. Indtrædelsen i denne Familie gjorde endnu i 1799 et dybt Indtryk paa Tieck. Han siger: «Et alvorligt stille Liv, en prunkløs, men sand Fromhed herskede her. Familien hyldede Herrnhuternes Lære og levede og virkede i denne Retning. Den gamle Hardenberg, der tidligere havde været en kraftig Soldat, en høi ærværdig

Natur, stod som en Patriarch i Midten af talentfulde Sønner og elskelige Døtre. Forandringer og Oplysning vare ham i enhver Form forhadte; han priste og elskede den gamle miskjendte Tid, og naar Leiligheden tilbød sig, kunde han djærvt og hensynsløst udtale sine Anskuelser eller lue op i pludselig Forbitrelse.»

Vil De have en Scene af Huslivet der? En Dag hørte Tieck den gamle Herre dundre og skjælde i Sideværelset. Hvad er der hændt? spurgte han bekymret et indtrædende Tyende. Ingenting, svarede denne tørt, Herren giver Religionstime. — Den gamle Hardenberg pleiede at lede Andagtsøvelserne og prøve de yngre Børn i Troessager, og herved gik det undertiden stormfuldt til.

Af dette Hjem gik Novalis ud. Han var et indadvendt, i høi Grad sygeligt Barn. I sin Ungdom, da han endnu ikke var gaaet op i Sværmen og Grublen, var han en lidenskabelig Beundrer af de store Frihedsmænd Fichte og Schiller, hvis Værker han atter og atter studerede, og hvis Indflydelse spores i hans første Forsøg, og i politisk Henseende var han da Republikaner. Senere gik Alt dette over. Fra Republikaner blev han snart Royalist indtil Fanatisme. Hans første Ven blandt Romantikerne var Fr. Schlegel. De kjendte hinanden fra Universitetsaarene. Da Schlegel 1797 besøgte Novalis i hans Hjem, fandt

han ham fuldstændig knust. Han havde næret en heftig, hele hans Væsen optagende Kjærlighed til en ung mærkværdig Pige Sophie v. Kühn, og nu havde Døden pludselig berøvet ham hende. Han fortvivlede, og det var under de Selvmordslyster og med de Dødstanker, som dette Tab fremkaldte i hans Sjæl, at han skrev sine Hymner til Natten. Det Overmaal af Fortvivlelse, hvortil han hengav sig, tilligemed den barokke Omstændighed, at Sophie var kun 12 Aar gammel, da han forelskede sig i hende, saa hans Elskov til hende falder i Perioden fra hendes 12te til hendes 15de Aar, synes mig i høi Grad at tale for det gjennemgaaende Sygelige og Unaturlige i Novalis's Anlæg. Og hertil kommer endnu, at Aaret efter træffe vi ham forlovet paany, denne Gang med en Datter af Bjergværksbestyreren v. Charpentier. Visselig staaer, som La Rochefoucauld siger, vore Lidenskabers Styrke ikke i noget Forhold til deres Varighed, men høist besynderlig bliver dog den saa pludselige Trøsten sig med en Anden, naar man et Aar igjennem har syslet med Tanken om Døden som sin eneste Glæde og Vellyst og talt, som om Graven gjemte Ens Alt. End ikke den kummerlige Udflugt mangler, at Julie synes ham den gjenfødte Sophie, Noget hvortil Romantikernes Præexistentstheori aabnede en Udvei. Da Tieck i Sommeren 1799 kom til Jena, traf han første Gang sammen

med Novalis. A. W. Schlegel bragte Bekjendtskabet istand, der hurtigt gik over til sværmerisk Venskab. En skjøn Sommeraften vare Vennerne første Gang sammen. I bevægede Samtaler aabnede de deres Hjerter for hinanden og drak Broderskab. Ved Midnat traadte de ud i Sommernatten. Fuldmaanen, siger Köpke, laa magisk og glandsfuld over Høiderne ved Jena. Henad Morgenen ledsagede de alle Novalis hjem til Weissenfels. Tieck har i Phantasus sat denne Aften et Minde. Tiecks Paavirkning, som da begynder, var det, som foranledigede Novalis til Frembringelsen af sit Hovedværk «Heinrich v. Ofterdingen». Under Udarbeidelsen af dette rev Brystsygen ham bort. To Aar efter hint Møde var han ikke mere. Han blev kun 29 Aar gammel, og denne Omstændighed i Forening med hans store Originalitet og sjeldne Skjønhed har kastet et poetisk Skjær over hans Skikkelse. Han, den nye Retnings Johannes, lignede ogsaa i sit Ydre en Johannes. Hans Pande var som gjennemsigtig, hans brune Øine glimrede med en ualmindelig Glands. I de sidste tre Aar, han levede, saa man paa ham, at han var mærket til en tidlig Død.

Saavel denne tidlige Død som denne særegne Art af Skjønhed har foranlediget Kritiken til at sammenligne ham med den unge berømte engelske Digter, der fødtes 20 Aar efter ham, Shelley nemlig. Endnu for ganske nylig har i Revue des

deux mondes en Forfatter, Blaze de Bury fremhævet denne Analogi. Han siger: Shelley's Poesi nærmer sig meget til Novalis's, og det er ikke alene ved physiognomiske Træk, at disse to sjeldne Digtere ligne hinanden. Betragtning af Naturen, Divination af dens mindste Hemmeligheder, en udsøgt Forening af Følsomhed og Metaphysik, og hertil ingen Plastik, Speilbilleder og ikke Former, en Stigen imod det Høieste, som ender i Tomhed, er fælles for dem.

Han fremhæver alle disse formelle Ligheder og tilføier ikke et eneste Ord, som lader ane den uhyre reelle Ulighed, den polære Modsætning imellem disse to tilsyneladende saa ensartet anlagte Digtere, af hvilke den ene gaaer forud for, den anden følger efter det store Omslag i Aarhundredets litterære Bevægelse, som det er min Opgave at skildre for Dem. Og dog veed jeg ikke noget Middel til skarpere at fremhæve dette Omslag end netop denne Modsætning.

Tillad mig at gjenkalde Dem Hovedtrækkene af Shelleys Liv. Adeligt født bliver han sat i en fornem Skole, hvor strax fra hans Barndom af Disciplenes Raahed og Lærernes Grusomhed opflamme ham til Modstand og Vrede. Især vakte her det Hykleri, hvormed man førte Ordene Gud og Christendom i Munden, medens man hengav sig til sine slette Lidenskaber, hans fulde Afsky. Under det andet Aar af sit Ophold i Oxford for-

fattede Shelley saa et Skrift «Om Atheismens Nødvendighed», som han med naiv Sandhedskjærlighed indgav til Kirkens og Universitetets Forstandere. Han blev stævnet for Consistorium, og da han vægrede sig ved at kalde sine Anskuelser tilbage, blev han paa Grund af Atheisme udstødt af Universitetet. Han reiste tilbage til sin Fader, og da denne modtog ham med kold Foragt, forlod han for bestandig sit Hjem. Med saadanne Kampe og saadanne Ulykker var hele hans Liv gjennemvævet. En Lungesvindsot, som han i sit 20de Aar blev angrebet af, og af hvilken han efterhaanden kom sig, efterlod en stor Legemssvaghed og Pirrelighed. Da han efter sin første Hustrues Død ønskede at tage Børnene af første Ægteskab til sig, bleve disse ham berøvede af Kantslerretten, fordi han i sin «Dronning Mab» havde lært Usædelighed og Irreligiøsitet. Hvor han under sin Omflakken i Udlandet traf paa Landsmænd, blev han paa det Raaeste haanet og mishandlet af dem som Atheist. 29 Aar gammel endte han saa sin pinte og hjemløse Existents, idet han under en Storm kuldseilede med sin Baad i Golfen ved Spezzia. Byron brændte hans Lig.

I Modsætning til dette Liv er Hardenbergs en sand tydsk Smaastadsidyl. Han blev 25 Aar gammel Embedsmand, Auditør som det kaldtes ved et Saltværk. Senere udnævntes han til Assessor ved de kurfyrstelige Saliner i Weissenfels,

og hans Romantik forstyrrede ikke hans Liv. Han var som Embedsmand yderst nidkjær, pligtopfyldende og ordentlig. Han levede og døde som bosiddende Embedsmand og Borger, der ingen Udskeielse begaaer og til Gjengjæld har Sit paa det Tørre. Republikanismen gik som sagt tidligt af ham, og kun hans Naivetet forhindrer En i at betegne ham som servil. Friedrich Wilhelm og Louise af Preussen benævner han «et klassisk Menneskepar», i disse «Geniers» Aabenbaring seer han Varslet om en bedre Verden. Friedrich Wilhelm, siger han, er den første Konge af Preussen; hver Dag sætter han selv sin Krone paa. En sand Transsubstantiation er skeet; thi Hoffet har forvandlet sig til en Familie, Tronen til en Helligdom, en kongelig Formæling til et evigt Forbund mellem Hjerterne. — Republiken, siger han, har kun Ungdommens Fordom for sig; den gifte Mand fordrer Orden, Sikkerhed, Ro, ønsker at leve i en Familie, et regelmæssigt Husvæsen og et «ægte Monarchi». «For en Constitution kan man kun interessere sig som for et Bogstav. Hvor ganske anderledes, naar Loven er Udtryk for en elsket, høiagtet Persons Villie. Man tør paa ingen Maade opfatte Monarchen som den første Embedsmand. Han er ikke Borger, derfor heller ikke Embedsmand. Kongen er et til jordisk Fatum ophøiet Menneske.»

Vil De med saadanne Udtalelser sammenligne

de Digte af Shelley, hvortil Tyranniet i hans Fædreland foranlediger ham, ligesom dem, i hvilke han forherliger de italienske Revolutioner og Grækenlands Frihedskrig, saa har De den skarpeste Contrast, De kan finde. Og De har den antithetisk paa næsten alle Punkter: Novalis priser Sygdommen. Shelley siger: Det er vist, at Visdom er uforenelig med Sygdom, og at under Jordklimaernes nuværende Tilstand Sundhed i Ordets sande og omfattende Mening ligger udenfor det civiliserede Menneskes Rækkeevne.

Novalis siger: Vi tænke os Gud personlig, som vi tænke os selv personlige. Gud er netop ligesaa personlig og individuel som vi. — Shelley siger: Der gives ingen Gud. Denne Fornægtelse maa kun forstaaes som gjældende en skabende Guddom. Hypothesen om en Verdensaltet gjennemtrængende og som Altet evig Aand bliver uantastet. . . . . Alle Religioner i Verden forbyde Prøvelse og ville ikke tilstede noget Forstandsraisonnement; det er Autoriteten, som forlanger, at man skal troe paa Gud; denne Gud selv er blot begrundet paa nogle Menneskers Autoritet, der paastaae, at de kjende ham og ere udsendte fra ham for at forkynde ham paa Jorden.

«Det er umuligt at troe, at den Aand, der gjennemtrænger Universet, avlede en Søn med en jødisk Kvinde eller vrededes over Følgerne af en Nødvendighed, der er lig ham selv. Den hele

jammerlige Fabel om Djævelen, om Eva og om en Midler tilligemed Jødegudens barnagtige Formummelser er uforenelig med Astronomien. Hans Hænders Værk har aflagt Vidnesbyrd imod ham.

Novalis priser Hierarchiet og lovsynger Jesuiterne.

Shelley siger: «Under mange Elendighedens og Mørkets Aarhundreder fandt Bibelens Lære ubetinget Tiltro; men endelig opstode Mænd, som fik Mistanke om, at den var Fabel og Løgn, og at Jesus langt fra at være en Gud, kun havde været et Menneske som de selv. Men en talrig Menneskemængde, som drog og endnu bestandig drager umaadelig Vinding af hin Mening som herskende Folketro, sagde Mængden, at hvis den ikke troede paa Bibelen, vilde den blive evig fordømt, og gav sig til at brænde, fængsle og forgifte alle fordomsfrie og isolerede Forskere, der nu og da opstode. Denne Klasse undertrykker dem endnu bestandig, forsaavidt Folket, der nu er mere oplyst, vil tilstede det. — De samme Midler, der have støttet enhver anden Tro, have støttet Christendommen: Krig, Fængsling, Snigmord og Løgn, Gjerninger af exempelløs og utrolig Raahed have gjort den til, hvad den er. Det Blod, som Bekjenderne af Barmhjertighedens og Fredens Gud have udøst siden hans Religions Indførelse, vilde sandsynligvis være tilstrækkeligt til at drukne alle

de Tilhængere af andre Sekter, som overhovedet boe paa Jorden.«

De seer af de anførte Citater, som kunde forøges med utallige andre, at der mellem Novalis med hans indadvendte Gemytsliv og Shelley med hans udadvendte Frihedstrang er den mest fuldstændige Modsætning. Blaze de Bury finder imidlertid kun Ligheder; han bedømmer Shelley yderst sympathetisk, og da hans Afhandling blev oversat paa Dansk, havde man den Morskab i «Fædrelandet» at læse følgende: «Stakkels Shelley! hans Existents var en Personification af den moderne Digters. Han kjæmpede uden Ophør og indtil sin Død for Tankens og Phantasiens Rettigheder imod Fordommene i en Tidsalder, der ikke havde noget ædlere Barn end han, og som altid vægrede sig ved at anerkjende ham. Det maa indrømmes, at Shelley havde studeret Spinoza, en Forbrydelse over alle Forbrydelser i Fanatikernes Øine, og som hverken Bisperne i Exeter eller Oxford eller Lordkantslerne tilgive . . . Man anklagede ham for Gudsfornegtelse. De Retslærde, Aviserne, alle Storbritanniens Sladdersøstre slyngede Forbandelsen imod den mystiske Drømmer». Det staaer at læse i «Fædrelandet» for November ifjor. Stakkels Shelley! Hvorfor fødtes han ikke i Danmark! Da var det gaaet ham anderledes; Bisperne for Sjællands og Aarhus Stift havde taget

ham i Forsvar, Aviserne havde velsignet ham, og han var i levende Live bleven rost i «Fædrelandet»!

Her har De da de to Digtere, man har villet udgive for Tvillingaander. I poetisk Rang staae de omtrent lige høit. I Henseende til poetisk Skjønhed ere de nogenlunde hinandens Lige. Men det er ikke paa Skjønhed alene, det kommer an i Litteraturen. Det er den Vildfarelse, vi altfor længe have næret. Ingen af de to Digtere besidder den hele Sandhed; men paa hvis Side er der vel mest?

Det kommer an paa, hvordan man mener, at Sandheden seer ud. For Novalis var Sandheden Digt og Drøm, for Shelley var den Frihed. For Novalis var den en fast og mægtig Kirke, for Shelley var den et kjæmpende Kjætteri; for Novalis et Væsen, som beklædte Throner og Pavestole, for Shelley et Væsen uden Myndighed.

For ret at gjøre Indtryk paa Menneskene, maa Sandhedén, hvor ophøiet den end er, blive Menneske, blive Kjød og Blod for dem. Jeg husker, hvorledes jeg som Dreng en Dag læste en Biographi af Robinson Crusoes Forfatter De Foe. De kjender maaskee hans Livs ublide Skjæbner. Han var den bedste og retsindigste Sjæl, lidenskabelig i Alt, hvad han foretog sig, de fattige Klassers Talsmand. Han tilbragte lange Tider af sit Liv i Fængsler. Een Gang blev

han for en Brochures Skyld dømt til at stilles i Gabestokken, efter at begge hans Øren vare blevne skaarne af. Dommen blev exeqveret. I Gabestokken stilledes paa den Tid Forbryderen med Hovedet ud igjennem en Aabning, saa han ikke kunde bevæge det — og nu overlodes det til Mængden at være Profos; man bombarderede den Udstillede med raadne Æbler, Kartofler, Appelsiner og deslige. Men da Dagen kom, og da De Foes blege, mishandlede, lemlæstede Ansigt drivende af Blod viste sig i Gabestokken for den forsamlede Pøbelflok, da, saa underligt det lyder, blev der en Dødstaushed. Ingen kastede noget Æble, Ingen raabte et eneste forhaanende Ord. Man kjendte altfor godt De Foe. Men En af Hoben lod sig hidse i Veiret og satte en Krands om den Lemlæstedes Pande. — Jeg læste det som Dreng, men dette Billede brændte sig ind i min Sjæl, og jeg tænkte dengang ved mig selv, at saaledes maatte Sandheden rimeligvis see ud. Jeg tænkte: Hvis et Menneske nogensinde fandt en saadan stakkels forhaanet og mishandlet Sandhed i Gabestokken, da maatte det være et stort Øieblik i hans Liv, naar han kunde nærme sig og lægge den Krandsen om Panden. — Det har Shelley gjort, men Novalis ikke.

XI.

Jeg skildrede Dem det romantiske Gemyt som den dumpe Inderlighed uden Stræben og uden Tendents, som den gloende Ovn, i hvilken Friheden kvaltes, og enhver Retning udefter dræbtes. Dog, dette er ikke den fulde Sandhed. En eneste Tendents udadtil er tilbage, den som man kalder Længsel. Længselen, det er Formen for den romantiske Stræben, Moder til al dens Poesi. Hvad er Længsel? Det er Savn og Attraa i Forening i og for sig uden Villie eller Beslutning om at opnaae det Savnede og uden Valg af Midler til at faae det i sin Magt. Og hvorpaa gaaer denne Længsel ud? Ja paa hvad Andet end paa det, hvorpaa al Længsel og Attraa i Verden gaaer ud, med hvor store eller hvor hyklerske Ord den end drapperer sig? Paa Nydelse og Lykke. Romantikeren bruger ikke dette Udtryk Lykke, men det er det, han mener. Han siger ikke Lykke, han siger Idealet. Men man lade sig blot ikke skræmme af Ord. Det for Romantikeren Eiendommelige er nu ikke hans Søgen af denne Lykke, men hans Tro paa at denne Lykke er til. Han veed, den maa være ham forbeholdt, at den maa findes et Sted, at den vil komme uforvarende over ham. Og da den nu er en Himmelens Gave, og da han ikke selv er dens Skaber, kan han føre sit Liv saa planløst, han vil, ledet alene af sin ubestemte Længsel. Det gjælder kun om at fastholde Troen

paa, at denne Længsel vil finde sin Gjenstand. Og det er saa let at fastholde denne Tro. Thi Alt omkring ham indeholder Varsler og Anelser om den. Det var Novalis, der gav den det berømte og hemmelighedsfulde Navn: «Den blaa Blomst». Men Udtrykket maa selvfølgelig ikke forstaaes bogstaveligt. Den blaa Blomst, det er et hemmelighedsfuldt Symbol, omtrent som Fisken for de første Christne. Det er en Abbreviatur, et forkortet, sammentrængt Udtryk, i hvilket alt det Uendelige er sammenfattet, hvorefter et smægtende Menneskehjerte kan længes. Den blaa Blomst er Symbolet paa den fuldkomne Tilfredsstillelse, paa den hele Sjælen udfyldende Lykke. Derfor skimtes den, længe før den mødes. Derfor drømmes der om den, længe før den sees. Derfor anes den saa hist saa her, og det viser sig at det var en Skuffelse; den øines et Moment blandt andre Blomster og forsvinder; men Individet fornemmer dens Duft, snart svagt, snart stærkere, saa han beruses af Duften. Om han da end som Sommerfuglen flagrer fra Blomst til Blomst og dvæler snart ved Violen, snart ved den tropiske Plante, søger og higer han dog bestandig efter Et, den fuldkomne ideale Lykke.

Om denne Længsel og dens Gjenstand er det, at Novalis's Hovedværk dreier sig. Dette Værk maa vi studere og, for at forstaae det, see hvorledes det opstaaer. Den første Forudsætning

for denne Roman er den moderne Tids Hovedroman «Wilhelm Meister», og man kan tydeligt forfølge den aandelige Proces, ved hvilken «Wilhelm Meister» langsomt omsmeltes til «Heinrich v. Ofterdingen». Wilhelm Meister handler ikke, han dannes. Han stræber ikke, han længes. Han jager efter Idealer og søger dem først ved Theatret, saa i Virkeligheden. Ogsaa Wilhelm Meister er et Foster af Gemyt. Det er Gemyttet, som omspænder alle de her optrædende Personer. Ikke blot at disse Personer selv ere sjælfulde som i saamangen moderne engelsk Roman, af Dickens f. Ex.; men der er ligesom Sjæl i den særegne dæmpende og fortonende Atmosphære udenom Personerne, intet Træk staaer realistisk krast eller bestemt, Gemyttets Børn have bløde Contourer. Heiberg har engang sammenfattet den Goetheske Verdensanskuelse, hvortil han selv slutter sig, i denne Sætning: Goethe er hverken umoralsk eller irreligiøs, som man siger, men han viser, at der ingen absolute Pligtregler gives, og at vi bør indordne vor Religion under vor Poesi og Philosophi. Det Originale i Wilhelm Meister er da, at den stive Skole- eller Lærebogsagtige Sædelighed, de spidsborgerlige Moral- og Retskaffenhedsregler her ere omformede saaledes, at det Moralske ikke mere udgives for at være den absolute Livsmagt, men sees som et betydningsfuldt Princip i Livet, som en af flere berettigede og beherskede Magter,

omtrent som for Naturforskeren Hjernen ikke, hvor betydningsfuld den end er, staaer som Et og Alt, men spiller sin Rolle i Forening med Hjertet, Leveren og de øvrige Organer. Saaledes er f. Ex. i Wilhelm Meister Sandseligheden ikke udskjældt som dyrisk, men fremstillet uden Pedanteri, som skjøn og lokkende, i Philine, der stedse benævnes med saadanne Udtryk som «Die angenehme Sünderin», «Die zierliche Sünderin». Den harmoniske Dannelse indvindes af Wilhelm igjennem mange tvetydige Forhold; den ædle og sikre Verdenstone, det medfødte Aristokratiske i en skjøn Natur forherliges i Kvindeskikkelserne; den Overlegenhed og Frihed i Væsen og Sind, som lykkelige og stærkt begunstigede Forhold give, fremhæves med varm Sympathi i Skildringen af de adelig Fødte. At det Ædle og det Adelige i denne Skildring mange Gange synes at løbe ud paa Et, kan vel i vore Dage støde os, men havde jo da sin Grund i det samtidige Tydsklands jammerlige og ufrie Samfundsforhold. Da Bogen ikke er Virkelighedens, men Gemyttets Barn, er der i dens hele ydre Præg noget Abstract. Meget er tilsløret, Meget forfinet, Alt er saaledes idealiseret, at den ydre Verden staaer i Skyggen af den indre. For det Første forekomme kun private Begivenheder og Personer. Vi høre vel om Krig og kunne nogenlunde slutte os til, at det maa være Revolutionskrigene, hvortil der sigtes; men

noget Bestemt siges ikke herom. Stedet angives ligeledes rent almindeligt, man kan gjætte paa Mellemtydskland, men Localiteten holdes ubestemt, og Landskabet gjør sig aldrig gjældende med nogen præcis Charakter, men klinger kun med som svagt Accompagnement til Stemningen. I den Verden her skildres, hvor Kunsten, bagvendt nok som det da gik til i Tydskland, er Forskolen til Livet, ikke omvendt, er Verdensliv og Statsliv kun «en Smule Theaterlarm bag Coulisserne»*). Ingen af Personerne have et udvortes praktisk Øiemed, de drives afsted af deres Længslers og Luners Strøm, de flakke frit omkring uden at bekymre sig om Forholdenes Skranker eller Landenes Grændser, lutter «pasløse» Existentser. Betydningsfuldt vidner om det Midtpunktsøgende i Gemyttet et saadant Træk som, at Goethe undgaaer enhver psychologisk Yderlighed. En saadan Yderlighed er Forbrydelsen, opfattet som criminel: Selv hvor Goethe berører det Uhyggelige, som f. Ex. Elskov mellem Sødskende, Harpespillerens Skjæbne, vil han kun det skal gribe, ikke at det skal dømmes; han stiller det ikke for den moralske Domstol, end mindre for den juridiske. Ja, det Allersmerteligste mister endog sin Braad ved Meddelelsens Form. Harpespillerens Mund er lukket, hans Historie kommer aldrig

*) Auerbach: Deutsche Abende.

over hans Læber; først efter hans Død meddeles hans Skjæbne af en rolig Fremmed.

I denne saa stærkt idealiserede Verden, der fra Digterens Haand har modtaget et Skjønhedsstempel, er det nu, at Wilhelm flakker om uden Plan men ikke uden Formaal, han søger efter Idealet: Idealet af en Livsstilling, Idealet af en Kvinde, Idealet af Dannelse. Han er først Kjøbmand, saa Skuespiller, saa Læge. Han elsker Marianne, saa Grevinden, saa Therese, saa Nathalie. Han sætter Dannelsen først i Erfaring, saa i aandelig Finhed, saa i Resignation, og han ender i anden Del med sociale Reformplaner og Reformforsøg, der i sin Tid gjorde «Vandreaarene» til et af de Værker, som de socialistiske Revolutionære ivrigst henførte til deres Retning. Men det Særegne ved Bogen er, at Wilhelm bestandig omformer sit Ideal. Han finder det ikke, han taber det saa at sige; ikke som om han blev Spidsborger, men Ordet taber sin Mening for ham. Det gaaer ham overfor Livet, som det tidt gaaer den unge Mand overfor Philosophien. Han kaster sig over den, for i den at finde Oplysning om Gud, om Evigheden, om Livets Formaal og om sin Sjæls Udødelighed, men under Studiet tabe disse Ord den Mening for ham, hvori han tidligere tog dem, han faaer et Svar paa sine Spørgsmaal, men et Svar, som lærer ham, at disse Spørgsmaal maatte stilles anderledes. Saaledes gaaer det Wil-

helm i Virkeligheden med sin Længsel efter et forudfattet Ideal. Andre have favnet Skyen for Juno, han lader Skyen fare og trykker Juno til sit Hjerte.

Næst efter «Klosterbroderens Hjerteudgydelser» var det Goethes Meister, der affødte Sternbald. Den er gjennemgaaende en Efterklang af dette mægtige Værk. Strax da Meister kom ud, lagde Tieck Planen til den først 41 Aar senere udkomne, høist interessante Novelle «Der junge Tischlermeister» i hvilken Helten, en i æsthetisk Henseende næsten altfor fint dannet Snedker, gjennemgaaer en med Meisters fuldkomment beslægtet Udviklingsgang i Forhold til adelige Kredse, til Skuespilkunst og Theater og med Theaterkjærlighedshistorier. Han opfører som ægte Romantiker Shakspearske Lystspil paa et efter Shakspearsk Mønster indrettet Salontheater og er Elsker saavel i Coulisserne som paa Scenen. Foreløbig blev imidlertid denne Plan skudt tilside for Sternbald. Den moderne Haandværker maatte vige Pladsen for Kunstneren fra Dürers romantiske Tid. I denne Bog er Gemyttet sat paa Thronen, men som purt Gemyt skilt fra Fornuft og Klarhed. Derfor er hele Bogen lutter Attraa og Smægten. Saaledes hedder det her f. Ex. om Reformationen, at den istedenfor en guddommelig Religionsfylde kun har avlet en fornuftig Tomhed, i hvilken alle Hjerter smægte. Og saaledes bliver den milde Sand-

selighed i Goethes Roman her til en brutal William Lovellsk Attraa. Naar Helten seer ind i sig selv, seer han som Lovell «en uudgrundelig Hvirvel, en henbrusende larmende Gaade», og i anden Udgave følte Tieck sig foranlediget til at bortskjære en Del af de altfor hyppige, lystne Bade- og Drikkescener, mellem hvilke Helten i sin urolige Higen tumles.

Dog Hovedsagen er, at her paa en ganske anden Maade end hos Goethe Virkeligheden forfines og destilleres. Den fortyndes, til den gaaer op i Stemningsduft, til Charakteren drukner i Landskabet og Handlingen i Valdhornmusik. Det er i Sternbald Søndag hver Dag, og der raader her en stadig Andagtsstemning med Ørkesløshed og Klokkeklang. Bogens Livsanskuelse ligger i disse Ord af Sternbald: «Vi kunne i denne Verden kun ville (ɔ: ønske, længes), kun leve i Forsætter, den egentlige Handlen ligger hinsides». Derfor handles her aldrig, de optrædende Personer fare uplastiske som Cometer om som Cometer, deres Liv er Rækken af deres tilfældigt og uforsætligt oplevede Eventyr; de ere altid paa Reisen efter Idealet, og da dette jo altid antages for bosat i Nærheden af Rom, ender Bogen der, forøvrigt uden Slutning, og den blev aldrig senere fortsat. I samme Grad nu som Sternbald er mere drømmeagtig og usammenhængende end Meister, i samme Grad sætter Novalis den over hin. Thi. siger

han: Kjernen i min Philosophi er, at Poesi er det absolut Reelle, og Alt des sandere, jo mere poetisk. Digteren skal derfor ikke idealisere, men trylle. Den sande Poesi er Eventyrets Poesi. Et Eventyr er som et Drømmebillede uden Sammenhæng, og Eventyrets Styrke er den, at være Sandhedens Verden absolut modsat og dog aldeles lig. Den fremtidige Verden er, siger han, det fornuftige Chaos, det Chaos, der kjæmper sig igjennem. Det ægte Eventyr maa derfor tillige være prophetisk Fremstilling, ideal, absolut nødvendig Fremstilling. Den ægte Eventyrdigter er Fremtidens Seer. Romanen er derfor ligesom den frie Historie, ligesom Historiens Mythologi. Da Kjærligheden er den Form af Sædeligheden, der betinger Muligheden af Magi, er den Romanens Sjæl, Urgrunden i alle Romaner. Thi hvor sand Kjærlighed er, der forekomme Eventyr, magiske Begivenheder.

Ud fra denne Novalis's Anskuelse om Poesiens og Romanens sande Væsen er det let at forstaae hans Domme om Wilhelm Meister, som han i sin tidligste Ungdom i høieste Grad havde beundret. I Wilhelm Meister bøies jo netop Poesien ligesom i Tasso ind under Virkeligheden. For Novalis er dette det Skjændigste af Alt, Synd mod Poesiens Helligaand. Ikke tilintetgjøres eller begrændses skal Poesien i Romanen, men forherliges, forklares.

Han beslutter da at skrive en Roman, som skal være det direkte Modstykke til Meister. Ja han bestemmer med smaalig Omsigt, at endog ved fuldkomment eens Tryk og Format skal Heinrich v. Ofterdingen fremstille sig som Sidestykke til Goethes Bog. Det er jo den, som skal fældes, dens verdslige Livsanskuelse, som skal beseires af Ofterdingens mystisk-magiske. Han skriver til Tieck: «Min Roman er i fuld Gang — det Hele skal være en Apotheose af Poesien. Heinrich v. Ofterdingen bliver i første Del moden til Digter, i anden Del forklaret som Digter. Den vil have mangehaande Ligheder med din Sternbald, kun ikke Letheden, dog er denne Mangel maaske ei ugunstig for Indholdet.» Om Goethe og Wilhelm Meister dømmer han saaledes: «Goethe er ganske praktisk Digter. Han er i sine Værker, hvad Englænderen er med Hensyn til sine Varer: høist ligefrem, net, bekvem og varig. — Han har som Englænderne en naturlig økonomisk og en gjennem Forstand erhvervet ædel Smag. Wilh. Meisters Læreaar er paa en vis Maade aldeles prosaisk og moderne. Det Romantiske gaaer tilgrunde deri, ogsaa Naturpoesien, det Underfulde. Bogen handler kun om sædvanlige menneskelige Ting, Naturen og Mysterierne ere ganske glemte. Det er en poetiseret borgerlig og huslig Historie, det Underfulde deri bliver udtrykkelig behandlet som Poesi og Sværmeri. Kunstnerisk Atheisme

er Bogens Aand. — Wilh. Meister er egentlig en Candide, rettet imod Poesien».

I Modsætning hertil vil da Novalis levere en Roman, i hvilken Alt tilsidst opløser sig i Poesi, eller hvad der i hans Sprog er det Samme, i hvilken Verden til Slutning bliver Gemyt. Thi Alt er Gemyt. «Naturen er for vort Gemyt, hvad Legemet er for Lyset, hedder det i Bogen. Legemet holder det tilbage, bryder det i eiendommelige Farver o. s. v. Menneskene ere Krystaller for vort Gemyt».

Det i Romanen indlagte Eventyr indeholder Nøglen til det Hele. Eventyret skal vise, hvorledes den sande evige Verden bliver til, skildre Tilbagebringelsen af det Elskovens og Poesiens Rige, hvori det store Verdensgemyt «overalt bevæger sig og blomstrer uendeligt». Da, som det hedder i et af Novalis's Fragmenter, den nuværende Himmel og Jord er af prosaisk Natur og vor Tid en Nyttens Periode, maa en poetisk Dommedag gaae forud, en Fortryllelse løses, inden det nye Liv kan blomstre frem: Kong Arctur og hans Datter slumre indefrosne i deres Ispallads, ligesom Aanden slumrer, naar den er bunden i Rettens strenge Former. Befrielsen kommer fra Fabelen ɔ: Poesien og dens Broder Eros. Eros er Barn af den geskjæftige urolige Fader «der Sinn», Forstanden. Moderen er det trofaste varme, smertebevægede Hjerte. Men Eros's Melkesøster er Foster af en

Utroskab fra Faderens Side. Hende har den yppige Ginnistan, Phantasien, Maanens Datter født. Ved Siden af disse Skikkelser staaer som Husaltrets Vogterinde Sophia, den himmelske Visdom. Fabel kalder sig Sophias Guddatter. Men fjendtlige Magter vinde Overhaand i Huset. Medens Kjærligheden og Phantasien gaae sammen paa Reiser, indvikler Skriveren Tyendet i en Sammensværgelse. Skriveren er Prosaens Aand, den indskrænkede, forstandsstolte Oplysning; han skildres som bestandig skrivende. Naar Sophia da dypper det Skrevne i en Skaal, der staaer paa Alteret, bliver stundom en lille Smule af det staaende, stundom udslettes Alt. Rammer nogle Draaber fra Skaalen ham, falder en Mængde Tal og geometriske Figurer ned, som han med megen Iver trækker paa en Traad og binder sig til Prydelse om den magre Hals. Skriveren er Novalis's Nureddin. Ved hans Anslag blive Faderen og Moderen bundne, Alteret nedbrudt. Til Lykke er Fabelen undkommen. Den kommer først ned i det Ondes Rige, hvor de dødbringende Parzer huse, men de formaae ikke at gjøre den Noget. Den dræber det Onde, idet den giver dem til Pris for Tarantlerne, det vil sige Lidenskaberne. Nu er Tid og Dødelighed ophævet. «Hørret er spundet op, det Livløse er atter besjælet, det Levende vil regjere». I en almindelig Verdensbrand lider Moderen, Hjertet, Flammedøden; i Baalet

gaaer den tidligere Verdens glimrende Stjerne, Solen, tilgrunde, Flammen drager mod Nord og smelter Isen om Arcturs Palads. Eros og Fabel drage ind deri gjennem en forvandlet og blomstrende Verden. Fabel har fuldendt sin Sendelse; thi hun fører Eros til hans Elskede, Kongens Datter. Den strenge Ret har afstaaet sit Herredømme til Poesi og Elskov.

Gegründet ist das Reich der Ewigkeit,
In Lieb und Frieden endigt sich die Streit.
Vorüber ging der lange Traum der Schmerzen.
Sophie ist ewig Priesterin der Herzen.

Sophie spiller samme Rolle i dette Digt som Beatrice i Dantes.

Ligesom nu Verdensskjæbnen er fremstillet her som et Eventyr, saaledes skulde i Romanen Menneskeskjæbnen fremstilles som en romanagtig, tilsidst i Eventyr overgaaende Begivenhed. Saa dunkel, saa allegorisk som denne Roman er, beroer det i den, som har Værd, dog derpaa, at den saa fuldt som ethvert andet levende Digterværk er oplevet. Forherligelsen af den gamle Mestersanger skulde gaae ud paa en Forgudelse af Poesien; men denne Apotheoses Helt er Hardenberg selv. Heinrich, der fødes til Digter, lever et stille Liv i Forældrenes Hus i Eisenach, som Hardenberg i sit Fædrenehjem. En Drøm, der synes endnu mere underfuld, fordi Faderen engang som Yngling har drømt en lignende,

ladér ham forudane sit Digterlivs hemmelige Lykke og viser ham i Form af en vidunderlig blaa Blomst hans Kjærligheds Maal. Nu træder han ud i Verden. Med Moderen og i Selskab med Kjøbmænd drager han til sin Bedstefader paa mødrene Side i Augsburg. Mange brogede Livsbilleder træde ham imøde paa Veien; de ere bestemte til i Forening med hans Ledsageres Fortællinger at udvide hans Synskreds og udvikle den Poesi, der slumrer i hans Sjæl. Thi al deres Tale dreier sig om Poesi og Digtere, de fortælle ham Arionssagnet og Folkeeventyr, i hvilke Digteren stilles i Rang med Kongen, og philosophere overhovedet over Poesien og Kunsten, ikke som Kjøbmænd fra Middelalderens mest barbariske Tid, men som Romantikere fra 1801. En af dem giver f. Ex. følgende pantheistiske Forklaring af Menneskets Drift til bildende Kunst: «Naturen vil selv have Nydelse af sin store Kunstmæssighed, og derfor har den forvandlet sig til Mennesker, i hvilke den nu selv glæder sig over sin Herlighed, udsondrer det Behagelige og Elskelige ved Tingene og frembringer det for sig alene paa en saadan Maade, at den paa mangfoldig Vis og overalt og altid kan have og nyde det.»

Paa en Ridderborg møder Heinrich en østerlandsk Kvinde, der erindrer ham om den krigerske Modsætning imellem Vesten og Østen, som den da i Middelalderen bevægede Tiden. Det er interessant

at sammenligne denne Kvindes inderlige Sang med Victor Hugos brillante Digt «La captive» i «Les Orientales». Sujettet er beslægtet. Hugos

Bien loin de ces sodomes
Au pays, dont nous sommes,
Avec les jeunes hommes
On peut parler le soir.

gjenkalder den tydske Sangs følelsesfulde

Dem Geliebten darf man trauen,
Ew'ge Lieb und Treu den Frauen,
Ist der Männer Losung hier.

Naturens og Historiens Poesi træder Heinrich imøde i en Bjergmands og en Eneboers Skikkelse. I Eneboerens Bog, der svarer til Kullemandens hos Ingemann, er det, han finder sin egen Livsskjæbne optegnet. Endelig ankomme de Reisende til Augsburg, og Heinrichs Bestemmelse synes hurtigt at skulle opfyldes. I Klingsohr staaer den udviklede Digter for ham, en Digter, hvis Udtalelser paa mange Maader minde om Goethes. Næsten Alt, hvad denne Digter siger, er saa overraskende fornuftigt og sundt, at man neppe begriber, at Novalis selv ei har kunnet tage sig Noget deraf til Hjerte. Saaledes siger han: «Jeg kan ikke noksom anprise Jer at følge Eders naturlige Lyst til at vide, hvorledes Alt skeer efter Causallovene. Intet er Digteren uundværligere end Indsigt i enhver Gjernings Natur og Bekjendtskab med Mid-

lerne til at naae ethvert Maal ... Begeistring uden Forstand er unyttig og farlig, og Digteren vil kun kunne gjøre faa Undere, ifald han selv studser over Undere ... Den unge Digter kan ei være for kold, for betænksom. Til den sande melodiske Veltalenhed hører en omfattende, opmærksom, rolig Forstand.» Dog i eet Punkt ere Klingsohr og Novalis aldeles enige, nemlig i, at Alt er og maa være Poesi. «Det er ret slemt, at Poesien har et særskilt Navn, og Digterne udgjøre et særegent Laug. Poesien er slet ikke noget Særligt. Det er den menneskelige Aands eiendommelige Handlemaade. Digter og tragter ikke ethvert Menneske i ethvert Minut?«

I Klingsohrs Datter Mathilde træffer Heinrich Gjenstanden for sin elskovsfulde Længsel. Han er tilmode som ved Synet af den blaa Blomst. Han synes at staae ved Maalet, som Novalis, da han havde fundet Sophie v. Kühn. Da drukner den Elskede. I dyb Sorg forlader nu Heinrich Augsburg. En Vision ganske af den Art, som Novalis selv havde havt ved Sophies Grav, trøster ham, han seer den Afdøde og hører hendes Stemme.

I et fjernt Kloster, hvis Munke, Præster for Vedligeholdelsen af «den hellige Ild i unge Gemytter», synes at udgjøre en Art Aandekoloni, lever han blandt Afdøde. Han gjennemlever de Stemninger, som Novalis har givet Udtryk i Hymnerne

til Natten. Men han dukker op igjen fra de Døde. Et nyt vidunderligt Væsen har sluttet sig til ham. Hun erstatter ham Mathilde. — Anden Del er kun udkastet: Hele Verden flakker Heinrich rundt. Efter at have oplevet alt Jordisk skulde han «vende tilbage til sit Gemyt som til sit gamle Hjem.» Her forandrer Verden sig til et rent poetisk Aanderige. Verden bliver Drøm, Drømmen Verden. Han finder Mathilde igjen, men Mathilde er ikke mere forskjellig fra Cyane, hans anden Elskede. Denne Dobbeltkjærlighed var som Novalis's egen kun een. Alle Tids- og Livsforskjelle ophæves nu i hans Gemyts Enhed. Gemyttets, Kjærlighedens og den evige Troskabs Fest bliver feiret. Ved denne Fest feirer Allegorien sine skjønneste Triumpher. Det gode og det onde Princip træde op i Væddekamp og synge Vexelsange, ligeledes Videnskaberne, ja endog Mathematiken. Indiske Planter blive besjungne. Formodentlig har Lotusblomsten som mere eller mindre egnet til blaa Blomst skullet spille en Rolle. — Slutningen er kun yderst let antydet. Heinrich finder den blaa Blomst, det er Mathilde... Heinrich plukker den blaa Blomst og forløser Mathilde fra den Fortryllelse, som har overvældet hende; men hun mistes atter. Han stivner af Smerte og bliver til en Sten. Edda (den blaa Blomst, Østerlænderinden, Mathilde) [Firdobbeltgjængeri!] ofrer sig til Stenen, han forvandler sig

til et klingende Træ. Cyane omhugger Træet, og opbrænder sig med det, han bliver til en gylden Vædder. Edda, Mathilde maa ofre den, og han bliver atter Menneske. «Under alle disse Forandringer har han alleslags underlige Samtaler.» Man troer det villigt. Det i vor Litteratur til «Heinrich v. Ofterdingen» nærmest svarende Digt er Ingemanns af Grundtvig beundrede «De sorte Riddere». Hvor beslægtet Ingemanns Stemningsliv under Udarbeidelsen var med den tydske Romantikers, kan sees af hans Autobiographi. «Det store bevægede Verdensliv udenfor mig agtede jeg i hele denne Periode kun lidet paa. Selv Flammerne fra Moskau, den store Armees Undergang og Napoleons Fald vare mig transitoriske Phænomener . . .; selv i Tydsklands Befrielseskamp saa jeg kun det søndersplittede Folkeliv i Tvedragt med sig selv og de ædleste Kræfter uden Enhed og Sammenhold i deres Inderste. Mellem Ideelivet og Menneskelivet blev der mig et svælgende Dyb, som kun Kjærlighedens og Poesiens himmelske Regnbue kunde lægge Broen over... Jeg digtede mig ind i en Eventyrverdens Labyrinth, hvori Kjærligheden var min Ariadnetraad, og hvori jeg med Livspoesiens Verdensharpe, hvis Strenge Genien udspænder imellem Fjelde over Afgrundene, vilde dysse Tilværelsens Uhyrer i Søvn og opløse alle Dissonantser og Gaader i

den forstyrrede Verdensharmoni.» Man veed, hvor grueligt Resultatet blev.

Det er tydeligt nok, at Novalis i «Ofterdingen» har naaet sit Øiemed at frembringe Noget, der er Wilhelm Meister saa uligt som muligt. Den blaa Blomst var jo Idealets Symbol. Her er Virkeligheden gaaet helt op i Idealet, og Idealet gaaet helt op i Symbolet. Poesien er revet fuldstændigt løs fra Livet. Ja Novalis mener, at dette er det Rette. Saaledes siges der i Romanen om Digterne: «Store og mangfoldige Begivenheder vilde forstyrre dem. Et simpelt Liv er deres Lod, og kun gjennem Fortællinger og Skrifter maae de gjøre sig bekjendt med Verdens rige Indhold og talløse Phænomener. Kun sjeldent tør under deres Livs Forløb en Begivenhed paa nogen Tid drage dem ind med i sin raske Hvirvel for ved nogle Erfaringer at underrette dem nøiere om de handlende Menneskers Stilling og Charakter. Derimod bliver deres følsomme Sind allerede tilstrækkeligt beskjæftiget af nære ubetydelige Phænomener. — Da de allerede her paa Jorden ere i Besiddelse af den himmelske Ro og ikke rives med af jordiske Begjærligheder, indaande de kun Duften af de jordiske Frugter og ere frie Gjæster, hvis gyldne Fod kun træder let, og hvis Nærværelse uvilkaarligt udbreder Vingerne i Alle ... Naar man sammenligner Digteren med Helten,

finder man, at Digterens Sange ei sjeldent have vakt Heltemodet i ungdommelige Hjerter, men at Heltegjerninger vistnok aldrig have kaldt Poesiens Aand tillive i noget Gemyt.» Her synes mig Grundvildfarelsen at stikke. Altsaa ikke for Livet og dets Bedrifter er Poesien et Udtryk, nei Livets Bedrifter have til Udgangspunkt Poesien. Den skaber Liv. Lad det gjælde om megen Poesi, men er der en Poesi, om hvilken det aldrig kan gjælde, da er det vel denne. Til hvilken Bedrift i al Verden skulde den vel kunne opflamme? Til at forvandle sig til et syngende Træ eller til en gylden Vædder? Her er jo nemlig slet ikke Tale om Bedrift, her er kun Tale om Længsel. Alt det Bedste i Novalis's Poesie er kun et Udtryk for denne Længsel, der strækker sig fra den rene Naturattraa til det høieste Sværmeri. Lad mig for at gjøre Dem bekjendt med Noget af det Skjønneste, han har frembragt, give Dem Exempler paa begge Dele.

Hvor nydelig er ikke i Romanen den Sang, i hvilken de unge Piger klage over deres haarde Lod i Livet:

Sind wir nicht geplagte Wesen,
Ist nicht unser Loos betrübt,
Nur zu Zwang und Noth erlesen,
In Verstellung nur geübt,
Dürfen selbst nicht unsre Klagen
Sich aus unserm Busen wagen.

Allem, was die Eltern sprechen,
Widerspricht das volle Herz.
Die verbotne Frucht zu brechen
Fühlen wir der Sehnsucht Schmerz;
Möchten gern die süssen Knaben
Fest an unserm Herzen haben.

Wäre dies zu denken Sünde?
Zollfrei sind Gedanken doch,
Was bleibt einem armen Kinde
Ausser süssen Traümen noch?
Will man sie auch gern verbannen,
Nimmer ziehen sie von dannen.

Wenn wir auch des Abends beten,
Schreckt uns doch die Einsamkeit,
Und zu unsern Kissen treten
Sehnsucht und Gefälligkeit.
Könnten wir wohl widerstreben,
Alles, alles hinzugeben?

Unsre Reize zu verhüllen
Schreibt die strenge Mutter vor.
Ach! was hilft der gute Willen,
Quellen sie nicht ganz empor?
Bei der Sehnsucht innerm Beben
Muss das beste Band sich geben.

Jede Neigung zu verschliessen,
Hart und kalt zu sein wie Stein,
Schöne Augen nicht zu grüssen,
Fleissig und allein zu sein,
Keiner Bitte nachzugeben:
Heisst das wohl ein Jugendleben?

Her er den blaa Blomst, som De seer, kun den forbudne Frugt. Men med hvilket sødt Skjælmeri er ikke Længselen udtrykt! I en helt anden høitidelig og inderlig Stil er den kommet til Orde i dette Digt til en Ven:

Was passt, das muss sich ründen,
Was sich versteht, sich finden,
Was gut ist, sich verbinden,
Was liebt, zusammen sein,
Was hindert, muss entweichen,
Was krumm ist, muss sich gleichen,
Was fern ist, sich erreichen,
Was keimt, das muss gedeihn.

Gieb treulich mir die Hände,
Sei Bruder mir und wende
Dein Blik vor deinem Ende
Nicht wieder weg von mir.
Ein Tempel, wo wir knien,
Ein Ort, wohin wir ziehen,
Ein Glück, für das wir glühen,
Ein Himmel mir und dir!

Her er Længselen omtrent som Korsfarernes, en Søgen ud i det vide Fjerne efter et ophøiet Maal. Den blaa Blomst smelter sammen med den blaa Horizont. Dens Farve antyder jo ogsaa Fjernhed. Lad os da endnu engang rette vor Opmærksomhed paa den. I Spielhagens «Problematische Naturen» siger En af Personerne: «De husker vel den blaa Blomst i Novalis's Fortælling? Det er den Blomst, som endnu ingen Døde-

ligs Øie har skuet, og hvis Duft dog opfylder Verden. Ikke enhver Skabning er fint nok organiseret til at fornemme dens Duft; men Nattergalen er beruset af den, naar den i Maaneskin eller ved Morgengry synger, klager og hulker, og det Samme var og er alle de taabelige Mennesker, som i Prosa og Vers have klaget deres bitre Nød for Himlen, og endda Millioner Andre, hvem ingen Gud har forlenet Evnen til at udtale, hvad de lide, men som i deres stumme Kval see til Himlen, der ingen Barmhjertighed har med dem. Ak fra denne Sygdom gives der ingen Redning — ingen undtagen Døden. Den, der engang har indaandet Duften af den blaa Blomst, har ikke en rolig Time mere i dette Liv. Som om han var en ryggesløs Morder, som om han havde stødt Herren bort fra sin Dørtærskel, saaledes drives han frem uden Rist eller Ro, hvormeget hans mødige Lemmer end smerte ham, og hvor inderlig han end længes efter at lægge sit trætte Hoved til Hvile. Vel beder han i en eller anden Hytte om en Lædskedrik, naar Tørsten plager ham, men han giver det tømte Bæger tilbage uden at takke; thi der svømmer et hæsligt Kryb i Vandet, eller Bægeret var ikke rent. I ethvert Fald, Vederkvægelse fandt han ikke: Vederkvægelse! hvor er det Øie, vi engang have skuet ind i for aldrig mere at ville skue ind i et andet, mere ildfuldt, mere straalende! Hvor er den

Barm, vi engang have hvilet ved for aldrig mere at ville høre et andet varmere, mere elskovsglødende Hjertes Banken? Hvor er det, hvor?...» «Kjærlighed, svares der, er Duften af den blaa Blomst, der, som De nys sagde, fylder den hele Verden, og i ethvert Væsen, som De elsker af hele Deres Hjerte, har De fundet den blaa Blomst.»

«De løser alligevel ikke Gaaden paa denne Maade, svarer Helten sagte og sørgmodigt; thi netop den Betingelse, at vi skulle elske af vort hele Hjerte,... den kunne vi ikke fyldestgjøre. Hvem af os kan elske med hele sit Hjerte? Vi ere Alle saa trætte og udmattede, at vi ikke ere i Besiddelse af det Mod og den Kraft, som udfordres til en sand, alvorlig Kjærlighed, der ikke finder Ro eller Hvile, før hver en Tanke i vor Sjæl, hver en Følelse i vort Hjerte, hver en Blodsdraabe i vore Aarer tilhører den.»

Denne sidste Fortolkning er fin og smuk, den er ikke usand, men den er ikke udtømmende. Den blaa Blomst er ikke blot i Kjærlighed, men i alle Livets Retninger den fuldkomne og forsaavidt ideale, men rent personlige Lykke. Da denne efter sit Væsen ei kan naaes, er Længselen efter den den bestandige, urolige Higen fra Sted til Sted, som alle Romantikerne skildre.

Mest typisk synes Fremstillingen mig i Eichendorffs Roman «Leben eines Taugenichts» (1824). Denne Bog er forfattet 20 Aar efter

«Ofterdingen» af en dog kun 10 Aar yngre Forfatter, Joseph, Freiherr v. Eichendorff, Discipel af Tieck, en af Romantikernes Ultra, et fromt, elskværdigt Gemyt. Eichendorff var Østerriger af Nationalitet, sydtydsk af Temperament, katholsk fra Fødselen af, og ender med, fra sit ultramontane Standpunkt at gaae løs paa den hele tidligere tydske Poesi som irreligiøs. Han seer med Ringeagt ned paa Schillers Helte med deres «rhetoriske Idealitet» og paa Goethes Smaadigte med deres «symbolske Naturpoesi». I Modsætning hertil var, siger han, Romantikens Idee Hjemvee, Længselen efter det tabte Hjem, ɔ: efter en Alle omfattende Kirke. Men den har begaaet Frafald fra denne sin Grundtanke. Med disse usunde Ideer forener Eichendorff en virkelig, ægte poetisk Begavelse af stærkt lyrisk Natur, og Ingen har bedre end han i musikalsk, sammentrængt Form givet et Billede af den romantiske Skoles Længsler og Idealer. I den lille Bog «En Døgenigts Liv» summer og klinger den hele oprindelige Romantik som indelukket i et Bur. Her er Alt: Skovduft og Fuglesang, Reiselængsel og Reiselyst, særligt til Italien, Søndagsstemning og Maaneskin, det ægte romantiske Landstryger- og Dagdriverliv, en Uvirksomhed, «saa at Lemmerne ordentlig af den lange Lediggang gaae af Led,» og det er ham, «som skulde han af Dovenskab falde fra hinanden.»

Døgenigten er en ung, fattig Møllersøn, hvis Livs eneste Lyst er at ligge under Træerne og see op mod Himlen, at sværme rundt med en Cither paa sin Bag, at synge sværmeriske Viser til samme Cither, ubekymret om alle denne Jords Herligheder, men saa skjønt, at alle Hjerter længes. «Enhver, siger han, har sin Plads anvist paa denne Jord, har sin varme Kakkelovn, sin Kop Kaffe, sin Kone, sit Glas Vin om Aftenen og er saaledes ret tilfreds. Jeg føler mig aldrig ret tilpas.» Han tilbeder en høi, fornem, deilig Dame, han har seet et Par Gange, og skriver hende fra sit underordnede Stade i Livet (han er Gartner) en overordentlig smuk og følelsesfuld Vise til:

Wohin ich geh' und schaue
In Feld und Wald und Thal,
Vom Berg hinab in die Aue,
Vielschöne hohe Fraue,
Grüss ich dich tausendmal.

In meinem Garten find ich
Viel Blumen schön und fein,
Viel Kränze wohl dann wind ich
Und tausend Gedanken bind ich
Und Grüsse mit darein.

Ich darf ihr keinen reichen,
Sie ist zu hoch und schön,
Sie müssen alle verbleichen,
Die Liebe nur ohnegleichen
Bleibt ewig im Herzen stehn.

Ich schein' wohl froher Dinge
Und schaffe auf und ab,
Und ob das Herz zerspringe,
Ich grabe fort und singe
Und grab' mir bald mein Grab.

Ved hendes Indflydelse forfremmes han til Skatteopkræver paa Slottet og arver fra sin Forgjænger en prægtig rød Slaabrok med gule Prikker, grønne Tøfler, en Nathue og nogle Piber med lange Rør. Iført sin nye Herlighed, rygende af den længste Pibe, han kan finde, tilbringer han nogen Tid i et stille Otium, rykkende alle Kartoflerne og Grøntsagerne op af sin Have og plantende Blomster i Stedet, lyttende med Henrykkelse efter fjerne Jagthorns- og Posthorns-Toner, hver Morgen ydmygt læggende sin Bouquet paa et Stenbord, hvor hans Dame vil finde den, indtil hun endelig forsvinder fra hans Horizont. Som han en skjøn Dag nu sidder alene med sin Regnskabsbog og sin støvede Cither, falder en Morgenstraale fra Vinduet netop blinkende over dens Strenge. «Det gav en rigtig Klang i mit Hjerte. Ja kom kun hid, Du tro Instrument, vort Rige er ikke af denne Verden.» Saa forlader han Regnskabsbog, Slaabrok, Tøfler og Piber for at vandre ud i den vide, vide Verden, først til Italien.

Døgenigten er nu den mest pudserligt keitede og barnagtige Mathis, man kan finde; sjæleligt talt er han 10 Aar gammel og bliver aldrig æl-

dre. I enkelte delicate Situationer, hvor hans Uskyld fristes, er han kydsk af Uerfarenhed, som en af H. C. Andersens Helte, Improvisatoren eller O. T. Han aner aldrig, hvad der hænder ham. Alt foregaaer med ham uden Indgriben fra hans Side. Omkring ham gruppere sig lutter Personer, der drive ligesaa frie Bestillinger som han, Malere, der reise til Italien, en Kunstner, der bortfører sin Dame, Musikanter, som drage fra By til By og Studenter paa Fodvandring, syngende Studenterviser. Overfor dette søgende og flakkende Liv tager det daglige sig selvfølgelig ud som et evindeligt Einerlei. Da Helten kommer tilbage til sin Fødeby, finder han den nye Skatteopkræver i sin Dør, iklædt den samme Slaabrok med Prikker, de samme Tøfler o. s. v. Det er Situationen i Heibergs «Alferne» mellem Grimmemann og Mannegrimm. Efter hele sit Liv igjennem at have søgt sin blaa Blomst, finder han hende i sit Hjem, og den første Henrykkelse skildres spøgende, næsten i H. C. Andersens Maneer saaledes: «Jeg var saa vel tilmode over, at hun snakkede saa muntert og fortroligt med mig, jeg havde kunnet høre paa hende lige til Morgenstunden. Jeg var saadan rigtig fornøiet i min Sjæl og trak en Haandfuld Krakmandler op af Lommen, som jeg havde bragt med fra Italien; hun tog ogsaa af dem, vi knækkede dem nu og saae tilfredse ud i den stille Egn.»

Døgenigten er her en Repræsentant for den romantiske Søgen og Higen, omtrent som hos os de unge Elskere ere det i Heibergs Ungdomsarbeider «Dristigt vovet halvt er vundet» og «Pottemager Walter». Han repræsenterer de brødløse Kunster, den fuglefrie, unyttige Kunst, og den uendelige Længsel.

Den uendelige Længsel! Fasthold dette Ord, paa den er det, den romantiske Poesi er bygget. Kast et Blik over paa vor egen Litteratur, ogsaa her træffer De i en vis Periode den frie Vandrelyst og dens Længsel gjort til Livsprincipet. Først Udvee, saa Hjemvee. Tænk et Øieblik paa en Forfatter som Goldschmidt, hvis hele Poesi i Virkeligheden har sin Kilde i Længsel, i «sugende Savn» for at bruge et af hans egne Yndlingsudtryk. Eller gaa tilbage og tag saadanne Tvillingaander som Poul Møller og Christian Winther, og De vil finde samme Tendents og samme Type.

Poul Møllers Type det er «Den krøllede Frits». Bondedrengens Sang:

Farvel! min velsignede Fødeby,
Min Moders Gryde ryger i Sky,
Min Faders Kvie gumler i Stald,
Min Søsters Hane sover paa Hald,
Jeg vil løbe min Vei.

indeholder lutter Udvee.

Denne Sang vækker Vandrelysten i Heltens Indre, og han begiver sig paa Vei for at opsøge

«den ubekjendte Skjønne». Han finder først Marie, saa Sophie, og ægte romantisk ender Fortællingen midt i; thi denne Flakken og Søgen kan fortsættes i det Uendelige, saa længe den ungdommelige Længsel holder ud.

Den eneste egentlige Type, Chr. Winther har dannet, det er Folmer Sanger i Hjortens Flugt. Denne Skikkelse, i hvilken Winthers hele Poesi er personificeret, er i Et og Alt den romantiske Ubundethed i Person. Grunden er her den romantiske Uro og Søgen, Vilkaarlighed og Længsel, Trangen til at strække sig frit under Trækronerne og lytte efter Kildevældets Tale, til ustadig og rastløs at vandre og flakke om under Sang. Hans sidste Vise er et sandt Romantikens Program.

En fin elskværdig Sandselighed danner her det nye varierende Element i Modsætning til den grovkornede Sundhed og Drøihed, som Poul Møller har givet sin Frits med af sit Eget. Men lad os ret forstaae dette romantiske Træk hos Poul Møller, netop fordi hans Sundhed forøvrigt saa let bringer til at oversee det, og saalænge har bragt os dertil. Med hans Begeistring for en Fortid, der var høist forskjellig fra det Billede, han giver af den:

Der var en Tid, da vort gamle Land
Var fuldt af taarnede, røde Paladser.

med hans romantiske Kjærlighed til denne Uvi-

denhedens og Trældommens Tid, hænger hans Had til alle liberale Bestræbelser i Nutiden sammen. I hans Biographi hedder det (Pag. 96): «Det var en Paastand, som han i sine senere Aar med comisk Alvorlighed forfægtede, at alle liberale Agitatorer af Betydenhed vare Jøder». Dette gjælder som bekjendt næsten kun for Tydsklands Vedkommende, hvor Heine, Börne og Herwegh, Lassalle og Karl Marx ganske vist ikke have været forsigtige i Valget af deres Forældre. Og et andet Sted (Pag. 157) siges der: Han var overhovedet tilbøielig til at betragte de Liberales Stræben som et Udtryk af lavere Naturtilskyndelser, saasom af Herskesyge eller Egennytte, hildet i det Materielles Tjeneste, og derfor fjendtlig mod sand Poesi, Kunst og andre af Livets høiere Interesser. Man seer dette f. Ex. af den Forbindelse, han, som før omtalt, vilde finde mellem Liberalismen og Judaismen, mod hvilken sidste han ingenlunde var gunstig stemt.» Der ligger, synes mig, en god Klump Bornerthed i disse Ord. Føi nu hertil hans daarlige Afhandling om Udødeligheden, hans «Kunstneren mellem Oprørerne», hans Ytringer om Kvindens Emancipation, at for en Kvinde det at skrive er det Samme som at trumfe dygtigt i Bordet eller med en rask mandhaftig Spytten beskrive Buer i Luften, at Mme de Staël og George Sand ere aandelige Vanskabninger, at det er uskjønt, «ja vederstyggeligt» for en Kvinde at skrive

Digte — saa har De Billedet af en endnu mere reactionær Romantiker end de tydske, og man kan ikke undre sig over, at ogsaa for ham den evindelige Higen bliver Poesiens Udgangspunkt. Hans Student reproduceres i Hostrups Studenter. Ogsaa de flakke om:

Den evige Higen, som aldrig faaer Fred,
Det er Fodreisens dybeste Hemmelighed.

Jeg kan ikke modstaae Lysten til at vise Dem, hvilke sygelige Former denne hele Livet gjennemtrængende Længsel kan faae hos mindre sunde romantiske Gemytter. Den bekjendte tydske Æsthetiker Frants Horn har skrevet en Selvbiographi, i hvilken han fortæller, at allerede i hans tredie eller fjerde Aar var han i Stand til poetisk Smægten og til Anelsen om et tilhyllet Liv i det tilsyneladende Døde, samt at blandt verdslige Sange tiltrak ham først og med uimodstaaeligt Trylleri et barnligt-mystisk Folkevers. Hvilket troer De? intet Andet end det gode gamle: Oldenborre flyv! flyv!

Maikäfer flieg!
Dein Vater ist im Krieg.
Deine Mutter ist in Pommerland,
Und Pommerland ist abgebrannt.
Maikäfer flieg!

De andre Børn vare haardhjertede nok til at lee af dette Digt. Men ham syntes det saa re-

rende. Den stakkels Oldenborre var et fader og moderløst Barn. Faderen var i Krig, og «hvor kunde den ikke føre ham hen!» Og Moderen? om hende «vare Efterretningerne endnu ubestemtere.» I Pommern! og Pommern brændt! Hvilket Spillerum for Phantasien, og nu tilmed den stakkels Oldenborre, der baaret af sine Savn, søgende fløi ud i den vide, vide Verden. Sandelig, man bliver Barn igjen. Men lad os fastholde Sagens Idee:

Individets Længsel efter den uendelige Lykke beroer, som jeg sagde, paa den Tro, at denne uendelige Lykke maa være at finde for Individet. Men denne Tro paa Lykken, den beroer paany paa Individets romantiske Overbevisning om dets egen uendelige Vigtighed. Selve Udødeligheden er jo kun en Følge af denne Individets kosmiske Vigtighed. Og denne Tro paa Individets uendelige Betydning er ægte middelalderlig. Hele Videnskaber, som Astrologien, vare dengang grundede paa den. Selv Himlens Stjerner stode i Forhold til det enkelte Individs Skjæbne, beskjæftigede sig ligesom med den. Himmel og Jord med Alt, hvad som derudi befandtes, dreiede sig om Individet. Derfor savne Romantikerne Astrologien og ønske den tilbage. Den blaa Blomst er i Astrologien Individets Stjerne, som i Alchymien de Vises Sten (Smlgn. Hauchs Guldmageren). I sine Forelæsninger «Über Litteratur, Kunst

und Geist des Zeitalters» (1802) siger A. W. Schlegel: «I den Mening, i hvilken man kan kalde Kepler den sidste store Astrolog, maa Astronomien atter blive til Astrologi. — Astrologien er ved en anmassende Videnskabelighed, som den ikke kunde hævde, kommen i Foragt; men ved den Maade, hvorpaa Sagen er udført, kan dens Idee ikke nedværdiges, en Idee, for hvilken uforgjængelige Sandheder ligge til Grund. Stjernernes dynamiske Indvirkning, at de ere besjælede af Intelligentser og omtrent som Underguddomme udøve Skaberkraft i de dem underlagte Sphærer, det er ubestrideligt en langt høiere Forestillingsmaade, end at tænke sig dem som døde, mechanisk-regjerede Masser.». Og saaledes siger Heiberg i Brevet til Buntzen: «Man maa indrømme, at Middelalderen med sin alchymistiske og astrologiske Overtro, som dog var grundet i Troen paa Naturens og paa Aandens Enhed ... stod ... i sand videnskabelig Aand høit over den nuværende Tid med dens nygterne Forsagen af det Eneste, som det i sidste Instans kommer an paa.» Og ganske paa samme Maade priser han Astrologien som «grundet paa Middelalderens dybsindige Mystik», i sin Afhandling om Hveen. Naar selv Heiberg kunde prise de astrologiske Fordomme hos Tycho Brahe, kan man saa undre sig over, at Grundtvig gav ham Ret i Antagelsen af Jorden som Verdenscentrum? Romantik! Romantik!

Romantikerne vilde grunde en Livsanskuelse og en Poesi paa Savnet, det vil sige paa Længsel, en Poesi, som hvilede paa Forestillingen om det enkelte Individs uendelige Vigtighed. Den, der vil grunde sin Livsbetragtning paa Savnet, er nu for saa vidt altid forstandigere, end den, som vil grunde den paa Glæden, hvad enten det er paa den nuværende eller paa den Vellyst og Salighed, som er ivente. Thi al den Glæde, vi kjende, er undermineret af Sorg og Savn, og saa er det dog bedre og vissere at bygge paa Savnet. Men Romantikerne bygge ikke paa Savnet alene, men paa dets Tilfredsstillelse, de smægte hen, de flakke om i Længsel efter den blaa Blomst, der vinker dem i det Fjerne.

Men Længsel er Uvirksomhed, næres og trives i Uvirksomhed. Den, som har den romantiske Livsanskuelse bag sig, vil ikke grunde sit Liv herpaa og ikke heller sin Poesi. Det er sandt, at vi maa bygge paa noget Vist. Men under al den Uvished og Usikkerhed og Tvivl, hvoraf vi ere omringede, er der Et, som er vist og ubortdisputerligt, det er Smerten. Og som Smerten er vis, saaledes er ogsaa Lindringens og Befrielsens Gode vist. Det er vist, at det er høist ubehageligt at være lidende, bunden eller fængslet, det er vist, at det er en stor Vederkvægelse at blive helbredet, at faae sine Baand løste, at faae sit Fængsels Dør slaaet op paa vid Gab. Hic

Rhodus, hic salta! Her er en Frihedens Gjerning at gjøre, her er Mulighed for en Befrielsens Poesi. Man kan gaae med Hovedet fuldt af Vaklen og Tvivl, hverken vide ud eller ind, om hvad man skal troe, eller hvad man skal gjøre: i det Øieblik man paa sin Gang opdager, at der er En, som har faaet sine Fingre i Klemme, at en eller anden tung Dør er faldet i paa et Medmenneskes Haand, da er der ikke mere Tvivl om, hvad man har at gjøre; man maa see at faae Døren op og Haanden ud.

Og nu træffer det sig saa heldigt eller saa uheldigt, mine Tilhørere, at der altid er nok, der have faaet Fingrene i Klemme, nok, der lide, nok, der sidde i alle Arter af Fængsler, Uvidenhedens, Afhængighedens, Dumhedens og Trældommens Fængsler. Dem maae vi have ud, og derom maa saavel vort Liv som vor Poesi dreie sig. Romantikeren jager egoistisk efter sin personlige Lykke og mener, at han selv er af uendelig Vigtighed. Den nye Tids Barn vil ikke speide op til Himlen efter sin Stjerne eller ud i Horizonten efter den blaa Blomst. Længsel er Uvirksomhed. Men han vil virke. Han vil forstaae, hvad Goethe mente med at lade Wilhelm Meister ende som Læge. Der er intet Andet for: vi maa alle blive Læger, Digteren med.

XII.

I sin første Periode var Romantiken absolut upolitisk. Den forherliger som hos Novalis det Bestaaende, den stiller sig underdanigt til Konge- og Præstemagt, men i sin Poesi er den gjennemgaaende politisk farveløs.

Tiecks satiriske Lystspil have f. Ex. i deres ydre Form et aristophanisk Tilsnit. Men hvorpaa gaaer deres Satire ud? Aldrig er den rettet mod nogen politisk Personlighed eller Retning. I Korthed kan man svare, at disse Lystspil polemisere mod Oplysningen. Hvad var Oplysningen, og hvad forstod Tieck ved dette Ord? Hans Biograph giver os Besked derom. Paa den Tid, siger han, vare de mest ansete og navnkundige Mænd i Berlin, der hidtil havde ledet den offentlige Mening, dannede under Frederik den Stores Regjering. De havde optaget det 18de Aarhundredes herskende Anskuelser i deres Kjød og Blod. Det var moralske, pligtopfyldende Mænd, der med stor Embedsiver, ofte med Jernflid arbeidede i alle Videnskabens og Administrationens Fag. Hvad enten de vare Medlemmer af Regjeringen, Theologer, Skolemænd, Kritikere, Populærphilosopher eller Digtere, gik de ud paa at gjøre Religion og Videnskab nyttig og ved ydre Forholdsregler at opdrage Menneskeslægten. Da det for dem først og fremmest maatte gjælde om at popularisere, kom de nødvendigvis til at opspæde og udtræde

Stoffet; da de søgte det almindeligt Forstaaelige, kom de ofte til at nivellere Høit og Lavt i en gjennemgaaende Middelmaadighed. En vis ulastelig borgerlig Vandel blev deres moralske Ideal, som i Sammenligning med den gamle Troesinderlighed syntes ringe og fladt. De beraabte sig gjennemgaaende paa Lessing som deres store Mand og mente at have Traditionerne fra hans Virksomhed for sig. Man begriber let, at de vendte sig polemisk mod Goethe, som Lessing selv havde gjort det, og at de overhovedet maatte have en høist indskrænket Opfattelse af Phantasiens Betydning og Værd. For dem var den den ydre Nyttes Træl, og havde kun Værd som Moralens Organ.

Spot over denne Publicums moralske Tendents finder De rundt omkring hos Tieck. Saaledes f. Ex. i «Den bestøvlede Kat». Katten, Hinze, gaaer om Aftenen om i vemodige Tanker. Han begynder at synge en Jægersang, en Nattergal slaaer i en nærstaaende Busk. «Den synger fortræffeligt, siger han, denne Skovens Sangerske, hvor delicat maatte den ikke smage! — Jordens Store ere dog ret lykkelige, at de kunne spise saamange Nattergale og Lærker, de lyste, vi stakkels simple Folk maa nøies med Sangen, med den skjønne Natur, med den ubegribeligt søde Harmoni. — Det er fatalt, at jeg ikke kan høre Noget synge, uden at faae Lyst til at spise det.»

Parterret tramper, Kattens uædle Tankegang oprører de brave Tilskuere. Hinze lader da Nattergalen i Fred, men da en Kanin kort efter springer forbi, fanger han den behændigt og kommer den i sin Pose. Det er hans Agt at forære den til Kongen for at vinde dennes Hjerte for sin Herre. Han siger nu: «Det Vildt er et Slags Sødskendebarn til mig, ja det er Verdens Gang nutildags, Slægtninge mod Slægtninge, Broder mod Broder!» Imidlertid faaer han Lyst til selv at spise Kaninen, men betvinger sig og raaber: «Fy skam Dig, Hinze! — Er det ikke den Ædles Pligt at opofre sig og sine Tilbøieligheder for sine Medskabningers Lykke? Det er Endeformaalet, til hvilket vi ere blevne skabte, og hvo der ei kan det — o det var bedre for ham, om hans Moder aldrig havde født ham!» — Han vil gaae, men man klapper voldsomt og raaber almindeligt Da Capo, han maa sige det sidste Stykke endnu engang, saa bukker han og gaaer med Kaninen. Tilskuerne ere i den syvende Himmel af Henrykkelse, som over en Tirade af Iffland. Af ligesaa litterær Natur er Satiren i Tiecks «Daümling» (Tommeliden). Den er rettet mod den antike Aandsretning i Litteraturen, særligt mod Goethe. De begriber, at et Sujet som Tommeliden, tildels behandlet i den græske Tragoedies heroiske Versemaal, maa frembyde adskilligt Pudsigt. Alle Trækkene fra Middelalderens Folkeeventyr stilles

i den antike Stils Belysning. Saaledes hedder det f. Ex. om Syvmilestøvlerne:

«Tro De mig, jeg kan see paa disse Støvler, at de stamme fra den gamle Grækertid. Nei, nei! saadant Arbeide gjør ingen Moderne, saa sikkert, simpelt, ædelt i Tilsnittet, saadanne Sting! det er et Værk af Phidias, det lader jeg mig ikke afdisputere. Se kun engang, naar jeg stiller den ene saaledes hen, hvor ganske ophøiet, plastisk, i stille Storhed, ingen Overflod, intet Broderi, ingen gothiske Bisager, Intet af hin romantiske Sammenblanden i vor Tid, hvor Saal, Læder, Klapper, Folder, Sværte, Vox, Alt maa bidrage til at frembringe Mangfoldighed, Glands og et blændende Væsen, som ikke indeholder noget Idealt. Nutildags skal Læderet glindse, Saalen knirke, naar man træder, elendigt Rimeri, som de Gamle ikke kjendte.» Man føler Brugen af Goethes Yndlingsord i denne pompeuse Beskrivelse.

Ypperligst og vittigst forsvarer Tieck sig dog imod Beskyldningen for overdreven Følsomhed. De iblandt os, der beundre Prosper Mérimée kunne betragte Satiren som rettet mod dem. Tieck hævner sig paa sine Kritikere ved at lægge deres Indvendinger i Munden paa Leidgast, en Menneskeæder, der lige er kommen hjem, har lugtet Menneskekjød og nu beslutter at spise Tommeliden og alle hans Sødskende til Frokost næste Morgen. Foreløbigt skulle de bringes op paa

Loftet. «Naar blot ikke Eders egne tre Smaae vaagne!» indvendes der. «Hvorfor?» «For saa ere de fremmede Børn sandelig ikke sikre. Jeres ere saa forhippede paa Menneskekjød, at de nylig nær havde suget Blodet ud af mig selv.» «Er det muligt? den Forstand og Dannelse havde jeg ikke tiltroet dem.» Hans Kone græder. «Kone, lad være med den Følsomhed. Jeg kan ikke udstaae den blødagtige Opdragelse; alle disse Fordomme, al denne Overtro og dette Sværmeri har jeg altid forbudt at komme frem, ægte djærv Natur det er min Sag.»

I hvor mange Retninger denne Satire nu saaledes end gaaer, saa er den dog i alle Retninger litterær. Ud over Litteraturen og ind paa Livets Omraade naaer den aldrig. Iffland og Kotzebue, den antike Kothurnestil og den spidsborgerligt bornerte Kritik, Tryllefløitens Text og Nicolais Reisebeskrivelser, det akademiske Pedanteri og Litteraturtidenden, det er de stadige Syndebukke. Engang imellem er det for at ramme Oplysningen og dens Attributer nødvendigt at gaae et Skridt videre. Saaledes kommer Kongen i «Den bestøvlede Kat», som sætter den Hoflærde paa lige Trin med Hofnarren, som lever for Soldaterliv og Gamachevæsen, som fryder sig ved at høre Astronomiens store Tal remses op, og som giver hele sin Gunst til Gjengjæld for en velsmagende Kanin, ganske vist ikke til at stille

Kongemagten i det gunstigste Lys. Men dette er skeet halvt tilfældigt. Naar Loven her i Stykket kaldes «Popanz» (Skræmmebillede, Bussemand), der som Mus maa krybe i et Musehul og bliver ædt af Katten, og naar Hinze kort efter raaber: Leve tiers état! da er dette et ægte Exempel paa det egentlige romantiske Vaas, fuldstændigt meningsløst, Slag i Vandet efter Ingenting. — Kun i et eneste Stykke fra Tiecks Ungdom «Hanswurst som Emigrant» er der en virkelig politisk Satire; thi Hanswurst er her ingen Anden end Prindsen af Artois som Emigrant og fattig Stymper, der maa ride paa sin Tjeners Ryg i Mangel af Ridehest. Men dette Stykke blev hele Tiecks Liv igjennem utrykt.

Det er derfor let at forstaae, at Kotzebues Forsøg paa ad politisk Vei at ramme Tieck maatte mislykkes. Da han i Aaret 1802 havde opnaaet Adgang til Hoffet, stræbte han at hævne sig paa sin Modstander ved at forelæse Kongen Paradescenen af «Zerbino» med Hentydninger. Men Kongen overhørte disse, og det Hele havde ikke videre Følger. Tieck er meget stolt og glad over at kunne bevidne sin fuldstændige Uskyldighed: Stykket var skrevet allerede 1796 under helt forskjellige Forhold og refererer sig udelukkende til Ungdomsindtryk. Og han har Ret til at være stolt, forsaavidt personlig pasquilagtig Satire ligger langt udenfor Digtekunstens Hori-

zont. Men fraseet dette gjør denne Anekdote netop et tragikomisk Indtryk. Himlen veed det, denne Poesi var ufarlig. Himlen veed, der var ingen Aarsag for nogen Konge eller Regjering i Verden til i ringeste Maade at bekymre sig om dens satiriske Udfald. Skade kun, at den bedste satiriske Poesi ikke er den, som lader Alle trygge. Aristophanes's Lystspil, hvormed man saa gjerne har villet sammenligne Tiecks, vare betydeligt mindre ufarlige og uskadelige, og den Art satiriske Værker som Molières Tartuffe eller Beaumarchais's Figaro have den Eiendommelighed, at de ikke foregaae paa Maanen og at de polemisere mod Andet end de daarlige Poeter og den moraliserende Poesi.

Det var da ogsaa langt fra, at Romantiken vedblev at holde sig i denne Afstand fra Samfund og Politik.

Aaret 1806 var det kritiske Aar for Preussen og Tydskland*). Landet var helt i den fremmede Erobrers Magt. Men derfor dateres ogsaa alle de aandelige Reformbestræbelser fra dette Aar. Man var naaet saa dybt ned i Ulykken, at en energisk Opadstræben var uundgaaeligt nødvendig. Den ufortrødne og geniale Friherre v. Stein begyndte Reorganisationen af det preussiske Samfund, Scharnhorst omdannede Militærvæsenet,

*) Ruge: Werke II. S. 60 ff.

ja selv paa Universitetsdannelsen og den studerende Ungdom kastede man et prøvende Blik og kaldte i 1808 Fichte til Berlin. Denne Kaldelse var i flere Henseender mærkværdig. Ved den vilde man vise, at en ny og anden Aand fra nu af skulde raade. Da Fichte 1792 forfattede sit første Værk «Kritik af al Aabenbaring», vovede han kun at trykke det anonymt. Da han senere udgav sin Bog «Tilbagefordring af Tankens Frihed», vovede han end ikke at anføre den By, i hvilken Bogen blev trykt. Den udkom i Heliopolis, ligeledes anonymt. Da han endelig var bleven ansat i Jena, fik han sin Afsked paa Grund af Anklagen for Atheisme. Nu, da det kneb, sadlede man pludselig om og vendte sig til ham for at bringe en Reisning af Ungdommen tilveie. De veed, at han med sine Taler til den tydske Nation overtraf alle Forventninger. Det viste sig, ikke at have været nogen daarlig Beregning at trykke den forfulgte Tænker den tydske Fane i Haanden. Medens de franske Bajonetter blinkede udenfor Vinduet, og de franske Trommer overdøvede hans Ord, holdt han paa Universitetet i Berlin de mindeværdige Taler, der sloge Reveille for Tydskernes Øren, og som dreve hine Bajonetter paa Flugt; thi fra disse Taler er det, at Omslaget i Nationens Stemning dateres. I disse Taler blev den Fichteske Philosophi til Begeistring, til Poesi, og hvad Under, om denne

Poesi snart blev som en Fakkel, ved hvilken mange andre poetiske Fakler tændtes, som Körner's, Schenkendorf's eller Arndt's. Den længe forberedte Frihedskrig brød da ud i 1813 og endte efter vexlende Omskiftninger til Befolkningens Henrykkelse med, at Landet helt og fuldt blev gjengivet sig selv. Napoleons Magt var knust. Det tydske Folk havde hævnet Revolutionen paa den, der havde forraadt dens Sag. Forsaavidt kaldtes Krigen med Rette «Frihedskrig». Men snart maatte det vise sig, selv for den mindst Indsigtsfulde, at denne Krig, ligesom Janus, havde et dobbelt Ansigt. Frihedskrigen var Opstand mod et frygteligt Tyranni, men mod et saadant, der repræsenterede Revolutionens Ideer. Den var Kamp for Arne og Hjem, men paa Commando af de gamle Dynastier. Man havde bekjæmpet det revolutionære Tyranni til Bedste for det reactionære Fyrstevæsen. Og fremdeles: Selve den Begeistring, hvormed der var kjæmpet, indeholdt to høist forskjellige Elementer, der vel i første Øieblik kunde synes saaledes sammenblandede, at man ikke faldt paa at skille dem ud fra hinanden, men som kun altfor snart røbede deres stik modsatte Charakter. Paa den ene Side Forbitrelsen hos det ene Folk mod det andet, Nationalfordommen, der er som sammenvoxet med Nationalfølelsen, Beundringen for alt Tydsk, Hadet mod alt Fransk. Paa den anden Side Begeistringen for

Frihed, Villien til Uafhængighed, Kamp ikke blot i Tydsklands men i Menneskehedens Navn for disse store almenmenneskelige Goder.

Allerede i Fichtes Taler kan denne Dobbelthed spores. Han havde sagt, at kun det Folk, som var et Urfolk og forstod sin egen Aands Dybder, sit eget Sprog, ɔ: sig selv, kunde være frit og være Verdens Befrier, og, tilføiede han, dette Folk er Tydskerne. I disse Ord lurer det germaniske Nationalhovmod, og snart fik dette Sædekorn Væxt. Den frie og lyse, ungdommelige og sunde Frihedsbegeistring fik sit Udtryk i Theodor Körners heltemodige Lyrik. Det var Schillerske Strenge, som her bléve anslaaede, og den nye Tids levende Genius, som gjennem dem greb alle Hjerter. Men Begeistringen for Fædrelandet blev hos en Gruppe af andre Digtere til Sværmeri for det tydske Rige og den tydske Keiser, ɔ: for Middelalderens Tydskland, og man gav sig til at besynge Fortidens Herlighed. Max v. Schenkendorf sang med Vemod:

Die hohen adlichen Gestalten
Am Rheinstrom auf und nieder wallten.

og mindedes med smægtende Melancholi den Tid, da Røverridderne fra deres Borge beherskede By og Land. Han sang Hymner til de gamle Domkirker, rørte med hellig Gysen om i Kapellernes Helgen- og Ridderben, og skrev et Digt til Minde om Carl den Stores tusindaarige Fødselsdag. Ved

Siden af ham virkede Ernst Moritz Arndt, Tydsklands Grundtvig, en Grundtvig med mere Frisind og mindre Theologi end vor. Hos ham blev Hadet mod det Franske til fix Idee. Samtidig med at han skrev sine mandige og kraftige Frihedssange, kaldte han hele den tydske Oldtid til Vaaben som Reserve i Kampen mod den fremmede Hær. Den gammeltydske Mythologi og de gammeltydske Bedrifter, Hermann og Teutoburgerwalds Urskove, Wodan og Druiderne, de hellige Ege og den guddommelige urtydske Djervhed og Grovhed med uredt Haar og to frygtelige Næver paa Skaft kom til Ære. De uslebne Sæder skulde borge for den tydske Sædelighed. Arndt angreb det franske Sprog og de franske Moder, ja forsøgte endog at indføre en almindelig tydsk Nationaldragt. Han grundlagde «Burschenschafterne», de christelig-germaniske Studenterforeninger, der en Tid lang kunde synes Frihedens Bærere, men hvis romantiske Aandsretning umuliggjorde enhver virksom Arbeiden i Frihedens Tjeneste. Deres Ideal var Middelalderens tydsk-romerske Rige med dets Keiser. Til Kampen for dette Ideal forberedte man sig ved Legemsøvelser. Turnforeningerne supplerede Studenterforeningerne. Arndt og Jahn, den saakaldte «Turnvater», begyndte paa Markerne om Berlin at indexercere den tydske Ungdom i den Kraftgymnastik, der skulde gjøre den frisch, fröhlich, fromm, frei, og Jahn optraadte efter Arndt's Exempel i Littera-

turen med Skrifter, der i et bundaffecteret Kraftsprog forsvare disse Bestræbelser til Bedste for den tydske Idee mod alle Arter af Angreb.

Det varede dog ikke længe, før alle disse patriotiske Ideer og Foretagender bleve tagne i Beslag af Reactionens Aand. Ikke den Frihed, som det gjaldt om at erobre, men Tydsklands svundne Fortid blev Gjenstand for Dyrkelse. Man begyndte at studere den tydske Historie med en Iver, som ingensinde før, og med en særlig Tilbøielighed til at udfinde det særligt Tydske. Man begyndte med Brødrene Grimm i Spidsen at studere det tydske Sprog historisk og grammatisk, og man forelskede sig paa dette Omraade som paa alle andre sygeligt i Fortiden og dens Naivetet. Saa glimrende Resultater som disse Studier end have bragt Videnskaben, saa sikkert er det, at de i Tydskland avlede de værste Frihedsfjender imellem deres Dyrkere, Mænd, som overalt toge Parti for Fortiden imod Nutiden.

Til det patriotiske Sværmeri kom saa det religiøse. Overfor Franskmændenes Frivolitet havde man opstillet den særligt germaniske Sædelighed, overfor Franskmændenes Fritænkeri stillede man den særligt germaniske Christendom. Da Fjendens Religion var Menneskeheden, den menneskelige Aand i dens Klarhed og Frihed, saa blev Nationalreligionen Christendom, den christelige Aand i dens Dunkelhed og Tvang. Man troede saaledes at blive mere religiøs, altsom man

blev det mindre. Thi det er en staaende Sandhed, en Formel, som gjælder for alle Tider og alle Lande, at da sand Religion vil sige Begeistring for den levende nærværende Aand og Idee, som Mængden endnu ikke fatter, vil Den, som er opfyldt af Tidens levende Aand, synes irreligiøs, men være religiøs, Den derimod, som er opfyldt af en forbigangen, en afdød Tids Aand eller Tro, være i høi Grad irreligiøs, men synes og kaldes religiøs.

Frihedskrigens umyndige Aander bleve da romantisk stikkende i Religion og Fædrelandskjærlighed. Man feiler, naar man troer, det var Frihedsbegeistring, der bragte Sand til at myrde Kotzebue, det var Moralitet og Patriotisme, der gav den unge bornerte Student Mordvaabnet i Hænde imod den letfærdige Hofraad, der virkede i det russiske Diplomatis Tjeneste mod Burschenschafternes Idealer. Der var Jesuiter blandt Sands nærmeste Venner. Man faaer et klart Begreb om, hvad man dengang forstod ved Frihed, naar man veed, at Mænd som Arndt og Görres dengang gjaldt for Frihedshelte: Arndt, som senere med Forbitrelse angreb, hvad han kaldte Industrialismen, ɔ: den moderne Tids Industri i Modsætning til de gamle Haandværkslaug, som ivrede imod Maskinerne og Dampen, der berøvede Fødderne deres Ret [til at gaae], Tapperheden dens Arbeide, Bjerg og Dal deres Betydning, og som

kjæmpede for Afslutning af Adelsstanden med en «gylden Bog» og for Stamgodser og Majòrater som det eneste Værn mod Opløsningen af alt Fast i Samfundet og mod Oversvømmelsen af Proletariat og Pøbel — fremdeles Görres, der dengang endnu havde nogle Reminiscentser tilbage fra den Tid, da han redigerede «Det røde Blad», men der endte som Forfatter til den christelige Mystik og med saa vild en Reaction, at han endog optraadte imod den reactionære Pietisme i Preussen som ikke vidtgaaende nok, og nødte Leo til at tage til Orde imod ham.

Et ganske eiendommeligt Udtryk fik i Poesien den af Frihedskrigene udsprungne christelig-germaniske Reaction gjennem Baronen De la Motte Fouqués Romaner. Han havde som Cavalleriofficier gjort Frihedskrigen med. Fouqué er især den store Læseverden bekjendt igjennem sin yndefulde lille Fortælling «Undine», uden Tvivl efter Tiecks «Alferne» og maaskee endnu mere end dette Eventyr, der hos os er blevet populært gjennem Heibergs Bearbeidelse deraf i Lystspillet af samme Navn, det Skrift, i hvilket den romantiske Naturpoesi lagde sit skjønneste og rigeste Indhold for Dagen. Undine er den eneste virkelig levende og anskuelige Skikkelse, som Fouqué har frembragt. Aarsagen, hvorfor den lykkedes ham, var rimeligvis den, at han her gik ud paa at fremstille et Væsen, der kun var halvveis Menneske,

halvveis Naturelement, Bølge, Skum, Vandets kjølige Friskhed og vilde Bevægelse, et Væsen, som det hedder, uden Sjæl; thi saalænge Undine endnu ikke har givet sig hen til Ridderen, er hun endnu i magisk Forbund med det urolige sjælløse Hav. Det er hende, der stænker dets Skum mod Vinduet, og som lader det stige saalænge, til det gjør Halvøen til en Ø, og Ridderen er en Fange i Fiskerhytten. Fouqué, der var Digter uden at være Psycholog, fandt i dette Naturvæsen, der repræsenterede et af Elementerne og derfor selv kun bestod af et eneste Livselement, en Gjenstand for sin Phantasi, som denne var fuldstændig voxen, og i hvis Billede Andersen senere skabte «Den lille Havfrue». Efter Brudenatten faaer Undine Sjæl og forvandles nu til Typen af den lydige, ømme og følelsesfulde tydske Hustru. Ridderens Haardhed imod hende dræber hende, efter at hun først i sin uendelige Godhed har ladet Gaardens Brønd dække til med en uhyre Sten, for at lukke sin Onkel Vandaanden Kühleborn den eneste Vei, ad hvilken han kunde stige op i Slottet og hævne hende paa Ridderen. Da denne trods alle Advarsler er hende utro, og da hans Brud i sit Overmod lader Stenen tage bort fra Brønden, tvinges Undine af Skjæbnen til at svæve op gjennem denne og bringe ham Døden i et Kys. Skjøndt dette Stof var ægte middelalderligt, laant fra den hos Holberg saa hyppigt forekommende Paracelsus,

der i sin Theori om Elementaraanderne havde benyttet gammel Folketro som Grundlag, og skjøndt Udførelsen i det Enkelte paa mange Steder er baade fromladen og sødladen, havde Digtningen dog her til sit eget Bedste et friskt hedensk Anstrøg. Undines Originalitet ligger i hendes hedenske Naturel, som det ytrer sig inden Daaben, og ægte græsk er den Tanke, at ikke Manden med Benraden henter den Døende, men at Naturaanden bringer ham Døden i et elskovsfuldt Kys.

Men samtidig med at Fouqué i dette lille Eventyr nedlagde Alt, hvad der var i hans Aand af oprindeligt og genialt, begyndte han under Indtrykkene af det nationale Opsving den lange Række af Ridderromaner, som indledes med «Der Zauberring» 1815. Denne Bog blev et Evangelium for den romantiske Reaction. Adelen og Junkerne saae sig i Speil i alle disse gamle Harnisker og Skjolde og frydede deres Øie ved Synet. Det var intet virkeligt Historiemaleri, der her oprulledes. Den Riddertid, der her blev skildret, var en aldeles phantastisk Tidsalder, i hvilken ædle velvoxne Mænd med Sølvhjelme med og uden Fjederbusk, eller Jernhjelme med forgyldte Glentevinger snart med op- snart med nedslaaede Vizirer, iførte lysende Harnisker af Sølv eller matte Harnisker, indlagte med Guld, foer afsted paa vælige, snart elegante, snart djerve Heste af alle Racer og Farver, splintrende Landserne

imod hinanden, dog siddende som støbte i Sadlen, eller styrtende til Jorden, men reisende sig som Lynet, dragende et tveægget Slagsværd. Ridderne ere stolte og tapre, de trofaste Væbnere gaae i Døden for deres Herrer, de slanke Frøkener uddele Kampprisen ved Tourneringerne og elske Ridderne «minniglich». Alt gaaer til efter Ærens Lovbog, ja efter den eller den bestemte Paragraph i Ærens Lovbog.

Alt er conventionelt. Først og fremmest den sødladne, smægtende Stil, der gaaer ud paa at forherlige denne høiadelige Verden. Kun Exempler kunne give Dem en Forestilling om den. Bertha sidder ved en Aa, og hendes Billede sees i Vandet. «Bertha rødmede saa klart, at det saa ud i Vandet, som om en Stjerne blev tændt deri.» «De sang saa smukt og fornøiet — en Morgensang — at det var, som om den nedgaaende Sol paany vilde staae op paa Grund af al den Længsel, der laa i Sangen.» Forskjønnende Tillægsord tilføies overalt: «Ynglingens og den unge Piges Hjerte brændte af yndig Nysgjerrighed.» «I den gamle Ridders Øine trængte to store krystalklare Draaber sig frem.» En uhyre Vægt lægges som hos os i Ingemanns Romaner paa Beskrivelsen af de pragtfulde ridderlige Beklædningsgjenstande og Brugssager. «Han var smuk at see til i sit Harnisk af det dybest blaa Staal, prægtigt indfattet og overlynet med rige gyldne Zira-

ter, med sit sortebrune Haar og zirligt studsede Mundskjæg, under hvilket den friske Mund yndigt smilede, og to Rækker perlehvide Tænder lod sig see.» En adelig Dame fortæller om sine Ulykker og giver sig Tid til at indflette Beskrivelser som denne: «Jeg gik bedrøvet op og ned i mit Gemak uden at ville høre Noget om de Lege, til hvilke de andre adelige Jomfruer vilde indbyde mig den Aften, og viste ærgerlig min Terne tilbage, da hun bragte mig en skjøn, med Perlemoder indlagt Medestang med en lang Guldsnøre og Sølvkrog ind i mit Kammer.» Mærkeligt er det, at man i en Verden, hvor man i den Grad omgiver sig med Perlemoder, Guld og Sølv, finder det nødvendigt udtrykkeligt at bemærke, at man har havt disse fornemme Materialier i Hænde. Og Følelserne ere af samme Stof: Perlemoder og Guldtraad. Ikke et eneste Pust af naturlig ubehersket Tilbøielighed, aldrig en Handling, som stammer fra oprindelig ureflecteret Lidenskab. Alle Følelser og Lidenskaber ere som Riddernes Skoleheste underkastede en fuldstændig Dressur. Man veed altid forud, hvorledes Alting vil gaae. Ridderne tale venskabeligt med hinanden, ja behandle hinanden med den udsøgte Høflighed, som er priviligerede Væsener egen. Da lader den Ene uforvarende et Ord falde, (om en Dame, om en Tournering) der gjør det til en Nødvendighed for den Anden at udfordre ham paa Liv og Død.

Uden mindste smaaligt Nag eller Harme klæde de to Kjæmper sig nu i Vaaben, svinge sig paa deres fnysende Gangere, Svendene slutte Kreds og holde, hvis det er Midnat, Faklerne i Veiret, man hugger af bedste Evne løs paa hinanden, og idet den Ene synker blodig til Jorden, kaster den Anden med Broderømhed sig over ham, forbinder med udsøgt Saarlægekunst hans Saar, giver ham sin Arm, og «høit tonende» vandre de begge i klirrende Rustninger derfra. De seer let, at Menneskesjælens hele rige Liv her forsøges voldsomt tilbageført til nogle faa conventionelle Elementer: Æren, Troskaben, Kjærligheden med Knæfald i Tugt og Ære.

I Forening hermed staaer den dybeste Foragt for alle andre Stænder end den priviligerede. Helten, Ridder Otto, er paa en Maskerade hos sin Ven, den unge Kjøbmand Tebaldo. Her optræde nogle Gjøglere og opføre forskjellige Scener. Blandt andre kommer en Krigsmand i Harnisk, der bøier sig for Plutus, Rigdommens Gud, og siger følgende Vers:

Für Beulen Silber, Gold für Blut,
Herr, gieb Dein Gut, so schlag ich gut.

«Plutus vilde netop give et sindrigt Svar, da foer Hr. Otto v. Trautwangen i sin Vrede i Veiret og raabte: «Den Knægt der skjænder sit Harnisk, og jeg vil bevise ham det paa hans Hoved, ifald han har Mod til at møde mig.»

«Halvt smilende halvt forskrækket saa Selskabet hen paa den unge Forbitrede, medens Tebaldo med stor Harme jagede Gjøglerne ud, forekastede dem den Nedrighed at nære saa skjændige Anskuelser og for bestandig forbød de Bestyrtede sit Hus. Da vendte han sig skamrød mod Otto og bad ham med de mest udsøgte og zirlige Ord ikke at skyde Skylden paa ham, for at hint Pøbelpak havde indbildt sig at hædre den rige Kjøbmandsstand ved en saa oprørende Sammenligning med Vaabenhaandværket.» Ja, ikke nok hermed, samme Aften træffer Otto i Værtshuset, hvor han boer, en vis Ridder Archimbald, med hvem han faaer Lyst til at bytte Harnisk. «Jeg tænker, vi kunne passe Harnisk med hinanden; thi vi ere begge af den gamle, høitydske Heltevæxt», og han faaer istedenfor sit Sølvpandser et sort. Herved synes en hel Forvandling at foregaae med ham, hvad egentlig ei kan undre, naar man husker, hvilken Rolle Costumeringen spiller her. I Virkeligheden ere disse Riddere jo ikke Andet end udstoppede Rustninger, og man faaer samme Indtryk af dem, som man modtager, naar man i Londons Tower eller i Dresden træder ind i en af de Sale, hvor de tomme Rustninger holde, ridende paa de tomme Hesterustninger. Hvad Rolle Pantseret spiller, kan sees af en af Ottos tidligere Tvekampe, i hvilken Ridder Heerdegen, der bærer et rustent Harnisk, bestandig ud af sin

rustne Jernkurv raaber med rusten Stemme: Bertha! Bertha! medens Otto ligesom med Sølvstemme raaber ud af sin Sølvhjelm: Gabriele! Gabriele! Da Otto nu altsaa i den nye Rustning den næste Morgen vender tilbage til Tebaldo, der netop staaer og udmaaler kostelige Stoffer i sin Gaard, er han bleven endnu saa mange Gange skjønnere og mandhaftigere, at den unge Kjøbmand næsten skammer sig over at være til i hans Nærværelse. «Da slog Hr. Otto v. Trautwangen Viziret i Veiret, og Tebaldo raabte, trædende et Skridt tilbage i halv Forfærdelse: «O Gud, hvormange Gange herligere er I nu, end I var igaar, og jeg maa nu staae for Jer med Alenen i Haanden!» «Dermed slog han det zirlige Kjøbmandsredskab imod en Pille, saa det sprang i mange Stykker. Da det nu var sammensat af Elfenben og Guld, mente alle Tjenerne, at dette kun kunde være skeet ved en Feiltagelse.» De søge da at trøste deres Herre, men han hører ikke paa dem og beder blot om at maatte opgive alt Kjøbmandsvæsen og følge Otto som Væbner. Troer De ikke, at man den Dag idag kan gjenfinde disse Synsmaader i en preussisk Cavalleriofficiers Adfærd overfor en Kjøbmand?

I Virkeligheden er dette en Poesi for Cavalleriofficierer. Det Eneste, som det er lykkedes Fouqué at beherske psychologisk her i Bogen, det er Hestene, og det af samme Aarsag som det

lykkedes ham at gjøre Undine levende, fordi Psychologien her kan nøies med det Elementære. De husker, hvilken Rolle ogsaa hos os i Ingemanns Romaner de mælkehvide Dystløberhingste og de sorte staalklædte Stridsheste spille. Naar Drost Peder Hessel i en maarskindsbræmmet Skarlagenskappe og med en hvid Fjederbusk i Hatten holder midt paa Veien paa en høi staalgraa Hingst, og der ved Ridderens Side staaer hans lille sortsmudsede Væbner Claus Skirmen med en vever urolig lille Nordbak ved Haanden, da ligger ogsaa her al den Charakteristik, hvortil Digteren er istand, i den høie staalgraa Hingst og den lille hurtige Nordbak; det er Drostens og hans Væbners livagtige Portraiter.

Og saaledes her: Folkos Hest skildres som en slankhalset, letfodet Hingst af sølvgraa Farve. «Da den kom i Gabrieles Nærhed, bøiede den paa sin Rytters Vink Forbenene, foer saa med Vælde i Veiret og derpaa med saa slanke Spring, at den næsten syntes at flyve, og de gyldne Bjælder paa Sadel og Hovedtøi tonede yndigt, tilbage til sin Plads. Der stod den lydig stille, et smykket Billede, og dreiede det fine, smidige Hoved under de rige Tæpper ligesom smigrende og spørgende, om den havde udført Alt rigtigt?» — Galanteri, Æresfølelse, Troskab! hvad er der mere i Ridderne? — «Underligt stak overfor den Archimbalds Ganger af, tigret med hvidt Skum, der steilende og

sparkende truede med at sprænge de Sølvkjæder, i hvilke to Væbnere af alle Kræfter søgte at holde den tilbage. Dens Øine luede saa heftigt, at man vel kunde sammenligne dem med brændende Fakler, og med det høire Forben huggede den vældigt i Jorden, som hulede den sin stærke Rytters Fjende en Grav.» — Djærvhed, brændende Kamplyst, ubændig Kraft! — hvad er der mere i Ridderne?

Ridder Otto faaer en Hest af sin Fader. «Ynglingen ilte ned og saa, hvorledes der nedenunder stod en Mængde Stridsmænd med en lysebrun Hest med gyldne Tøiler. Sid nu strax op, sagde Faderen til ham, og forsøg, hvorledes et saa ædelt Dyr finder sig i at være jer Eiendom. Og den unge Ridder Otto v. Trautwangen kastede Hesten med vældig Overmagt snart hid, snart did, saa at Væbnerne forbausedes og vare af den Mening, at denne ædle Fole vel maatte erkjende sin rette Rytter, og at hans Magt over den maatte være af en særegen, ganske uhørt Betydning. Fra Hesten sprang nu Ridderen med klirrende Sving og styrtede sig i sin Faders Arme. Men Stridshingsten snøftede vildt imod Væbnerne, der greb dens Tøiler, og huggede ind paa dem, til den brød sig sin Bane og travede efter sin unge Herre, hos hvem den saa blev staaende, og kjærtegnende lagde den sit Hoved paa hans Skulder.» — Ubetvingelighed til den Forud-

bestemte kommer, han, hvis Magt over Hjertet ogsaa føles som værende af «særegen, ganske uhørt Betydning», og fra det Øieblik af evig Hengivenhed og de ømmeste Kjærtegn! — hvad Andet og Mere er der i den unge, knibske Ridderfrøken i det Øieblik, den rette Ridder viser sig i Døren? — Søkongen Arinbjørn har været Skyld i, at Otto i det afgjørende Øieblik ved Trolddom gik glip af sin Elskede og Trylleringen. Han rider hen ad en øde Vei. Da kommer en vild, brun Hest travende, som begynder en forbitret Kamp med Søkongens Hest og kaster den til Jorden, endnu før Rytteren kan springe af, saa Alt ligger hulter til bulter og den snøftende Hingst skaanselsløst hugger ind. Saa klog, saa hengiven er denne Hest. Er det da underligt, at Otto siger de ellers utrolige Ord om den: «At denne Hest seer saa lysebrun ud, gjør den ganske særligt kjær for mig. Lysebrun er mig en rigtig engleligt huld Farve; min salig Moder havde saadanne store lysebrune Øine, og da Himlen saa ud af dem, forekommer den hele Farve mig som en lysende Hilsen fra Himlen».

Saaledes culminerer da Ridderromanen i Adelspsychologi eller Hestepsychologi, hvad i dette Tilfælde omtrent kommer ud paa et. I «Trylleringen» holder, som man vittigt har sagt det, Nuancerne i Charakteristiken af Riddere fra alle Verdens Hjørner sig til Menneskehedens Urtyper og Solens Schatteringer.

Man kan netop kjende en Mohr fra en Finlænder. Og denne Bog følges af en Mængde andre Romaner af samme Art, hvoriblandt «Islænderen Tjodulf's Farter» er den bekjendteste, ligesom den forberedes af den store Trilogi, Fouqué's Hovedværk «Nordens Helt», hvis første Del hedder Sigurd Fofnersbane, anden Del Sigurds Hævn, tredie Del Aslaug. Det er, som De seer, en dramatiseret Fremstilling af Vølsungasaga. Heine siger herom: «Sigurd Fofnersbane» er et dristigt Værk, hvori den gammelskandinaviske Heltesaga afspeiler sig med alt sit Kjæmpe- og Tryllevæsen. Dramaets Hovedperson Sigurd er en uhyre Skikkelse. Han er stærk som Norges Fjelde og ubændig som Havet, der bruser om Norge. Han har saa meget Mod som hundrede Løver og saa megen Forstand som to Æsler.» Og dette Sidste kan være Emblemet for alle disse den romantisk-ridderlige Phantasies Figurer og Helte.

I Danmark bliver Ridderromantiken under Frederik den 6te royalistisk og national: Dannerdrot, Dannerhof, Dannevang, Dannerdrost, Dannemand, Dannekvinde. I Tydskland bliver den efter Frihedskrigen junkerlig og national: «Den Fremmede havde seet sig vide om i Verden, men var dog bleven ved at være en tro, from Tydsker, eller rettere var først udenlands bleven det, fordi Afstanden viste ham, hvor dyrebart det gamle Tydskland

var.» (Der Zauberring). I begge Lande er Romantikens politiske Tendents den samme.

XIII.

Der gives en Digtart, i hvilken Mennesket fortrinsvis fremstilles fra den Side, fra hvilken dets Væsen er Frihed og Aand: det er Dramet. I den lyriske Poesi er det Stemningen, som hersker, i den episke trænges Charakteren tilbage ved den brede Udmaling af de Omstændigheder og Magter, der bestemme den; men Dramets Gjenstand er Handlingen, og den menneskelige Charakter som handlende og villende tvinger, fordi den selv er lutter Form og Bestemthed, Digteren til at give sin Frembringelse Bestemthed og Form. Dramet fordrer Klarhed og Aand; Naturmagterne maae her, hvor Alt er motiveret, sees som Aandens Tjenere eller Herrer, men de maa fremfor Alt forstaaes, de kunne ikke optræde som dunkle og lysskye Despoter, der ingen Forklaring have at afgive over deres Væsen og Bud. Tiecks tvende romantiske Dramer, Sørgespillet «Leben und Tod der heiligen Genoveva» og Ti-acts-Lystspillet «Kaiser Octavianus», ere egentlig kun Dramer af Navn. Shakspeares «Vintereventyret» og «Perikles», Calderons lyriske og musikalske Episoder, forledede ham til en lyrisk-episk Formløshed uden Lige i Poesiens Historie.

Mere stilløse, mindre componerede dramatiske Digtninge end disse findes ikke. Hvad det for Tieck kommer an paa er alene hvad han kalder Begivenhedens «Klima», dens Luft og Duft, dens Tone og Farve, dens Stemning og Afspeiling i Gemyttet, dens eiendommelige Belysning, der ufravigeligt er Maaneskinnets. Han lægger den tidlige Middelalders Mennesker den Stemning i Munden, i hvilken Læsningen af de gamle Legender har sat ham selv. Det var en Art religiøs Sindstilstand, der havde bragt ham ind paa denne Vei. Schleiermachers Taler om Religionen havde netop gjort Indtryk paa ham. I den Tro at finde en Guldgrube af Latterligheder havde han opslaaet Jacob Böhmes «Morgenrøde», og var fra en Spotter blevet til en begeistret Discipel. Endelig var han lige da truffen sammen med Novalis og stod under hans Indflydelse.

Gjennemgaaer man imidlertid «Genoveva» kritisk, finder man snart, hvad Tieck ogsaa tilstaaer, at Religionen heri, den Fromhedens Stemning, der skulde afgive den kunstneriske Enhed, ikke er Andet end den romantiske Længsel efter Religion. Netop dette var ogsaa Solgers Dom derom. Denne Længsel har sat sig talrige Vidnesbyrd i Stykket. Den gamle, troende Tid, der oprulles for os, sukker, ganske som Tiecks egen, efter en anden ældre, langt mere troende; ogsaa

dens Religion er kun Længsel efter Religion. Golo siger om den gamle Ridder Wolf, der for ham repræsenterer den gode, gamle Tid: «Hvor kunde jeg ville spotte dit barnlige Gemyt!» Genoveva skuer tilbage mod Fortiden; som Tieck selv tilbringer hun alle sine Dage med Læsning i de gamle Legender; ja hun siger endog ægte romantisk:

Drum ist es nicht so Andacht, die mich treibt,
Wie inn'ge Liebe zu den alten Zeiten,
Die Rührung, die mich fesselt, dass wir jetzt
So wenig jenen grossen Glaüb'gen gleichen.

Den mandlige Hovedperson i dette Stykke, den larmoyante Kjæltring Golo, er William Lovell om igjen, der ikke er bleven mere indtagende ved at oppudses til dramatisk Figur i en middelalderlig Tragoedie.

«Octavianus», som i sin allegoriske Maneer er stærkt paavirket af «Heinrich v. Ofterdingen», er om muligt endnu form- og sammenhængsløsere end «Genoveva». Stykket kan nærmest betragtes som et storartet Prøvekort paa alle mulige nord- og sydeuropæiske Versarter og er i Virkeligheden kun en trættende Række af omhyggeligt udpenslede Naturindtryk og Naturstemninger.

I Indledningen til «Phantasus» har Tieck selv skildret, hvorledes alle bestemte Indtryk af Omverdenen for ham flyde sammen i mystisk Naturpantheisme:

Was ich für Grott' und Berg gehalten,
Für Wald und Flur und Felsgestalten,
Das war ein einzigs grosses Haupt,
Statt Haar und Bart mit Wald umlaubt,
Still lächelt er, dass seine Kind
In Spielen glücklich vor ihm sind,
Er winkt, und ahndungsvolles Brausen
Wogt her in Waldes heilgem Sausen,
Da fiel ich auf die Knie nieder,
Mir zitterten in Angst die Glieder,
Ich sprach zum Kleinen nur das Wort:
Sag' an, was ist das Grosse dort? —
Der Kleine sprach: Dich fasst sein Graun,
Weil Du ihn darfst so plötzlich schaun,
Das ist der Vater, unser Alter,
Heisst Pan, von allem der Erhalter.

Men hvad der saaledes gjælder om Skov og Bjerg hos Tieck, det gjælder ligesaa fuldt om Menneskelivet; han drukner ogsaa her al Bestemthed og Charakter i Naturmystikens farvede Bølger. Denne mystiske Pantheisme i Dramet forbereder det romantiske Dramas christelig-mystiske Charakter.

Den tydske Romantik har efter Tieck frembragt to betydelige Dramatikere, Zacharias Werner og Heinrich v. Kleist, og af disse to er atter den Sidste mest fremragende, ja han er som Digter i Besiddelse af saa rige Evner, at jeg for min Part er tilbøielig til at stille ham øverst blandt alle Skolens Poeter. Han besidder fremfor Nogen en bestemt og plastisk Form, han har

en Pathos, som man ikke finder hos Goethe. Alt hvad han har skrevet er sjælfuldt, inderligt og brændende sandseligt, og Formen dog i de bedste Værker fast og uden Ornamenter. Kleist er Tydsklands Mérimée, og et Studium af hans Eiendommelighed vil vise os, hvad den tydsk-romantiske Aandsretning kunde gjøre ud af en Mérimée. Vi ville see, hvorledes den bestemte præcise Form i hans Geni gjennembrydes af det romantisk-poetiske Vanvid. Hvad vi her især maae agte paa er den Maade, hvorpaa denne inderst inde saa energiske Digter kommer til at fremstille den dramatiske Charakter. Da jeg skildrede Dem Romantikernes Psychologi, viste jeg, hvorledes de ved at udstykke Individualiteten kom til at lægge Hovedvægten paa Alt, hvad der sprænger dennes Form: Drøm, Hallucination og Afsind. Det, der adskiller Kleists Charakterer fra Romantikernes øvrige, er at de Intet have af det Udviskede eller Svampede, som betegner dem; men hvad der er fælles for dem og de andre, det er det Pathologiske i Grundpræget. I enhver Lidenskab griber Kleist det Træk, ved hvilket den røber sin Familielighed med den fixe Idee eller det villieløse Afsind, i enhver nok saa kraftig Aand jager han sin Sonde ned i det syge Punkt, hvor Aanden taber sit Herredømme over sig selv: Somnambulisme, dyrisk Betagethed, Distraction, Feighed under Dødsangst. Tag en Lidenskab som Elskov,

den er ganske vist ikke af rent rationel Natur, men den har en Side, fra hvilken den kan sees i Sammenhæng med Fornuft og Aand. Derfor skildrer Kleist den gjennemgaaende og med beundringsværdig Energi som rent pathologisk, som Mani. Da Käthchen v. Heilbronn første Gang seer Graf Wetter v. Strahl, taber hun i samme Øieblik Alt, hvad hun har i Hænde, Bakken med Forfriskninger, Vin og Bæger og styrter ligbleg med Hænderne foldede ned for ham paa sit Ansigt, som om Lynet havde ramt hende. Greven siger hende et venligt Ord og bereder sig kort efter til at ride bort; da hun fra sit Vindue seer ham stige til Hest, springer hun, for at følge ham, fra Vinduet 30 Fod ned paa Gadens Stenbro og brækker begge sine Ben. Sex Uger ligger hun i Feber. Neppe helbredet reiser hun sig, samler en Bylt og flygter fra sit Hjem for at opsøge Greven og følge ham «i blind Hengivelse fra Sted til Sted, ledet alene af Straalen fra hans Aasyn, der som et femtraadet Toug har slynget sig om hendes Sjæl, paa nøgne Fødder, udsatte for enhver Flintesten, med den korte Kjole, der dækker hendes Lænder, flagrende i Vinden, uden anden Skjærm end en Hat af Straa mod Solens Stik og Uveirets Vrede. Hvorhen hans Fod vender sig, gjennem Kløfternes Taage, gjennem øde Egne, som Solen svider, gjennem sammenvoxede Skoves Mørke, skrider hun som en Hund, der har

lugtet sin Herres Sved, bagefter ham. Og hun, som var vant til at hvile paa bløde Puder, og som sporede den mindste Ujevnhed i Lagenets Traade, naar hendes Haand uagtsomt havde spundet den ind deri, hun ligger nu som en Tjenestekvinde i hans Stalde og synker, naar Natten kommer, udmattet ned paa det Straa, der er kastet under hans stolte Heste.»

Den brutale Energi i disse Ord af hendes Fader skildrer sandt. Greven, der veed sig uden Skyld, søger paa alle Maader at fjerne hende. Da han en Nat finder hende i Stalden, sparker han den unge Pige med sin Fod, mere end een Gang løfter han Hundepidsken imod hende; han lader hende opofre sig for hans Brud, der jager hende ind i et i lyse Luer brændende Hus for at hente hans Billede til hende, ja endnu engang for at hente Futeralet til dette Billede, og med den høieste Begeistring og den dybeste Ydmyghed taaler hun Alt og udfører Alt. Det er i Käthchens Billede, at Hertz i «Svend Dyrings Hus» har dannet sin zartere og mattere Fremstilling af en Alt betagende, uigjengjældt Lidenskab. Jeg kan ikke indlade mig paa det tydske Stykkes Composition, der i Flæng indeholder meget Latterligt, meget Stødende og meget Sublimt, men De vil allerede af det Anførte see, at denne Lidenskab, der indfinder sig med en Pludselighed som et Slagtilfælde, der som en fix Idee fortærer alle andre

Forestillinger i Sjælen. og som, selv et Mirakel, ved en Cherubs Hjælp udfører Mirakler, er drevet ud over det Naturliges og Sundes Grændser. Jeg negter ikke, at der dog er noget Skjønt deri. Det har tilfredsstillet Kleist, der nærede en saa brændende Afsky for Phrasen, at fremstille en elskende Kvinde, hos hvem Alt det var Sandhed og Virkelighed, der hos andre elskende Kvinder kun er Phraser. At see ham og elske ham var Et — at følge den Elskede Jorden over — at være ham mere hengiven end en Hund — at gaae i Ilden for ham: Det er velgjørende at see alle disse Phraser blive til Virkelighed her. Men dog hører det Alt til Pathologien. Hertil kommer den romantiske Motivering. Käthchen forfærdes ved Synet af Greven, fordi hun en Nat har seet ham i et Drømmesyn. Men medens dette Drømmesyn staaer paa, ligger Greven dødssyg af Typhus, udstrakt som et Lig i sin Seng, og det forekommer ham selv, som om han træder ind i Käthchens Kammer. Hendes Syn og hans Drøm svare Punkt for Punkt til hinanden, saa Greven, da han erfarer Sammenhængen, med Angst maa udraabe:

Nu staaer mig bi, I Guder! jeg er dobbelt!
En Aand jeg er og vandrer om ved Nat.

De seer atter her Dobbeltgjængeriet som Romantikernes Yndlingstanke i nær Forbindelse med Somnambulismen.

En lignende Rolle spiller Somnambulismen i

Kleists herlige Drama, maaskee Romantikens ypperste, «Prindsen af Homburg», i hvilket alle de vigtigste Charakterer staae som meislede ud i Sten. Repliken er kraftig og klar, hvert Ord præget som en Medaille. De kjender Stykkets Sujet, i ethvert Fald af Heibergs Kritik: Den unge Feltherre bryder Disciplinen og seirer, efter at have ført Kampen paa en Maade, der er ham forbudt i hans Instrux. Kurfyrsten fælder Dødsdommen. I den Tro, at den aldrig vil blive exeqveret, tager den unge Helt den som en Formalitet, men overrumples, da han seer, det er Alvor, saa pludseligt af Dødsangst, at han paa den mest uværdige Maade tigger om sit Liv. Stykkets Værd beroer paa den Genialitet, hvormed den indre Bevægelse er skildret, i Kraft af hvilken han bliver sig selv igjen, og fordrer Dødsstraffen som sin Ret. Men atter her er det Aandens Natside, som er grebet. Prindsen er nervøs, syg og distrait. Ved Stykkets Begyndelse gaaer han i Søvne. Ved Stykkets Slutning realiseres hans Vision. Han overtræder Ordren, ikke som Manlius Torquatus's Søn af Ungdomsovermod og krigerisk Begeistring, men fordi han, som i sin nervøse Distraction har Hovedet fuldt af Drømme, da Instruxen bliver dicteret, Intet hører og altsaa slaaer til i Blinde.

Man seer af Kleist's Levnetsløb, hvor levende Schubert's Bog «Die Nachtseite der Naturwissenschaft» har sysselsat ham. Denne Bog, som

er forfattet af den paa den Tid mest populære blandt Naturphilosopherne, er et af Tidens mest forskruede Skrifter. Natsiden af en Planet er den Side af den, som er bortvendt fra Solen, og som udmærker sig ved et svagt phosphorescerende Lys, i hvilket Gjenstandene see mere paafaldende og anderledes ud end i Sollyset. Deraf Navnet. I denne Bog raade Aander, Nattevandrere, Spøgelser og Dæmoner som Jordens Eneherskere. Der gives her en fuldstændig Theori af Aanderne. Mellem Aand og Legeme er der tvende Mellemled: Sjælen og Nerveaanden, hvilken sidste, der isoleres efter Døden, har Skikkelse og Farve og saaledes kan sees. Farven retter sig efter Sjælens Beskaffenhed, ganske onde Aander ere grønne; naar de forbedre sig, gaae de efterhaanden over i det Gule o. s. v.

Fra Begyndelsen af har, efter Schuberts Lære, Menneskets Ord havt undergjørende Kraft. Ved Synden har det mistet denne Magt over Naturen, og derved er der kommet noget Mørkt og Dæmoniskt ind i den mirakelgjørende Evne som f. Ex. i de græske Oraklers og den hedenske Trolddoms Tryllemagt. I Christus fornyedes den gamle naturlige Underkraft. I sin dæmoniske Skikkelse er den paany opstaaet hos Rosenkreutzere og Frimurere, de hemmelige Selskaber, der spille saa stor en Rolle i Tidens Forestillinger, og den røber sig fremdeles i Phænomener som den dyriske

Magnetisme, Clairvoyance o. s. v. Adam Müller siger om denne Bog: «Schuberts Bog synes mig ganske sikkert det bedste Product af Naturphilosophien, og Forfatteren staaer ved Gemyt, ved Retskaffenhed og i Særdeleshed ved Lærdom, om end ei ved polemisk og kritisk Talent, høit over Schelling. Schubert betegner ganske vist eiendommeligere og mere poetisk og ophøiet, men i Væsenet meget tydeligt en tidligere Periode af min Dannelse, hvor jeg havde ønsket at lade det Menneskelige, det Personlige i min jordiske Handlekraft gaae op i Røg, for at berede den Gud, jeg tilbad, en sød Lugt, ja hvor jeg havde ønsket at afføre mig mit Navn og min Individualitet, for at blive den allerhøieste Martyr, den mest geistlige Geistlige.*)

En Bog som denne var da i Alles Hænder, og selv en Aand som Kleist's, fordybede sig som sagt med sine lyse Tanker i al denne pretentiøse Daarskab. Men Mystiken var paa Dagsordenen, og det er vidunderligt at see, hvorledes det mystiske Element, denne besynderlige Treenighed af Vellyst, Religion og Grusomhed, dukker op overalt i denne Digters Dramer. Saaledes f. Ex. i den mærkværdige Tragoedie «Penthesilea». Heltinden er Amazonernes vilde Dronning, som fører Krig baade med Grækere og Trojanere og overalt

*) Brevvexling med Gentz, S. 98.

er seirrig. Det er en Lov blandt Amazonerne, at de i Krigen maae fange sig de Mænd, hvem de skulle tilhøre, og efter Slagets Ende leve de da i Fryd og Gammen med dem. Penthesilea er bleven greben af en ligesaa dødelig Kjærlighed til Achilles som Käthchen til Greven af Strahl. Men hos hende faaer den det modsatte Udtryk, den antager Skinnet af hadefuld Grusomhed. Hun forfølger Achilles overalt i Slagene, hun vil see hans Blod. Elskede Käthchen som en Hund, saa elsker Penthesilea som en fra et bakchantisk Tog undsluppen Tigerinde. Hendes Elskov ytrer sig i saadanne Ord:

Hetzt alle Hund' auf ihn! mit Feuerbranden
Die Elephanten peitschet auf ihn los!
Mit Sichelwagen schmettert auf ihn ein,
Und mähet seine üpp'gen Glieder ab!

Det sidste Ønske, at see hans yppige Lemmer meiede af med Vognenes Leer, er ikke ren Forstillelse. Det viser sig da ogsaa ved Digtets Slutning: Amazonerne ere blevne slagne, og den afmægtige og saarede Dronning er falden i Achilles's Hænder. Han elsker hende, og for ikke at volde hende Sorg og Fortvivlelse, gjør han et Forsøg paa at indbilde hende, at hun har seiret, og at han er hendes Fange. Men Sandheden opdages snart, og nu udfordrer Achilles hende til Enekamp i den Hensigt, at lade sig overvinde af hende og saaledes blive hendes Brudgom. Men

da Penthesilea modtager Udfordringen, forstaaer hun ei dens Mening, men geraader i en Art Bersærkergang, kaster sig paa sin Hest og farer i Spidsen for hele sit Hundekobbel imod ham. Langt borte fra seer han hende og ræddes, da bøier hun sin Bue sammen, «saa at begge dens Ender kysse hinanden», sigter, og jager ham en Pil igjennem Halsen. Han styrter, men forsøger rallende at hæve sig, da pudser hun hele sit Kobbel paa ham, alle Hundene slaae deres Tænder i hans Legeme og hun som de, til Blodet drypper af hendes Mund og Hænder.

Doch hetz! schon ruft sie: Tigris! hetz, Leäne!
Hetz Sphinx! Melampus! Dirke! hetz Hyrkaon!
Und stürzt — stürzt mit der ganzen Meut, o Diana!
Sich über ihn, und reisst — reisst ihn beim Helmbusch
Gleich einer Hündin, Hunden beigesellt,
Der greift die Brust ihm, dieser greift den Nacken,
Dass von dem Fall der Boden bebt, ihn nieder!
Er, in dem Purpur seines Bluts sich wälzend,
Rührt ihre sanfte Wange an, und ruft:
Penthesilea! meine Braut! was thuest du?
Ist dies das Rosenfest, das du versprachst?
Doch sie — die Löwin hätte ihn gehört,
Die hungrige, die wild nach Raub umher
Auf öden Schneegefilden heulend treibt —
Sie schlägt, die Rüstung ihm vom Leibe reissend
Den Zahn schlägt sie in seine weisse Brust,
Sie und die Hunde, die wetteifernden,
Oxus und Sphinx den Zahn in seine rechte,
In seine linke sie; als ich erschien
Troff Blut von Mund und Händen ihr herab —

Først længe efter kommer hun til sig selv og erfarer, hvad hun har gjort. Hendes første Indtryk er Fortvivlelse, men saa siger hun:

Wie Manche, die am Hals des Freundes hängt,
Sagt wohl das Wort: sie lieb' ihn, o so sehr.
Dass sie vor Liebe gleich ihn fressen könnte;
Und hinterher das Wort geprüft, die Närrin,
Gesättigt sein zum Ekel ist sie schon.
Nun, du Geliebter, so verfuhr ich nicht;
Sieh her: als ich an deinem Halse hing,
Hab' ich's wahrhaftig Wort für Wort gethan,
Ich war nicht so verrückt, als es wohl schien.

Altsaa hun var ikke saa forrykt, som hun syntes. Her som før: Hvad der hos de Andre, var Phrase, skal her blive til Virkelighed. Mangen En siger, at hun kunde spise den Elskede op af Kjærlighed, men Penthesilea gjør det. Kysset er beslægtet med Biddet. Hun siger: «Küsse, Bisse, das reimt sich, und wer recht von Herzen liebt, kann schon das eine für das andere greifen.» Og dog er dette endnu ikke den fulde Forklaring. Vi have her endnu kun de to Led: Vellyst og Grusomhed. Men det tredie, Religionen, fattes ikke. Den indfinder sig som Supplementfarven, naar man ret betragter de to første. De husker Novalis's Ord, som jeg citerede for Dem, «Nadverens guddommelige Betydning er de jordiske Sandser en Gaade. Men hvo som engang sugede Livets Aande af hede, elskede Læber, hvem hellig Gløden i zitrende Bølger smeltede

Hjertet, han vil æde af hans Legeme og drikke af hans Blod evindeligt.» Det christelige Mysterium var paa den Tid en Gjenstand, der sysselsatte alle Hjerner, blandt mange andre Kleists, til hvis nærmeste Venner Tidens første Mystiker, den sindrige Sophist Adam Müller hørte. Det var i Forening med Müller, at Kleist to Gange udgav et Tidsskrift, og han glædede sig ved dennes særlige Protection, som vi f. Ex. see det af Brevvexlingen mellem Gentz og Adam Müller, hvor der er saamegen Tale om Kleist. Ingen Lovprisning er her Müller for høi. Man kan undres eller stødes ved at see dogmatisk-mystiske Forestillinger klinge igjennem i et hedensk Drama om en Amazondronning; men for at forstaae dette som mange andre beslægtede Phænomener maa man ogsaa betænke det relativt Sande og Berettigede i denne Mystik. Disse Mænd kunde ikke have de religiøse Begreber i en Skuffe for sig uden Sammenhæng med deres Liv og deres Gjerning. De beskjæftigede sig ikke med en Forestilling som Nadveren en Formiddagstime to eller tre Gange om Aaret, den gjennemtrængte alle deres Tanker, og de forsøgte at see Virkeligheden i Mysteriets Lys. De finder i Friedrich v. Baaders samlede Værker (fjerde Bind, Anthropologi) mellem mange smaa Afhandlinger: Om Ekstasen eller de i magnetisk Søvn Talendes Henrykkelse, Om Seerinden fra Prevorst, 40

Sætninger af den religiøse Erotik, ogsaa en Afhandling betitlet: «At alle Mennesker ere i den sjælelige, gode eller daarlige Mening af Ordet Anthropophager» (det er Menneskeædere), og Afhandlingen begynder: «Mennesket, nemlig som Hjerte eller, som Skriften siger, som indre Menneske, i Modsætning til det ydre, lever ikke af ydre Næring eller af legemligt Brød, men lever, og det ikke i overført men i allerreelleste Mening, kun af andre indre Mennesker, Hjerter eller personlige Væsener som af dem, der bespise ham, og af deres Ord som Spise.»

Det religiøse Mysterium ender med at blive Centralideen selv for Philosopherne. Henrik Steffens kan være et Exempel. Han, om hvem Julian Schmidt træffende bemærker, at man ikke kan benegte «en vis medfødt Servilitet i hans Charakter», udtalte sig paa samme Tid, som han i Breslau ledede Undersøgelser mod Demagogerne, et Hverv, fra hvilket han skilte sig «i høi Grad i Strid med den sunde Menneskeforstand og den naturlige Retsfølelse» *), ogsaa trods sin Ungdoms naturphilosophisk-pantheistiske Anskuelser saa reactionært som muligt med Hensyn til det Religiøse. Saaledes hedder det i Skriftet: «Hvorledes jeg blev Lutheraner paany»: «Nadveren er den høieste individualiserende Proces i Christendommen; ved

*) Jul. Schmidt: Gesch. d. deut. Litt. II. 307.

Hjælp af den sænker Forløsningens hele Hemmelighed sig i sin rige Fylde i den modtagelige Personlighed. Naadens frugtbringende Strøm, der bølger igjennem den hele Natur og Historie siden hine den store Gjenfødelses Tider, og som modner os til en salig Fremtid, antager her Frelserens Skikkelse, for at det, som er Alt i Alle, kan være helt tilstede . . . Hvad den Christne vel troer, hvad der gjennemtrænger hans hele Liv, hvad der overvinder Døden — men tillige trænger ham tilbage i Sandseligheden og ligesom slumrer i ham, det bliver ved Forløserens saliggjørende Nærværelse, der finder Sted for ham, helt for ham, her Vished, Nydelse, Næring . . . Nadveren er mig den høieste, vigtigste, mest mysteriøse af alle religiøse Handlinger, ja saa vigtig synes den mig, at for mig ved den enhver Lære faaer den uudgrundeligste Betydning.»

Herved forstaaes ogsaa den uhyre Rolle, som dette Sacramente spiller i Datidens christelige Mystik. Imellem de Hellige og den indviede Hostie finder det inderligste Forhold, næsten Kjærlighedsforhold Sted. Jeg henviser Dem til anden Del af Görres' Mystik. De Troende spore Hostien i en uhyre Afstand. For at begynde med det Helligste, siger Görres, saa have Alle, der ere indtraadte i et høiere aandigt Livs Gebeter, kunnet fornemme Hostien i den længste Afstand. En Mængde Exempler anføres herpaa, og man seer

af Fortalen, at alle de Kjendsgjerninger, der anføres, for det Første ere bekræftede af Vidner uden Tal, dernæst af de uforkasteligste, som tænkes kunde, enten Geistlige eller de frommeste Lægfolk; for det Tredie have disse Vidner været i den gunstigste Stilling for at kunne see og vidne. Saa erfare vi da ikke blot, hvorledes den Hellige finder Hostien, hvor den saa er gjemt, men hvorledes Hostien føler en Tiltrækning til de Fromme, saa den springer fra Præsten ind i deres Mund. Ja undertiden føler Præsten, at den voldsomt rives ud af hans Hænder, tiltrukken som Jernet af Magneten, og omvendt tiltrækkes den Fromme af de hellige Gjenstande og føres gjennem Luften til dem.

Intetsteds er det dog i Kleist's Drama mærkværdigere at see Mystiken bemægtige sig et aldeles hedensk, tilmed meget letfærdigt Æmne, end i hans «Amphitryon», en Bearbeidelse af Molières bekjendte Lystspil. De husker det delicate Sujet: I Amphitryons Skikkelse og under hans Fraværelse besøger Zeus dennes Hustru Alkmene, der antager ham for sin Husbond. Den virkelige Amphitryon kommer hjem, og nu opstaaer en Række komiske Forvexlinger og pudsige Misforstaaelser mellem den virkelige og fingerede Ægtemand, den virkelige Slave Sosias og Mercur som Sosias, indtil den sande Sammenhæng opklares, og Amphitryon trøstes med, at et Svo-

gerskab med Jupiter ikke indeholder noget Vanærende, en Moral, som det maatte ligge i Ludvig den Fjortendes Interesse at beskytte og udbrede.

Mon nom, qu'incessamment toute la terre adore,
Étouffe içi le bruit, qui pouvait éclater;
Un partage avec Jupiter
N'a rien du tout qui déshonore.

Paa ægte fransk Maneer er Stykkets Pointe opfattet som en Collision mellem Ægtemand og Elsker, og da Alkmene angriber Jupiter for de haarde Ord, som han (ɔ: Amphitryon) har sagt hende, svarer han ved at trække sig tilbage bag denne Distinction:

L'époux, Alcmène, a commis tout le mal;
C'est l'époux, qu'il vous faut regarder en coupable:
L'amant n'a point de part à ce transport brutal,
Et de vous offenser son coeur n'est point capable.
Il a de vous, ce coeur, pour jamais y penser,
Trop de respect et de tendresse;
Et si de faire rien à vous pouvoir blesser
Il avait eu la coupable faiblesse,
De cent coups à vos yeux il voudrait le percer.
Mais l'époux est sorti de ce respect soumis,
Où pour vous on doit toujours être;
A son dur procédé l'époux s'est fait connaître,
Et par le droit d'hymen il s'est cru tout permis.

Jupiter udtrykker sig, som man seer, med det mest udsøgte Hof-Galanteri, og da ved Stykkets Slutning de Omstaaende gratulere den stakkels Amphitryon, holder Sosias en Epilog, som slaaer det Hele hen i Spøg og gaaer ud paa, at

om den Art Sager er det bedst at tale saa lidt som muligt.

Selvfølgeligt maa Kleist opfatte Sujettet fra en ganske anden Side.

Allerførst har øiensynligt her Dobbeltgjængeriet været det Tiltrækkende for et romantisk Gemyt. Men dernæst øinede man her en Mulighed til at spille svagt, men tydeligt, paa et af de vigtigste Mysterier i den christelige Tro. Alkmene undfanger Herakles, ikke med sin Mand og dog ikke i Ægteskabsbrud, altsaa ubesmittet; det Foster, hun skal føde, er ikke Barn af et Menneske, men af en Gud. Derfor er i den afgjørende Scene mellem Jupiter og Alkmene Jupiter pantheistisk udvidet til Verdensaanden; han er ikke Grækernes letfærdige Olympier, men saa guddommelig og aandig som selve Naturphilosophiens Absolute. Han siger til Alkmene:

Nimmst Du die Welt, sein grosses Werk, wohl wahr?
Siehst Du ihn in der Abendröthe Schimmer,
Wenn sie durch schweigende Gebüsche fällt?
Hörst Du ihn beim Gesaüsel der Gewässer,
Und bei dem Schlag der üpp'gen Nachtigall?
Verkündigt nicht umsonst der Berg ihn dir
Gethürmt gen Himmel, nicht umsonst ihn dir
Der felszerstiebten Katarakten Fall?
Wenn hoch die Sonn' in seinen Tempel strahlt,
Und, von der Freude Pulsschlag eingelaütet,
Ihn alle Gattungen Erschaff'ner preisen,
Steigst Du nicht in des Herzens Schacht hinab
Und betest deinen Götzen an?

Og derfor tiltaler han da ogsaa Alkmene gjentagne Gange med Ordet: Du Hellige!

Du bist, du Heilige, vor jedem Zutritt
Mit diamant'nem Gürtel angethan.
Auch selbst der Glückliche, den Du empfängst,
Entlässt dich schuldlos noch und rein...

Müller udgav Stykket med en begeistret og mystisk Fortale. I et af sine Breve til Gentz skriver han: «Hartmannn har malet et stort, herligt Billede, «De tre Marier ved Graven», hvilket tilligemed Amphitryon forkynder mig en ny Tid for Kunsten. Amphitryon handler jo ligesaagodt om den hellige Jomfrues ubesmittede Undfangelse som om Kjærlighedens Hemmelighed overhovedet». Ja ogsaa Goethe følte det og sagde: «Stykket indeholder intet Ringere end en Omtydning af Mythen i christelig Retning, Marias Overskyggelse af den hellige Aand.»

De seer saaledes, at det ikke er en Grille af mig, naar jeg mener at kunne see det Natlige i Naturen og det Natligt-mysteriøse i Religionen gjennembryde Charakteren og Kunstformen hos denne Romantikens første Dramatiker.*)

---

*) Hvor dybt denne Tendents til det Mystisk-sensuelle gaaer, kan her som overalt sees af den Hyppighed, hvormed det aabenbarer sig hos de forskjelligste Forfattere. I Achim v. Arnims ypperste Arbeide: „Armuth, Reichthum, Schuld und Busse der Gräfin Dolores“ (1810) foregaaer Grevindens Forførelse paa

Kleist blev født 1776 i Frankfurt a. d. Oder. Hans Fader var Officier. Nitten Aar gammel blev han Fændrik i Garden ved Potsdam og gjorde Rhinfelttoget med. Senere tog han, da den militære Stand mishagede ham, Afsked og drev med overordentlig Energi de forskjelligste videnskabelige Studier, især Mathematik og Philosophi. Man seer ham helt fortabe sig i Studiet af Kant, og fornemmer gjennem hans Breve den dybe Fortvivlelse, han følte over det trøsteløse Resultat, hvortil den kantiske Philosophi syntes ham at føre: «at den, der har grønne Briller, seer Tingene grønt, og den, der har røde, seer dem rødt.» En stadig uafbrudt Melancholi ledsager ham under

---

følgende Maade: Marchesen anstiller sig, som om han i en Vision seer Guds Moder. „Han sagde, at han saa Guds Moder, der trykkede Dolores til ham og holdt en Krands af Roser over hende med de Ord: Følg mig efter! — Dolores trykkede sig forskrækket ind til ham og mente, hun blev trykket op imod ham; hun følte hans Aande og mente, det var den guddommelige Aande, og raabte: Jeg føler hende, jeg føler hendes Aande; den er hed som Orienten og som en Moders Kjærlighed. — Ved disse Ord raabte han: „Og jeg er hendes Søn" og styrtede krampagtigt hen over Grevinden. Allerede ofte havde han talt til hende om en vidunderlig Fornyelse af den hellige Mythe." — Vi have den moderne Bevidstheds Dom over denne Mystik i Paul Heyses mesterlige Roman „Kinder der Welt" (Lorinser).

alle disse Studier. Der er Øieblikke, hvor han er ifærd med at opgive ethvert Haab om at naae Sandheden ad videnskabelig Vei. I Dresden skriver han: «Intet var saa skikket til at føre mig bort fra Videnskabens sørgelige Felt, som de i denne Stad ophobede Kunstværker . . . men intetsteds fandt jeg mig rørt i mit Inderste, uden i den katholske Kirke, hvor den mest ophøiede Musik forener sig med de øvrige Kunster om voldsomt at bevæge Hjertet. Vor Gudstjeneste er Intet. Den taler kun til den kolde Forstand; men til alle Sandser taler den katholske Fest. Midtfor Alteret paa dets nederste Trin knælede en simpel Mand, bedende med Inderlighed; ham pinte ingen Tvivl, han troede. Jeg havde en ubeskrivelig Længsel efter at lægge mig ned ved Siden af ham og græde. Ak, kun en Draabe Glemsel, og jeg var med Vellyst bleven katholsk.»

Kleists Væsen var høist besynderligt og virkede trods hans Elskværdighed frastødende paa de Fleste. Han havde den Vane at sidde grublende i Andres Nærværelse, var som hans «Prinds af Homburg» forfalden til den høieste Grad af Distraction, standsede undertiden ved et enkelt Ord midt i en Samtale, stirrede hen for sig og syntes at underholde sig med sig selv. Goethe siger om ham: «Hos mig opvakte Kleist, trods det reneste Forsæt om oprigtig Deltagelse, kun Gysen og Afsky som et af Naturen skjønt anlagt Legeme,

der var angrebet af en ulægelig Sygdom». Da Lystspillet «Der zerbrochene Krug» paa Grund af den vilkaarlige Actinddeling, Goethe underkastede det, faldt igjennem paa Weimartheatret, skrev Kleist sine til Privatlivet sigtende Epigrammer mod Goethe (om det «frühreife» Barn, der allerede har et Bryllupsdigt færdigt paa Forældrenes Bryllupsdag) og sendte endog Digteren en Udfordring. I alle hans Digtninge gjenfindes det sygelige Træk. Endog i Kohlhaas, der er saa berømt for sin Bestemthed, ender Alt i Drømmelivet. Tilsidst optræder en vidunderlig Zigeunerske, der er Kohlhaas's afdøde Hustru, den syge, halvt afsindige Kurfyrste og andre spøgelseagtige Skikkelser, der staae i den skarpeste Modsætning til det friske Dagslys i Fortællingens Begyndelse. «Den hellige Cecilie» fører os ind i Galehusets Mysterier, og Afsindigheden har her faaet en Dosis Katholicisme i Tilgift. Temmelig tidligt forfaldt Kleist til Brugen af Opium. Et dybt og opmandende Indtryk gjorde Fædrelandets Ulykker under de napoleontiske Krige paa ham. Alt, hvad der gjøres, især alt det romantiske Røre forekommer ham mat og elendigt. Fichtes Taler til den tydske Nation ere ham en Væmmelse. Han haaner Fichte som en Pedant uden Handlekraft. Dyb Foragt nærer han for Medlemmerne af «Tugendbund» og deres frygtsomme Daadløshed. Han skriver sit Drama «Hermannslaget», for at

opfordre sine Landsmænd til at behandle Napoleon, som Hermann behandlede Varus. Mod den handlesvage Ungdom ere disse Ord i Hermannslaget rettede: «De skrive for at befrie Tydskland med Ciffre, sende med Livsfare hinanden Sendebud, som Romerne hænge, forsamle sig i Tusmørke, spise, drikke og sove, naar Natten kommer, hos deres Koner.» «Det Haab: Augustus døer imorgen, lokker dem bedækkede med Skam og Skjændsel fra en Uge til en anden.» Han vil have en Krig, som Spanierne førte den, med Mord og Edsbrud, med brændende Landsbyer og forgiftede Brønde. Alt imellem komme saa Selvmordstanker frem. Engang havde han nær dræbt sig med Opium. — I 1811 indtraf Katastrophen. Gjennem Adam Müller var han bleven bekjendt med Fru Henriette Vogel, en begavet Dame, der ligesom han led af Melancholi og indbildte sig at have en ulægelig Sygdom. Mellem ham og hende var kun Venskab, intet Kjærlighedsforhold. En Dag mindede hun ham om det Løfte, han engang havde givet hende, at vise hende enhver selv den største Venskabstjeneste. Han svarede, at han til enhver Tid var rede dertil. «Velan, saa dræb mig. Mine Lidelser have ført mig saa vidt, at jeg ikke mere kan udholde Livet. Det er ganske vist ikke sandsynligt, at De gjør det, da der jo ikke mere gives Mænd paa Jorden.» Det var nok for Kleist. I November 1811 kjørte han og Henriette sammen til

en lille Sø i Nærheden af Potsdam. De vare tilsyneladende lystige og dreve al Slags Skjemt. De tilbragte Tiden der til den næste Dags Eftermiddag, saa gik de ind i en Grube ved Søen, og Kleist skjød først sin Veninde gjennem det venstre Bryst, saa sig selv igjennem Hovedet, efter at de først sammen havde tilskrevet Adam Müllers Hustru et besynderligt vemodigt-humoristisk Brev. Det lyder saaledes:

«Himlen veed, min kjære, fortræffelige Veninde, hvilke besynderlige Følelser, halvt vemodige, halvt overgivne, der bevæge os til i denne Time, da vore Sjæle som to muntre Luftskippere hæve sig over Verden, at skrive Dem til. Vi vare dog ellers, maa De vide, bestemte paa ikke at afgive noget Kort p. p. c. hos vore Venner og Bekjendte. Grunden er vel, at vi i tusind lykkelige Øieblikke have tænkt paa Dem, at vi tusind Gange have forestilt os, hvorledes De i Deres Godmodighed vilde have leet, naar De havde seet os sammen i den grønne eller røde Stue. Ja, Verden er en underlig Ting! — Det har sin Rigtighed, at vi to, Jette og jeg, som to tungsindige, sørgmodige Mennesker, der altid have anklaget hinanden for deres Kulde, have faaet hinanden af Hjertet kjær, og det bedste Bevis derfor er vel, at vi nu døe med hinanden.

Lev De vel, vor kjære, kjære Veninde, og vær ret lykkelig her paa Jorden, som det meget

vel er muligt at være det. Vi for vor Del ville ikke vide Noget af denne Verdens Glæder og drømme om lutter himmelske Enge og Sole, i hvis Skin vi ville vandre om med lange Vinger paa Skuldrene. Adieu! et Kys fra mig, som skriver dette, til Müller; han skal undertiden tænke paa mig og vedblive at være en tapper Guds Stridsmand mod Djævelen Daarskab, som holder Verden i sine Baand.

(Efterskrift med Henriettes Haand.)

Dog hvordan alt dette er gaaet til,
En anden Gang jeg fortælle vil,
Da jeg har altfor travlt idag.

Lever da vel! I mine kjære Venner! og erindrer i Glæde og Sorg de to underlige Mennesker, der snart tiltræde den store Opdagelsesreise.

Henriette.

(Atter med Kleists Haand.)

Givet i den grønne Stue, den 21de November 1811. H. v. K.

Saaledes sønderbrødes den saa skjønt anlagte Digterpersonlighed omtrent som et af hans egne Kunstværker, ved mørke og uhyggelige Natureiendommeligheder, der sløve Villien og tilintetgjøre Aandens Spændkraft og Frihed.

I den anden navnkundige tydske Dramatiker, Zacharias Werner, var der langt mindre at sønderbryde. Han passer fra først af fuldstændigt til den romantiske Type. Han blev født af en sinds-

syg Moder, der indbildte sig, at hun var Jomfru Maria og Sønnen Verdens Frelser. Denne Frelser førte et i høi Grad forvorpent og usædeligt Liv, men gik af religiøse Aarsager ind i Frimurerordenen, ved hvis Hjælp han mente, at en ny, dybere Religiøsitet skulde udbrede sig over Verden. Han blev ansat som Embedsmand i Warschau, giftede sig tre Gange og lod sig tre Gange skille i Løbet af 6 Aar. En stor Indflydelse fik en Præst ved Navn Christian Mayr paa ham, en Fanatiker, der for at iværksætte et Syn af Johannes' Aabenbaring og opnaae en høiere Visdom slugte Størstedelen af en Bibel og blev alvorligt syg deraf. Han var i alle Henseender en Særling, skjød med Pistoler fra Prædikestolen efter dem af Tilhørerne, der faldt i Søvn, indbildte sig, at han kunde frembringe virkeligt Kjød og Blod ved Nadveren. Denne Mand vilde gjøre Werner til Medlem af et stort hemmelighedsfuldt Selskab «Korsbrødrene i Orienten», Werner gik først med Lidenskab og Begeistring ind derpaa, senere blev han mistroisk, og denne Mistro var medvirkende Aarsag til hans Overgang til Katholicismen. Werner er Hovedrepræsentanten for den mystiske Poesi. Som saadan fik han 1805 en Sinecure i Berlin, hørte nogen Tid til Mme de Staëls Hof, hvor han blev meget beundret, begyndte efter sit Religionsskifte i Rom det afsindigste Liv, dagligt delt mellem de mest dyriske Udsvævelser og bræn-

dende Ekstase, mellem de gemeneste Sandsenydelser og Andagt og Bøn. Som Præst i Wien holdt han saa under uhyre Tilløb Prædikener i Abraham a Santa Claras Maneer, om hvilken Munken i Wallenstein kan give Dem en Idee, fulde af den høieste Svulst og de platteste Cynismer og Obscøniteter, af Forbandelser mod Kjætterne og Lovprisninger af den hellige Rosenkrands. *) Hans Liv er Nøglen til hans Skrifter, disse Skrifter, som i saa høi Grad imponerede de Samtidige, og som nærmest interessere os som Sygdomssymptomer. Han besidder store Egenskaber som Poet. Hans Vers ere altid høist melodiske og smigre Øret som sydlandsk Kirkemusik. Charaktererne ere ofte dygtigt anlagte (se f. Ex. Skildringen af Frantz af Poitou i 1ste og 2den Act af «Tempelherrerne paa Cypern»), og Handlingen spænder og interesserer; men det Heles Kjærne, den tredobbelte: Vellyst, Religion og Grusomhed, er ildesmagende og usund. Hans første større Værk «Die Söhne des Thals», der atter falder i to Dele, hver paa 6 Acter, behandler Tempelherrernes Orden. Frimureriet, der, som vi saae, beskjæftigede Schubert, der spilte en Rolle allerede i Goethes «Wilhelm Meister», og som havde optaget saa stor en Del af Werners private Liv, har øiensynligt givet ham Ideen.

---

*) Jul. Schmidt II. 30.

Den Indkapsling af een Form i en anden, som var saa yndet af Romantikerne fra Begyndelsen af, har her antaget den Charakter, at Skallerne bestandig sees som Hylstre uden om et Mysterium, der søges, det hemmelige Selskabs Mysterium, til hvilket vi stedse trænge mere og mere ind, men som samtidigt synes at vige længere og længere tilbage. Tempelherreordenen har sine Hemmeligheder, og vi overvære den omstændelige Indvielse af de Nyankommende i disse. Her bevæge vi os i underjordiske Grave med colossale Skeletter, hemmelighedsfulde Bøger og Forhæng, Sværd og Palmer o. s. v. Indholdet af disse Mysterier er: «Af Blod og Mørke vælder Forløsning ud». Men Tempelherreordenen er kun en Datterloge, Moderlogen «Dalen», som vi i Værkets anden Del lære at kjende, er i Besiddelse af alle de høiere Mysterier og den høiere Magt. Dennes dybeste Mysterium er atter kun Forsagelsens og Opofrelsens rent negative Idee. Skjulte Stemmer synge «i en sanglignende, hul Tone»:

Alles ist zum Seyn erkoren,
Alles wird durch Tod geboren
Und kein Saatkorn geht verloren.

Wer durch Blut und Nacht geschwommen
Ist den Aengsten bald entnommen,
Blutiger, sei uns wilkommen!

For at give en Forestilling om, i hvilken Grad Mysterierne her exploiteres til Opera- og

Ballet-Decoration, vil jeg blot nævne, at i 5te Acts 12te Scene, der bestaaer af 64 Linier, kun de 6 indeholde Replik, de øvrige Anvisninger til Decorateuren og Skuespillerne om «en med Roser bedækket mægtig Gravhøi, ved hvis fire Hjørner de transparente Billeder af en Engel, en Løve, en Tyr og en Ørn ere anbragte,» om Dragterne for «Dalens» Ældste, af hvilke nogle ere af Guldmor, andre af Sølvmor, andre ildfarvede, andre luftblaa, andre vandgraa, andre blodfarvede, iøvrigt om de Røgelsekar, Harper, Klokker, Kroner og Tornekroner, Korsfaner og colossale Isisstatuer, som spille en Rolle.

Tempelherreordenen er geraadet i Forfald. Moderlogen beslutter derfor at tilintetgjøre den, og «Dalen» dømmer dens Stormester, den vidunderligt ædle og heltemodige Jacob Molay til Flammedøden, skjøndt han er aldeles uskyldig i Ordenens Decadence, ja med yderste Energi har bekjæmpet den. Erkebiskoppen, der leder Inqvisitionen imod ham, er overbevist om Anklagens Uretfærdighed, elsker og beundrer Ridderen, — men han maa lyde høiere Instruxer. Molay selv staaer overfor Baalet saa rolig som Paludan-Müllers Kalanus, han elsker Døden, han betragter Opbrændelsen kun som en Lutring. Alle rundt om ham have Medlidenhed og anraabe ham om at unddrage sig Baalet ved Flugt, men som Kalanus modstaaer han alle Opfordringer. Erkebispens

Følelser for ham deles af de Øvrige, saa han staaer omgivet af en hel Flok af sentimentale Bødler, der stege ham med Beundring og Høiagtelse. De ere blødagtige og grusomme Hængehoveder som Werner selv. Det modbydeligt Rørende er udbredt over alle Stykkets Personer. Saaledes siger Molays gamle Vaabenkammerat, da han ei kan faae Lov til at befrie ham ved Retterstedet, («gutmüthig»):

Du böser Jakob du! — Pfuy! sterben will er,
Verlassen seinen Waffenbruder! — Jakob!
Du musst nicht sterben! hörst Du?

Men Molay døer, saa skyldfri han end er. Det er her som hos Kleist det christelige Mysterium, der spiller ind med i Dramet, og Molay æres som en anden Christus af selve dem, som brænde ham. Da han er død, foregaaer i Stykket følgende Vidunder: «Solens Straaler forgylde Egnen. Over Dalhulens Port vise sig under det oplyste Navn Jesus Navnene Johannes, J. B. Molay og Andreas, ligeledes i Transparent.» Alle Korsbrødrene synke i Knæ. «Lang høitidelig Pause, under hvilken man ud fra Hulens Indre under Ledsagelse af Harper og Klokkeklang hører Dalens Gamle, dog i dumpe uforstaaelige Toner, synge det tredobbelte Hellig! efter den sædvanlige Kirkemelodi.»

Martyriet er Werners Specialitet. Drab med Køller, Kogning i store Kjedler, alle Pinebæn-

kens Lidelsesstadier, det er hans Omraade. Han svælger i disse Kvaler ganske som Görres, hvis Vellyst man ligesom fornemmer, naar han i Mystikens første Del taler om Martyriets Mystik. «Her blive Slagtofrene lagte paa Pinebænken, spændte paa Hjul og alle deres Lemmer med Skruer vredne ud af Led .... medens Lictorerne svide deres Sider med Fakler eller gjennemfure dem med Jernkløer. Kjeder blive da tidt snørte om Livet paa dem for at knække deres Ribben, med spidse Rør blive Ansigt og Øine gjennemtrukne; Munden knust med Næveslag, medens Nagler gjennembore den neppe mere Aandendes Fødder, og glødende Ertsstænger, lagte paa de bløde Steder, brænde sig dybt ind o. s. v.» I Werners «Attila» bliver en ung Mand, som Attila elsker, anklaget for Mened og tilstaaer sin Brøde. Attila omfavner ham under glødende Taarer og lader ham saa rive i Stykker af Heste. Attila er overhovedet skildret som den blødagtigste Sværmer. Den sønderrivende Sentimentalitet, den sværmeriske Bestialitet er romantisk fashion. Overfor Attila staaer Paven Leo, en Skikkelse, der ligeledes synes undsluppen fra Görres' Mystik, særligt fra det Kapitel, der handler om den ekstatiske Svæven i forskjellig Høide. Thi medens han i Dramet beder en Bøn, hæver han sig bestandig mere i Veiret, til han tilsidst staaer

svævende paa Taaspidserne. Han sympathiserer iøvrigt med Attila og virker elektrisk paa ham.

I Werners «Die Weihe der Kraft» er det den religiøse Indvielses, man kunde sige Ordinationens Mysterium, som er behandlet. Stykket aabnes betegnende med Hardenberg'ske Bjergmænds Op- og Nedstigning i et Bjergværk. Luther er her snarere skildret som en katholsk Helgen, end som den protestantiske Reformator. Catharine af Boras Figur er pustet op til Helgeninde-Høiden. Begge ledsages gjennem Stykket af en Engel, Luther af Drengen Theobald, der i Virkeligheden er Kunsten som Seraph, Catharine af Pigen Therese, der er Troen som Cherub. Faa Aar efter at Werner saaledes havde forherliget Reformationen, skiftede han Tro og skrev et Digt, i hvilket han tilbagekaldte dette Drama i Udtryk som disse:

Durch dies Gaukelblendwerk sprach ich der Wahrheit Hohn.

I Werners sidste Tragoedie «Makkabæernes Moder» behandlede han et Stof, der var som skabt til at give alle Martyrlegendernes Pinsler Rum, og som tilbød en Overflod af legemlige Kvaler og hellige Ekstaser. Makkabæerinden Salomes Sønner skulle spise af Zeus's Offerspiser eller henrettes paa den forfærdeligste Maade. Det komiske Motiv, at det betragtes som Livssag, om Børn smage paa nogen Mad eller ei, er behandlet med den høiest spændte Pathos. Salome

opfordrer i henrykte Ekstaser sine Børn, et for et, til at lade sig spidde, flaae, brænde o. s. v. Antiochus beundrer høiligt Salome, ja, denne sentimentale Overbøddel kaster sig endog paa Knæ for hende med Ordene:

Du bist kein irdisch Weib! — Solch Opfer spendet
Kein menschlich Wesen! — Segne mich, du vom Olymp gesendet.

Og Salome er selv sentimental nok til at velsigne ham. (4de Act, 2den Scene). Sønnen Benoni faaer, efter ligeledes at have velsignet sin Morder, Hænder og Fødder afhuggede, og bliver derpaa kogt i Olie. Derpaa høres to stærke Øxeslag: det er Abirs Fødder, som blive huggede af, Juda bliver martret o. s. v. Antiochus, den barbariske Konge, og Werner, den ligesaa barbariske Digter, lader Børnene blive radbrækkede Led for Led og saa Lemmerne afrive. Han skaaner os ikke for et eneste Ledemod. Under alt dette føler Moderen, som tvinges til at overvære Alt, kun Martyrfrydens høieste Vellyst, og da Antiochus nu anden Gang i sin vanvittige Sentimentalitet bøier sig for hende «dybt bevæget» med Ordene:

Willst, grosse Niobe, du dich von mir im Zorne trennen?

saa lægger hun den høire Haand paa hans Hoved og siger «meget høitideligt»:

Ich weiss, dass mein Erlöser lebt! — Lern' sterbend Ihn erkennen! —

Tilsidst aabner Baggrunden sig: Marterredskaberne, den uhyre Kjedel med kogende Olie, i hvilken Benoni ligger, præsenteres; hans Hustru stirrer med Hovedet over Kjedlens Rand ned i den. Ved Siden deraf et brændende Baal. Salomes Aand aabenbarer sig over Flammerne og slukker Ilden.

Man tænke sig, at der var en Tid, da dette syntes Poesi. Goethe tog sig altid varmt af Werner og opførte Arbeider af ham paa Weimar Theater. Han skriver 1808 om ham til Jacobi: «Det forekommer mig gamle Hedning ganske underligt at see Korset plantet paa min egen Grund og høre Christi Blod og Vunder tale poetisk, uden at det er mig rent imod. Det er vi dog det Standpunkt skyldige, til hvilket Philosophien har hævet os selv. Vi have lært at skatte det Ideelle, selv om det fremstiller sig i de besynderligste Former.»

Jeg troer ikke, at Nogen nutildags vil være tilbøielig til saa mild og tolerant en Dom. Jeg troer, at os Nulevende er dette rent imod. Thi vi have seet, hvortil det førte. Vi have seet, at denne «christelige Poesi» var medvirkende til den værste aandelige Reaction, den nyere Tid har kjendt. Man legede saa længe med det lutrende Baal, til man begyndte at forherlige det. Der er kun et Spand fra Werner til Görres, som med Lidenskab forsvarer Djævleuddrivning og Hexe-

processer, og der er kun en Haandsbred fra Görres til Joseph de Maistre, der udtrykker sig som følger: I mangt et velregjeret europæisk Land siger man om den, der stikker Ild paa et beboet Hus og ved samme Leilighed selv indebrænder: «Det har han vel fortjent»; troer man, at et Menneske, der har gjort sig skyldig i forskjellige theoretiske og praktiske (ɔ: religiøse) Infamier, har gjort sig mindre vel fortjent til at blive brændt? — Naar man betænker, at Inquisitionens Tribunal sikkert kunde have forhindret den franske Revolution, veed man ikke ret, om den Souveræn, der uden videre berøvede sig selv et saadant Vaaben, ikke vilde tilføie Menneskeheden et skjæbnesvangert Slag».

Saavist som Ruge har Ret i den Sætning, at Romantik vil sige den Christendom, der ikke lader sig opløse i Humanisme, saavist er Joseph de Maistre en ægte Romantiker.

Romantikens hele Historie stadfæster den Definition, som Ruge i sin Tid gav: En Romantiker er en Skribent, som med vor Dannelses Midler træder fjendtligt op mod Oplysningens og Revolutionens Tidsalder, og som forkaster og bekjæmper den rene Humanitets Princip paa Videnskabens, Kunstens, Moralens og Politikens Omraader.

XIV.

Görres siger i sin Christelige Mystik (II. 39), at som nærmest sig frembydende Kjendetegn paa et i det gjenfødte Liv til høiere Harmoni klarificeret Legeme maa den Vellugt gjælde, med hvilken det dufter. «Som nemlig hæslig Lugt er Udtryk for et sygeligt og til Misklang sønderrevet organisk Liv, saaledes vil dettes indre Harmoni vise sig i den fra det udgaaende Vellugt. Den Talemaade «im Geruche der Heiligkeit zu stehen» er derfor ingenlunde en blot billedlig, den er afledet af Erfaringen, efterat det utallige Gange har stadfæstet sig, at en Vellugt udgaaer fra Saadanne, der føre et helligt Liv.» Og han anfører utallige historiske Exempler.

Ifald Görres har Ret, hvad jeg ikke betvivler, da maa de Personligheder, jeg til Slutning vil skildre, have lugtet ganske fortræffeligt; thi det er Personligheder, i hvilke Kirken og Görres have Velbehagelighed. Jeg vil, for at afslutte og afrunde Billedet af den romantiske Gruppe, charakterisere Dem de Mænd, der førte dens Principer over i Livet og i Politiken. Jeg vælger som Repræsentant for Tydsklands Politikere af denne Retning den iblandt dem, der i alle Henseender synes mig at være den interessanteste, Friedrich Gentz. *)

*) Briefwechsel zwischen Gentz u. A. Müller. — Dr. K. Mendelssohn-Bartholdy: Fr. v. Gentz. — Aus dem Nachlasse Fr. v. Gentz I-II.

Den Formens absolute Ligegyldighed mod Indholdet, som Romantiken havde proclameret i Poesien, blev af Gentz praktiseret i Politiken. Som Kleist er den tydske Mérimée, er Gentz den tydske Talleyrand. Som moden Mand havde han kunnet sætte under sit Billede, hvad Metternich satte under sit: Kun ingen Pathos! Han er den haandgribelige Personification af den romantisk-ironiske Genialitet, «Lucindes» incarnerede Aand. Typisk bliver han først efter sit 40de Aar, da paa de napoleontiske Kriges og Omvæltningers Tid Diplomatiets Virksomhed fulgte, og da Løsenet blev Reaction, det vil sige Ro, Ro for enhver Pris, Slukning af alle Europas Ildebrande, Hvile, dyb Hvile for alle Europas Trætte og Syge og Reconvalescenter, og da al Bestræbelse derfor som i en Sygestue gik ud paa at bringe Urostiftere af Veien og saa lydløst som muligt forhindre Larm og Spektakel. «Gentz forstod, siger Gotschall, at give den officielle Publicistik hin usigelige Fernis, hin classiske Glathed, hin olympiske Høihed, der urørt af de Dødeliges Skjæbner ikke lod nogen Draabe Nektar og Ambrosia gaae tilspilde af Gudeskaalen, om saa end Blodet flød i Strømme i de lavere Regioner. Denne fornemme Gliden hen over de smaa Anstød, ved hvilke Nationer splittedes og knustes, gav Datidens absolutistiske Congrespolitik et blidt gratiøst Udtryk. Man hørte kun Pustet, ikke

Knaldet; det var den lydløse Myrden med en Vindbøsse.» Man repræsenterede udadtil Legitimitetens Princip. I Virkeligheden var det Løgn og Hykleri; i Virkeligheden var man yderst lidet legitim, naar Ens Interesser bød En det Modsatte. I saa Tilfælde gik det ganske til efter Goethes Ord: «Ingen er mere legitim end den, som kan hævde sig.» Den Sag, man forfægtede, var da ikke den gode. Men selv en slet Sags Forsvarer faaer Interesse, ifald han besidder et fremragende Talent. Og Gentz er lutter Talent. Med Rette siger Varnhagen om ham: «Aldrig er det tydske Skolestøv blevet hvirvlet iveiret med større Glands, aldrig har den pedantiske Kraft slaaet ud i yppigere Fylde.»

Fr. v. Gentz blev født i Breslau 1764 af borgerlige Forældre, og naar han senere hen svang sig op til de høieste Stillinger og levede i de høieste Samfundskredse, saa skyldte han ikke sin Fødsel Noget, men sin Dygtighed Alt. Han studerede i Kønigsberg, lagde sig med stor Alvor efter Kants Philosophi og stod, dengang endnu en sværmerisk Yngling, i et inderligt og platonisk Forhold til en ung ulykkelig Kone Elisabeth Graun. 1786 kommer han til Berlin, faaer en Ansættelse først som Geheimesecretair, saa som Krigsraad, og her gifter han sig af ydre Hensyn med Datteren af en Finantsraad. I Berlin styrtede han sig ind i en endeløs Række af tøilesløse

Udsvævelser og deltog i alle de jammerlige Glæder, som dyrkedes ved Hoffet, hvor en modbydelig Blanding af enerverede Syndere og fromladne Bedesøstre omgave den gamle Konge Friedrich Wilhelm II.

Under dette Levnet overrumplede den franske Revolution ham. Dens første Virkning var at tænde en ungdommelig Begeistring i hans Sjæl. «Hvis denne Revolution skulde strande, skriver han, vilde jeg holde det for et af de haardeste Ulykkestilfælde, der nogensinde have ramt Menneskeslægten. Den er Philosophiens praktiske Triumph, det første Exempel paa en Regjeringsform, der grundes paa Principer og et sammenhængende System. Den er Haabet og Trøsten overfor saa mange gamle Onder, under hvilke Menneskeheden sukker. Skulde denne Revolution mislykkes, vilde alle disse Onder blive endnu mere ulægelige. Jeg forestiller mig saa levende, hvorledes allevegne Fortvivlelsens Taushed til Trods for Fornuften vilde tilstaae, at Menneskene kun kunne være lykkelige som Slaver, og hvorledes alle store og smaa Tyranner vilde benytte sig af denne frygtelige Tilstaaelse til at hævne sig for den Skræk, som den franske Nations Opvaagnen har indjaget dem.»

Men snart bragte de Rædsler, den franske Revolution førte med sig, ham til ganske at skifte Standpunkt. Han blev pludseligt den ivrigste

Forfægter af den gamle Tid. Kampen imod den offentlige Menings Overmagt, «mod Daarskaben, der gaaer i Horder», blev hans Livsopgave. Han er ikke istand til, i den franske Revolution at see det nødvendige Resultat af Aarhundreders Uret og Gjæring, han indbilder sig, at det er Overmaalet af kold Forstandscultur, af Oplysning, der er Aarsag til Anarchiet. Dette er et sandt romantisk Træk. «Menneskerettighederne», som han i sin første Afhandling: «Om Rettens Oprindelse og øverste Principer» saa varmt havde forfægtet, synes ham nu kun som «elementære Forstudier» at kunne være af Betydning for Statsmanden. Disse Rettigheders Theori var ham, med Hensyn til Statskunsten, kun hvad Skytsets mathematiske Theori er for Bombekastningen. Langsomt uddannes nu den egentlige reactionære Anskuelse hos ham, som er den, at ikke Folket, men Regjeringen er Hovedfactoren i Statslivet. Folkets Medvirkning under Lovgivningen betragtes af ham som en blot Form, og Friheden skrumper ind til en frisk, glad Lydighed. Under Omgang med Wilh. v. Humboldt, og under Indtryk af Tidens æsthetiske Ideer om harmonisk Privatliv og Statsliv, mildnes dog atter denne Ophidselse, og nu bliver den engelske Forfatning Gentz's Ideal. Da Fr. Wilhelm III. bestiger Thronen, lader Gentz sig endog henrive til at indlevere et Sendebrev til Majestæten, i hvilket han med varme Ord

opfordrer ham til at tilstede Pressefrihed — Pressefrihed, som han selv ikke mange Aar efter betegner som Ophavet til alt Ondt. Den loyale Goethe var høist forbauset over dette Forsøg paa ligesom at ville «aftrodse» sin Souveræn Noget, og da Kongen ignorerede Brevet, lod Gentz det hurtigt falde, og sørgede kun for at bringe det i Forglemmelse. Fra nu af er det, at han bliver betalt af den engelske Regjering; han sælger sig just ei, men han bliver regelmæssigt og rundeligt betalt, belønnet for sin politiske Virksomhed i Englands Interesse. Og han behøvede Penge. Haand i Haand med høit Spil, stadigt forviltret Samliv med Skuespillerinder og Dandserinder, uophørlig Nattesvir komme Anfald af Sentimentalitet og, som han skriver, «ein halbes, zwar artiges, doch wüstes Leben» med hans egen Kone. April 1801 noterer han i sin Dagbog: «dyb Rørelse over en Hunds Død». Under en Reise til Weimar, hvor han træffer alle Tidens poetiske Storheder, lærer han Digterinden Amalie v. Imhof at kjende, fatter en lidenskabelig Kjærlighed til hende, og samtidigt de bedste Forsætter om at forbedre sit Levnet. Men neppe hjemkommen til Berlin, skriver han: «Effekt af Forsætterne i Weimar. 23. December tabte jeg Alt, hvad jeg havde, i Hazardspil.» Han skriver endnu nogen Tid Breve paa 6 til 8 Ark til Amalie v. Imhof, saa bliver han rasende forelsket i Skuespillerinden

Christel Eigensatz og glemmer Alt derover: «Maintenant, c'est le délire complet», hedder det i Dagbogen. Midt under alt dette forlader hans Kone ham og ansøger om Skilsmisse. Gentz søger samme Aften at glémme denne Gjenvordighed ved Trente et quarante. Da et længere Ophold i Berlin imidlertid af mange Grunde nu er bleven ham pinligt, ja umuligt, modtager han et Tilbud om Ansættelse i Østerrig og gaaer til Wien. Her er det, at han lidt efter lidt overgiver sin hele Selvstændighed i Metternichs Hænder.

Men før den Tid falder Gentz's store og geniale Periode. Den Sløvhed, hvormed man i Wien fandt sig i det franske Supremati, i Nederlag og Ydmygelser uden Tal og Maal, kaldte Alt, hvad der var i Gentz af Genialt og Levende, af Slagfærdigt og Præsent, i Vaaben. Det brændende Had mod Napoleon, som besjælede ham, og som frembragte hans aandelige Livsgjerning, gjør ham under Ulykkerne og den almindelige Nedslaaethed en kort Tid til det tydske Folks Demosthenes, kun at hans Lidenskab alene gjaldt Uafhængighed, ikke Frihed. I Napoleon syntes den hele Revolution ham concentreret. Han vilde end ikke vige tilbage for et Middel som Snigmord imod ham. Af al Magt, rastløst arbeider han paa en Alliance mellem de tydske Magter og paa en Reisning af det tydske Folk. Dog efter sin Natur henvender han sig ei saameget til Folket,

som til de faa Udvalgte, i hvem han seer Folkets Skjæbne. Hans Fortale til de politiske Fragmenter, hans Proclamationer og Krigsmanifester, ere skrevne med kraftig Lidenskab, i en flydende, pompøs, men mandig Stil, hvis rhetoriske Sving er bredt, men aldrig smagløst. Selv Slagene ved Ulm og Austerlitz knuste ham ikke. Men med dyb Sorg iagttager han i Preussen før Slaget ved Jena det hele preussiske Væsens Elendighed. Medens Johannes v. Müller og Andre, paa hvem han havde stolet, lade sig smigre og vinde af Napoleon og falde fra, bliver han alene ubøielig og fast, og taler i det berømte Brev til Müller med blodigt revsende Haan om dem, «hvis Liv er en uophørlig Capitulation.» Men da i Aarene 1809 og 1810 Ævret var opgivet i Østerrig, og som det almindeligt gaaer i Landene, Letsindigheden og Nydelsessygen steg til sit Høieste med Nederlagene og Ulykken, var ogsaa Gentz saa dybt nede i de bedøvende Nydelsers Hvirvel, at hans ødelagte Formuesomstændigheder lode ham see Forbindelsen med Metternich som den eneste frelsende Planke i Skibbrudet. Indflydelsen fra den Mand, som Talleyrand kaldte «Ugepolitikeren», fordi hans Synskreds ei rakte videre end en Uge frem, og hvem en anseet Russer har kaldt «lakeret Støv», var ikke til Baade for en Charakter som Gentz's. Fra nu af begynde i hans Breve Klagerne at lyde over «en sjælelig Slaphed, Modløshed, Tomhed, Indifferens», som han før hverken kjendte

eller anede, og som han træffende betegner som «en Art aandelig Tæring.» Nu er det, han benævner sig selv «helvedes blaseret». «Tro mig, jeg er helvedes blaseret, jeg har seet og nydt saameget af Verden, at man med Illusioner og Skuepenge ikke mere udretter Noget hos mig.» «Jeg er ikke mere henrykt over Noget, tvertimod kold, blaseret, haanlig, gjennemtrængt mere end tilladeligt af Overbevisningen om alle Andres Taabelighed og min egen — ikke Visdom — men Klarsynethed, og inderligt saa at sige djævelsk glad ved, at de store Sager tilsidst tage saadan en latterlig Ende.» Saa slap er han bleven, at den endelige Afgjørelse af Napoleons Skjæbne, som han tilforn saa heftigt havde ønsket, lader ham i den Grad kold. «Jeg er bleven uendeligt gammel og slet», tilstaaer han, som tidligere anført, selv med den elskværdige Friedrich-Schlegelske Frækhed, der aldrig forlod ham. Paa denne Tid er det, at Dødsangsten begynder at blive permanent hos ham, og fra nu af noterer han stadigt i sin Dagbog, om den paa et vist Tidspunkt er i Tiltagende eller Aftagende. Alle et nervøst Fruentimmers Svagheder have sat sig Vidnesbyrd i hans Breve. I denne Henseende er især Brevvexlingen mellem ham og Adam Müller latterlig. De ere begge lige bange for Torden, og Frygten for Uveir trækker sig igjennem alle Brevene. Ja, undertiden er selv Virk-

ningen af et Brev ham for stærk. Han skriver til Müller: «Deres Breve knuse (zerschmettern) mine blødagtige Følenerver.» Dødsangsten var nærmere Frygt for at blive myrdet. Da Kotzebue var falden for Sands Dolk, naaede denne Frygt for at blive et Offer for den liberale Ungdoms Had sin Høide. Synet af en blank Kniv kunde, som han selv tilstaaer i sine Breve, bringe ham til at falde i Afmagt. Han skriver til Rahel 1814: «Nu er Gudskelov Alt ude i Paris. Jeg er Gudskelov meget rask. Jeg er vexelvis i Baden og Wien, spiser til Frokost vexelvis Briocher med fortræffeligt Smør og andre guddommelige Kager, har erhvervet mig Møbler, over hvilke mit Hjerte hopper i Livet, og frygter langt mindre for Døden.»

Han seer paa denne Tid hen til Görres, som til den Eneste, der endnu forstaaer at skrive, og er selv ude af Stand til enhver Art Production. Paa samme Tid staaer han socialt paa et saadant Høidepunkt, at han kan negte sig hjemme for Souveræner. I hans Dagbog for 31te October 1814 staaer: Refusé le prince royal de Bavière, le roi de Danemark etc. Han træffer sammen med Talleyrand og henrives til den høieste Beundring; for at give denne Beundring en praktisk Retning, overrækker den kloge franske Diplomat ham en Gave af 24,000 Gylden fra Kongen af Frankrig. I Slutningen af 1814 skriver han i sin Dagbog: «Skuet af de offentlige Anliggender er sørgeligt. . . . Da jeg imidlertid ikke har Noget at bebreide

mig, saa tjener det nøie Kjendskab til alt dette smaalige, Verden regjerende Væsens beklagelige Gang langtfra at bedrøve mig, mig kun til Amusement, og jeg nyder dette Skuespil, som gav man det for min Privatfornøielse.» Taler Gentz ikke her som Jean Pauls Roquairol? Livstræt, som han er, er enhver Rolighedsforstyrrelse ham absolut imod. At opretholde det Bestaaende for enhver Pris, bliver hans Opgave. I 1815 betænker han sig end ikke paa at forsvare Pariserfredens Fortræffelighed overfor Görres. Han var for klog og kold, for stor en Hader af Phrasen til ikke at lade sin blodige Spot gaae ud over Burschenschafterne, den gammeltydske Dragt og Declamationerne om Teutoburgerwald og det velske Tant, men Sands Attentat blev grebet som Paaskud til at forbyde de patriotiske Foreninger, da man sporede Mordanslag og Forbrydelse overalt. Gentz fik Universiteterne stillede under Curatel og Pressen kneblet. Han skriver nu om Pressefriheden: «Det bliver ved min Sætning: til Værn mod Pressens Misbrug bør i et vist Antal Aar slet Intet trykkes. Denne Sætning som Regel, med yderst faa Undtagelser, som en Domstol af anerkjendt Capacitet har at fastsætte, vil i kort Tid føre os tilbage til Gud og Sandheden.»

Da den græske Frihedskrig udbryder, sees det, at han trods sin reactionære Iver dog er altfor forstandig til, som Adam Müller og de Øvrige,

for fuldt Alvor at troe paa Legimitetsprincipet og Kongemagten af Guds Naade som aabenbarede Sandheder. I 1818 havde han skrevet til Müller:

«De er det eneste Menneske i Tydskland, om hvem jeg siger, at han skriver guddommeligt, saa ofte han vil, og af al Frækhed i vore Dage er der ingen, der forbauser og opbringer mig mere end den at ville maale sig med Dem . . . Deres System er et sluttet Hele. At ville angribe det fra nogensomhelst Side vilde være frugtesløst. Man kan kun være helt i det eller helt udenfor det. Kan De bevise os, gjøre os begribeligt, at al sund Videnskab, Indsigt i Naturen, Lovgivning og Samfundsforfatning, ja endog Historie (som De etsteds paastaaer) er Værk af en guddommelig Aabenbaring og kun kan udgaae fra en saadan, saa har De (hvad mig angaaer idetmindste) vundet Alt; saalænge dette ikke lykkes Dem, staae vi fjernt, beundre Dem, elske Dem ogsaa — men ere ved en uoverstigelig Kløft skilte fra Dem». Man maa vide, at Adam Müller endog af den hellige Trefoldighed beviste, at ethvert paa et enkelt Princip hvilende nationaløkonomisk System maatte være falsk. Han beviser saaledes Nødvendigheden af «die Dreifelderwirthschaft». Nu, da Grækenland reiser sig, ytrer Gentz, at Legitimitetsprincipet, som opstaaet i Tiden, ogsaa maa modificeres i Tiden, og udbryder i disse mærkværdige Ord: «Jeg var mig stedse bevidst, at trods mine Fuldmagtgiveres Maje-

stæt og Styrke og trods de enkelte Seire, vi tilfægtede os, Tidsaanden døg tilsidst vilde blive mægtigere end vi, at Pressen, saameget jeg foragter dens Udskeielser, ikke vilde miste sin frygtelige Overlegenhed over al vor Visdom, og at Diplomaternes Kunst saa lidet som Vold vilde kunne holde Verdenshjulet tilbage.»

I sit 65 Aar fornam saa den opslidte, gigtsvage, lidende Olding et dobbelt Sværmeri, der stod i den barokkeste Modsætning til hans Alder og Aandsretning. Ynglingen dukkede op i ham igjen. Den ene Gjenstand for hans Beundring var den da 19-aarige Dandserinde Fanny Elsler, for hvem hans Begeistring og Lidenskab ingen Grændse kjender. I hans Breve hedder det: «Jeg har ene og alene vundet hende ved min Elskovs Tryllekraft. Da hun lærte mig at kjende, troede hun endnu ikke, at der gaves en saadan Kjærlighed... Tænk Dem den Salighed, der ligger i en daglig helt uforstyrret Omgang med en Person, hos hvem Alt henrykker mig, et Væsen, der ei har nødig «som Venus at stige op af Havet», i hvis Øie, hvis Hænder, hvis enkelte Yndigheder jeg Timer igjennem kan fordybe mig, hvis Stemme fortryller mig, og med hvem jeg fører uendelige Samtaler som med den lærvilligste Elev — jeg opdrager hende med faderlig Omhu — en Elev, der paa een Gang er min Elskede og mit Barn.»

Det andet Sværmeri, der overrumplede ham

var det for Heines da lige udkomne «Buch der Lieder». Han kan længe nok kalde den forvovne Poet «en forrykt Eventyrer». Den gamle Reactionære kunde ikke modstaae Trylleriet. «Dagligt, skriver han, vederkvæger jeg mig ved «Buch der Lieder». Med Prokesch bader jeg mig hele Timer i disse melancholske Vande. Selv de Digte, der streife nær hen til virkelig Gudsbespottelse, læser jeg ikke uden den dybeste Bevægelse og anklager mig ofte selv for, at jeg saa ofte og gjerne læser dem.» Hans modtagelige Natur kunde her ikke modstaae. Rigtigt har han betegnet sig selv som Kvinde. Med en Vending, der erindrer om det hermaphroditiske Træk i Lucinde, skriver han til Rahel: «Veed De, kjære, hvorfor vort Forhold er blevet saa stort og fuldkomment. De er et uendeligt producerende, jeg et uendeligt modtagende Væsen; De er en stor Mand og jeg den første af alle Kvinder, som har levet.» Han var nu paa det Punkt, at han blev forfærdet over et kraftigt Haandtryk; ja Synet af et krigerisk Overskjæg kunde skræmme ham. Besøg af uskyldige Reisende indjog ham Angst, fordi han saae forklædte Mordere i dem. I det sidste Aar blev hans Holdning bøiet, hans Gang snigende og usikker. De klare og kloge Øine, for hvilke han som Yngling var bekjendt, vare nu som tilslørede og Blikket sky. I Selskab søgte han at give sig Contenance bag et Par store sorte Briller.

Da Fanny Elsler en Dag ved en Fest bragte ham et Glas skummende Champagne, kredentsede hun ham det med det drillende Ord: «Krukken gaaer saa længe tilvands, til den kommer hankeløs hjem.» Gentz svarte: «Naa, mig og Metternich holder det vel ud.» I disse Ord ligger Standpunktets Charakter og Dom. I religiøs Henseende var Gentz yderst vaklende, snart lod han sig forlyde med, at Religionen kun var ham et politisk Anliggende, snart gjorde han, der dog ikke udvortes gik over til Katholicismen, denne paa romantisk Vis de yderste Indrømmelser. Ikke blot at han ligger i Støvet for den katholske Mystiker Adam Müller, der bogstaveligt betragter Napoleon som en Incarnation af Djævelen og f. Ex. i et Brev til Gentz af Juli 1806 taler om, at det «for den Christne gjælder om at overvinde den Bonaparte, vi have i os», men vi læse f. Ex. i hans Ansøgning til Keiseren af Østerrig om Ansættelse denne Motivering af hans Udvandring fra Preussen: «endelig for ei at fortie Noget min længe nærede Uvillie imod Protestantismen, i hvis oprindelige Charakter og fremskridende ondartede Tendents jeg efter mangfoldig anstrengende Prøvelse troer at have opdaget Roden til al vore Dages Fordærvelse og en af Hovedkilderne til Europas Forfald.»

I politisk Henseende betegner han med skarp Bevidsthed den klare Reaction, og han skyer ikke

som andre hykleriske Reactionære Ordet. I et Brev fra Verona 1822 fortæller han, at han ved en Diner hos Metternich første Gang har seet Chateaubriand, der er yderst elskværdig og smigrende imod ham: «Han sagde blandt Andet, at det var et mærkværdigt Phænomen, som umuligt vilde undgaae Historiens Opmærksomhed, at for fire, fem Aar siden en Haandfuld Mennesker — de lode sig tælle paa Fingrene — havde hævet sig i Europa for at bekjæmpe Revolutionen, og at det var lykkedes disse den Dag idag med Cabinetter og Armeer at drage i Felten mod den fælles Fjende. Som den dristige Reactions Epoche betegnede han i Frankrig Stiftelsen af le Conservateur, i Tydskland Congressen i Carlsbad. Han seer med sangvinsk Mod ud i Fremtiden og betragter det gode Partis Seir som vis. Al sand Kraft og alle sande Talenter vare paa vor Side, concentreret i omtrent ti eller tolv Hoveder. Intet vilde være os farligere end at anslaae de Revolutionæres Angreb høit eller endog blot at frygte dem; de vare med al deres Larm elendige Vrøvlere, og jeg kunde neppe forestille mig, hvor dybt saadanne Folk som Benjamin Constant, Guizot, Royer-Collard nutildags vare sunkne i den offentlige Mening, selv som Skribenter. Dette og Mere sagde han iøvrigt uden Liv, med stor Kulde og Ro.«

Gentz anede, da han skrev dette, ikke, hvil-

ken Overraskelse der snart skulde være ham forbeholdt af denne Mand. To Aar efter indtraf den Begivenhed, der betegner Vendepunktet i Aarhundredets Litteraturhistorie, Grændseskjellet mellem Vandene, Chateaubriands Udstødelse af Ministeriet og Overgang til den liberale Opposition, hvis Fører han bliver. Det er denne Begivenhed, som tilligemed Byrons samtidigt indtrædende Død kalder Liberalismen i Vaaben den hele civiliserede Verden over.

Gentz kan ikke beherske sin Harme. Han skriver efter Chateaubriands Artikel i Journal des Débats om Censurens Ophævelse til en Ven: «Jeg underskriver ethvert Ord, som De siger om Chateaubriand. Ogsaa mig har i lang Tid Intet rystet og oprørt saaledes, som denne virkeligt ryggesløse Artikel. Det er et Værk af et Menneske, der, da det ikke vil lykkes ham at forstyrre sine Fjender i deres Rolighed med Trommer og Piber, endelig griber Faklen og stikker Taget over deres Hoveder i Brand. Da man i Frankrig i dette Øieblik vover Alt, hvad man har Lyst til, saa ligger der intet Uforklarligt i denne Beslutning; thi hvo der strax ved det første Skridt paa Veien til en hævnsyg Opposition i den Grad kunde krænke Pligt, Ære og Velanstændighed, som dette Utyske (Unhold) gjør paa Trediedagen efter sin Afskedigelse, han maatte tilsidst, naar Følelsen af hans Afmagt stedse

mere og mere irriteredè ham, gaae saa vidt som han uden Fare for at blive indespærret (og hvor er den i hans Land!) [desværre!] blot kunde vove.»

Men Gentz's Vrede standsede ikke Begivenhedernes Gang, og snart laa den Reaction, han repræsenterer, i sine sidste Krampetrækninger.

Et af Gentz's Breve fra 1820 lyder saaledes:

«Hvad er Duller, hvad er La Mennais, hvad ere (med Undtagelse af Bonald) alle vor Tids Skribenter i Sammenligning med Maistre! Bogen «Om Paven» er efter min Følelse den mest ophøiede og vigtige, der er udkommet i det sidste halve Aarhundrede. De har ikke læst den, hvor kunde De ellers lade være at tale om den! Følg De mit Raad, læs den ikke à bâtons rompus, ikke under den Larm og de Adspredelser, hvoraf De stedse er omringet, men gjem denne Lecture til et Tidspunkt, hvor De har stadig Ro og kan concentrere Deres Tanker. Deres saakaldte Venner kjende den sikkert, men sige intet Ord derom. Saadan Føde er alle disse lunkne, kritiske Sjæle for stærk. Mig har den kostet mere end een søvnløs Nat; men hvilken Nydelse har jeg ikke kjøbt derfor! Saa meget Dybsind i Forening med en saa forbausende Lærdom, med et politisk Blik, som ingen Montesquieu nogensinde har havt det, med en Burke's Veltalenhed, en undertiden til høi Poesi grændsende Begeistring, dertil endnu alle

verdslige Talenter, en Behændighed, en Finhed, en Skaansel mod Personerne, imedens man træder deres Lærdomme og Meninger i Støvet, en uhyre Verdenskundskab — og alt det for saadanne Resultater, for en saadan Sag! Nei, nu troer jeg fuldt og fast, at Kirken aldrig vil gaae under. Naar ogsaa blot een Dag hvert Aarhundrede en saadan Stjerne lyser, saa maa den ikke alene bestaae, men seire. Bogen har nogle svage Sider! jeg siger det, for at min Beundring ikke skal synes blind; men de tabe sig som Pletter i Solen. Andre maa vel før Maistre have følt, hvad Paven er, men sagt det har ingen Skribent som han. Denne overordentlige Bog, af hvilken vor Tids elendige Slægt neppe mere tager Notits, er Frugten af et halvt Liv. Forfatteren, en nu mere end 70aarig Mand, har aabenbart arbeidet 20 Aar paa den. Man burde opreise ham et Mindesmærke i en af de store Kirker i Rom. Alle Konger skulde trænge sig hen til ham; og dog har han kun med Nød og Neppe, efterat han havde sat sin hele Formue til, erholdt Titel af Minister og saa Meget, at han kan leve meget indskrænket i Turin. Aldrig har et Menneske havt større Ret end han til at sige til sine Børn:

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis!

Hvilken Mand! og hvor faa af de Samtidige vide endog blot, at han lever!»

Her er det Punkt, hvor den tydske Reaction peger over i den franske. For at antyde mit Arbeides Retning og vise, hvilken Kurs vi holde, vil jeg endnu flygtigt tegne Dem dette Hoved, det mest energiske i den franske Reactionstid. Grev Joseph de Maistre*) blev født i Aaret 1754 i Chambéry i Savoien i en Familie, som tilhørte den høie Embedsstand, og i hvilken en streng og religiøs Aand var herskende. De Maistre opdroges i saa absolut en Lydighed, at han endnu ved Universitetet i Turin aldrig tillod sig at læse en Bog, uden at have skrevet til sin Fader for at spørge om Tilladelse. Han fordybede sig fra Barndommen af i de alvorligste Studier, og kunde syv Sprog, hvad der er en Sjeldenhed hos en Franskfødt. 32 Aar gammel blev han gift og var den fortræffeligste Familiefader. Da bankede den franske Revolution paa hans Dør, Savoyen blev indlemmet i Frankrig, og han forlod sit Hjem for at blive sin Konge tro. Han opholdt sig nu nogle Aar i Schweiz og omgikkes nogen Tid Madame de Staël, der beundrede hans Geni, og hvem han bedømmer saaledes: «Jeg kjender intet mere forrykt Hoved; det er den ufeilbarlige Virkning, som den moderne Philosophi har paa enhver

*) Joseph de Maistre: Considérations sur la France. — Soirées de Saint-Pétersbourg I-II. — Lettres et opuscules I-II. — Du Pape. — Lettres sur l'inquisition espagnole. Sainte-Beuve: Causeries du lundi Tome IV.

Kvinde; men hendes Hjerte er paa ingen Maade slet: i denne Henseende gjør man hende Uret. Hun er forbausende aandrig, især naar hun ikke stræber at være det. Da vi hverken i Theologi eller i Politik just ere af samme Skole, have vi i Schweiz givet Scener, man kunde døe af Latter over, dog uden nogensinde at blive Uvenner.»

Det afgjørende Træk i De Maistres politiske Grundanskuelse er, at han virkeligt og bogstaveligt troede paa Forsynets Regimente paa Jorden. Thi vel træffer man ofte nok Mennesker, der sige, at de troe derpaa, men det er sjeldnere, at man træffer nogle, der i alle deres Handlinger eller alle deres Domme bære sig ad, som om de troede paa Forsynet. For ret at faae Indtryk af denne hans Tro, bør man læse hans «Considérations sur la France», der udkom 1797, dette mærkværdige Skrift, i hvilket han forudsiger Restaurationen endog i Enkeltheder. En af hans Yndlingssætninger var: »Verden er fuld af retfærdige Straffe og Dødsdomme, hvis Udøvere ere meget skyldige». Han var af Naturen ikke Handlingens men Betragtningens Mand, og som handlende og i sine Principer for Handling ikke uden Moderation. Han siger f. Ex., at hvis han var Minister for en Nation, der ikke vilde vide af Jesuiterne, vilde han ikke raade til deres Tilbagekaldelse, men definerer saa rigtignok Nationen som Foreningen af

Souveræenen og hans Aristokrati — en ikke synderligt demokratisk Definition.

Kongen af Sardinien, som var bleven nødt til at tye ud paa sin Klippeø og trængtes fra alle Sider, sendte i 1802 De Maistre som sin Gesandt til St. Petërsborg, og der blev han 14 Aar, smerteligt adskilt fra sin Familie, lidende under alle de Begivenheder, som opfyldte Europa, følende Stødet af enhver af Napoleons Seire, forladt, saa fattig at han ikke engang havde en Pelts om Vinteren. Dog kalder han ikke, som de tydske Reactionære, Bonaparte for en Djævel. Han skriver »Bonaparte kalder sig Guds Udsending. Intet er mere sandt. Bonaparte kommer directe fra Himlen, — som Lynet». Ja han bestræber sig endog af Kjærlighed til sit Land for, hvormeget det end koster ham, at opnaae en Samtale med Keiseren og tale Sardiniens Sag. Det mislykkes, dog tager Napoleon, som anerkjendte Geniet i alle Leire, ham ingenlunde hans Dristighed ilde op; det gjør derimod hans eget Hof. Man er meget fornærmet, og lader ham vide, at Cabinettet er blevet forbauset over det Skridt, han har gjort. Med stolt Ironi svarer han: «Cabinettet er blevet forbauset! Saa er Alt tabt. Forgjæves styrter Verden sammen, Gud bevare os for en uforudseet Idee! Og det er det, som endnu mere levende overbeviser mig om, at jeg ikke er Eders Mand; thi jeg kan love Eder at besørge hans Majestæts Anliggender saa

godt som en Anden, men jeg kan ikke love Eder, aldrig at forbanse Eder. Det er en Mangel i min Charakter, som jeg ikke kan raade Bod paa». Han sandede, hvad han etsteds har sagt, at det at stole paa Standhaftigheden af et Hofs Velvillie, «bogstaveligt er det Samme som at lægge sig paa en Møllevinge for at sove trygt». Imidlertid nagede mange Sorger Faderhjertet. Hans yngste lille Pige var ham helt fremmed. I hans Breve forekommer om hende det rørende Ord, at naar han om Natten overanstrengt af Arbeide ligger vaagen paa sit Leie, troer han «at høre det græde i Turin». Hans Søn deltager i Krigen mod Napoleon. «Ingen veed, siger han, hvad Krig vil sige, naar han ikke har en Søn, som er med», «jeg stræber, saa godt jeg kan, at afbryde de Drømme om afhuggede Arme og knuste Hoveder, som uophørligt pine mig; saa spiser jeg til Aften som en Yngling, sover som et Barn og vaagner som en Mand, det vil sige tidligt».

Man seer, at denne Lovpriser af Baal og Bøddel havde et godt menneskekjærligt Hjerte. Han mangler i sine private Udtalelser hverken Humor eller Godlidenhed. Han havde, som Sainte-Beuve beundringsværdigt har sagt om ham, »intet Andet af Forfatteren end Talentet».

Elskværdigst viser han sig maaske i Brevene til sin Datter*): Du spørger mig, mit kjære Barn,

*) Lettres et opuscules I. 145.

hvoraf det kommer, at Kvinderne ere fordømte til Middelmaadighed. Det ere de ingenlunde. De kunne endogsaa blive ophøiede, men paa kvindelig Maade. Ethvert Væsen bør holde sig paa sin Plads og ikke efterstræbe andre Fortrin end dem, der tilhøre det. Jeg har her en Hund ved Navn Biribi, som er vor Glæde; hvis den en Dag fik Lyst til at lade sig sadle og tøile for at bære mig ud paa Landet, saa vilde jeg være ligesaa lidt fornøiet med den, som med Din Broders engelske Hest, hvis den fik Lyst til at hoppe op paa mine Knæ eller drikke Caffe med mig. Visse Kvinders Vildfarelse bestaaer i at indbilde sig, at de for at være distinguerede maa være det som Mænd. Hvis en smuk Dame for tyve Aar siden havde spurgt mig: Troer De ikke, at en Dame kan være en stor General ligesaagodt som en Mand, saa vilde jeg ikke have undladt at svare: Ganske vist Frue; hvis De commanderede en Armee, vilde Fjenden kaste sig paa Knæ for Dem, ligesom jeg gjør, og De vilde drage ind i den fjendtlige Hovedstad med Trommer og klingende Spil. Hvis hun havde sagt til mig: Hvad forhindrer mig fra at kunne ligesaa megen Astronomi som Newton? vilde jeg ligesaa oprigtigt have svaret: Intetsomhelst, min guddommelige Skjønhed. Tag Kikkerten, og Stjernerne ville ansee det for en stor Ære at blive lorgneterede af deres smukke Øine og skynde sig med at sige Dem alle deres Hemme-

ligheder. Se, saaledes taler man til Kvinderne baade i Vers og i Prosa. Men den er brav dum, som tager det for gode Varer.» Han viser nu, at Kvindens Kald er at føde og opdrage Mænd og fortsætter: «Forresten, mit kjære Barn, bør man ikke overdrive Noget. Jeg troer, at Kvinderne i Almindelighed ikke bør lægge sig efter Kundskaber, som stride mod deres Pligter, men jeg er meget langt fra at troe, at de bør være fuldkomment uvidende. Jeg vil ikke have, de skulle troe, at Peking ligger i Frankrig, eller at Alexander den Store friede til en Datter af Ludvig den 14de.» Og i et følgende Brev: «Jeg seer, Du er bleven noget vred over mine impertinente Udfald mod de lærde Kvinder; vi maae imidlertid nødvendigvis slutte Fred inden Paaske, og Sagen synes mig saameget des lettere, som Du sikkert ikke har forstaaet mig rigtigt. Jeg har aldrig sagt, at Kvinderne vare Aber, jeg sværger Dig til ved Alt, hvad der er mest helligt, at jeg altid har fundet dem uden Sammenligning smukkere, elskværdigere og nyttigere end Aber, jeg har kun sagt, og det fragaaer jeg ikke, at de Kvinder, som ville være Mænd, kun ere Aber, thi det at ville være Lærd er at ville være Mand. Jeg finder, at den hellig Aand har vist sig i Besiddelse af megen Aand ved at indrette det saaledes, hvor trist det end kan synes. Jeg bøier mig dybt for den Frøken, om hvem Du taler, som har indladt

sig paa et episk Digt, men Gud bevare mig for at være hendes Mand, jeg vilde være altfor bange for at see hende nedkomme i mit Hus med en eller anden Tragoedie eller endog med en eller anden Farce; thi naar Talentet engang er i Fart, saa standser det ikke saa let.»

«Det, som er bedst i Dit Brev og mest afgjørende, det er Din Iagttagelse over Materialierne til den menneskelige Skabelse. Strengt taget er det kun Manden, der er Aske og Støv. Hvis man vilde sige ham Sandheden i Ansigtet, saa maatte han kaldes Skarn, istedenfor at Kvinden blev gjort af et Dynd, der allerede var præpareret og hævet til Værdigheden Ribben. Corpo di Bacco! questo vuol dir molto. Forresten, mit kjære Barn, kan Du efter min Anskuelse ei tale formeget om Kvindernes Adel, end ikke om de borgerlige Kvinders; der bør for en Mand ikke være noget mere Fortræffeligt end en Kvinde, ganske som for en Kvinde o. s. v. . . . Men det er netop i Kraft af denne høie Idee, som jeg har om disse sublime Ribben, at jeg bliver alvorlig vred, naar jeg seer nogle, som ville gjøre sig til primitivt Dynd. Det synes mig, at Spørgsmaalet hermed er fuldstændigt klaret.»

Man undres ved at see den strengt orthodoxe Katholik spøge saa frit med den bibelske Legende; men selv i Vittigheden og Spøgen fornegter det reactionære Grundtræk sig ikke. Det er overhovedet

eiendommeligt for de Maistre, at en vis pirrende Vittighed hos ham gaaer Haand i Haand med Udbruddets voldsomme og dæmoniske Energi, en Energi, der blandt Andet ytrer sig i et saadant lille Symptom, som at Ordet à brûle-pourpoint er hans Yndlingsord; det sigter som bekjendt ordret til at brænde et Ildvaaben af paa selve Modstanderens Frakke. I «Soirées de Saint-Pétersbourg» lader han sin Forbitrelse gaae ud over Baco; han siger, og med en Indsigt, hvis Resultat den nyeste Naturvidenskab er tilbøielig til at godkjende: «Baco var et Barometer, der meldte smukt Veir, og da han meldte det, saa troede man, det var ham, der havde skabt det.» I sine Breve siger han saa: «Jeg veed ikke, hvordan det gik til, at jeg kom til at slaaes paa Liv og Død med den salig Kantsler Baco. Vi have boxet med hinanden som to Boxere fra Fleetstreet, og har han end revet mig nogle Haar ud af Hovedet, saa skulde jeg troe, at hans Paryk ikke mere sidder paa sin Plads.»

Naar han kommer ind paa sine Yndlingsideer: at det gjælder om at holde Staterne sammen med Straf og Tugt, har hans Vittighed undertiden næsten en voltairisk Charakter, saaledes hvor han i anden Del af Soiréerne taler om de Maader, hvorpaa man kan vedligeholde Corpsaanden. Hvilken grændseløs Menneskeforagt ligger der ikke her i Spøgen! «Til at hævde Æren og Disciplinen, siger

han, i et Corps eller en hvilkensomhelst Association ere priviligerede Belønninger end ikke saa virksomme som priviligerede Straffe.» Han viser, hvorledes Romerne havde hittet paa at gjøre den militaire Bastonnade til en Forret, idet Soldaterne alene havde Ret til at blive bankede med Vinstokke. Ingen Mand, der ikke var Militær, kunde blive banket med en Vinstok, og intet andet Træ end dette kunde bruges til at banke en Militair. «Jeg begriber ikke, at ikke en lignende Idee er opstaaet i en moderne Souveræns Hjerne. Hvis jeg blev adspurgt angaaende dette Punkt, vilde min Tanke ikke gaae tilbage til Vinstokken, thi slaviske Efterligninger nytte Intet. Jeg vilde foreslaa Laurbærtræet.» Det udvikles nu, hvorledes et stort Drivhus burde oprettes i Hovedstaden, bestemt udelukkende til at frembringe det nødvendige Laurbærtræ til i Underofficierernes Hænder at garve Ryggene paa den russiske Armee. Dette Drivhus skulde staae under Inspection af en General, der var Ridder af St. Georgs Ordnen idetmindste af anden Klasse, og som skulde bære Titelen «Overinspecteur over Laurbærdrivhuset.» Planterne skulde ikke kunne passes, pleies og beskjæres af Andre end af gamle Invalider af et uplettet Rygte. Modellen til Stokkene, der alle burde være nøiagtigt ens, skulde opbevares i Krigsministeriet i et rødt Etui; enhver Stok skulde hænge i Underofficierens Knap-

hul i et St. Georgsbaand, og paa Drivhusets Fronton skulde man læse: Det er mit Træ, som frembringer mine Blade.

De Maistres Hovedværk, Bogen om Paven, indeholder denne geniale Reactionæres Anskuelser i en Sum. Han siger heri: «En stor og mægtig Nation har nylig for vore Øine gjort den største Anstrengelse henimod Frihed, som Verden har seet. Hvad har den opnaaet? Den har bedækket sig med Latter og Skam, for tilsidst at sætte en corsikansk Gendarme paa den franske Konges Throne.» Han viser, hvorledes det katholske Dogme, som Alverden veed, forbyder enhver Art Revolte, medens Protestantismen, der gaaer ud fra Folkets Souverænitet, lægger Afgjørelsen i den indre Følelse, der skal skrive sig fra et vist moralsk Instinct (Pag. 160): «Der er saamegen Analogi, saamegen Broder-Lighed, saamegen indbyrdes Afhængighed mellem den pavelige og den kongelige Magt, at man aldrig har rokket den Første uden at røre den Sidste», og han citerer til Bevis disse Ord af Luther: «Fyrsterne ere i Almindelighed de største Narre og de mest topmaalte Skurke af Verden; man kan ikke vente sig noget Godt af dem, de ere Guds Bødler, som han bruger til at tugte os med.» (Pag. 174.) Han viser, at Protestantismen, der ikke respecterer Kongemagten, heller ingen Respect har for Ægteskabet: «Havde Luther ikke den Frækhed at skrive i sin

Commentar til Genesis 1525, at med Hensyn til det Spørgsmaal, om man tør have flere Koner, stiller Patriarchernes Autoritet os frit, at Tingen hverken er tilladt eller forbudt, og at han for sin Part ikke afgjør Noget, en opbyggelig Theori, der snart fandt sin Anvendelse i Landgreven af Hessen-Cassels Hus.» De veed, at Luther tillod denne Souveræn at gifte sig med to Koner paa engang. — Han hævder det Paradox, at Mennesket af Naturen er Slave, og at Intet er mere usandt end Rousseaus Sætning: Mennesket er født frit og ligger dog overalt i Lænker. Tvertimod, Mennesket er født Slave, og først Christendommen har paa overnaturlig Maade gjort det frit. Derfor kalder han ogsaa den christne Kvinde et i Sandhed overnaturligt Væsen. De begriber da, i hvilke Udtryk han taler om Voltaire, den Mand, «i hvis Hænder Helvede havde nedlagt sin hele Magt». Bogen culminerer i hans Statstheori: «Monarchiet er et Mirakel, og istedenfor at ære det som saadant, skjælde vi det ud for Despoti. Den Soldat, der ikke dræber et Menneske, naar en legitim Fyrste befaler det, er ikke mindre skyldig, end den, som begaaer et Drab uden Ordre.» De Stater, der have indført Protestantismen, ere blevne straffede igjennem Berøvelse af deres dyrebare Monarcher. Thi de Maistre har udregnet, at Fyrsternes Regjeringstid er kortere i de protestantiske Lande end i de katholske. Kun een Vanskelighed

møder ham her, som han ikke kan forklare. Mine Tilhørere, det er os, som volder ham den. Han finder, at i Danmark alene blandt de protestantiske Lande leve Fyrsterne efter Reformationen ligesaa længe som før den. «Danmark synes i Kraft af en eller anden skjult, men sikkert for Nationen hæderlig Grund, ikke at have undergaaet denne Lov om Regjeringstidens Forkortelse.» (Pag. 383.)

Den energiske Forsvarer af Fortidens System kunde i Slutningen af sit Liv endelig ikke dye sig for at give den store Miskjendte, Inqvisitionen, en Æresopreisning. Det skete i «Lettres à un gentilhomme russe sur l'inquisition espagnole». Han forsøger i denne Bog af al sin Magt at vaske de Sorte saa hvide som muligt, men man maa ved Læsningen mindes det dybsindige Ord, som den gamle Tiger siger i Indernes Hitopadesa: «Ligefuldt — ligefuldt, siger Tigeren, er det Rygte, at Tigrene æde Mennesker, svært at gjendrive.» Han oplyser her først en stor Mængde Usandheder, der ere blevne sagte om Inqvisitionen, og viser, at den aldeles ikke var nogen geistlig, men en verdslig Domstol. Det Parti af Bogen, der har Interesse for os, er imidlertid det, hvor han forsvarer Inqvisitionens Bedrifter. Han siger: I Spanien og Portugal som andensteds lader man ethvert Menneske i Fred, der holder sig rolig; hvad den Uforsigtige angaaer, der dogmatiserer eller forstyrrer den offentlige Orden, da kan han kun beklage sig over sig selv.

«Den moderne Sophist, der i Mag converserer i sit Cabinet, bryder sig lidet om, at Luthers Argumenter have frembragt Trediveaarskrigen; men de gamle Lovgivere, der vidste, hvad disse ulykkesvangre Lærdomme alt kunde koste Menneskene, straffede saare retfærdigt med Døden en Forbrydelse, der var istand til at ryste Samfundet i dets Grund og at bade det i Blod.» «Det er i Kraft af Inqvisitionen, at der i de sidste 300 Aar har været mere Lykke og Ro i Spanien end i det øvrige Europa.»

Foran dette Skrift har de Maistre sat et Citat, der lærer, at alle store Mænd have været intolerante, og at man maa være det. «Hvis man paa sin Vei, har Encyclopædisten Grimm sagt, møder en skikkelig Fyrste, saa bør man prædike Tolerance for ham, for at han kan gaae i Snaren, og det knuste Parti faae Tid til at reise sig ved den Tolerance, der tilstaaes det, og saa knuse sin Modstander, naar Touren kommer til det at herske. Derfor er Voltaires Prædiken, der vaaser om Tolerance, en Prædiken, som kun passer for Tossehoveder og dem, som lade sig narre, eller for Folk, der slet ingen Interesse have i Sagen.»

Heri skjuler sig en grov Sophisme. Det seer et Barn, at enhver sand Lidenskab umuliggjør Tolerance. Men er derfor Voltaires Princip en Løgn? Nei, Knuden løses let og simpelt. I Theorien gjælder Intolerancens Princip, i Praxis

Tolerancens. Paa Theoriens Omraade ingen Pietet, ingen Tolerance, ingen Skaansel! Thi Løgnen skal hugges sønder og sammen, og Daarskaben skal sprænges i Luften, og Reactionen skal flaaes. Men nu Løgneren og Tossen og den Reactionære? skal han maaskee ogsaa hugges sønder og sammen eller flaaes eller sprænges i Luften? Han skal gaae sin Gang. Praxis — det er Tolerancens Omraade.

Mit Hverv er endt. Jeg har fra mange Sider i den Hensigt at levere en virkeligt productiv Kritik, og med den Bestræbelse at forlade de udtraadte Veie og finde paa engang nye og sande Synspunkter, skildret Dem den stigende Reaction i den tydske Romantik: den Reaction, der i Frankrig naaer en saadan Høide, at Omslaget bliver en historisk Nødvendighed. Og da Frihedens Lys først bliver tændt paa nogle faa Punkter: i Grækenland, i Frankrig, saa flyver dette Lys fra Punkt til Punkt, til Frihedens Bauner lyse fra alle høie Steder i Europa. — Saa følge nye Reactioner og nye Frihedskampe.

Vi leve hertillands for Øieblikket i en Reactionens Tid. En saadan følger altid paa uoverlagte og tøilesløse Frihedsbestræbelser. De veed, at Phaeton, Apollons Søn, en Dag fik Lov til at kjøre Solgudens Vogn og styrede den saa slet, at Solen afsved Alt og stak Byerne og deres Paladser i Brand. Et Sagn fortæller, at enkelte af Oldtidens

Folk herover bleve saa forfærdede, at de gave sig til at anraabe Guderne om evigt Mørke. Vi have paa Afstand været Vidner til Phaetons Kjørsel. Og den, som er lydhør, fornemmer tydeligt Ordene: Mørke! mere Mørke! i Raabene rundt omkring os. Gid vi i Tide vilde besinde os og vise os forstandigere end hine Oldtidens Folk!

Efterskrift

til Hr. Professor H. Brøchner.

Kjære Hr. Professor!

Det er en Selvfølge, at dette Bind lige saa fuldt som det foregaaende er tilegnet Dem. Det indeholder med mine Universitetsforelæsninger som Grundlag Adskilligt, som ikke kunde finde Plads eller ikke vilde være paa sin Plads i det mundtlige Foredrag. Det har været mit Haab under Udarbeidelsen, at Mænd, som De, vilde finde Behag i denne Bog. En Bog er for mig en Handling. De vil bedømme den som saadan.

De kjender Heines Ord, Hr. Professor!: „Sonderbar! und immer ist es die Religion, und immer die Moral, und immer der Patriotismus, womit alle schlechten Subjecte ihre Angriffe beschönigen! sie greifen uns an, nicht aus schäbigen Privatinteressen, nicht aus Schriftstellerneid, nicht aus angeborenem Knechtsinn, sondern um den lieben Gott, um die guten Sitten und das Vaterland zu retten.“ — Lykkeligvis opveies for mig en hel Pakke af anonyme Artikler og Brochurer af et Ord fra Dem.

Kjøbenhavn, April 1873.

Deres

G. B.

INDHOLD.

